

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

***Češi a Slováci v Austrálii v první polovině 20. století
a jejich účast ve světových válkách***

(Disertační práce)

PhDr. Pavel Kreisinger

školitel: prof. PhDr. František Hanzlík, CSc.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně a uvedl všechnu použitou literaturu a prameny.

V Olomouci dne 24. října 2016

.....

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra historie

Obor: České dějiny

Autor: PhDr. Pavel Kreisinger

Školitel: prof. PhDr. František Hanzlík, CSc.

Disertační práce vznikla v rámci projektu Filozofické fakulty Univerzity Palackého „Společnost v historickém vývoji od středověku po moderní věk“ (IGA_FF_2015_032), díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2015 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval několika lidem, kteří ke vzniku této disertační práce nejrůznějším dílem přispěli. Především děkuji prof. Františku Hanzlíkovi za jeho odborné a současně přátelské vedení, cenné rady a připomínky, jichž se mi během psaní dostalo. Děkuji také všem kolegům a kolegyním z celé řady vědeckých pracovišť, kteří mi vyjádřili podporu, motivovali mě k dokončení práce, přispěli svými radami, upozornili mě na důležité dokumenty či ochotně poskytli některé své nepublikované rukopisy. Velký dík patří rovněž archivářkám a archivářům všech českých, slovenských a australských archivů, ve kterých jsem realizoval svůj výzkum.

Jmenovitě děkuji zejména prof. Janě Burešové, prof. Jaroslavu Millerovi, prof. Miloši Traplovi, doc. Radmile Prchal Pavlíčkové, Mgr. Haně Pospíšilové, Bc. Jakubu Obhlídalovi (FF UP), Michaele Kolouchové (ABS), Dr. Renatě Purnochové (NA), Dr. Jakubu Doležalovi (AKPR), badateli Ivanu Procházkovi, Dr. Milanu Vyhlídalovi (UO), Dr. Jiřímu Plachému (VHÚ), Dr. Aleně Vitákové, Dr. Pavle Doležalové a Mgr. Pavlu Dvořákovi (FF MU) a Dr. Jiřímu Martínkovi (HÚ AV). Ze slovenských kolegů bych rád jmenoval Dr. Alexe Maskalíka, Dr. Igora Bakalu (VHÚ Bratislava), Dr. Jána Hlavinku (HÚ SAV) a badatele Mgr. Milana Herčuta. Z australských kolegů mi obzvláště pomohli Dr. Elena Govor (ANU), Dr. Daniel Leach a Georgie Ward (University of Melbourne). Za poskytnutí informací o poválečném životě čs. generálního konzula v Sydney vděčím Ing. Michalu Sedláčkovi a MUDr. Olze Sedláčkové. A konečně, nikoli však na posledním místě, děkuji své drahé manželce Mgr. Hátě Kreisinger Komňacké za konzultace překladů z angličtiny, ale především za pochopení a všestrannou podporu během celého doktorského studia a práce na tomto díle.

Obsah

Úvod.....	9
Dosavadní stav zpracování zkoumané problematiky, rozbor pramenů a literatury	13
1. Úvod do australských dějin, Češi a Slováci v Austrálii do roku 1918.....	19
1.1 Přehled australských dějin do roku 1914	19
1.2 Češi a Slováci v Austrálii do roku 1914.....	23
1.3 Austrálie a Velká válka (1914–1918).....	30
1.4 Češi a Slováci v australské armádě za Velké války (1914–1918).....	33
1.4.1 S australskou armádou na západní frontu a poté zpátky do Československa – životní příběh Františka Hájka	35
1.4.2 Ladislav Sušil a František Novotný – čeští dobrovolníci předčasně propuštění z australské armády	39
1.4.3 Přes australskou armádu na Soluňskou frontu a poté do čs. legií ve Francii	41
2. Nástin australských dějin a československo-australských vztahů v meziválečném období	48
2.1 Nástin australských meziválečných dějin	48
2.2 Navázání oficiálních československo-australských styků a činnost J. V. Daneše	51
2.2.1 Vicekonzul Emanuel Hajný (1890–1971) a jeho pracovní cesta na Tahiti (1926) .	54
2.2.2 Čs. diplomaté v Austrálii po Danešově odchodu	57
2.3 Československá krajanská komunita v Austrálii v éře první republiky	60
2.3.1 Československý kroužek (Czechoslovak Club) v Sydney (1927–1938)	64
2.3.2 Slovenská emigrace v Austrálii (1928–1938)	67
2.3.3 Specifika vystěhovalectví na odlehlé Tasmánii	70
2.3.4 Egon Erwin Kisch a jeho návštěva v Austrálii (1934).....	71
Exkurz I: Hospodářské a obchodní vztahy mezi ČSR a Austrálií v době mezi dvěma světovými válkami	73
Exkurz II: Australané v meziválečném Československu	77
Významní australští politici v meziválečném Československu	78
Australané, jimž byl propůjčen Řád bílého lva	80

3. Česko-slovensko-australské vztahy v letech 1938–1939	85
3.1 Mnichovská krize a postoj Austrálie	85
3.2 Ve stínu mnichovských událostí: Čs. uprchlíci, židovští emigranti a exulanti a jejich odchod do Austrálie	88
4. Situace československé krajanské komunity v Austrálii od okupace Čech a Moravy do počátku druhé světové války (březen až září 1939)	99
4.1 Kvantifikace krajanské komunity Čechoslováků v Austrálii za druhé světové války ...	99
4.2 Vicekonzul a generální konzul PhDr. Adolf Solanský (1892–1968): legionář, diplomat a odbojář	100
4.3 Československý generální konzulát v Sydney a 15. březen 1939	104
5. Československý generální konzulát v Sydney a jeho činnost v letech 1939–1945	108
5.1 Činnost čs. konzulátu od počátku války do uznání čs. exilové vlády (1939–1940).....	108
5.1.1 Uznání československé exilové vlády Australským svazem	109
5.2 Podíl generálního konzulátu na vybraných aktivitách ve prospěch čs. zahraničního odboje a jeho londýnského ústředí (1940–1945)	111
5.2.1 (Ne)úspěšný nábor čs. dobrovolníků v Austrálii do československé zahraniční armády na Středním východě (1940–1941)	114
5.2.2 Československý červený kříž v Austrálii a jeho hmotná pomoc čs. zahraničnímu odboji.....	132
6. Československé honorární konzuláty v Austrálii za druhé světové války, jejich úloha a působení	135
6.1 Honorární konzulát v Melbourne a E. H. Peacock (1939–1945)	138
6.1.1 Emil Ballek (1896–1989) a jeho působení v Austrálii	141
6.1.2 Československý klub v Melbourne a čs. krajané ve státě Victoria (1939–1945)..	144
6.2 Honorární konzulát v Adelaide a čs. krajané v Jižní Austrálii (1939–1945)	151
6.3 Honorární konzulát v Brisbane a čs. krajané ve státě Queensland (1939–1945).....	154
6.4 Honorární konzulát Perthu a čs. krajané v Západní Austrálii 1939–1945	157
6.4.1 Otto Eisenstein a jeho žena Editha v Západní Austrálii (1939–1945)	158
7. Australská armáda a Čechoslováci v australské armádě za druhé světové války	162

7.1 Austrálie a australská armáda v letech druhé světové války	162
7.2 Češi a Slováci v australské armádě za druhé světové války	172
7.3 První českoslovenští dobrovolníci v australské armádě (1940–1941)	174
7.3.1 Josef František („Joe“ Francis) Kopanica (1919–1945) [VX39252]	177
7.3.2 MUDr. Marco Grigorjevič Braunstein – nadporučík australské armády Dr. Mark George Brunton (1893–1963) [V19714]	182
7.3.3 Jan Toman [NX10464]	186
7.3.4 Bratři Frank a Leopold Zikánové v RAAF	190
7.4 Mobilizace „přátelských cizinců“ a Čechoslováci v pracovních rotách australské armády (1942–1946)	192
7.5 Československé ženy v ženských pomocných jednotkách australské armády (1942–1946)	197
7.6 Němci a Židé z Československa v australských internačních táborech (1939–1945) .	201
7.6.1 MUDr. Emil Rauchmann (1898–1942)	205
Závěrem	208
Summary	210
Seznam použitých zkratk	211
Seznam pramenů a literatury	213
Archivní prameny	213
Archivy v Australském svazu	213
Archivy v České republice	221
Archivy ve Slovenské republice	224
Archivy ve Spojených státech amerických	224
Soukromé sbírky a dokumentace	224
Publikované prameny	225
Edice dokumentů, tištěné prameny, zákony	225
Paměti, deníky, kroniky	225
Dobové cestopisy	226

Dobová literatura.....	226
Rozhovory	227
E-mailová korespondence autora	227
Literatura	228
Monografie	228
Dílčí studie (časopisy, sborníky, kapitoly v monografiích)	234
Kvalifikační práce (diplomové, disertační apod.)	243
Elektronické zdroje a databáze, internetové stránky	244
Příloha: Jmenný seznam Čechoslováků v australské armádě za druhé světové války.....	247

Úvod

K tématu československo-australských vztahů ve 20. století jsem se poprvé dostal v roce 2012, když jsem se jako doktorand zapojil do rešeršních prací na grantovém projektu GAČR P410/12/1294 *Český exil v Austrálii a jeho kultura, 1948–1989*, řešeném Janou Burešovou, Jaroslavem Millerem a Milošem Traplem v letech 2012–2016.¹

Českou i slovenskou historiografií doposud prakticky neprobádaná historie československo-australských vztahů a problematika českého a slovenského exilu na opačném konci světa mě záhy velmi zaujala. Jelikož jsem se už od dob svého bakalářského studia v dosavadním bádání soustředil zejména na dějiny československého vojenství v souvislosti s prvním a druhým československým zahraničním odbojem,² chtěl jsem ověřit, zda v australské armádě sloužili v průběhu první a druhé světové války také příslušníci české a slovenské komunity. Česká vojenská historiografie jejich účast v průběhu 2. světové války sice předpokládala,³ dosud však nebyly publikovány žádné konkrétní číselné údaje.

Při prvotním namátkovém archivním výzkumu v pražském Národním archivu a Vojenském ústředním archivu jsem objevil jména několika jednotlivců a rozhodl se tématem zabývat podrobněji. Původním záměrem bylo zpracovat a analyzovat účast Čechoslováků v obou světových válečných konfliktech 20. století, jichž se Austrálie s nemalým počtem padlých účastníků.⁴ Dalším archivním výzkumem, studiem literatury a analýzou obsáhlé a podrobné australské databáze⁵ jsem došel k přesnějším číslům, která již nebylo možné považovat za

---

¹ Kromě provedených rešerší jsem v rámci tohoto projektu publikoval také samostatnou dílčí studii, viz KREISINGER, Pavel: *Jindřich Nermut' (1917–1990). Z životních osudů rolníka, poslance, poúnorového exulanta a „Australana“*. *Moderní dějiny* 23, 2015, č. 2, s. 221–254.

² KREISINGER, Pavel: *Životní osudy zpravodajského důstojníka plk. gšt. Jana Krčka*. Bakalářská diplomová práce. FF MU, Brno 2009; KREISINGER, Pavel: *Životní osudy zpravodajského důstojníka brigádního generála Josefa Bartíka*. Magisterská diplomová práce. FF UP, Brno 2011; KREISINGER, Pavel: *Brigádní generál Josef Bartík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. Praha 2011; KREISINGER, Pavel: *Hana Kleinová, čs. příslušnice u britských ATS na Středním východě*. *Historie a vojenství* 62, 2013, č. 2, s. 91–99; KREISINGER, Pavel: *Ing. Karel Šimon. Absolvent pražské techniky a český příslušník francouzské cizinecké legie za Velké války (1914–1918)*. *Fontes Nissae* 15, 2014, č. 2, s. 28–37.

³ PLACHÝ, Jiří – PEJČOCH, Ivo: *Zemřeli na Západě. Ztráty československé pozemní zahraniční armády v Polsku, Francii, na Středním východě a ve Velké Británii v letech 1939–1945*. Praha 2012, s. 253.

⁴ Podle oficiální statistiky padlo pod australskou vlajkou od roku 1885 do současnosti 102 820 osob. Prvenství má první světová válka (61 530 mrtvých) a druhá světová válka (39 652 mrtvých) https://www.awm.gov.au/encyclopedia/war_casualties/ [25. 8. 2015].

⁵ Databáze „*World War Two Nominal Roll*“. Dostupné online na <http://www.ww2roll.gov.au/> [10. 7. 2016].

marginální. Také díky tomu se zdálo přínosné zpracovat tuto problematiku po dalším archivním výzkumu jako samostatné téma.

Úskalím tohoto – z hlediska výzkumu velmi náročného – tématu se stala otázka, jakým způsobem syntézu sepsat, aby se nejednalo o pouhé převyprávění operačních dějin⁶ australské armády za dvou světových válek s československým přívlastkem. Proto jsem se rozhodl toto pojetí opustit a zaměřit se podrobněji na časově uzavřenou etapu československo-australských vztahů v první polovině dvacátého století. Práce je věnována období vymezenému dvěma světovými válkami. Úvodní kapitoly nastiňují rovněž předcházející období vzájemných vztahů, aby bylo možné je začlenit do širších souvislostí.

Nosným tématem disertační práce jsou českoslovenští krajané, emigrace a exil v popisovaném období. Zabývám se válečnými osudy československých občanů, kteří do Austrálie emigrovali v době předválečné a meziválečné, anebo se zde ocitli až po Mnichovu či dokonce po 15. březnu 1939 (v tomto případě se jednalo především o československé Židy).⁷

Práce je rozdělena na celkem sedm kapitol. První, druhá a sedmá přinášejí stručný souhrn australských dějin v daném období (1.1; 2.1; 7.1). Za stěžejní považuji tři závěrečné kapitoly. Pátá a šestá se věnují – s ohledem na jejich klíčovou úlohu – činnosti čs. zastupitelských úřadů v Austrálii, tj. generálního konzulátu v Sydney a čtyř honorárních konzulátů. Je analyzována jejich činnost ve prospěch čs. zahraničního odboje spolu s účastí na vybraných aktivitách, jako byly neúspěšný nábor do čs. zahraniční armády, hmotná pomoc prostřednictvím delegatury Čs. červeného kříže, spolková činnost apod.

Závěrečná kapitola nese název *Australská armáda a Čechoslováci v australské armádě za druhé světové války* a je dále rozčleněna na šest podkapitol, jejichž součástí je pro dokreslení problematiky i šest obsáhlejších biogramů Čechoslováků, kteří sloužili v australské armádě – nebo o to neúspěšně usilovali.

---

⁶ K postupné kritice tohoto přístupu ve světové i české historiografii a k hledání východisek v průběhu poslední třetiny 20. srovnej např. STORCHOVÁ, Lucie: *Válka*. In: STORCHOVÁ, Lucie a kol.: *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha 2014, s. 308–318; ŠEDIVÝ, Ivan: Fenomén moderní války. In: ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha 2014, s. 681–698.

⁷ S konferenčním příspěvkem *Českoslovenští Židé v australské emigraci za druhé světové války* jsem 7. října 2015 vystoupil na půdě rektorátu Univerzity Pavla Jozefa Šafaříka v Košicích. Zde se konala mezinárodní doktorandská konference *Stretnutie mladých historikov V. Vojenské konflikty v dejinách Európy*. Příspěvek byl posouzen odborným garantem Mgr. Jánem Hlavinkou, Ph.D. (Historický ústav Slovenské akademie věd), kladně přijat a doporučen k otištění.

Cíle práce

Hlavním cílem disertační práce je na základě studia domácích i zahraničních archivních pramenů, odborné literatury a dalších zdrojů informací po kvantitativní a kvalitativní stránce analyzovat aktivity českých a slovenských krajanů v Austrálii a jejich účast ve světových válkách v širších souvislostech. Práce má zodpovědět mimo jiné následující otázky:

1. V jakém rozsahu (či zda vůbec) se českoslovenští občané v Austrálii účastnili akcí na podporu prvního a druhého československého zahraničního odboje?
2. Podporovali zahraniční odboj pouze formálně (např. finančně), anebo i fyzicky se zbraní v ruce?
3. Pokoušeli se dostat do řad vznikající čs. zahraniční armády, anebo s ohledem na geografickou vzdálenost od center čs. odboje vstupovali spíše do armády australské?

Dílčím cílem bylo ukázat a zhodnotit činnost doposud málo známých osobností československé diplomacie a věnovat se zcela neprobádané otázce kvantifikace účasti Čechoslováků v australské armádě za obou světových válek. Dalším dílčím cílem bylo přiblížit jejich osudy na konkrétních příkladech za pomoci biogramů a přispět k objasnění válečných uprchlíků a migrace.

Metody zpracování

Během zpracovávání disertační práce jsem vycházel především ze studia domácích a zahraničních archivních pramenů, odborné literatury a dostupných elektronických zdrojů. Při samotném studiu archiválií jsem využíval obecně známých metod historikovy práce, zejména metody přímé a nepřímé, analýzy a syntézy. Vzhledem k potřebě představit širší souvislosti pojednávané problematiky jsem využíval kombinaci chronologického a problémového přístupu. Další metodou, kterou jsem ve své práci použil, byla metoda biografická. Účast Čechoslováků v první a druhé světové válce v rámci australské armády ilustrují osudy konkrétních osob, stejně jako v případě vybraných čs. diplomatů (Solanský, Hajný) a konzulárních úředníků (Ballek). Jejich biogramy jsou v práci zařazeny v příslušných kapitolách, a to přímo v hlavním textu, nikoliv pouze v závěrečné příloze. K tomu mě inspirovala monografie *Poláci a Austrálie*, jejíž autorkou je polsko-australská historička Malgorzata (Gosia) Klatt.⁸ Domnívám se, že díky tomu se práce jednak stává čtenářsky

---

⁸ KLATT, Malgorzata (Gosia): *The Poles & Australia. A partnership of values*. North Melbourne 2014. Za upozornění na tuto práci vděčím polskému historikovi Dr. Dariuszovi Dabrowskému.

atraktivnější, jednak získává další, osobnější rozměr. Z dalších dílčích metod byla použita metoda komparativní; dosavadní stav zahraničního bádání totiž umožňuje porovnat činnost Čechoslováků s jinými přibližně stejně početnými spojeneckými národy, jejichž příslušníci v Austrálii za války pobývali, například australskými Francouzi.⁹

---

⁹ ROE, Teiva: *Les Français d'Australie et la France libre (1940-1944)*. In: *Outre-mers*, tome 96, n°360-361, 2e semestre 2008, s. 209–222.

Dosavadní stav zpracování zkoumané problematiky, rozbor pramenů a literatury

Problematika účasti Čechů a Slováků v australské armádě za obou světových válek nebyla dosud dostatečně zpracována. Zájem české i slovenské historiografie se v poslední době soustředí zejména na období druhé poloviny 20. století, především na činnost české a slovenské emigrace a exilu po roce 1948 a 1968.

Bádání na Slovensku zastupují exiloví historici František Vnuk¹⁰ a Ján Vrtielka,¹¹ jejich studie jsou však pouhým nástinem daného tématu a neobsahují poznámkový aparát. Současná česká historiografie zpracovávání problematiky věnuje důkladněji – zejména zásluhou Jaroslava Millera, Miloše Trapla a Jany Burešové máme k dispozici celou řadu dílčích studií¹² i první syntézu.¹³

Charakteristika vzájemných vztahů mezi oběma státy a československého vystěholectví do Austrálie v první polovině 20. století však zůstává v české historiografii pouze v hrubých obrysech. Jedná se hlavně o encyklopedická hesla¹⁴ nebo přehledové studie.¹⁵ Kvalitní dílčí

---

¹⁰ VNUK, František: *K slovenskej Austrálii*. Slováci v zahraničí 21, 2004, s. 100–104.

¹¹ VRTIELKA, Ján: *Dejiny Slovákov v Austrálii až po súčasnosť*. In: Slovenský povojnový exil. Martin, MS 1998, s. 213–219.

¹² MILLER, Jaroslav: *Divadelní aktivity českého exilu v Austrálii, 1948–1989*. Moderní dějiny 21, 2013, č. 2, s. 185–203; MILLER, Jaroslav: *Organizace českého exilu v Austrálii v letech 1948–1989*. Theatrum historiae 15 2014, s. 297–324; TRAPL, Miloš: *Prameny k historii československé emigrace a exilu v Austrálii po roce 1945 v archivech České republiky*. Východočeské listy historické 31/2014, s. 187–195; TRAPL, Miloš – BUREŠOVÁ, Jana: *Kontakty Rady svobodného Československa s československým poúnorovým exilem v Austrálii (1948–1968)*. Historica Olomucensia 49, 2015, s. 165–182. BUREŠOVÁ, Jana – TRAPL, Miloš: *Obraz československého emigrantského prokomunistického spolku ve druhé polovině dvacátého století – Československý kroužek v Sydney v Austrálii*. Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis 6, 2013, č. 2, s. 89–107; BUREŠOVÁ, Jana: *Informovanost komunistické vlády v Československu o emigrantech a exulantech v Austrálii v padesátých a šedesátých letech 20. století*. Historica Olomucensia 46, 2014, s. 197–219; BUREŠOVÁ, Jana: *Československo-australské vztahy ve druhé polovině 20. století*. Historica Olomucensia 48, 2015, s. 209–235; BUREŠOVÁ, Jana: *The Emigration and Exile from Czechoslovakia to Australia in the 20th Century*. In: ZUDOVÁ–LEŠKOVÁ, Zlatica: *Resettlement and extermination of the populations: a syndrome of modern history*. Prague 2015, s. 497–524.

¹³ MILLER, Jaroslav: *Zapadlí vlastenci. Český exil v Západní Austrálii (1948–1989)*. Praha 2014.

¹⁴ JUPP, James (Ed.): *The Australian People: An Encyclopedia of the Nation, Its People and Their Origins*. Cambridge 2001, s. 251–252; TEJCHMAN, Miroslav: *Česko-australské vztahy*. In: PÁNEK, Jaroslav a kol.: *Akademická encyklopedie českých dějin. Svazek II. Č/1 (čarodějnické procesy – česko-portugalské vztahy)*. Praha 2011, s. 121–123; TEJCHMAN, Miroslav: *Češi v Austrálii*. In: PÁNEK, Jaroslav a kol.: *Akademická encyklopedie českých dějin. Svazek III, Č/2 (česko-pruské vztahy - čtyři pražské artikuly)*, Praha 2012, s. 325–326.

studie sepsali na základě vlastního archivního výzkumu pouze Jana Burešová¹⁶ a Jiří Martínek.¹⁷

Ze zahraničních prací je třeba zmínit monografii *Češi v Austrálii*, jejímž autorem je Čechoaustralan Michael Cigler (1923–1990).¹⁸ Tato anglicky psaná, spíše sociologická než historická práce shrnuje poznatky o čs. vystěhovalectví a exilu do Austrálie od 18. století až po druhou polovinu 20. století, nicméně i ona se soustředí zejména na exulantskou vlnu po roce 1948. O Čechoslovácích v Austrálii v letech druhé světové války Cigler pojednává na pouhých šesti stranách. Kromě toho je třeba podotknout, že publikace neobsahuje poznámkový aparát a je zřejmé, že autor nepracoval s archivními prameny, nýbrž se opíral spíše o svědectví pamětníků.

Australskými válečnými zajatci v okupované Evropě, z nichž někteří se ocitli i na území Protektorátu či Sudet, se zabývá specializovaná studie, jejímž cílem bylo rekonstruovat osudy australského vojína Lawrence Saywella (1919–1945), válečného zajatce, který dne 8. května 1945 padl v boji s Němci na území Protektorátu.¹⁹ Jelikož autor studie Peter Stanley pracoval jak s australskými, tak s českými prameny, můžeme toto téma považovat na důkladně zpracované.

Ohledně činnosti krajanů v Austrálii v období první a druhé světové války a jejich podílu na podpoře zahraničního odboje byly doposud publikovány jen velmi stručné zprávy. Českoslovenští krajané z Austrálie bývají obecně zmiňováni v souvislosti s budováním čs. armády ve Francii v roce 1918.²⁰ Ve známé legionářské syntéze kolektivu autorů sdružených

---

¹⁵ BRINKE, Josef: *Češi v Austrálii*. In: Geoffrey Blainey: *Dějiny Austrálie*. NLN, Praha 2001. s. 209–217; ŠÍPEK, Zdeněk: *Vystěhovalectví do Afriky, Asie (bez území bývalé SSSR), Austrálie a Oceánie*. In: BROUČEK, Stanislav (Ed.): *Češi v cizině 9*, Praha 1996, s. 198–230; MARTÍNEK, Jiří: *Češi a pátý světadíl (aneb Příspěvek k historii česko-australských vztahů)*. In: HRADECKÝ, Tomáš – HORÁK, Pavel a kol. (Edd.): *České, slovenské a československé dějiny 20. století VII*. Ústí nad Orlicí 2012, s. 227–234.

¹⁶ BUREŠOVÁ, Jana: *Zdroje informací o Austrálii v období první Československé republiky*. *Historica Olomucensia* 44, 2013, s. 115–132; BUREŠOVÁ, Jana: *Vystěhovalectví z Československa do Austrálie v podmínkách světové hospodářské krize (1929-1932)*. *Moderní dějiny* 21, 2013, č. 2, s. 81–100.

¹⁷ MARTÍNEK, Jiří: *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce, FF UHK. Hradec Králové 2014.

¹⁸ CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983.

¹⁹ STANLEY, Peter: *Pátrání po vojínu Saywellovi: česko-australské pouto*. *HaV* 55, 2006, č. 3, s. 71–75.

²⁰ Tomáš JIRÁNEK, Druhý, tzv. Gibišův transport československých legií z Ruska do Francie (1917–1918). Jiránek, Tomáš. *Theatrum historiae: sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice* 1, 2006, s. 233.

kolem Karla Pichlíka je uvedeno i přesné číslo: „*Do [čs. armády ve Francii] se přihlásilo i 14 krajanů z Austrálie*“.²¹ Kniha bohužel neuvádí žádný odkaz, z něhož by bylo patrné, odkud autoři tuto informaci převzali. Na aktivní činnost krajanů v Austrálii za druhé světové války upozornil v propagační publikaci čs. důstojník Oldřich Španiel,²² který tehdy působil jako čs. vojenský diplomat v USA: „*Asi stejné velikosti jest naše kolonie v Austrálii, s ústředím v Sydney. Všichni tito krajané pracují oddaně a nadšeně nejen co propagátoři naší věci, ale také sbírají věci pro vojsko a peníze pro Národní Radu. Máme v nich vydatné a dobré bojovníky.*“²³

Důležité doklady o probíhající korespondenci mezi krajany v Austrálii a v USA objevil František Hanzlík, který na základě dokumentů uložených v archivu Čechů a Slováků v americkém Chicagu shrnul dosavadní poznatky takto: „*V Austrálii se činnost krajanů omezovala většinou na oblast propagační. Nebylo organizováno širší krajanské hnutí. Na ČSNRA se obraceli převážně jednotlivci se žádostmi o zaslání časopisů, knih, případně dalších předmětů. Krajané přispívali k šíření informací o situaci v protektorátu a v čs. zahraničním odboji.*“²⁴

Žádné přesné analýzy však doposud zveřejněny nebyly a problematika účasti Čechoslováků v australské armádě za obou světových válek pak nebyla zpracována vůbec.

Rozbor pramenů a literatury

Z výše popsaných důvodů se práce opírá zejména o studium a analýzu domácích a zahraničních archiválií, bez nichž by nemohla ve své stávající podobě vzniknout. Vychází především z rozsáhlého a časově velmi náročného základního archivního výzkumu, který byl realizován v letech 2012–2016 v celé řadě (zejména specializovaných) archivů.

---

²¹ Karel PICHLÍK – Bohumír KLÍPA – Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*. MF, Praha 1996, s. 156.

²² K jeho činnosti viz JIRÁNEK, Tomáš: *V Americe za války „před válkou“*. *Působení plk. gšt. Oldřicha Španiela v USA v letech 1939–1941*. *Theatrum historiae* 15, 2014, s. 271–295; souhrnně k čs. vojenským diplomatům za války ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: *Zapomenutá elita: českoslovenští vojenští diplomaté v letech 1938–1945*. Praha 2011.

²³ ŠPANIEL, Oldřich: *Československá armáda druhého odboje*. Chicago 1941, s. 136.

²⁴ HANZLÍK, František: *Krajané a československý zahraniční odboj 1938–1945 v dokumentech a fotografiích*. Praha 2010, s. 105. Na téže straně je přiloženo také pět faksimilií dokumentů.

K tématu vzájemných vztahů do roku 1938 byly využity zejména dokumenty uložené v Archivu Náprstkova muzea a v Archivu kanceláře prezidenta republiky. Pro období druhé světové války byl stěžejní výzkum v Archivu ministerstva zahraničních věcí, umístěný v badatelům obtížně přístupném sídle ministerstva v Černínském paláci. Zde se nacházejí jednak fondy tzv. Londýnského archivu, jednak kariérní spisy čs. diplomatů a úředníků, kteří v Austrálii působili. Velké množství duplicitních materiálů bylo nalezeno ve fondech E. Beneše, které jsou uloženy v Masarykově ústavu a archivu Akademie věd České republiky. Pro analýzu podpory zahraničního odboje ze strany krajanů v Austrálii za obou světových válek byly zásadní bohaté fondy a sbírky Národního archivu a Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu. Za neúspěšný lze považovat výzkum v Literárním archivu – Památníku národního písemnictví, kde je uložena pozůstalost českého cestovatele Josefa Ladislava Erbena. Ten sice v Austrálii prožil celou druhou světovou válku, avšak z pozůstalosti se dochovalo pouze torzo. Podobně nebyly příliš úspěšné některé dílčí sondy uskutečněné ve Státních okresních archivech v Olomouci a Přerově; ohledně vystěhovalectví obyvatel těchto měst do Austrálie v předvečer druhé světové války se podařilo dohledat pouze drobné zmínky.

Naopak za úspěšný lze označit prohlásit archivní výzkum provedený na Slovensku, kde byly objeveny důležité dílčí informace k několika jednotlivcům, a to ve vojenských archivech v Bratislavě a Trnavě a také v Archivu Univerzity Komenského v Bratislavě. Na základě takto shromážděných informací by již bylo možné zpracovat vcelku podrobnou syntézu, nicméně pro informace o službě Čechoslováků v australské armádě bylo zapotřebí vypravit se přímo do australských archivů.

Díky účasti autora v kolektivním doktorandském grantovém projektu *IGA*²⁵ se v listopadu 2015 uskutečnila intenzivní měsíční badatelská cesta do Austrálie. Zde byl proveden rozšiřující archivní výzkum v hlavním městě Australského svazu Canbeře, kde sídlí centrála Australského národního archivu (National Archives of Australia)²⁶ a také Australský válečný

---

²⁵ *Společnost v historickém vývoji od středověku po moderní věk*. Z projektu IGA bylo hrazeno ubytování a zahraniční cestovné (místní jízdné). Zpáteční letenka byla hrazena v rámci mobility akademických pracovníků FF UP (finanční podpora udělená roku 2015 Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci institucionálního rozvojového plánu FF UP v Olomouci).

²⁶ Australské archivy mají jinou strukturu než archivy v České republice, například vojenské kariérní dokumenty jsou uloženy právě v centrále Národního archivu, nikoli ve vojenském archivu.

památník (Australian War Memorial).²⁷ Pobyt pak završil výzkum v Sydney, hlavním městě státu Nový jižní Wales, kde má své sídlo pobočka Australského národního archivu (obdobu našich oblastních a zemských archivů). Během měsíčního pobytu nebylo možné navštívit další pobočky Australského národního archivu, které se nacházejí ve značně vzdálených hlavních městech ostatních států. V některých případech však byly využity materiály uložené v Adelaide, Melbourne, Perthu či Brisbane, pakliže byly digitalizované a přístupné online přes internetový badatelský portál.²⁸

Z výše uvedených důvodů byla odborné publikace využita zejména k zasazení pojednávané problematiky do širších souvislostí. Pracoval jsem s nejnovější zahraniční literaturou, která není v České republice běžně dostupná. K některým odborným studiím australských historiků lze získat veřejný přístup v elektronické podobě na internetu, případně byly jejich kopie ochotně zapůjčeny samotnými autory. Upozornil bych zejména na vynikající oxfordskou encyklopedii australských vojenských dějin²⁹ nebo tři studie australského historika Daniela Leache, který se zabýval postavením tzv. přátelských cizinců v Austrálii za druhé světové války.³⁰ Dosavadní stav bádání umožnil využít také práce německé nebo francouzské historiografie, jež se týkají činnosti tamních krajanů v Austrálii za druhé světové války.³¹

Z české historiografie je zapotřebí zmínit především práci Jana Němečka, který analyzoval situaci na čs. konzulátu v Sydney v březnu 1939.³² Jako vynikající pomůcka k osobnostem čs. diplomacie pak posloužil obsáhlý biografický slovník sestavený Jindřichem Dejmekem, Janem

---

²⁷ Jedná se o období našeho pražského Vojenského historického ústavu.

²⁸ <http://recordsearch.naa.gov.au/>

²⁹ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008.

³⁰ LEACH, Daniel: *The 'friendly alien' in wartime Australia*. Your Memento, Issue 5 January 2012; LEACH, Daniel: *The Other Allies: Military Security, National Allegiance, and the Enlistment of 'Friendly Aliens' in the Australian Armed Forces, 1939–45*. War and Society Volume: 32 Issue: 1, Mar 2013, s. 26–48; LEACH, Daniel: *'This Way of Treating Friendly Aliens Seems Strange to Me': Australian Security Services, Allied Governments-in-Exile, and the Surveillance and Internment of 'Friendly Aliens' from Occupied Europe, 1939–45*. The International History Review, 2014, s. 1–23.

³¹ TAMPKE, Jürgen: *The Germans in Australia*. Cambridge 2006; ROE, Teiva: *Les Français d'Australie et la France libre (1940-1944)*. In: *Outre-mers*, tome 96, n°360-361, 2e semestre 2008, s. 209–222.

³² NĚMEČEK, Jan: *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha 2008, s. 100–103.

Němečkem a Slavomírem Michálkem.³³ Z nejnovější literatury by měla být jmenována biografie Tomáše Jiránka o generálu Kudláčkovi,³⁴ který za války organizoval nábořy krajanů do čs. armády v Kanadě a Brazílii. Na základě jím publikovaných informací bylo možné porovnat efektivitu náborů v těchto částech světa s nábořem v Austrálii.

---

³³ DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan – MICHÁLEK, Slavomír: *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha 2013.

³⁴ JIRÁNEK, Tomáš: *Šéf štábu Obrany národa. Neklidný život divizního generála Čeňka Kudláčka*. Praha 2015.

1. Úvod do australských dějin, Češi a Slováci v Austrálii do roku 1918

1.1 Přehled australských dějin do roku 1914

Dějiny šestého největšího státu světa (celková rozloha Austrálie je 7 682 300 km²) a v současnosti jednoho z nejvyspělejších států vůbec³⁵ jsou spjaty s britským osídlením kontinentu na konci 18. století. Mezi klíčová „počáteční“ data australských dějin se tak řadí rok 1770, kdy kapitán James Cook (1728–1779) připlul na palubě lodi Endeavour do Botanického zálivu a pod názvem Nový Jižní Wales vyhlásil nárok britské koruny na celé východní pobřeží australského kontinentu.³⁶ Britští mořeplavci se však do oblasti Tichého oceánu dostali poměrně pozdě – předběhli je Španělé, Portugalci a Nizozemci. Roku 1642 objevil Nizozemec Abel Tasman (1603–1659) Van Diemenovu zemi (dnešní Tasmánie) a Nový Zéland. Prvním Evropanem, který spatřil pobřeží Austrálie, byl rovněž nizozemský mořeplavec Willem Janszoon (cca 1570–1730), když roku 1606 proplul Torresovým průlivem. Nizozemcům patří také prvenství v mapování kontinentu, který nazvali Nové Holandsko. Australský historik Stuart Macintyre se nicméně snaží tradiční australskou historii nově interpretovat a upozorňuje na „falešnost“ Cookova objevu například tím, že pokládá svým čtenářům otázku: „*Jak můžete objevit něco, co je už známé?*“ Upozorňuje přitom na to, že Cookově mořeplavecké výpravě do této oblasti „*předcházely cesty polynéských mořeplavců asi o tisíc let dříve*“ – nemluvě o tom, že Cook přistál v Austrálii přibližně „*40 000 let poté, co se tam objevili první lidé.*“³⁷ Na tomto místě je zapotřebí podotknout, že v druhé polovině 18. století žilo na kontinentě zhruba 750 000 domorodých obyvatel, které Britové pojmenovali *Aborigines* nebo také *Aboriginals* (od slova *aborigine* – původní).³⁸

Pro psané dějiny Austrálie je důležité datum 26. ledna 1788,³⁹ kdy první guvernér nové evropské kolonie⁴⁰ na australském kontinentu Arthur Phillip (1738–1814) vztyčil

---

³⁵ V žebříčku „Better life index“ organizace OECD se Austrálie pravidelně umísťuje na předních pozicích. V rámci aktuální statistiky (2016) je na druhém místě hned za Norskem. Viz <http://www.oecdbetterlifeindex.org/> [14. 8. 2016].

³⁶ Ke Cookovi a jeho tragickému konci viz například HABAJ, Michal: *Příběh Jamese Cooka*. Historický obzor 23, 2012, č. 50–64.

³⁷ MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013, s. 26.

³⁸ Čeština používá hned několik vlastních termínů: Aborigini, Aboriginálové, Aboriginci (překladatel Antonín Hradílek) nebo nejvíce počeštěný název Australci (překladatelka Zora Wolfová). Autor se přiklání k termínu Aboriginci a bude ho v textu dále používat.

³⁹ Toto datum bylo později vyhlášeno Dnem Austrálie.

v přirozeném přístavu, zátocě Port Jackson (Sydney Cove), britskou vlajku. Britové tak formálně převzali moc na základě zásady „*terra nullius*“ (země nikomu nepatřící). Tehdy začala éra Austrálie jakožto britské trestanecké kolonie, neboť v rámci první flotily připlulo do Austrálie na 11 lodích přes 700 trestanců a trestankyň. S nadsázkou tak můžeme slovy britského historika Nialla Fergusona říci, že dnešní nejlidnatější město Austrálie vybudoval „trestanecký gang“.⁴¹ Zde je třeba si uvědomit, že deportace britských trestanců do kolonií probíhaly neoficiálně již od 17. století, od 18. století však byly zakotveny v trestním zákoníku. Poté, co Velká Británie přišla o své kolonie v Americe a hledala za ně náhradu, byla osídlena právě Austrálie, respektive Cookem objevený Nový Jižní Wales. Založení nové britské kolonie tedy nebylo pouze výsledkem námořních objevů, případně obchodu, nýbrž i řešení problematiky vězeňství, zejména přeplněnosti věznic na území Británie.⁴²

Deportace trestanců z Británie ustaly až v roce 1853, kdy do kolonie na ostrově Tasmánie dorazila poslední trestanecká loď. Deportace do Nového Jižního Walesu skončily již v roce 1840 (v roce 1849 došlo k neúspěšnému pokusu o jejich obnovení). V letech 1787–1853 bylo na kontinent a přilehlé ostrovy deportováno přes 100 000 mužů a žen. Později deportace pokračovaly ještě do nové kolonie Západní Austrálie.

Na počátku je vhodné osvětlit rovněž vznik názvu Austrálie, který se posléze ujal jako označení celého kontinentu. Kromě názvů jednotlivých kolonií se dlouho používal starý nizozemský název *Nové Holandsko* a zároveň mořeplavci používali i latinský název *Terra Australis Incognita* („neznámá země na jihu“). Dnešní název kontinentu vymyslel až britský mořeplavec Matthew Flinders (1774–1814), který pro britskou admirálitu mapoval australské pobřeží a ve svém písemném líčení nazvaném „*Cesta do Terra Australis*“ uvedl: „*Kdybych si dovolil nějaké vylepšení jejího původního jména, změnil bych je na AUSTRALIA; protože je libozvučnější*“.⁴³ Tohoto označení si povšiml i tehdejší britský guvernér Nového Jižního Walesu Lachlan Macquarie (1762–1824) a v roce 1817 byl název Austrálie přijat jako nové oficiální označení.

---

⁴⁰ Jednalo se o Nový Jižní Wales. Van Diemenovu zemi (dnešní Tasmánie) osídlili Britové až v roce 1804.

⁴¹ FERGUSON, Niall: *Britské impérium. Cesta k modernímu světu*. Praha 2007, s. 133.

⁴² MACINTYRE, S.: *Dějiny Austrálie*, s. 28

⁴³ MACINTYRE, S.: *Dějiny Austrálie*, s. 42–43.

V souvislosti s britským osídlením Austrálie je důležité upozornit na zcela odlišný postup Britů v kolonizaci různých částí světa, které si podmanili. Zatímco kolonizace Severní Ameriky proběhla cestou smluv s domorodým obyvatelstvem (severoameričtí domorodci se stali signatáři přinejmenším 30 takových smluv), východní Austrálie (Nový Jižní Wales) a později celý kontinent a přilehlé ostrovy byly získány velmi jednoduše, a to pouhým vyhlášením suverenity. Přijatou doktrínou „*terra nullius*“ a jejím následným uplatněním se Austrálie výrazně odlišila od ostatních koloniálních států. Samotná zásada „*terra nullius*“ byla přitom v rámci moderního australského státu popřena až v roce 1992, kdy Nejvyšší australský soud projednával tzv. případ „Mabo“. Většina soudců dospěla k rozhodnutí, že značná část půdy náleží původním obyvatelům a že na nich byla spáchána těžká křivda. Dva soudci tehdy dokonce prohlásili, že „*vyvlastnění je nejtemnější stránkou dějin tohoto národa*“ a že „*národ jako celek zůstane nutně poníženy, dokud nebudou tyto dřívější křivdy přiznány a odmítnuty*“. Stuart Macintyre citovaná slova uvozuje vlastním tvrzením, že soudní spor „*znovu ukázal, že se nároky Aboriginců dotýkají samé podstaty australské státnosti*“. Samotné rozhodnutí v případě „Mabo“ sice „*slibovalo nový morální základ celého národa, místo toho [však] prohloubilo jeho rozdělení*“.⁴⁴ Kvůli rozdílným pohledům australských historiků na problematiku Aboriginců využijme raději publikaci známého britského historika Nialla Fergusona, který k tomuto tématu dodává, že jedna z nejděsivějších kapitol Britského impéria proběhla právě v australské Tasmánii, kde byli domorodci „*štváni jako zvěř, vězněni a posláze do posledního vyhubení: nic jiného nemůže být tak výstižně popsáno výrazem ‚genocida‘ dnes až nadměrně používaným*“.⁴⁵ Přestože v ostatních australských koloniích nebyla situace tak vyhocená, i zde k válkám bílých osadníků s domorodci docházelo. Aboriginci – na rozdíl od novozélandských Maorů, kteří po léta zaměstnávali na 20 000 britských vojáků – nicméně nedokázali vést pravidelnou válku a spíše se soustředili na „partyzánský“ způsob boje a zabíjení dobytka.

Devatenácté století však nebylo pouze obdobím, kdy docházelo ke konfrontacím mezi bílými kolonizátory a domorodým obyvatelstvem. Jednalo se rovněž o století zlaté horečky, podobně jako ve Spojených státech amerických. Probíhalo nejen soustavné osidlování, ale také

---

⁴⁴ Tamtéž, s. 31, 211. Zcela protikladně interpretuje kauzu „Mabo“ australský historik starší generace BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 49. K rozdílným pohledům velkých australských historiků viz například recenzi stať KREISINGER, Pavel: *Nová syntéza dějin Austrálie v českém překladu. Macintyre, Stuart: Dějiny Austrálie*. *Historica Olomucensia* 46, 2014, s. 307–314. K problematice Aboriginců viz také DENISON, Peter: *Bílá Austrálie má černou historii*. *Dějiny a současnost* 23, 2001, č. 6, s. 13–18.

⁴⁵ FERGUSON, Niall: *Britské impérium. Cesta k modernímu světu*. Praha 2007, s. 137.

industrializace a modernizace. V roce 1877 přesáhl počet australských obyvatel 2 miliony. Roku 1883 spojil první parní vlak dvě největší města, Melbourne a Sydney. Obdivuhodný byl také rozvoj zemědělství a pastevectví: v roce 1891 přesáhl počet australských ovcí 100 milionů. V kolonii Queensland se pěstovala cukrová třtina. V zemi se kromě zlata těžilo také stříbro a olovo. V Indickém oceánu u Západní Austrálie se lovily perly. Pro tehdejší dobu bylo rovněž důležité objevování australského vnitrozemí, které se často neobešlo právě bez domorodých průvodců.

Konec 19. století se odehrával ve znamení federalizačního hnutí. Zástupci koloniálních parlamentů se sešli na první federální konferenci již v roce 1891. Tehdy se na návrhu společné ústavy podílel ještě i Nový Zéland, který později společnou federaci odmítl. V následujících letech následovaly další federální konference a referenda, na jejichž základě byl dne 1. ledna 1901 v Sydney vyhlášen Australský svaz (angl. *Commonwealth of Australia*, česky též Australské společenství). Šest australských kolonií (nyní států) se spojilo ve společné federaci. Británie australské federalizační snahy podporovala, zároveň však Australanům nedovolila vymanit se z imperiální nadvlády; nová ústava Australského společenství vstoupila v platnost zákonem britského parlamentu a „*spojovala britský systém vlády politicky a právně odpovědné parlamentu s federalismem podle amerického vzoru*“.⁴⁶ V Melbourne se záhy sešel první federální parlament (dolní komora – Sněmovna reprezentantů – zastupovala lid, horní komora – Senát – pak jednotlivé státy) a v zemi začala úřadovat první federální vláda s ministerským předsedou, zatímco britské zájmy v Austrálii hájil generální guvernér. Federalizace byla dokončena v roce 1911, když se od Jižní Austrálie oddělilo Severní teritorium, nově spravované přímo federální vládou. Jelikož v roce 1998 Severní teritorium odmítlo návrh, aby se stalo sedmým australským státem, je tomu tak dodnes. Zároveň se v roce 1911 z Nového Jižního Walesu oddělilo Teritorium hlavního města Austrálie, kde byl o dva roky později (1913) položen základní kámen nového hlavního města Canberra. Teritorium hlavního města spadá od té doby rovněž do pravomoci federální vlády. Oficiálním hlavním městem se Canberra stala až v roce 1927 po otevření nově postavené budovy prozatímního federálního parlamentu, který do té doby zasedal v Melbourne.⁴⁷

---

⁴⁶ MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013, s. 105.

⁴⁷ Podrobněji k australským dějinám do roku 1914 srovnej; BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 11–128 ; MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013, s. 7–117. Viz také KINGSTON, Beverley: *The Oxford history of Australia. Volume 3. Glad, confident morning, 1860-1900*. Melbourne 1988; BLAINEY, Geoffrey: *A Shorter History of Australia*. Melbourne 1994; MACINTYRE, Stuart: *A concise history of Australia. Third edition*. Port Melbourne 2009.

1.2 Češi a Slováci v Austrálii do roku 1914

Vystěhovalectví Čechů a Slováků do vzdálené Austrálie má kořeny v 19. století, kdy se v zemi začali z hospodářských a sociálních důvodů usazovat první jednotlivci. Za prvního trvale usazeného Čecha v Austrálii lze považovat pražského rodáka **Marka Bluchera** (někdy též psáno Blücher) (1801–1847), žijícího v anglickém Nottinghamu. Zde byl v roce 1829 odsouzen na sedm let za krádež krajky, 28. března téhož roku se spolu s dalšími 179 trestanci nalodil na trestaneckou loď *Dunvegan Castle* a 13. března 1830 dorazil do Sydney. Svůj trest si odpykal v roce 1836. Zemřel v roce 1847, aniž by po sobě zanechal závět'.⁴⁸

Vzdálený a exotický kontinent se ovšem těšil zájmu odvážných cestovatelů a přírodovědců již od konce 18. století. Pravděpodobně úplně prvním Čechem (resp. českým Němcem), který Austrálii spatřil, byl známý osvícenský přírodovědec a rodák ze severočeské Chřibské **Tadeáš (Xaverius Peregrinus) Haenke** (1761–1817). Haenke se zúčastnil objevitelské výpravy kolem světa, kterou v letech 1789–1794 podnikl Alessandro Malaspina. Účastníci expedice se vylodili 12. března 1793 v Sydney a v jeho okolí pak strávili celý měsíc.⁴⁹ V roce 1823 pobýval v okolí města další přírodovědec a pražský Němec **Franz Wilhelm Sieber** (1789–1844). Během svého sedmiměsíčního výzkumného pobytu Sieber navštívil i nedaleké pohoří Modré hory a odvezl si zpět do Evropy na 300 rostlin.⁵⁰ V první polovině 19. století se do australské historie významněji zapsal **Dr. Jan (Johann, John) Lhotsky** (1795–1866), syn českých rodičů narozený v haličském Lvově. Do Austrálie připlul v polovině roku 1832 a setrval zde čtyři roky, během nichž podnikl řadu cest a botanických výzkumů, např. tříměsíční výpravu do Modrých hor v roce 1834. Během svých cest se potkal i s Aboriginci a z jeho podnětu byla poprvé zapsána hudba původních obyvatel, posléze upravená pro zpěv a klavír a vydaná pod názvem *Píseň žen z kmene Menero poblíže Australských Alp*.⁵¹ Původní text přeložil Lhotsky do angličtiny následovně:

---

⁴⁸ Srovnej JUPP, James (Ed.): *The Australian People: An Encyclopedia of the Nation, Its People and Their Origins*. Cambridge 2001, s. 251–252; CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983, s. 7. <http://www.convictrecords.com.au/ships/dunvegan-castle/1829> [21. 7. 2016].

⁴⁹ <https://www.anbg.gov.au/biography/nec-luis.html> [21. 7. 2016].

⁵⁰ TAMPKE, Jürgen: *The Germans in Australia*. Cambridge 2006, s. 51.

<http://www.anbg.gov.au/biography/sieber-franz.html> [21. 7. 2016].

⁵¹ A song of the women of the Menero Tribe near the Australian Alps. Arranged with the assistance of several musical gentlemen for the voice and piano forte, most humbly inscribed as the first specimen of Australian music to Her Most Gracious Majesty, Adelaide Queen of Great Britain and Hanover.

„Bezbranní lidé,

jsme bezbranní

a naše děti tak rychle podléhají,

jsme bezbranní.“⁵²

V letech 1836–1838 pobýval na ostrovní Tasmánii a následně odplul do Londýna.⁵³ Australský historik G. Blainey ho dokonce zmiňuje ve své syntéze australských dějin a připomíná příhodu z Lhotského cestování volnou australskou krajinou: „*Krajina nabízela velkolepé rozhledy, a když John Lhotsky v roce 1834 vystoupil až na horu Razorback nedaleko Camdeny a zadržel na chvíli svého koně, žasl nad překrásnou vyhlídkou.*“⁵⁴

Zájem celé řady vědců, cestovatelů, ale i dobrodruhů o Austrálii pokračoval v druhé polovině 19. století. Většina z nich se sice vrátila do své původní vlasti, někteří se však v zemi usadili natrvalo, nebo se tam opakovaně vraceli. Většina z nich své poznatky sepsala a vydala knižně. K dispozici tak máme několik zajímavých primárních pramenů, jako v případě **Čeňka Paclta** (1813–1887), kterého do Austrálie v roce 1856 přilákala zlatá horečka. V zemi strávil šest let.⁵⁵ Dalším dobrodruhem se stal vyučený zahradník **Josef Polák** (1844–1899), první český osadník v kolonii Západní Austrálie a posléze vrchní zahradník guvernéra v Perthu, který se následně vypracoval do pozice inspektora při stavbě železnice. Poté, co zlatá horečka vypukla i v Západní Austrálii, však vložil jmění do jednoho zlatého dolu, záhy o všechno přišel a navíc onemocněl a nakonec se rozhodl vrátit zpátky do vlasti. Na rozlučkovém večíрку v Perthu ho však 24. října 1899 ranila mrtvice, na jejíž následky zemřel. Byl pohřben na

---

⁵² „Unprotected race of people / Unprotected we are / And our children shrink so quickly / Unprotected we are.“ Citováno podle CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983, s. 10.

⁵³ NAA Canberra: A2618, DOCUMENTS 1887 TO 1912, Copies of the book "The Count" (Strzelecki) Closer settlement NSW. Letter re Johann LHOTSKY; NAA Canberra: A2618, DOCUMENTS 2982 TO 3000, Transaction - "Poles in Australia and Oceania 1790 - 1940 back to Cooma Celebrations 1926 Flowers of the Australian Alps Historical references, maps and biographical details of Dr. J. Lhotsky including copies of original diary and map; <https://www.anbg.gov.au/biography/lhotsky-johann.html> [21. 7. 2016]; WHITLEY, G. P.: 'Lhotsky, John (1795–1866)', In: Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University. Poprvé publikováno tiskem v roce 1967, dostupné online na <http://adb.anu.edu.au/biography/lhotsky-john-2357/text3085> [22. 6. 2016]. Zde také odkazy na další literaturu a prameny.

⁵⁴ BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 91.

⁵⁵ PACLT, Čeněk: *Cesty po světě: Příhody a zkušenosti jeho na cestách po Americe, Australii, Novém Zeelandě a jižní Africe*. Dle zápisů a různých jeho dopisů vzdělal Jaroslav Svoboda. Mladá Boleslav 1888. Stálá expozice věnovaná Č. Pacltovi se nachází v Muzeu Českého ráje v Turnově.

hřbitově anglikánské církve v Perthu. O jeho smrti referovali do Čech představitelé zednářské lóže sv. Jana z Perthu, jejímž byl po 19 let členem. S Polákem přijel v roce 1878 do Austrálie také jeho dlouholetý přítel **Josef Vík-Ulrich**.⁵⁶ Vík-Ulrich se usadil v přístavním městečku Fremantle, a ačkoliv byl původně synem rolníka, živil se zde jako pivovarník a prodejce sklářského zboží z Jablonce nad Nisou. Právě s ním a také s dalšími krajany se setkal řídící učitel smíchovské reálky **Josef Kořenský** (1847–1938), který kontinentální Austrálii procestoval jako první důkladně, a to v letech 1900–1901. Navštívil také ostrovní Tasmánii a Nový Zéland. Bezprostředně po jeho návratu vyšly v Praze dva monumentální cestopisy, které můžeme považovat za důležité primární pramen, navíc doplněný velkým množstvím fotografického materiálu.⁵⁷ Rozsáhlá fotografická pozůstalost i z dalších cest Josefa Kořenského je rovněž přístupná v pražském Náprstkově muzeu.⁵⁸

Kromě působení celé řady cestovatelů a dobrodruhů⁵⁹ rozvíjeli svou činnost v zemi také misionáři, zejména v Severním teritoriu a Západní Austrálii. Můžeme jmenovat například evangelické Moravské bratry (Moravian Brethren), činné mezi lety 1838 a 1904, kdy byla jejich církev sloučena s australskými luterány.⁶⁰ Z celé řady katolických misí můžeme uvést

---

⁵⁶ MAREŠ, Ladislav: *Josef Polák. První český osadník v západní Austrálii*. Zvláštní otisk ze sborníku čs. společnosti zeměpisné 1950, č. 1–2, s. 27–29; Polákovy příhody beletristicky zpracoval VANĚČEK, Arnošt: *Zlato na Labutí řece*. Druhé a přepracované vydání Praha 1966. Nejedná se však o primární pramen, poněvadž k osobnosti Josefa Poláka se zachovalo jen minimum dokumentů a dopisů (psal zřejmě nerad).

⁵⁷ KOŘENSKÝ, Josef: *K protinožcům: Cesta do Australie, Tasmanie, na Nový Zeland, Ostrovy Přátelské, Samojské a Vitijské a návrat Celebesem, Javou, Korálovým mořem, Siamem, Čínou, Žaponskem, Koreou a Sibiří*. Praha 1903. (1. díl 524 stran); KOŘENSKÝ, Josef: *K protinožcům: Cesta do Australie, Tasmanie, na Nový Zeland, Ostrovy Přátelské, Samojské a Vitijské a návrat Celebesem, Javou, Korálovým mořem, Siamem, Čínou, Žaponskem, Koreou a Sibiří*. Praha 1904. (2. díl 679 stran).

⁵⁸ Osobností Josefa Kořenského se soustavně zabývá TODOROVÁ, Jiřina: *Pozůstalost Josefa Kořenského v knihovně Náprstkovy muzea*, In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 19. odborné konference Olomouc, 20. – 21. října 2010*. Olomouc 2011, s. 11–17. Dostupné online <http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2011/Todorovova.pdf> [21. 7. 2016]; Souhrnně TODOROVÁ, Jiřina – CHOVAŇČEK, Jan: *Kolem světa: sbírka fotografií z cest Josefa Kořenského v Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur*. Praha 2011. Součástí této publikace je elektronický katalog na CD. Zde se nachází přes 100 fotografií, které Kořenský v Austrálii zakoupil nebo nechal pořídit (sám nefotografoval – cestoval na lehko). Stálou expozici věnovanou Josefu Polákovi i Josefu Kořenskému najdeme v muzeu v Benátkách nad Jizerou.

⁵⁹ Souhrnně k nim srovnej BRINKE, Josef: *Češi v Austrálii*. In: Geoffrey BLAINEY: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 209–217; MARTÍNEK, Jiří: *Češi a pátý světadíl (aneb Příspěvek k historii česko-australských vztahů)*. In: Tomáš HRADECKÝ – Pavel HORÁK a kol. (Edd.), *České, slovenské a československé dějiny 20. století VII*. Ústí nad Orlicí 2012, s. 227–234.

⁶⁰ CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983, s. 13–14; KENNY, Robert: *La Trobe, Lake Boga and the 'Enemy of Souls'. The First Moravian Mission in Australia*, s. 97–113. Dostupné online na <http://www3.slv.vic.gov.au/latrobejournal/issue/latrobe-71/latrobe-71-113.html> [21. 7. 2016].

například slovenského jezuitu **Jakuba Longu** (též James Langa apod.) (1856–1937), který pobýval v letech 1888–1899 na území australského Severního teritoria jako misionář u Aboriginců. Misie však nebyla úspěšná; následující rok strávil v Jižní Austrálii u polské komunity a poté odjel do Afriky, kde od roku 1901 působil na misiích v povodí řeky Zambezi.⁶¹ Longa je zároveň vůbec prvním historicky doloženým Slovákem na australském kontinentu.⁶² Posledním českým katolickým misionářem v Austrálii byl **Josef Girschik**, který připlul v roce 1898 do Adelaide a vzápětí se na území Severního teritoria setkal s Longou. Girschik pak zůstal v Austrálii až do roku 1930, kdy v Sydney zemřel.⁶³

Co se týče dalších cestovatelů a vystěhovalců ze Slovenska, nelze nezmínit, že v roce 1911 se v Austrálii na týden zastavil astronom **Milan Rastislav Štefánik** (1880–1919) při návratu z Tahiti, kde téměř rok úspěšně pozoroval Halleyovu kometu. „*Pri návrate z Vavau, cestou do Európy sa zastavil v Sydney. Navštívil astronómov v neďalekej Riverview College, členov austrálskej výpravy s ktorými sa stretol na Vavau.*“⁶⁴ Za prvního trvale usazeného Slováka můžeme považovat až sklářského odborníka **Ondreje Večeru**. Ten se na pozvání australské vlády usídlil v roce 1912 v Newcastle (NJW), kde společně se svým bratrem založil firmu „*Philips Leonora Pacific Glass Division.*“⁶⁵

Dále nesmíme opomenout první skutečně vědeckou expedici dvou českých univerzitních vědců, kterou tvořili geograf **Jiří Viktor Daneš** (1880–1928), pozdější profesor geografie na Univerzitě Karlově, generální konzul čs. republiky v Sydney (od roku 1920) a děkan Přírodovědecké fakulty UK (1925–1926), a botanik **Karel Domin** (1882–1953), tehdejší docent botaniky a později děkan Přírodovědecké fakulty UK (1922–1923) a rektor UK (1933–

---

⁶¹ OLŠA, Jaroslav: *Misionáři, obchodníci a uprchlíci. Češi a Slováci v povodí Zambezi v letech 1870–1960.* publikováno 7. 2. 2005. Dostupné online na

http://www.mzv.cz/harare/cz/vzajemne_vztahy/vztahy_se_zimbabwe/index_1.html [21. 7. 2015].

⁶² VNUK, František: *K slovenskej Austrálii.* Slováci v zahraničí 21, 2004, s. 100.

⁶³ CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia.* Melbourne 1983, s. 14.

⁶⁴ KELE, František: *MILAN R. ŠTEFÁNIK – VÝZNAMNÝ CESTOVATEL. Najväčší slovenský cestovateľ prvej polovice 20. storočia.* Realizácia projektu LPP-0130-09 „Geovedy pre každého“ 2009, s. 1. Dostupné online <http://www.fyzickageografia.sk/geovedy/texty/kele.pdf> [21. 7. 2015].

⁶⁵ VRTIELKA, Ján: *Dejiny Slovákov v Austrálii až po súčasnosť.* In: *Slovenský povojnový exil.* Martin 1998, s. 214.

1934). V Austrálii prováděli v letech 1909–1910 terénní výzkum.⁶⁶ Jejich expedice se připravovala dlouho dopředu a byla organizována se souhlasem rakouských i australských úřadů a institucí. V Australském národním archivu se k expedici dochovala složka o 38 listech, jejíž součástí je mimo jiné i doporučující dopis tehdejšího rektora Univerzity Karlovy, právníka prof. JUDr. Leopolda Heyrovského⁶⁷ (1852–1924) z 19. listopadu 1908.⁶⁸ Přibližně ve stejné době jako Domin s Danešem, tedy v předvečer první světové války, pobýval v Austrálii také **Josef Ladislav Erben**. Jelikož se zde však v roce 1936 usadil natrvalo a zůstal v zemi až do své smrti, zmíníme se o něm podrobněji až v příslušné „válečné“ kapitole.⁶⁹

Pokud bychom se chtěli na závěr této kapitoly pokusit krajanskou komunitu Čechů a Slováků vyčíslit, bude se jednat o poměrně složitý úkol. Přesné číselné údaje o tom, kolik Čechů a Slováků žilo v Austrálii na počátku 20. století, bohužel nemáme k dispozici.⁷⁰ Pouze částečně mohou tuto otázku osvětlit dobové statistické prameny: v době prvního celosvazového sčítání osob v Austrálii (1911) Československo ještě neexistovalo a další sčítání se konalo až o deset let později, v dubnu 1921. V té době zde žilo celkem 264 osob narozených na území tehdejšího Československa (s čs. státní příslušností).⁷¹ Lze však předpokládat, že většinu z těchto necelý tři stovek osob tvořili právě krajané, kteří v Austrálii pobývali už na začátku 20. století.

Podle oficiálních údajů australských celostátních cenzů žilo v Australském svazu (vzniklého jako federace šesti australských států dne 1. ledna 1901) v roce 1911 téměř 4,5 milionu obyvatel.⁷² Z tohoto počtu se 2 774 osob (2 397 mužů a 377 žen) narodilo v Rakousku-

---

⁶⁶ MARTÍNEK, Jiří: *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce FF UHK. Hradec Králové 2014, s. 99–105.

⁶⁷ Otec Jaroslava Heyrovského (1890–1967), nositele Nobelovy ceny za chemii z roku 1959.

⁶⁸ NAA Canberra: A1, 1909/9873; Scientific expedition by Professors Drs. Charles Domin and George Danes into the interior of Australia [digitalizováno].

⁶⁹ Viz kapitola 7.3.3.

⁷⁰ Srovnání pozdějších odhadů československých cestovatelů viz OBHLÍDAL, Jakub: *Obráz Austrálie v cestopisech českých cestovatelů v období první Československé republiky*. Bakalářská diplomová práce, FF UP, Olomouc 2016, s. 72.

⁷¹ *Census of the Commonwealth of Australia*. April 1921. Part II Birthplaces, 3. Dostupné online a ke stažení v pdf na <http://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/DetailsPage/2111.01921?OpenDocument> [25. 7. 2015].

⁷² Jako oficiální číslo je uváděno 4 455 005 osob. Do tohoto počtu však není zahrnuto původní domorodé obyvatelstvo (čistokrevní Aboriginci).

Uhersku.⁷³ Pro srovnání uveďme, že přibližně stejný počet tehdejších obyvatel Austrálie se narodil ve Francii (2 876). Statistiky neuvádějí národnost ani žádné další údaje, které by mohly napovědět, kolik z těchto lidí byli Češi a Slováci. Rozložení krajanské komunity může zčásti osvětlit *Adressář zahraničních Čechů*, jehož čtvrté doplněné vydání vyšlo ve stejném roce. V něm jsou však u mimoevropských států povětšinou „*jen jména měst a míst, kde žijí krajané naši ochotni podati informace prostřednictvím Národní rady české.*“⁷⁴ Na příslušné straně je pod heslem *AUSTRALIE* uveden následující výčet měst: „*Adelaide (South Australia), Brisbane (Queensland), Busselton (Western Australia), Melbourne (Victoria), Sydney (N. S. Wales).*“⁷⁵ Kromě Západní Austrálie se vždy jedná o hlavní města jednotlivých australských států. Co se týče Západní Austrálie, může se zdát poněkud překvapivé, že v roce 1911 bychom nenašli českou krajanskou komunitu v hlavním městě Perthu či v nedalekém přístavním městě Fremantle, ale zato v nejzápadnějším cípu kontinentu ve městečku Busselton, zhruba 220 km jižně od Perthu. Právě řídce osídlená Západní Austrálie byla pro Čechy zřejmě obzvlášť přitažlivá. V Archivu Náprstkova muzea se totiž dochovaly dvě unikátní fotografie z roku 1907, které zachycují české vystěhovalce v jejich skromném obydlí nedaleko dnešního národního parku Warren.⁷⁶ První snímek, zachycující dřevěný srub, před nímž jeden muž, nese následující popis: „*čeští vystěhovalci na řece Warren na jihu Západní Austrálie. Farma Glaudrova r. 1907 v pralese eukalyptovém. Před chýší kapradí.*“⁷⁷ Druhý snímek je pak doplněn slovy: „*Stan Langrův. U stanu cykosovita Zamia.*“⁷⁸ Zatímco „*palmu*“ před stanem na základě popisu snadno ztotožníme s rostlinou z čeledi cykasovitých, s identifikací českých vystěhovalců a farmy je to obtížnější. Neznámého Langra se blíže určit nepodařilo, avšak farmářem z prvního snímku byl Moravan **Florian Glauder**, který se nalodil

---

⁷³ *Census of the Commonwealth of Australia*. April 1911. Part II Birthplaces. Dostupné online a ke stažení v pdf na <http://www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/DetailsPage/2112.01911?OpenDocument> [25. 7. 2015].

⁷⁴ ŠPANIHEL, Jaroslav (Ed.): *Adressář zahraničních Čechů*. IV. doplněné vydání. Praha 1911, s. 4.

⁷⁵ O něco podrobnější je adresář k údajům ohledně Nového Zélandu, když uvádí: „*Blíže Aucklandu jest německo-česká osada Puhoj asi s 800 Čechy.*“ Informace mohli dále zájemci obdržet od krajanů z Dargaville či Woodville. Tamtéž, s. 72.

⁷⁶ <https://parks.dpaw.wa.gov.au/park/warren> [25. 7. 2015]. Park je proslaven zejména hojným výskytem obřích blahovičníků (eukalyptů), konkrétně tzv. karri stromů (*Eucalyptus diversicolor*), které dorůstají až do výšky 90 metrů.

⁷⁷ ANápM, fond Krajanský archiv, teritoriální svazek Austrálie a Nový Zéland. Inventární číslo 30.

⁷⁸ Tamtéž.

v Brémách a do západoaustralského přístavu Fremantle připlul v únoru 1906.⁷⁹ Na základě dostupných pramenů můžeme pouze konstatovat, že v roce 1914 jej australské úřady evidovaly jako farmáře žijícího v oblasti Balbarrup.⁸⁰ Později mu bylo na vlastní žádost uděleno státní občanství (*British by Naturalization*). V roce 1927 se živil jako farmář a výrobce likérů. V Australském národním archivu se z té doby dochovala jeho žádost, aby za ním mohla z ČSR legálně vycestovat jedna paní s dítětem.⁸¹

Mezi další české Západoaustralany – farmáře se zařadil **Václav Došek** (nar. 30. srpna 1884 v Ledčicích u Roudnice nad Labem), který přicestoval do Fremantle 12. dubna 1911. Vzápětí se usadil se svou českou manželkou Antonií a dcerou Marií v oblasti Kulinn (dnes Kulin, asi 300 km východně od Perthu), kde v letech 1913–1918 hospodařil na vlastních pozemcích. Václav Došek usiloval o udělení australského občanství již v roce 1914, ale po vypuknutí války byla jeho žádost pozastavena a po válce ji musel podat znovu, tentokrát úspěšně.⁸² Bratrův příklad záhy následoval **Josef Došek** (též Dušek, nar. 26. července 1888 taktéž v Ledčicích u Roudnice n. Labem), původním povoláním dělník. Pro vystěhování do Austrálie se rozhodl nejspíš na popud svého staršího bratra, do země však zřejmě dorazil až za války, a byl proto automaticky internován jako nepřátelský cizinec.⁸³ Ke shledání obou bratrů došlo pravděpodobně až po válce. Josefovy válečné osudy se v liverpoolském internačním táboře pro nepřátelské cizince spojily s osudy dalších Čechů, s nimiž posléze putoval přes Soluňskou frontu až do Francie. Zde byl zařazen jako střelec do 22. pluku čs. legií a nakonec se spolu s ním vrátil do rodného Československa. Po demobilizaci byl v roce 1920 společně s americkými krajany odeslán zpátky do Francie a odtud se vydal za bratrem zpátky do Austrálie. Vylíčení situace čs. krajanů za Velké války je věnována samostatná kapitola.

---

⁷⁹ Rešerše provedena přes <http://recordsearch.naa.gov.au/> V pobočce Australského národního archivu v Perthu se k F. Glauderovi nacházejí čtyři složky.

⁸⁰ Dokumentace uložena ve State Library of Western Australia. Dostupné online <http://slwa.wa.gov.au/pdf/battye/pods/1914/0028.pdf> [22. 7. 2016].

⁸¹ NAA Canberra: A261, 1927/1023; Applicant - GLAUDER Florian.

⁸² NAA Canberra: A1, 1915/19927; Tamtéž NAA: A1, 1921/21271 [digitalizováno].

⁸³ V Austrálii byl v roce 1914 vyfotografován jako nepřátelský cizinec pod jménem *Josip Dosek*, viz NAA Adelaide: D3597, 3883 [digitalizováno].

1.3 Austrálie a Velká válka (1914–1918)

Do světové války vstupovala Austrálie sice po boku mateřské Velké Británie, ale jako jednotná federace s vlastní vládou, armádou a námořnictvem.⁸⁴ Federalizace byla dokončena v roce 1911, když se od Jižní Austrálie oddělilo Severní teritorium, nově spravované přímo federální vládou, a zároveň se z Nového Jižního Walesu vyčlenilo Teritorium hlavního města Austrálie.⁸⁵ V téže roce zavedla federální vláda povinný vojenský výcvik pro mladé muže a zároveň byla v Duntroonu založena Královská vojenská kolej (*Royal Military College*, RMC) pro výcvik vlastních armádních důstojníků. Současně byla na lodi HMAS⁸⁶ *Creswell* otevřena Královská australská námořní kolej, kde se připravovali důstojníci Královského australského námořnictva (*Royal Australian Navy*, dále jen RAN).⁸⁷ Pro ostrovní stát s obrovskou rozlohou (7 682 300 km²) bylo budování vlastního námořnictva velmi důležité. Své síly mělo změřit s nepřítelem bezprostředně po vypuknutí války.

Již před vznikem Australského svazu podporovaly jednotlivé australské kolonie mateřskou Velkou Británii v několika válečných konfliktech. V roce 1885 vyslala vláda Nového Jižního Walesu přibližně 750 mužů do Súdánu, kde měli Britům pomáhat s potlačením povstání mahdistů (zemřelo zde devět Australanů). V letech 1899–1902 bojovalo v jižní Africe proti Búrům 16 000 Australanů (téměř 600 jich zde padlo). Ve stejné době (1900–1901) se přes 500 Australanů podílelo na pacifikaci povstání boxerů v Číně (9 padlých).⁸⁸

---

⁸⁴ Podrobněji k postojům jednotlivých britských dominií v předvečer vypuknutí války viz zejména VALKOUN, Jaroslav: *Vztahy mezi Velkou Británií a jejími dominií v předvečer první světové války: příspěvek k dějinám ostrovního státu a jeho impéria na počátku dvacátého století*. In: KOVÁŘ, Martin – DRŠKA, Václav (Eds.): *Kapitoly z obecných dějin: panu profesorovi s láskou*. Praha 2014 s. 180–193.

⁸⁵ Oficiálním hlavním městem se stala Canberra až v roce 1927, kdy zde byla otevřena nová budova federálního parlamentu, který dosud zasedal v Melbourne. K federalizačnímu hnutí srovnej BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 115–128; MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. NLN, Praha 2013, s. 104–117. K různému pojetí australských dějin viz KREISINGER, Pavel: *Nová syntéza dějin Austrálie v českém překladu*. *Macintyre, Stuart: Dějiny Austrálie*. *Historica Olomucensia* 46, 2014, s. 307–314.

⁸⁶ His Majesty's Australian Ship (česky Australská loď Jeho Veličenstva).

⁸⁷ DENNIS, Peter (Ed.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. Oxford University Press Australia & New Zealand. South Melbourne 2008, s. 471–472, 466–467, 165. (Hesla: RMC, RAN, HMAS *Creswell*).

⁸⁸ K těmto konfliktům viz například <https://www.awm.gov.au/atwar/sudan/>, <https://www.awm.gov.au/atwar/boer/> a <https://www.awm.gov.au/atwar/boxer/> [25. 8. 2015]. Zde také početné odkazy na další literaturu. Ke koalici intervenčních sil v boxerském povstání se připojilo i Rakousko-Uhersko, které reprezentovalo 1600 námořníků, několik set jich bojovalo i na pevnině a sedm mužů padlo. Viz KOČVAR, Jan: *Rakousko-Uhersko a „Boxerské povstání“ v Číně*. *Historický obzor* 23, 2012, č. 9-10, s. 215-228.

Když tedy v Evropě v roce 1914 vypukla Velká válka, bylo zřejmé, že Austrálie Británii opět podpoří. Australský trojnásobný⁸⁹ ministerský předseda Andrew Fisher (1862–1928), který nastoupil do úřadu 17. září 1914, komentoval podporu Británii těmito slovy: „*Austrálie je součástí impéria. Je-li impérium ve válce, Austrálie je ve válce též; [...] budeme mateřskou zemi bránit do posledního muže, do posledního šilinku.*“⁹⁰ Nepřítelem číslo jedna pro ni bylo císařské Německo, s nímž Britové zpočátku soupeřili zejména na moři a v koloniích. Nebylo náhodou, že první výstřely padly již v srpnu 1914, kdy Britové zaútočili na německou telegrafní stanici v Kamině v Togu.⁹¹ Podobně se zachovalo i australské námořnictvo, které na rozkaz britské admirality zahájilo útok na sousední Německou Novou Guineu. Při něm byl obsazen přístav Rabaul a spolu s ním i výkonné německé rádiové stanice, které by jinak odposlouchávaly námořní komunikaci a pomáhaly německým křižníkům v Indickém oceánu a Tichomoří narušovat spojeneckou loďní dopravu. Dne 9. listopadu 1914 australské námořnictvo uspělo v bitvě u Kokosových ostrovů, kde lehký australský křižník *HMAS Sydney*⁹² zničil velice nebezpečný německý korzářský křižník *Emden*. Ten předtím během tří měsíců zničil nebo zajal 25 spojeneckých lodí (potopen byl např. ruský chráněný křižník *Žemčug* nebo francouzský torpédoborec *Mousquet*). Námořníkům z Emdenu se zdařily i některé diverzní akce, například zapálení britských ropných nádrží v přístavu Madras. V listopadu 1914 se chystali na zničení telegrafní stanice na Kokosových ostrovech, k tomu však už díky posádce křižníku *Sydney* nedošlo.⁹³

Hlavní odpovědí australské federální vlády, pod novým vedením vůdce labouristů Andrewa Fishera na vypuknutí války v Evropě bylo zformování expedičního sboru. Díky náboru mladých dobrovolníků⁹⁴ vznikl Australský imperiální sbor (Australian Imperial Force, AIF),

---

⁸⁹ Fisher vůdčí osobnost australských labouristů zastával úřad ministerského předsedy celkem třikrát a to v letech 1908–1909; 1910–1913 a konečně naposledy za války 1914–1915. K jeho politické kariéře viz například <http://primeministers.naa.gov.au/primeministers/fisher/> [25. 7. 2016]. Zde také další odkazy na literaturu a prameny

⁹⁰ Citováno podle VALKOUN, Jaroslav: *Konstitucionální postavení dominií v rámci Britského impéria a jejich zájmy na Pařížské mírové konferenci (leden - červen 1919)*. Moderní dějiny 23 2015, č. 2, s. 84.

⁹¹ FERGUSON, Niall: *Britské impérium. Cesta k modernímu světu*. Prostor, Praha 2007, s. 323.

⁹² Křižník byl postaven v britských loděnicích na australskou objednávku. Do Austrálie připlul v roce 1913 jako jedna z nejmodernějších bojových lodí světa.

⁹³ Ke křižníku *Emden* viz například <http://www.vhu.cz/exhibit/mucke-hellmuth-von-emden-ayesha/> [25. 8. 2015].

⁹⁴ Zásada dobrovolnosti platila v Austrálii pro celou dobu války. Návrh zákona na povinné odvody do zámoří byl odmítnut v referendu v říjnu 1916.

zpočátku o síle 20 000 mužů. Z Australanů a Novozélandců byl vzápětí vytvořen společný Australský a novozélandský armádní sbor (Australian and New Zealand Army Corps, ANZAC). Křest ohněm pro ně znamenalo velké spojenecké vyloďení na tureckém poloostrově, zahájené 25. dubna 1915 u Gallipoli. V případě úspěchu této kombinované námořní a pozemní operace u Dardanelské úžiny měli spojenci (kromě „Anzaků“ se ofenzivy účastnili také Britové a Francouzi) po vybudování potřebného předmostí pochodovat až do Konstantinopole.⁹⁵ Operace však z mnoha příčin ztroskotala a v prosinci 1915 byly poslední jednotky evakuovány. Australské ztráty u Gallipoli byly značné: celkem se jednalo o 28 150 padlých, zraněných a nezvěstných. Z toho počtu 8 709 mužů zemřelo.⁹⁶ Australané pak bojovali na Středním východě opět proti Turkům⁹⁷ a na Západní frontě proti Němcům.⁹⁸

Počet dobrovolníků hlásících se do AIF přesto v roce 1915 vzrostl – „z 52 000 dobrovolníků v roce 1914 na 166 000 v roce 1915“.⁹⁹ Únava z dlouhotrvající války na vzdáleném kontinentě se dostavila až později (v roce 1917 se dobrovolně hlásilo už „jen“ 45 000 mužů). I přes sestupnou tendenci však pětimilionová Austrálie poslala do války téměř 417 000 mužů. Z nich přes 60 000 zemřelo a dalších 156 000 bylo zraněno, otráveno plynem nebo padlo do zajetí. Pokud počet zemřelých srovnáme s dalšími válečnými konflikty, jichž se Austrálie v 19., 20. či 21. století účastnila, má Velká válka v australských dějinách s oficiálním počtem 61 524 zemřelých jednoznačné prvenství.¹⁰⁰

---

⁹⁵ K bitvě u Gallipoli existuje nepřehledné množství zahraniční literatury. Z prací dostupných v českých knihovnách srovnej např.: DENNIS, Peter (Ed.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. Oxford University Press Australia & New Zealand. South Melbourne 2008, s. 223–232 (heslo Gallipoli) či SONDHAUS, Lawrence: *World War I: the global revolution*. Cambridge University Press, Cambridge 2011, s. 163–167. Z českých historiků se tomuto tématu nejnověji podrobně věnovala známá česká historička zákopové války HEŘTOVÁ, Yvette: *Gallipoli 1915: místo pro tisíc britských pušek*. Mladá fronta, Praha 2010. K aktuální výstavě, kterou uspořádalo britské Národní muzeum Královského námořnictva, viz BERÁNEK, Jaroslav: *Gallipoli: mýtus a paměť*. HaV 64, 2015, č. 3, s. 134–135.

⁹⁶ <https://www.awm.gov.au/encyclopedia/definitions/casualties/> [25. 8. 2015].

⁹⁷ GULLETT, Henry Somer: *The Australian Imperial Force in Sinai and Palestine 1914–1918*. Queensland 1984.

⁹⁸ DENNIS, Peter (Ed.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. Oxford University Press Australia & New Zealand. South Melbourne 2008, s. 586–589 (heslo Western front).

⁹⁹ MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013, s. 123.

¹⁰⁰ https://www.awm.gov.au/encyclopedia/war_casualties/ [25. 8. 2015].

1.4 Češi a Slováci v australské armádě za Velké války (1914–1918)¹⁰¹

Celá řada mužů, kteří v letech 1914–1918 dobrovolně vstoupili do australské armády, pocházela původně z různých koutů světa. Pokud bychom složení AIF zkoumali z národnostního hlediska (jako ukazatel přitom použijeme místo narození), najdeme mezi nimi například téměř 1 000 mužů narozených na území tehdejšího Ruského impéria. Australská historička ruského původu Elena Govor došla po několikaletém výzkumu k číslu 946 osob, z nichž největší počet – 30 procent (283 osob) tvořili Finové.¹⁰² Hlavním cílem této kapitoly bylo odpovědět na otázku, zda někteří Češi a Slováci, kteří se v průběhu 19. století a na počátku 20. století z různých důvodů vystěhovali do vzdálené Austrálie, vstoupili dobrovolně do tamější armády. Pokud ano, bylo dalším cílem pokusit se o jejich kvantifikaci a na základě dochovaných domácích a zahraničních pramenů rekonstruovat zapomenuté osudy mužů, kteří po boku Spojenců bojovali za myšlenku samostatného Československa, ale zůstali doposud ve stínu svých kolegů, československých legionářů z Ruska, Francie, Itálie či Srbska.

Na základě dosavadních historiografických prací týkajících se československých legií se dala účast Čechoslováků předpokládat. Českoslovenští krajané z Austrálie bývají obecně zmiňováni v souvislosti s budováním čs. armády ve Francii v roce 1918.¹⁰³ Ve známé legionářské syntéze kolektivu autorů sdružených kolem Karla Pichlíka je uvedeno i přesné číslo: „Do [čs. armády ve Francii] se přihlásilo i 14 krajanů z Austrálie“.¹⁰⁴ Kniha bohužel neobsahuje žádný odkaz, z něhož by bylo patrné, odkud autoři tuto informaci převzali. Za pomoci archivářů z pražského VÚA-VHA byla na žádost autora této studie pořízena rešerše elektronické *Databáze legionářů*.¹⁰⁵ Výsledkem byl jmenný seznam 14 osob, u nichž byla

---

¹⁰¹ Upravená a rozšířená verze této kapitoly byla publikována jako samostatná studie s rozsáhlou obrazovou přílohou KREISINGER, Pavel: *Přes australskou armádu do československých legií ve Francii. Příspěvek k účasti Čechoslováků v australské armádě za Velké války (1914–1918)*. *Historie a vojenství* 65, 2016, č. 1, s. 4–20.

¹⁰² GOVOR, Elena: *Russian Anzacs in Australian history*. First published 2005. Sydney: University of New South Wales Press, 2005, s. 277, tabulka č. 2.

¹⁰³ JIRÁNEK, Tomáš Druhý, tzv. Gibišův transport československých legií z Ruska do Francie (1917–1918). Jiránek, Tomáš. *Theatrum historiae: sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice* 1, 2006, s. 233.

¹⁰⁴ PICHLÍK, Karel – KLÍPA, Bohumír – ZABLOUDILOVÁ, Jitka: *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*. MF, Praha 1996, s. 156.

¹⁰⁵ V online verzi databáze je možné vyhledávat čs. legionáře pouze na základě příjmení nebo místa narození, nikoliv např. podle armády, kde dotyčný sloužil. Viz <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase> [25. 8. 2015].

použita kódová zkratka armády „A“ (Australská armáda). Toto číslo tedy korespondovalo s číslem, které publikoval Karel Pichlík. Po zevrubném prostudování všech 14 legionářských poslužných spisů a osobních karet legionářů však bylo zjištěno, že 11 osob ve skutečnosti sloužilo buď v britské armádě, anebo v armádě Spojených států amerických.¹⁰⁶ Zbylí tři muži – Emil Ballek, Karel Brůna a František Hájek – se pak skutečně dobrovolně přihlásili do australské armády, byť jejich další osudy byly rozdílné.¹⁰⁷

Během dalšího bádání byl autor této studie upozorněn na mimořádně vzácný dochovaný pamětní list, jehož autorem byl „ruský“ a „francouzský“ legionář a pozdější generál Otakar Husák.¹⁰⁸ Tento pamětní list se stal dílčí součástí Pamětní knihy Velké války 1914–1918, jejíž vznik iniciovala australská veteránská organizace *Říšská liga vrátivších se vojáků a námořníků australských – odbor města Chelsea*. Ta totiž „požádala poslaneckou sněmovnu republiky československé o zaslání příspěvku do předmluvy v této knize.“ V australské žádosti bylo tehdy výslovně uvedeno: „*Vaše poselství bude nám vždy připomínati našeho věrného spojence, který tak šlechetně bojoval pro věc svobody. Celá Austrálie si ho bude vážit.*“¹⁰⁹ Napsáním předmluvy byl na přání Kanceláře prezidenta republiky a ministerstev zahraničních věcí a obrany pověřen gen. Husák, který sepsal „*krátký nástin historie československé účasti ve světové válce.*“¹¹⁰ Tento text byl vytištěn na pergamentu a zaslán do Austrálie. Jeho slova zde vyvolala velké nadšení, a tak se australští veteráni rozhodli zařadit předmluvu „*hned za list anglické královny*“.¹¹¹ Předseda veteránské ligy z australského Chelsea¹¹² pak zaslal na čs. honorární konzulát v Melbourne děkovný dopis, který zakončil slovy: „*Svět – a Velká Británie zvláště – jsou Československu povinny velkým dluhem, jelikož Vaši vojáci zabránili*

---

¹⁰⁶ Nepřesnost v databázi vznikla pravděpodobně záměnou kódového označení, kdy byl u těchto osob použit nesprávný kód „A“, vycházející z nepřesného označení armády (pravděpodobně anglická armáda / americká armáda namísto kódů „B“ – britská armáda a US – americká armáda).

¹⁰⁷ Ballek s Brůnou a dalšími později vstoupili do čs. legií ve Francii, zatímco Hájek na přání samotného T. G. Masaryka zůstal v australské armádě až do konce války. Podrobněji k Hájovi a Ballekovi viz kapitoly 2.2.1 a 6.1.1.

¹⁰⁸ Za upozornění na tento vzácný tisk a za ochotné zapůjčení jeho kopie vděčí autor studie PhDr. Jiřímu Plachému, Ph.D.

¹⁰⁹ SDJP, HUSÁK, Otakar: *List pamětní knihy australských bojovníků*. Kruh francouzských legionářů. Soukromý tisk, výtisk č. 188 (z 201 vytištěných exemplářů), Praha 1932, s. 4 (nestránkováno).

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Dnes součást hlavního města státu Victoria – Melbourne.

*tisícům německých a rakouských zajatců v Rusku, aby se zúčastnili poslední fáze války. Kdyby se byli spojili s německou armádou [na Západní frontě], byli by Spojenci nuceni ztrávit další zimu ve Francii. Všechna čest Vaší armádě, která nás před tím uchránila.*¹¹³ Generál Husák ve svém textu zmiňuje mimo jiné i krajanů z Austrálie a nastiňuje jejich další osudy: „*máme zprávy o tom, že i mezi Australany bylo několik našich krajanů. Pouze pěti z těchto australských Čechoslováků podařilo se v roce 1918 oklikou přes Gallipoli a soluňskou frontu dostat se k našemu 21. a 22. pluku ve Francii, s kterými zúčastnili se bojů v Alsasku a Argonnách.*“¹¹⁴ Ani číslo uvedené jedním z hlavních organizátorů čs. armády ve Francii (Husák se po svém příjezdu z Ruska do Francie podílel na formování 21. čs. střeleckého pluku a 22. čs. střeleckého pluku) však není úplné. Díky archivnímu výzkumu ve fondech Čs. legií ve Francii uložených ve VÚA-VHA byly objeveny jmenné „*Seznamy dobrovolníků z Austrálie*“¹¹⁵, které obsahují celkem šest jmen (Bálek, Jauhely, Klíma, Došek, Zikán, Urban). Dalším bádáním¹¹⁶ autor nakonec došel k číslu 11 osob, které ale v žádném případě nemusí být konečné. Z těchto 11 krajanů, kteří se dobrovolně hlásili do australské armády, byli tři zařazeni přímo do ní (Hájek, Sušil, Novotný) a zbylých osm (výše uvedená šestice a Brůna s Hajným) se pak po složité anabázi dostalo k čs. jednotkám do Francie.¹¹⁷

1.4.1 S australskou armádou na západní frontu a poté zpátky do Československa – životní příběh Františka Hájka

František Hájek se narodil 2. září 1885 v české rodině v Zahořanech u Berouna a živil se jako číšník. Roku 1908 nastoupil vojenskou službu u pěšího pluku č. 88 v Berouně (Infanterieregiment Nr.88). Následně byl přeložen k pěšímu pluku č. 75 do Prahy, odkud po pětiměsíční službě dezertoval. Ve své poválečné žádosti o přiznání charakteru legionáře na vysvětlenou uvedl: „*z odporu k této [vojenské službě v rakouské armádě] a vzhledem k tomu,*

---

¹¹³ SDJP, HUSÁK, Otakar: *List pamětní knihy australských bojovníků*. Kruh francouzských legionářů. Soukromý tisk, výtisk č. 188 (z 201 vytištěných exemplářů), Praha 1932, s. 4 (nestránkováno).

¹¹⁴ Tamtéž, s. 2.

¹¹⁵ VÚA-VHA Praha (dále jen VÚA-VHA), f. Čs. legie ve Francii, velitelství 22. střeleckého pluku (dále jen FL – pl. 22), karton 11, i. č. 60, Velitelství – seznamy dobrovolníků 1919, Seznamy dobrovolníků z Austrálie.

¹¹⁶ Následovalo studium zahraniční odborné literatury (viz zejména výše citovaná práce Eleny Govor) a výzkum v online inventářích Australského národního archivu (NAA), kde byla nalezena řada zajímavých dokumentů k tématu, v naprosté většině digitalizovaných a rovněž dostupných online.

¹¹⁷ Přehledně ke všem jedenácti viz tabulku č. 1.

že se připravovala válka s bratrským Srbskem,¹¹⁸ sběhl a utekl se [zachránit] do Anglie, odkud pak do Ameriky a do Australie.“¹¹⁹ Do západoaustralského přístavu Fremantle dorazil Hájek na lodi *Armand Behic* dne 15. listopadu 1912, na niž se nalodil ve francouzském Marseille.¹²⁰ Usadil se v hlavním městě australského státu Victoria Melbourne, kde opět pracoval jako čišník. Po vypuknutí Velké války a vzniku AIF se Hájek hlásil u australských úřadů jako dobrovolník do armády, coby příslušník nepřátelského státu však byl odmítnut. Přesto měl velké štěstí, že nebyl internován, což se stalo většině Čechů. Počáteční neúspěch Hájka neodradil; rozhodl se obrátit na ruský konzulát v Melbourne. „Konečně po dlouhých pochůzkách, počátkem r. 1916 podařilo se mi prostřednictvím ruského konzula v Melbourne získati vysvědčení, že jsem Čech protirakouského smýšlení“.¹²¹ Originál tohoto potvrzení napsaného na hlavičkovém papíře ruského konzulátu se dochoval v Hájkově spise v Australském národním archivu. Vysvědčení bylo opatřeno Hájkovou pasovou fotografií a mělo pravděpodobně sloužit také jako doklad totožnosti v případě, že by Hájkovi hrozila internace. Potvrzení bylo vystaveno v červnu 1915 pod číslem 288 a je v něm výslovně uvedeno, že se Hájek nachází pod ochranou Ruského impéria: „*Mr. Frances Hajek is a Bohemian (Slav) subject under the protection of Russia.*“¹²² Dokument byl opětovně potvrzen razítkem a podpisem dne 5. května 1916, tedy v době, kdy byl Hájek pod jménem Francis Hajek přijat jako voják do AIF. Na jeho přihlášce je uvedeno datum 4. května 1916, kdy mu bylo přiděleno služební číslo 1966 a hodnost vojína. Následně byl zařazen do 3. ženíjního (zákopnického) praporu (3rd Pioneer Battalion), s nímž se 28. července 1916 nalodil v Melbourne na loď *HMAT*¹²³ *A32 Themistocles*.¹²⁴ Australské transportní lodě dopravující vojáky na evropské válčiště pluly zpravidla přes Suezský průplav a poté buď zakotvily v Egyptě, anebo dopluly až do Velké Británie. Vojín Hájek se vylodil v anglickém přístavu

---

¹¹⁸ Hájek měl na mysli pravděpodobně rakouskou okupaci Bosny a Hercegoviny, ke které Rakousko přistoupilo v roce 1908.

¹¹⁹ VÚA-VHA, Sb. Legionářských poslužných spisů (dále jen LPS), Spis Františka Hájka, Žádost F. Hájka z roku 1919.

¹²⁰ NAA, Passenger arrivals index, 1898–1964, dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [17. 6. 2015].

¹²¹ Tamtéž.

¹²² NAA Canberra: B2455, HAJEK F, dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [17. 6. 2015], snímek č. 21.

¹²³ His Majesty's Australian Transport ship – Australská transportní loď Jeho veličenstva.

¹²⁴ Australian War Memorial Canberra (dále jen AWM), First World War Embarkation Rolls: Francis Hajek, dostupné online na <https://www.awm.gov.au/people/rolls/R2060426/> [17. 6. 2015].

Plymouth dne 11. září 1916.¹²⁵ Jelikož cesta přes pól světa trvala několik měsíců, před definitivním odesláním na Západní frontu následovalo osobní volno. Hájek ho využil k návštěvě Londýna, kde vyhledal české krajanské spolky. Měl štěstí, poněvadž v té době v Londýně pobýval i hlavní organizátor protirakouského odboje T. G. Masaryk a Hájek se s ním osobně setkal. Tuto událost podrobně vylíčil ve své poválečné žádosti: „*Když na podzim r. 1916 jsem přijel do Anglie, před mým odjezdem na francouzskou frontu, byl jsem v tehdejší Českém klubu Žižka v Londýně představen prof. Masarykovi, jako první český dobrovolník australské armády. V rozmluvě s ním poukázal p. professor na důležitost faktu, že v každé proti Centrálním Mocnostem bojující armádě, vyskytnou se Češi. Následkem této rozmluvy cítil jsem se býti na pravém místě, a nepovažoval jsem za nutné přestoupiti do č. s. zahraniční armády*“.¹²⁶ Na konci října se Hájek musel hlásit v přístavu Folkestone jihozápadně od Doveru, kde byl přeřazen k pátému ženijnímu praporu (5th Pioneer Battalion). S ním následně odplul do Francie a od 24. listopadu 1916 působil na frontě.

Ženijní (též zákopnické) prapory byly za Velké války v britské a v australské armádě novinkou. Před rokem 1914 existovaly v rámci Britského impéria pouze v armádě indické. Australské ženijní prapory se začaly formovat teprve v únoru 1916. Jeden ženijní prapor byl vždy přidělen jedné divizi, například pátý ženijní prapor páté divizi apod.¹²⁷ Na Západní frontě u 5. ženijního praporu australské armády působil Hájek téměř do konce války. Jeho službu ukončilo až zranění ze dne „28. září 1918, kdy následkem otravy plynem u Bellicourt, jsem byl odvezen do nemocnice Lord Derby Hospital, Warrington v Anglii“.¹²⁸ Další upřesňující informace se dozvídáme z Hájkova australského spisu, kde je jako datum zranění uvedeno 29. září 1918, v kolonce „místo“ je však uvedeno pouze to, že ke zranění došlo na bitevním poli (*Fields*). Od 6. října 1918 se pak Hájek léčil z otravy fosgenem¹²⁹ v anglickém Warringtonu (mezi Manchesterem a Liverpoolem). Tím, že otravu přežil, měl velké štěstí –

---

¹²⁵ NAA Canberra: B2455, HAJEK F, dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [17. 6. 2015], snímek č. 10.

¹²⁶ VÚA-VHA, Sb. LPS, Spis Františka Hájka, Žádost F. Hájka z roku 1919.

¹²⁷ DENNIS, Peter (Ed.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition.* Oxford University Press Australia & New Zealand. South Melbourne 2008, s. 421 (heslo Pioneer Battalions).

¹²⁸ VÚA-VHA, Sb. LPS, Spis Františka Hájka, Žádost F. Hájka z roku 1919.

¹²⁹ Otrava fosgenem je obzvláště nebezpečná, neboť látka působí nenápadně a její účinek se projevuje teprve se zpožděním. K používání chemických zbraní za Velké války viz např. <http://www.vhu.cz/sokujici-zkusenost-chemie-na-frontach-a-v-zakopech-velke-valky/> [17. 6. 2015].

australské ztráty na Západní frontě byly obrovské. V letech 1916–1918 zde zahynulo 46 000 mužů a dalších 132 000 bylo zraněno.¹³⁰ Početné ztráty měl i pátý ženijní prapor, ze kterého ve stejném období padlo 224 mužů (5 důstojníků a 219 poddůstojníků a členů mužstva).¹³¹ Za svou službu v australské armádě obdržel Hájek následující vyznamenání *Star 1914–1915*, *British War Medal* a *Victory Medal*.¹³² Po uzdravení se vrátil zpátky do Melbourne, kde na něj čekala jeho žena Františka (roz. Češková), se kterou se oženil před odjezdem do války (10. července 1917). To byl také jeden z důvodů, proč v roce 1918 neuvažoval o přestupu do vznikající čs. armády ve Francii: „*Další příčinou bylo, že jsem se krátce před nastoupením vojenské služby oženil a nebylo mi možno informovat se, zdali moje žena, která je Češkou by požívala tatáž práva jako ženy australských dobrovolníků*“.¹³³ Manželé Hájkovi pravděpodobně přivítali vznik samostatného Československého státu s nadšením, neboť se hned na začátku 20. let vrátili do rodného Československa. Nejprve bydleli v Protivíně, kde se jim narodil syn Emil, a v roce 1926 se přestěhovali do Prahy.¹³⁴ Zde Hájek navázal na své předválečné číšnické povolání a začal podnikat jako hostinský. Jeho hostinec se nacházel na Národní třídě č. 26. Magistrát hlavního města Prahy Hájkovi povolil provozovat „*živnost hostinskou a výčepnickou s právem čepovati pivo, víno, víno ovocné, čepovati a v drobném prodávati pálené nápoje lihové, vyjímajíc kořalky, podávati pokrmy, kávu, čokoládu, a jiné teplé nápoje a občerstvení a míti dovolené hry*“.¹³⁵ Ve svém restauračním zařízení Hájek pořádal také četné večerní zábavy s hudbou, o čemž svědčí opakované žádosti adresované policejnímu ředitelství, aby mohl legálně překročit policejní hodinu a mít otevřeno například až do tří hodin ráno.¹³⁶ Ani v Praze však Hájek nepobyl dlouho a v srpnu 1926 se přestěhoval do Turnova,¹³⁷ kde jeho stopa mizí. Datum úmrtí se zatím nepodařilo zjistit. Na závěr je třeba

---

¹³⁰ Podrobněji k jednotlivým australským bojištím na Západní frontě viz například internetový portál <http://www.wwlwesternfront.gov.au/> [17. 6. 2015].

¹³¹ STEVENS, Frederick Haller: *The story of the 5th Pioneer Battalion, A.I.F.* 1937, s. 5–9. Dostupné online ke stažení v pdf na <http://nla.gov.au/> [17. 6. 2015].

¹³² NAA Canberra: B2455, HAJEK F, dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [17. 6. 2015], snímek č. 25.

¹³³ VÚA-VHA, Sb. LPS, Spis Františka Hájka, Žádost F. Hájka z roku 1919.

¹³⁴ NA, f. PŘ Praha II – evidence obyvatelstva, Hájek František, nar. 1885.

¹³⁵ Tamtéž, f. PŘ Praha II – všeobecná spisovna (1921-1930), sign. H 111/22 Hájek František, Přípis adresovaný pol. ředitelství, 9. 4. 1926.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž, f. PŘ Praha II – evidence obyvatelstva, Hájek František, nar. 1885.

dodat, že Františku Hájkovi byl na základě podané žádosti přiznán charakter čs. legionáře a byla mu započtena služební doba od 4. května 1916 (kdy se přihlásil do australské armády) až do 4. října 1919, kdy se vrátil zpátky do Melbourne. To doložil příslušným potvrzením, které se stalo součástí jeho legionářského poslužného spisu.

1.4.2 Ladislav Sušil a František Novotný – čeští dobrovolníci předčasně propuštění z australské armády

Za pomoci ruského konzulátu v Austrálii se pokusili do AIF vstoupit také další dva Češi: Ladislav Sušil a František Novotný. V jejich případě však nastaly komplikace, a tak ani jeden z nich na evropské bojiště nakonec neodplul. Případ **Ladislava Raimunda Sušila** zmiňuje ve své práci australská historička ruského původu Elena Govor. V rejstříku je sice mylně uveden odkaz na „Anzaka ze Slovenska“ (Slovak Anzac),¹³⁸ v kapitole s názvem *Western Europeans* je však již správně uvedeno, že se Sušil narodil na Moravě ve Slavkově u Brna a do australské armády se hlásil jako ruský Čech (Russian Bohemian) pravděpodobně proto, aby se vyhnul internaci coby německý živel (German, myšleno nepřátelský cizinec – Rakušan).¹³⁹ Zvláštním rysem přihlášek do australské armády, který mnohdy komplikuje následný výzkum, je fakt, že v přihlášce dotyčného většinou nebývá uvedeno přesné datum narození, ale pouze stáří. V přihlášce z 25. srpna 1917 Sušil uvedl věk 27 let a tři měsíce.¹⁴⁰ Z toho se dalo vypočítat, že se pravděpodobně narodil v květnu 1890. Tento údaj byl ověřen v příslušné matrice, kde se podařilo dohledat Ladislava Raimunda Sušila, narozeného 23. května 1890. Jeho otec Raimund Sušil pracoval jako stolařský mistr ve Slavkově, matka Maria se narodila jako nemanželská dcera Viktorie Častkové.¹⁴¹ Ladislav Sušil před válkou pracoval v pivovaru na blíže neurčené pozici, v přihlášce uvedl pouze obecný popis *brewer* (pivovarník, ale i sládek). Podle pozdějších doplňujících výzkumů Eleny Govor opustil rodné Rakousko-Uhersko v 17 letech a následně žil v USA, kde našel místo u námořnictva. Do Austrálie připlul na lodi *Orange River* již za války v srpnu 1914 a vylodil se v Melbourne. Koncem srpna byl zadržen, avšak ze zajateckého tábora (detention camp) se mu podařilo utéct.¹⁴² Složitou situaci, v níž

---

¹³⁸ GOVOR, Elena: *Russian Anzacs in Australian history*. First published 2005. Sydney: University of New South Wales Press, 2005, s. 309.

¹³⁹ Tamtéž, s. 39.

¹⁴⁰ NAA Canberra : B2455, SUSIL LADISLAV [digitalizováno].

¹⁴¹ Moravský zemský archiv Brno, číslo matriky 13127 (Slavkov u Brna 1867-1890), digitalizováno, dostupné online na <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/1958/?strana=285> záznam č. 43 [21. 8. 2015].

¹⁴² <http://russiananzacs.net/Susil> [30. 8. 2015].

se mladý svobodný muž ocitl, se rozhodl vyřešit za pomoci ruského konzulátu dobrovolným vstupem do australské armády. Dne 25. srpna 1917 byl jako Ladislav Susil ve Waga Waga (stát Nový Jižní Wales) odveden a bylo mu přiděleno služební číslo 82125. Od 29. srpna pak sloužil v hodnosti vojína (Sapper) u Engineer Reinforcements 2nd M. D., ale pouze do 1. listopadu 1917, kdy byl z australské armády propuštěn („*services no longer required*“) jako nepřátelská osoba („*Enemy subject*“).¹⁴³ Hlavní vinu na Sušilově propuštění mělo udání jiného cizineckého příslušníka AIF, Sušilova spolubojovníka Belgičana Afreda Charlese Campeho (služební číslo 78172). Campe potkal Sušila prvně již v květnu 1915 v Melbourne a všiml si, že Sušil mluví jazykem nepřítele (německy). Později se dozvěděl, že Sušil utekl nebo byl propuštěn ze zajateckého tábora Langwarrin (stát Victoria). Následně jej Campe potkal v květnu 1916 v Adelaide (stát Jižní Austrálie) a ptal se ho, co zde dělá. Pravděpodobně očekával, že mu Sušil osvětlí okolnosti svého odchodu ze zajateckého tábora, to se však nestalo a Sušil pouze vyhýbavě odpověděl, že jenom prochází kolem („*he replied, that he was doing nothing but walking about*“).¹⁴⁴ Oba dotyční se pak v roce 1917 sešli u téže jednotky. Vojín Campe Sušila pravděpodobně nahlásil jako nepřátelskou osobu a ten byl nejspíš bez dalšího vyšetřování z australské armády rovnou propuštěn. V roce 1919 měl být navrácen do vlasti.¹⁴⁵

Podobně jako Sušil dopadl i další český dobrovolník v australské armádě **František Novotný**. Novotný se narodil 23. prosince 1890 v Praze a do Austrálie připlul v srpnu 1911 z Brém na lodi *Seydlitz*. Usadil se ve státě Nový Jižní Wales a pracoval zde jako krejčí. V srpnu 1914, po třech letech prožitých v Austrálii, úspěšně zažádal o udělení občanství.¹⁴⁶ Dne 10. dubna 1915 se rozhodl dobrovolně vstoupit do australské armády a jako Frank Novotny byl pod služebním číslem 930 zařazen k 26. pěšímu praporu (26th Battalion). Pravděpodobně se obával, že v případě prozrazení svojí národnosti by jakožto nepřátelský cizinec nemusel být do armády přijat, a proto v přihlášce uvedl, že je ruský Polák narozeným ve Varšavě.¹⁴⁷ Jeho odvod tak proběhl hladce. Prapor se mezitím připravoval k odjezdu na frontu. Jako součást 7. brigády

---

¹⁴³ NAA Canberra: B2455, SUSIL LADISLAV [digitalizováno].

¹⁴⁴ Tamtéž, snímek č. 11.

¹⁴⁵ <http://russiananzacs.net/Susil> [30. 8. 2015].

¹⁴⁶ NAA[Canberra]: A1, 1914/12875, Frank Novotny Naturalization. Dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [21. 8. 2015].

¹⁴⁷ NAA [Canberra]: B2455, NOVOTNY FRANK [digitalizováno].

v červenci 1915 odcestoval nejprve do Egypta, kde pokračoval v dalším výcviku. Následně byli jeho členové odesláni na poloostrov Gallipoli, kde v té době stále probíhaly tuhé boje s tureckou armádou. Prapor se v Gallipoli vylodil 12. září 1915 a ustoupil až 12. prosince 1915.¹⁴⁸ Novotný, zařazený do roty „C“, se však nalodění v Austrálii nedočkal, protože byl mezitím coby nepřátelský element propuštěn. Těsně před odjezdem do Egypta (27. června 1915) napsal na hlavičkovém papíře brisbaneské pobočky YMCA prosbu adresovanou australskému ministrovi zahraničí. V dopise se přiznal, že není Rus, nýbrž Čech, který chce bojovat za Britské impérium proti Němcům. Jediným jeho přáním bylo, aby v případě, že by padl, byly jeho matce zaslány nějaké peníze. V dopise uvedl její skutečnou rakouskou adresu (Anna Moravcová, Královské Vinohrady, Korunní třída 1237, Praha, Čechy, Rakousko). Tento prostý fakt stačil k tomu, že ztratil důvěru svých nadřízených a byl z australské armády okamžitě propuštěn. Ani poslední prosba, aby nebyl propuštěn, neboť australský ministr zahraničí musí vědět, že Češi jsou ostrými nepřáteli Němců („*You know we Bohemians are Biteres [sic] enemies [sic] of Germans*“), mu bohužel nebyla nic platná.¹⁴⁹ Jeho další válečné i poválečné osudy jsou zatím nejasné.¹⁵⁰

1.4.3 Přes australskou armádu na Soluňskou frontu a poté do čs. legií ve Francii

Zatímco výše zmíněným třem Čechům se podařilo vstoupit do australské armády za pomoci ruského konzulátu poměrně snadno, větší část krajanů takové štěstí neměla a jakožto bývalí obyvatelé nepřátelského Rakouska-Uherska skončili společně s Němci a Rakušany v australských internačních a pracovních táborech. Propuštění si museli u australských úřadů vyříditi sami,¹⁵¹ nicméně ani potom jim nebyl vstup do regulérní australské armády povolen a namísto toho byli jako Slované zařazeni do formující se „*jihoslovanské legie australské*“.¹⁵² Jednalo se o jednotku se zvláštním postavením, kterou australská historiografie označuje jako tzv. „*Jugo Slav Battalion*“. V poválečných legionářských spisech některých Čechů se však setkáváme také s termínem „*Special Service Battalion*“. V žádném případě se však nejednalo

¹⁴⁸ Přehledně k dějinám praporu viz <https://www.awm.gov.au/unit/U51466/> [30. 8. 2015].

¹⁴⁹ NAA Canberra: B2455, NOVOTNY FRANK [digitalizováno], snímky č. 13–14.

¹⁵⁰ Stručně k Novotnému viz také <http://russiananzacs.net/Novotny> ; <http://russiananzacs.net/blog/boltinkof-carlsson-novotny/> [21. 8. 2015].

¹⁵¹ Velkou zásluhu na tom měli dva z internovaných, pozdější meziváleční diplomaté Emanuel Jan Hajný a Emil Ballek.

¹⁵² AMZV, f. Osobní spisy zaměstnanců ministerstva (1945–1992), sign. 16, osobní spis Emila Balleka, CV, nedatováno.

o regulérní prapor, nýbrž spíše o neúplnou rotu. Ta byla v počtu 88 mužů v září 1917 odeslána na Soluňskou frontu, kde byli její členové dáni k dispozici srbské armádě.¹⁵³ Na základě provedeného výzkumu lze konstatovat, že přinejmenším osm z nich byli Čechoslováci. Konkrétně se jednalo o šest Čechů, jednoho vídeňského Čecha a jednoho Slováka.¹⁵⁴

Jak již bylo řečeno, cesta na evropská bojiště Velké války vedla pro australské Čechoslováky přes zajatecké tábory. Zajateckou anabázi vylíčil nejpodrobněji ve své poválečné žádosti Emanuel Jan Hajný, který se hlásil do australské armády neúspěšně již v září 1914 a posléze byl internován v táboře v Liverpoolu ve státě Nový Jižní Wales. Hajný zůstal v zajetí od 15. března 1915 do prosince 1916. Ve spolupráci s Emilem Ballekem a dalšími zajatými krajany „za velmi obtížných poměrů, v prostředí Němců napsal několik memorand ministrů národní obrany, vypisuje části naší historie a našeho národního boje“.¹⁵⁵ Táborové podmínky byly pro zajaté slovanské národy obzvláště tvrdé. Kromě každodenního ubíjejícího táborového života se Slované potýkali s šikanou z řad německy mluvících zajatců, kteří v táboře tvořili většinu: „každý krok Čechů byl přísně střežen od německých a rakouských zajatců a každé sebemenší provinění proti rakouskému a německému národnímu citu bylo jimi samovolně trestáno“.¹⁵⁶ Hajného jednání však mělo úspěch, a tak byl na konci roku 1916 „propuštěn spolu se šesti vlastenci na svobodu“.¹⁵⁷ Hajného australské zajetí v žádném případě nezlomilo, a přestože se další cesta do australské armády pro propuštěné Čechy jevila jako neprůchozí, snažil se na ruském generálním konzulátu v Melbourne dojednat vstup alespoň do armády ruské. Také k tomu by však dobrovolníci potřebovali souhlas australských úřadů, a navíc by si museli sami uhradit dopravu až do Ruska, což pro nikoho z nich nebylo možné. Hajný se následně obrátil na americký konzulát v Sydney, kde žádal o přimluvu u australských úřadů a v případě neúspěchu byl rozhodnut zahájit tvrdé vyjednávání o vstupu do americké armády. Mezitím však vznikl výše zmíněný *Special Service Battalion*, do něhož obratem vstoupil jak Hajný, tak všech šest Čechoslováků z liverpoolského tábora, a také Karel

---

¹⁵³ DENNIS, Peter (Ed.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition.* Oxford University Press Australia & New Zealand. South Melbourne 2008, s. 73 (heslo Australians in the service of other nations).

¹⁵⁴ K jejich konkrétním osudům viz Tabulka č. 1.

¹⁵⁵ VÚA-VHA, Sb. LPS, Spis Emanuela Hajného, Dopis E. Hajného adresovaný pražskému MNO, 11. 3. 1921, s. 2.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž.

Bruna, který jakožto zkušený bývalý námořník nebyl internován, nýbrž už od března 1915 sloužil u domobrany v Sydney.

Speciální slovanský „prapor“ se nalodil v září 1917 a v říjnu se jeho příslušníci ocitli na Soluňské frontě. Nikdo z Čechoslováků po sobě bohužel nezanechal žádné písemné svědectví, vypomůžeme si proto líčením jiného československého legionáře. Svoje vzpomínky na dalekou plavbu sepsal Josef Kott,¹⁵⁸ bývalý příslušník francouzské cizinecké legie, který se po dvou odsloužených turnusech usadil v roce 1897 na Nové Kaledonii, ale v roce 1915 se pod dojmem z válečných událostí namísto odpočinku rozhodl: „*půjdeš tedy nyní na Němce ve prospěch vlastního národa*“.¹⁵⁹ Jeho cesta vedla z francouzské Nové Kaledonie přes spojeneckou Austrálii a dále přes Suez: „*Po odplutí z pohostinné Austrálie brázdila naše loď širým mořem, provázena z povzdálí torpédovkami australského válečného loďstva k naší ochraně před přepadením německými ponorkami, které hleděli každý spojenecký transport z těchto zemí potopiti. Toto ochranné loďstvo nás doprovázelo až ke kanálu Suezskému. Po jeho celé délce až k Port-Saidu bylo v ochranných pozicích rozloženo indo-anglické vojsko*“.¹⁶⁰

V říjnu 1917 dorazila skupina osmi Čechoslováků na Soluňskou frontu, kde tehdy podobně jako na Západní frontě vládla patová situace. Mocnosti Dohody (Francie a Velká Británie) podporovaly Srbsko již od podzimu 1915, kdy se v Soluni vylodilo na 13 000 francouzských a britských vojáků. Dohoda nehodlala dopustit, aby Balkánský poloostrov trvale ovládlo Rakousko-Uhersko s Bulharskem, a v roce 1916 proto pokračovalo další vylodování v Soluni. Vojska však byla sužována a paralyzována četnými nemocemi, zejména malárií. Na konci února 1916 napsal jeden britský lékař svému nadřízenému následující prognózu dalšího vývoje války na Soluňské frontě: „*Máte ještě dva měsíce oddech, než vytáhne do pole generál Malárie*“.¹⁶¹ Další mohutná ofenzíva Dohody byla zahájena pod velením francouzského generála dne 12. září 1916. V té době již na malárii umíralo 300 vojáků měsíčně. Dílčích

---

¹⁵⁸ Josef Kott (1870-1937) prodělal s francouzskou cizineckou legií (2. senegalský pluk) řadu tažení na Západní frontě. Účastnil se bitvy na Sommě a dalších krvavých střetů. Po válce se vrátil do Československa, obdržel charakter legionáře a místo vězeňského dozorce ve Valdicích. Podrobněji k jeho válečné činnosti viz VÚA-VHA, Sb. LPS, LPS J. Kotta.

¹⁵⁹ KOTT, Josef: Jak jsem přišel do světové války. Z vypravování starého „poilu“. In: PREININGER, Ladislav, Ed. *Československá legie ve Francii. První sborník francouzských legionářů k desátému výročí samostatnosti Českoslov. republiky*. Praha: nákladem Kruhu francouzských legionářů 1928, s. 113.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 114.

¹⁶¹ Citováno podle GILBERT, Martin: *První světová válka: úplná historie*. BB/art, Praha 2005, s. 317.

vítězství se Dohodě podařilo dosáhnout až v listopadu 1916, kdy byli Bulhaři po francouzsko-srbském útoku zahnáni zpět za srbskou hranici. Toto úsilí podpořili 24. dubna 1917 Britové, kteří útočili po dvoudenní dělostřelecké přípravě v noci na bulharské postavení u Dojranského jezera, přičemž „*britští vojáci dvakrát pronikli až k bulharským zákopům, avšak dvakrát byli opět odraženi*“.¹⁶² Situace na Soluňské frontě se začala na jaře 1917 jevit jako zoufale bezvýhodná: výsledkem další mohutné ofenzivy, která opět začala britským nočním útokem dne 8. května 1917, byl postup dohodových vojsk o pouhých 450 metrů. Bulharské linie, které bránili usilovně také Němci a Rakušané, nedokázali spojenci prolomit. Historik Alan Palmer k tomu poznamenává: „*Ani jediný spojenecký voják se nepřiblížil na tři kilometry k ústřednímu opevnění d'áblovy citadely, zvané Grand Corounné; z jejich náspů sledovalo oko hlídky dalších šestnáct měsíců okolí, počítalo a čekalo*“.¹⁶³ Situace se ještě zkomplikovala, když v Soluni vypukl obrovský požár. Kromě toho, že zachvátil polovinu města, shořely také prakticky všechny zásoby chininu – jediného účinného léku proti malárii –, který byl uskladněn v britské týlové základně.¹⁶⁴

Do této situace tedy přijeli australští Čechoslováci. Není bez zajímavosti, že samotní Australané se na Soluňské frontě s vlastními jednotkami neangažovali, ale působily zde australské vojenské zdravotní sestry (členky Australian Army Nursing Service). V červnu 1917 odplulo ze Sydney do Soluně prvních 215 australských sestřiček a později následovaly další. Jejich hlavním protivníkem nebyli Bulhaři, nýbrž malárie a její hlavní přenašeči moskyti, proti nimž byly vyzbrojeny speciálními ochrannými oděvy a kuklami.¹⁶⁵ Není vyloučeno, že některé Australanky dorazily do Soluně právě se zvláštním „jugoslávským“ praporem, jehož součástí byla i skupina osmi Čechoslováků. Ti připluli do Soluně koncem října 1917 a byli zařazeni do srbské armády, kde působili přibližně půl roku, do dubna 1918. O jejich bojích na tamní frontě nemáme prakticky žádné informace; jejich legionářské poslužné spisy a osobní karty žádné podrobnější údaje neobsahují. Výjimku tvoří spis Emila Balleka, který v jednom z poválečných formulářů uvedl, že u australského *Special Services Battalion* sloužil pouze do 24. října 1917, kdy byl „*zařazen do srbské armády [a] sloužil u*

---

¹⁶² Tamtéž, s. 436.

¹⁶³ Citováno podle GILBERT, Martin: *První světová válka: úplná historie*. BB/art, Praha 2005, s. 443.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 475.

¹⁶⁵ Podrobněji k jejich činnosti viz WADMAN, Asleigh: *Mettle and Steel: the AANS in Salonika*. Publikováno 13. 1. 2015. Dostupné online na <https://www.awm.gov.au/blog/2015/01/13/mettle-and-steel-aans-salonika/> [28. 8. 2015].

telegrafní stanice ve Vertekopech v Macedonii až do ustanovení čs. zahraničního vojska ve Francii“.¹⁶⁶ V dubnu 1918 byla většina Čechoslováků, kteří sloužili v srbské armádě, transportována do Francie, kde se úspěšně formovala samostatná Československá brigáda o třech střeleckých plucích (21., 22., a 23. pluk), začleněná do svazku 4. francouzské armády.¹⁶⁷ Z velkého počtu československých dobrovolníků tzv. „Srbáků“ tvořili australští Čechoslováci jen malý zlomek, což ostatně vyplývá i z torzovitě dochovaného seznamu Srbských dobrovolců.¹⁶⁸ Soluňská fronta se tak pro australské Čechoslováky na jaře 1918 stala minulostí, přitom tamější situace byla stále patová. Další ofenzíva Dohody se uskutečnila až 14. září 1918 a bojovalo se zde ještě v prvním říjnovém týdnu, kdy se frontová linie přesunula hluboko do Srbska, neboť Bulhaři mezitím opustili tábor Ústředních mocností.¹⁶⁹

Na tomto místě zbývá alespoň stručně nastínit činnost čs. dobrovolníků z Austrálie u 22. čs. střeleckého pluku ve Francii. Jelikož nikdo z nich nezaznamenal svou činnost ve Francii podrobněji – v poválečných žádostech se i Ballek s Hajným soustředili zejména na popis své činnosti v Austrálii –, přenecháme slovo pozdějšímu veliteli pluku, který byl s dějinami svojí jednotky dobře obeznámen. Několikastránkový, dnes již prakticky nedostupný dokument,¹⁷⁰ který sepsal tehdejší velitel 22. „Argonského“ pěšího pluku plukovník Florián Eliáš, má v podstatě charakter plukovní kroniky a přehledně shrnuje činnost pluku od jeho založení ve Francii dne 20. května 1918. Poté sídlil 22. pluk v Jarnacu (nedaleko Cognacu, kam přijížděly transporty ze Srbska). Jádro pluku utvořili příslušníci 21. čs. střeleckého pluku z Cognacu, konkrétně IV. prapor. Podle F. Eliáše si jarnacké obyvatelstvo brzy Čechoslováky „oblíbilo pro jejich slušné a mužné vystupování“.¹⁷¹ V Jarnacu se však 22. střelecký pluk dlouho nezdržel a spolu s většinou „australských“ dobrovolníků, kteří přijeli do Francie v dubnu

---

¹⁶⁶ VÚA-VHA, Sb. LPS, Spis Emila Balleka, Formulář ze dne 29. 12. 1925.

¹⁶⁷ KADLEC, Richard: *Čs. brigáda ve Francii*. In: PREININGER, Ladislav, Ed. *Československá legie ve Francii*. První sborník francouzských legionářů k desátému výročí samostatnosti Českoslov. republiky. Praha: nákladem Kruhu francouzských legionářů 1928, s. 125–126.

¹⁶⁸ VÚA-VHA, f. FL – pl. 22, karton 5, i. č. 22, Seznam srbských dobrovolců, Praha 4. 9. 1919. Z osmi australských Čechoslováků, kteří do Francie spolu se Srbáky připluli na jaře 1918, jsou zde zmíněni pouze tři: Klíma, Zikan a Došek.

¹⁶⁹ GILBERT, Martin: *První světová válka: úplná historie*. BB/art, Praha 2005, s. 606 a 623.

¹⁷⁰ Za laskavé zapůjčení této jinak obtížně dostupné publikace vděčí autor kolegovi Jiřímu Charfreitagovi z Klubu přátel pplk. Karla Vašátky.

¹⁷¹ ELIÁŠ, F[lorián]: *Pěší pluk 22 „Argonský“*. Vznik a události. Vydal p. pl. 22 se svolením MNO. Jičín 1936, s. 4.

1918, se záhy přesunul na frontu. V říjnu 1918 se pak příslušníci pluku zúčastnili bojů u Vouziers proti německé armádě: „Dne 21. října však nasadili Němci mocné protiútoky, aby svrhli Francouze do zavodněného údolí. Jen díky velikému úsilí oslabených francouzských jednotek a zásahu I./21. praporu u Terronu a 5. roty našeho pluku u Vouziers se podařilo udržeti do rána 22. října zbytky dobytého území za řekou.“¹⁷² Krvavé boje u Vouziers¹⁷³ trvaly až do 27. října 1918, přičemž „všechny prapory pluku zůstaly ve svých postaveních do noci na 31. října, kdy byly vystřídány francouzskými vojsky.“¹⁷⁴ V té době již několik dní existoval samostatný Československý stát. K jeho vzniku svým skromným dílem přispělo i osm československých dobrovolníků, kteří před vypuknutím světové války pobývali v Austrálii, ať už se tam dostali jako emigranti, uprchlíci před vojenskou službou v rakouské armádě, studenti nebo cestovatelé. V bitvě u Vouziers žádný u nich nepadl a všichni se tak alespoň na krátký čas vrátili do svého rodného kraje, nově vzniklého Československa. Válečné a poválečné osudy všech čs.-australských dobrovolníků jsou shrnuty v následující tabulce:¹⁷⁵

---

¹⁷² Tamtéž, s. 6.

¹⁷³ V bitvě u Vouziers z 22. střeleckého pluku zemřelo celkem 6 důstojníků a 169 poddůstojníků a vojáků, dalších 11 důstojníků a 520 členů mužstva bylo zraněno nebo otráveno bojovým plynem.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 9.

¹⁷⁵ Jelikož osudy některých z nich (Hajný, Ballek, Zikan) byly výrazně spojeny s Austrálií také v následujících dvou obdobích československo-australských vztahů, jsou v příslušných podkapitolách zařazeny jejich biogramy.

Tabulka č. 1:

Jméno a příjmení (anglická nebo jiná varianta jména)	Datum a místo narození (úmrť)	Jednotka při vstupu do australské armády (služební číslo)	Délka vojenské služby za Velké války	Hodnost na konci války v ČSR (v Austrálii)	Poslední útvar	Vrátil se po válce do Austrálie
Emil Karel BALLEK (Bálek)	14. 2. 1896 Praha († 31. 7. 1989, Praha 6)	Special Service Battalion (?)	1917-19	poručík (?)	22. střelecký pluk (čs. legie ve Francii)	Ano (jako zaměstnanec MZV)
Karel BRŮNA (Bruna)	16. 9. 1887 Helenov u Jihlavy († ?)	Special Service Battalion (?)	1915-19	poručík (?)	22. střelecký pluk (čs. legie ve Francii)	Ne
Josef DOŠEK (Joseph Dosek)	26. 7. 1888 Ledčice, okr. Roud. n. L. († ?)	Special Service Battalion (?)	1917-19	vojín ? (Private?)	22. střelecký pluk (čs. legie ve Francii)	Ano (k bratrovi)
František HÁJEK (Francis Hajek/Hayek)	2. 9. 1885 Zahofany u Berouna († ?)	3rd Pioneer Battalion (1966)	1916-19	vojín (Private)	5 th Pioneer Battalion	Ano ?
Emanuel Jan HAJNÝ (Hajny)	27. 12. 1890 Žďár na Moravě († 1971, NewYork?)	Special Service Battalion (?)	1917-19	poručík (?)	22. střelecký pluk (čs. legie ve Francii)	Ano (jako zaměstnanec MZV)
Géza JANELNÍK (Gejza Jaujhely)	21. 8. 1896 Košice († ?)	Special Service Battalion (?)	1917-19	desátník (?)	22. střelecký pluk (čs. legie ve Francii)	Ano
Václav KLÍMA (Vincelav Klima)	25. 9. 1890 Trapčice, okr. Litoměřice († ?)	Special Service Battalion (?)	1917-19	vojín / střelec	22. střelecký pluk (čs. legie ve Francii)	Ne
František NOVOTNÝ (Frank Novotny)	23. 12. 1890 Praha († ?)	26 th Battalion (930)	1915	x (Private)	26 th Battalion	?
Ladislav R. SUŠIL (Ladislav Susil)	23. 5. 1890 Slavkov u Brna († ?)	Engineer Reinforcements 2nd M. D	1917	x (Sapper)	Engineer Reinforcements 2nd M. D	Ne (1919 vysídlen do ČSR)
Vladimír URBAN	3. 3. 1889 Krpy, okr. Mělník († ?)	Special Service Battalion (?)	1917-19	vojín/střelec	22. střelecký pluk (čs. legie ve Francii)	Ne (usadil se v Praze na Vinohradech)
František ZIKÁN (Francis Zikan)	28. 9. 1891 Videň († ?)	Special Service Battalion (?)	1917-19	vojín/střelec	22. střelecký pluk (čs. legie ve Francii)	Ano (usadil se v Sydney)

2. Nástin australských dějin a československo-australských vztahů v meziválečném období

2.1 Nástin australských meziválečných dějin¹⁷⁶

Mezníky v meziválečných dějinách Austrálie jsou podobné jako u celé řady malých evropských států: období ohraničuje účast Australanů v obou světových válkách a klíčový přelom v době ekonomické prosperity představuje světová hospodářská krize, která Austrálii ve 30. letech zasáhla obzvlášť silně.

Účast Austrálie ve válce, z níž vzešla po boku vítězných mocností, upevnila a dokončila národní emancipaci – „*žádné statuty ani úmluvy, které později stanovily formální vztahy s Británií, nemohli mít srovnatelný dosah.*“¹⁷⁷ Na pařížské mírové konferenci v roce 1919 již měla Austrálie podobě jako mladé Československo vlastní delegaci.¹⁷⁸ Tehdejší labouristický ministerský předseda William („Billy“) Morris Hughes (1862–1952)¹⁷⁹ byl tvrdý vyjednávač a před idealisticky uvažujícím americkým prezidentem Wilsonem se nebál; prohlásil, že zastupuje 60 000 padlých. Australské ztráty byly totiž srovnatelné s americkými a v rámci pěti hlavních britských dominií zaujímal Austrálie první místo, což dokládá následující tabulka sestavená na základě oficiálních číselných údajů britského ministerstva obrany:

---

¹⁷⁶ Podrobněji k této epoše australských dějin srovnej BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 141-155; MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013, s.126–42; MACINTYRE, Stuart: *The Oxford History of Australia. Volume 4. 1901–1942. The Succeeding Age*. Melbourne 1986. Pokud není uvedeno jinak, je tato kapitola napsána na základě těchto publikací.

¹⁷⁷ BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 140.

¹⁷⁸ MACMILLAN, Margaret Olwen: *Mírotvorci: pařížská konference 1919*. Praha 2004.

¹⁷⁹ K jeho roli za války viz zejména tento webový portál <http://billyhughes.moadoph.gov.au/> [14. 7 .2016].

Tabulka č. 2: Srovnávací tabulka ztrát pěti hlavních britských dominií (bez Indie)¹⁸⁰

Stát (Dominium)	Počet vojáků	Počet vojáků sloužících v zámoří	Ztráty
<i>Australský svaz</i>	<i>412 953</i>	<i>331 814</i>	<i>59 330</i>
Kanada	628 694	458 218	56 639
Nový Zéland	128 525	112 223	16 711
Jihoafrická unie	136 070	76 184	7 121
Nový Foundland	6 173	x	1 204
Celkem	1 312 415	978 439	141 005¹⁸¹

Když Billy Hughes podepsal ve Versailles mírovou smlouvu, jednalo se o první podpis mezinárodní smlouvy za Austrálii v historii země. Australským ziskem z války se stala Německá Nová Guinea, která se de facto změnila v australské území. Formálně se nicméně jednalo o svěřenecké (mandátní) území Společnosti národů, které Austrálie spravovala v letech 1919–1975.¹⁸² Jakmile v reakci na první světovou válku vznikla Společnost národů, Austrálie v ní zasedla jako plnoprávný člen¹⁸³ a na mezinárodním poli vystupovala jako suverénní samostatný stát. V ostatních britských dominiích byla situace obdobná. To si uvědomovala i sama Velká Británie, která usilovala o decentralizaci Britského impéria. Vyvrcholením těchto snah bylo vyhlášení tzv. Westminsterského statutu (*The Statute of Westminster*) z 1. prosince 1931, jímž formálně vzniklo Britské společenství národů (*British*

¹⁸⁰ Citováno podle VALKOUN, Jaroslav: *Konstitucionální postavení dominií v rámci Britského impéria a jejich zájmy na Pařížské mírové konferenci (leden - červen 1919)*. Moderní dějiny 23 2015, č. 2, s. 84. Opraveny dílčí nepřesnosti a doplněny součty. Originál viz *Statistics of the Military Effort of the British Empire During the Great War 1914–1920, The War Office (1922)* dostupný online

<https://ia800502.us.archive.org/23/items/statisticsofmili00grea/statisticsofmili00grea.pdf> [21. 7. 2015].

Australská vojenská historiografie uvádí mírně odlišná a zaokrouhlená čísla mrtvých a mobilizovaných, viz GREY, Jeffrey: *A Military History of Australia*. Third Edition. Port Melbourne 2008, s. 119, Table 5.3 Comparative casualties, 1914–1918.

¹⁸¹ Pro srovnání uvedme obtížněji vyčíslitelné česko(slovenské) ztráty, které jsou ve výsledku srovnatelné s pěti britskými dominií. V letech 1914–1918 padlo na straně Rakouska-Uherska zhruba 138 000 vojáků odvedených z českých zemí. K tomu číslu můžeme připočítat dalších 5 500 padlých čs. legionářů, kteří bojovali na vítězné straně dohodových mocností, dohromady tedy 143 500. Podrobněji viz ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a velká válka 1914–1918*. 2. vydání. Praha 2014.

¹⁸² V jihovýchodní Nové Guineji (Teritorium Papua) převzala Austrálie vládu od velké Británie již v roce 1906.

¹⁸³ K problematice předchůdkyně dnešní OSN v meziválečných letech viz například KENNEDY, Paul: *Parlament světa. OSN a hledání světové vlády*. Praha 2009, s. 15–53.

Commonwealth of Nations).¹⁸⁴ Statut zaručoval členským státům faktickou nezávislost; mohly dokonce na vlastní žádost ze svazku vystoupit, pokud by si to přály. Dominia sice i nadále nesměla přijímat takové zákony, jež by byly v rozporu se zákony britského parlamentu, nicméně ten nově směl přijímat zákony pro dominia pouze na jejich žádost. Na druhou stranu se utužily ekonomické vazby v rámci Britského společenství.¹⁸⁵ Jednotlivá dominia naložila s nastalou situací různě, například ta pacifická ji nepřivítala vůbec s nadšením. To byl i případ Austrálie, která statut přijala se značnou nevolí až pod vlivem válečných událostí v roce 1942. Celý proces pak formálně trval až do roku 1986, kdy byl přijat Zákon o Austrálii (*Australia Act*). Podobně tomu bylo i na Novém Zélandu, který statut akceptoval až v roce 1947 a poslední pravomoci odstranil také až v roce 1986 přijetím nové ústavy. Nejvíce nezávislosti využili Irové, kteří za druhé světové války vyhlásili neutralitu a v roce 1949 Britské společenství národů definitivně opustili.¹⁸⁶

Doba 20. let probíhala v Austrálii podobně jako v meziválečném Československu ve znamení budování státu. Pokračovala zejména výstavba hlavního města Australského svazu Canberry, kterou zdržely válečné ekonomické výdaje. V roce 1927 byla v Canbeře slavnostně otevřena budova prozatímního federálního parlamentu (dnes tzv. starý parlament) a zároveň byla zahájena výstavba monumentálního Australského válečného památníku (Australian War memorial, dále jen AWM), který se měl nacházet na téže ose na protilehlé straně města, aby na něj zákonodárci z parlamentu viděli. Památník zbudovaný podle projektu sydneyjských architektů Emila L. Soderstena a Johna Crusta ve stylu art deco měl zejména upomínat na všechny padlé v první světové válce, byl však dokončen až v roce 1941, tedy v průběhu další světové války, kdy bylo zřejmé, že na stěny se seznamy padlých přibudou další tisíce jmen.¹⁸⁷ V důsledku Velké války a šíření nemocí v Evropě ostatně umírali tisícovky již předtím – epidemie tzv. španělské chřipky se nevyhnula ani Austrálii, kde zanechala 12 000 mrtvých, což je více než padlých v bitvě u Gallipoli.

---

¹⁸⁴ Dobový výtisk je dostupný online viz například http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1931/4/pdfs/ukpga_19310004_en.pdf ; Britské společenství národů trvá až do dnešních dnů a v současnosti má 53 členských států <http://thecommonwealth.org/member-countries> [21. 7. 2015].

¹⁸⁵ FERGUSON, Niall: *Britské impérium. Cesta k modernímu světu*. Praha 2007, s. 343.

¹⁸⁶ VALKOUN, Jaroslav: *Na cestě k Westminsterskému statutu: Velká Británie, dominia a proměna Britského impéria v letech 1907-1931*. Praha 2015, s. 251–252.

¹⁸⁷ Stručně k historii AWM viz PŘIVŘELOVÁ, Iva: *Australian War Memorial*. HaV 61, 2012, č. 2, s. 136–137. Podrobněji viz zejména <https://www.awm.gov.au/about/origins/> [21. 7. 2015].

Ačkoli v následujících 30. letech byla Austrálie zasažena těžkou hospodářskou krizí, také se podařilo zavést celou řadu technických inovací, například stabilní telefonní spojení mezi Austrálií a Velkou Británií v roce 1930. Dne 19. ledna 1932 byl v Sydney, sedmnáctém největším městě tehdejšího světa, otevřen slavný Přístavní most (*Sydney Harbour Bridge*), jehož výstavba začala v roce 1923 a její dokončení umožnily i dodávky československé oceli.¹⁸⁸ Hospodářská krize v Austrálii nicméně v roce 1932 vrcholila.¹⁸⁹ Nezaměstnanost se přehoupla přes 30 % a zapříčinila pád federální vlády labouristů, která ji nedokázala rychle vyřešit. V roce 1937 klesla nezaměstnanost na 10 %, nicméně plné zaměstnanosti bylo dosaženo až v důsledku rozmachu válečné výroby během druhé světové války. Labouristy vystřídala 6. ledna 1932 Strana za sjednocenou Austrálii reprezentovaná Josephem A. Lyonsem (1879–1939), který se vyhýbal sporům a zůstal ministerským předsedou až do své smrti 7. dubna 1939. Jeden z bývalých členů jeho kabinetu Lyonsovu vládu charakterizoval jako „*jakousi vládu slabých ve prospěch chamtivých*“,¹⁹⁰ v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční politiky ve prospěch nedemokratických režimů a diktatur. Lyonsova vláda proslula jako vláda „*appeaserů*“, byť se ministr zahraničí Billy Hughes snažil o opak.¹⁹¹

2.2 Navázání oficiálních československo-australských styků a činnost J. V. Daneše

K navázání oficiálních styků mezi Australským svazem a Československem jakožto dvěma suverénními státy došlo formálně až po vzniku ČSR. Pro zajímavost uvedme, že také Austrálie zastoupená ministrem obrany Georgem Fosterem Pearcem (1870–1952)¹⁹² byla jedním ze signatářů Saint-germainské mírové smlouvy, v níž bylo 10. září 1919 právně zakotveno rozpuštění Rakouska-Uherska.¹⁹³

V srpnu 1920 byl v nejlidnatějším městě Australského svazu Sydney založen generální konzulát. První konzulem se stal uznávaný cestovatel a profesor geografie na Univerzitě Karlově **Jiří Viktor Daneš** (1880–1928), který v Austrálii v letech 1909–1910 prováděl

¹⁸⁸ Podrobněji viz kapitola EKVURZ I.

¹⁸⁹ V ČSR vyvrcholila krize až v roce 1933. Počty nezaměstnaných ve světě v letech 1929–1936 viz *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha 1938, s. 349–350, XVII 24. Nezaměstnanost.

¹⁹⁰ MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013, s. 139.

¹⁹¹ Podrobněji viz kapitola 3.1.

¹⁹² B. Beddie, ‘Pearce, Sir George Foster (1870–1952)’, *Australian Dictionary of Biography*, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/pearce-sir-george-foster-7996/text13931>, poprvé publikováno tiskem 1988 [31. 7. 2016].

¹⁹³ NAA Canberra: A1, 1920/7328; Czecho-Slovakia - treaty with allied and associated powers [digitalizováno].

terénní výzkum a získal zde cenné kontakty. „Lze říci, že lepšího (aspoň co do odborných znalostí) člověka pro pátý kontinent tehdy československá diplomacie k dispozici neměla.“¹⁹⁴ Samotný Daneš shrnul své znalosti Austrálie ve stručném životopise, sepsaném pro potřeby čs. Ministerstva zahraničních věcí: „V Australii jsem strávil přes tři čtvrti roku cestuje hlavně v málo prozkoumaných končinách Queenslandu. O svých poznatcích vědeckých přednášel jsem v královské geografické společnosti australské a v královské společnosti queenslandské i byl jsem jmenován dopisujícím členem obou společností.“¹⁹⁵ Po dlouhé plavbě na lodi *Orvieta*, na niž Daneš nastoupil se svou manželkou Boženou v Londýně, dorazil nový generální konzul ČSR 6. srpna 1920 do západoaustralského Fremantlu.¹⁹⁶ Už z Prahy společně s Danešovými cestoval Emil Ballek, který se v Austrálii ocitl jako plavčík v předvečer Velké války a následně se přes internační tábor a australskou armádu dostal až do čs. legií ve Francii.¹⁹⁷ Ballek pracoval po válce jako důstojník na Ministerstvu národní obrany, poněvadž ale už v minulosti projevil zájem se do Austrálie vrátit, byl přeložen na Ministerstvo zahraničních věcí a „v dubnu 1920 byl přijat za smluvního úředníka pro gen. konzulát v Sydney a nastoupil službu 16. srpna tamtéž.“¹⁹⁸

V Ballekovi získal Daneš znalce prostředí a hlavního pomocníka při budování konzulátu, jehož počátky byly – alespoň co se personálního obsazení týče – více než skromné. Kromě Daneše a Balleka zde působil ještě druhý smluvní úředník najatý na místě a od roku 1922 také jeden písař. Úkoly, jimiž generálního konzula pověřil ministr zahraničí Edvard Beneš, přitom nebyly lehké. Ve stručnosti je můžeme shrnout do následujících čtyř bodů:

1. Vybudovat konzulát.
2. Hájit zájmy československých státních příslušníků v Austrálii.
3. Navázat obchodní styky mezi čs. firmami a australskými obchodními kruhy.

---

¹⁹⁴ MARTÍNEK, Jiří: *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce FF UHK. Hradec Králové 2014, s. 217.

¹⁹⁵ Tamtéž; Srovnej DANEŠ, Jiří Viktor – DOMIN, Karel: *Dvojím rájem. Cesta po Australii a na Cejlon* Praha 1912.

¹⁹⁶ NAA Perth: K269, 6 AUG 1920 ORVIETO.

¹⁹⁷ Viz kapitola 1.3.4.

¹⁹⁸ AMZV, OSO 1945–1992, Emil Ballek, CV, nedatováno. Podrobněji k Ballekovi a jeho činnosti za druhé světové války viz kapitola 6.1.

4. Věnovat pozornost hospodářským a finančním poměrům v Austrálii vůbec.¹⁹⁹

Na základě výzkumů historika a geografa Jiřího Martínka můžeme konstatovat, že všechny zadané úkoly prof. Daneš splnil více než dobře. Mimořádně zajímavé jsou dvě Danešovy zprávy z let 1920–1921 o „*politické a hospodářské situaci Australského soustátí*.“²⁰⁰ Výkon konzulského úřadu však Daneš vnímal zejména jako službu vlasti – po vybudování nezbytných kontaktů a zázemí pro své nástupce se plánoval vrátit k akademické a vědecké dráze a od diplomacie a politiky se držet dále. V červenci 1922 o tom napsal svému příteli a příbuznému prof. PhDr. Kamilu Kroftovi (1876–1945): „*Byla to krásná a užitečná zkušenost pro nás pro oba [...] ale staly by se z nás rostlinky nedomřivé zvyklé jen na pěkné zacházení a na to jsme ještě příliš mládi. Pak tu musím svoji hubu držet hodně na uzdě jak se na g. konsula sluší, mítí jen tuze ‚mravné‘ přednášky atd. a stýská se mi po té rozpustilejší svobodě u nás. [...] Všude dobře, doma nejlépe, ale často třeba do ciziny, aby si to člověk dobře uvědomil.*“²⁰¹ Zdá se však, že Kamil Krofta jeho názory nesdílel: po roce 1920 opustil místo profesora českých dějin na FF UK a stal se prvním vyslancem ČSR ve Vatikánu, aby posléze ve službách MZV zůstal natrvalo – od roku 1927 jako zástupce ministra zahraničí a v letech 1936–1938 dokonce na postu ministra. Oproti tomu Daneš již v dubnu 1922 požádal o zproštění služby a v lednu 1923 předal svůj úřad vicekonzulovi. Zpáteční cestu do ČSR spojil s další badatelskou výpravou na Nový Zéland. Zde se mimo jiné setkal s tehdejším ministerským předsedou Williamem (Billem) Fergusonem Masseyem (1856–1925) a navázal tak oficiální styky mezi oběma zeměmi, což patřilo ještě mezi důležité povinnosti jeho konzulského úřadu, neboť čs. generální konzulát v Sydney měl vykonávat konzulární agendu také na „nedalekém“ Novém Zélandu.²⁰² Daneš pak pokračoval přes Tichomoří (Fidži, Havaj) do Japonska, následně do Číny a poté přes Kanadu zpět do Evropy. Do Prahy se vrátil společně s manželkou v červenci 1923.²⁰³ Po návratu na univerzitu zastával v letech 1925–

---

¹⁹⁹ MARTÍNEK, Jiří: *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce FF UHK. Hradec Králové 2014, s. 217.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 223–232.

²⁰¹ Tamtéž, s. 228.

²⁰² Až později zde byly zřízeny tři honorární konzuláty, a to v Aucklandu, Wellingtonu a Christchurchi. Ty vykonávaly nejen obchodní, ale také vízovou a notářskou agendu.

²⁰³ Své zážitky z Austrálie a následné cesty kolem světa zpracoval Daneš ve dvou cestopisech (dohromady čítajících přes 1 300 stran), které vyšly záhy po jeho návratu: DANEŠ, Jiří Viktor: *Tři léta při Tichém oceáně. I. Australie*. Praha 1925; TÝŽ: *Tři léta při Tichém oceáně. II. Oceanie, Japonsko, Čína, Kanada*. Praha 1926.

1926 funkci děkana Přírodovědecké fakulty UK. Jeho další akademickou kariéru přerušila předčasná smrt 11. dubna 1928 na následky dopravní nehody, při níž byl předchozího dne sražen automobilem mladé řidičky, když přecházel ulici v Los Angeles (USA). „*Auto přecházejícího vědce srazilo a smýkalo ho asi 65 stop (tj. cca 20 metrů)*.“²⁰⁴

Dnem 8. ledna 1923 převzal výkon úřadu generálního konzula v Sydney Danešův zástupce (vicekonzul), jímž byl od ledna 1921 Emanuel Jan Hajný – další předválečné Austrálie znalý muž a Ballekův kolega z australské armády i čs. legií ve Francii.²⁰⁵ Australská vláda ho uznávala jako úřadujícího generálního konzula (*Acting Consul General for Czecho-Slovakia at Sydney*), ačkoliv touto hodností oficiálně nedisponoval.²⁰⁶ Hajného kompetence se vztahovaly na všechny státy Australského svazu, včetně státu Queensland. Zde sice byl v roce 1921 zřízen honorární konzulát v Brisbane,²⁰⁷ nicméně i tento od počátku „*podřízen jest vrchnímu dozoru [...] v Sydney*.“²⁰⁸

2.2.1 Vicekonzul Emanuel Hajný (1890–1971) a jeho pracovní cesta na Tahiti (1926)

Emanuel Jan Hajný se narodil 27. prosince 1890 ve Žďáru na Moravě. Po absolvování měšťanské a obchodní školy pracoval jako „*česko-ruský korespondent v Moskvě u firmy Farbwerke, V. Kornel a Mandel od 1. V. 1912 do 1. května 1914*.“²⁰⁹ Ještě před začátkem války se jako korespondent této firmy vydal na studijní cestu přes Sibiř, Japonsko a Čínu do Austrálie. V Sydney studoval na *International Correspondent School* (obor elektrotechnický). Později cestoval po státě Queensland, kde se po vypuknutí války neúspěšně hlásil do australské armády. Učinil tak již v září 1914 jako úplně první ze všech čs. krajanů v Austrálii. Následně se o totéž a se stejným výsledkem pokoušel v Sydney, načež byl jako občan nepřátelského státu internován v liverpoolském táboře. Zde se mu nakonec s Ballekem podařilo vyřídit propuštění pro šest dalších internovaných Čechoslováků a společně s nimi se

---

K jeho cestě kolem světa z roku 1923 viz také MARTÍNEK, Jiří: *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce FF UHK. Hradec Králové 2014, s. 137–140.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 164.

²⁰⁵ Viz kapitola 1.3.4.

²⁰⁶ NAA Canberra: CP360/4, 13; Despatches between Secretary of State for the Colonies and the Governor General of Australia - 7 September to 27 November 1923 [digitalizováno].

²⁰⁷ Podrobněji viz kapitola 6.3.

²⁰⁸ AKPR, f. KPR 1919-1947, sign.: D 5937 (Československé zastupitelské úřady v Austrálii 1921).

²⁰⁹ AMZV, f. OSO (1945–1992), Em. Jan Hajný, Výkaz osobní, s. 2.

dostal jako praporečník až na soluňskou frontu, kde byl za bojové zásluhy vyznamenán dvěma srbskými řády. Po boku dalších dobrovolníků ze srbské armády přestoupil do formující se čs. armády ve Francii a s prvním transportem přijel v dubnu 1918 do Cognacu. Následně byl jako střelec první roty zařazen do 22. čs. střeleckého pluku v Jarnacu. Do vlasti se vrátil v hodnosti poručíka.²¹⁰ Coby zkušený legionář se znalostmi několika cizích jazyků byl v roce 1919 přijat na čs. ministerstvo zahraničních věcí a záhy jmenován konzulárním atašé, aby se pracovníčně vrátil do Austrálie. V letech 1921–1926 zastával úřad vicekonzula na nově vybudovaném generálním konzulátu Československé republiky v Sydney. Jako první čs. diplomat pak podnikl v roce 1926 pracovní cestu do „nedaleké“ francouzské Oceánie,²¹¹ konkrétně na Tahiti. Zde nastala v krajaňské komunitě Čechoslováků poměrně komplikovaná situace, neboť část osob se ocitla ve sporu s čs. ministerstvem sociální péče.²¹² Ačkoliv zde v červenci 1926 podle Hajného žilo zhruba 90 Čechoslováků, mezilidské vztahy nebyly nejlepší. Do těchto sporů byl chtě nechtě zatažen i Hajný a někteří krajané na něj dokonce poslali v roce 1928 na MZV do Prahy několik stížností.²¹³ Tou dobou však již Hajný na Tahiti nepobýval. Navrhl nicméně, aby čs. ministerstvo zahraničních věcí zřídilo v hlavním městě ostrova Papeete honorární konzulát čs. republiky, který by podléhal generálnímu konzulátu v Sydney namísto vzdáleného konzulátu v Marseille, jako tomu bylo doposud: „*Francouzská Oceánie je dnes nejbližší Sydney, poněvadž lodní spojení trvá pouze 13 dní, lodě odjíždějí ze Sydney i ze San Francisca každých 28 dní.*“²¹⁴ S ohledem na složitou situaci byl Hajný rozhodně proti tomu, aby čestný úřad zastával kdokoliv z Čechoslováků, a namísto toho navrhoval někoho z místních (včetně několika bývalých přátel M. R. Štefánika) či

²¹⁰ K jeho legionářské kariéře srovnej tamtéž; součástí tohoto spisu je i opis Hajného kmenového listu, který se ve VÚA-VHA nedochoval (byl skartován); VÚA-VHA, Sb. LPS, LPS E. J. Hajného.

²¹¹ Oficiální název souostroví v současné době zní Francouzská Polynésie.

²¹² K činnosti čs. vystěhovalců srovnej: KADLEC, Vladimír: *Češi a Polynésie*. Československá etnografie 10, 1962, č. 1, s. 106–107; KŘEŠŤAN, Jiří: *Osudy české kolonie na Tahiti (1924–1938)*. *Paginae historiae* 8, 2000, s. 123–153; NEJMANOVÁ, Lenka: *Z Československa do Francouzské Oceánie (1924–1939)*. Listy 2004, č. 3. Dostupné online <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=043&clanek=030428> [26. 7. 2016]; USTOHAL, Vladimír: *Češi na Tahiti a Markézách*. Brno 2005.

²¹³ AMZV, f. OSO (1945–1992), Em. Jan Hajný; KYSILKA, Karel (Ed.): *Stížnosti a udání (1928–1929)*. Dostupné online na <http://tahiti-cz.webnode.cz/products/stiznosti-a-udani-1928-1929/> [26. 7. 2016].

²¹⁴ Návrh E. Hajného na zřízení honorárního konzulátu RČS v Papeete, nedatováno 1926, s. 4. Originál uložen v AMZV. Faksimile sedmistránkového dokumentu dostupné online <http://tahiti-cz.webnode.cz/products/asi-pros-1926-a-hajny-navrh-na-zrizeni-hk-v-papeete/> [26. 7. 2016].

honorárního konzula jiného evropského státu.²¹⁵ Po celé řadě průtahů byl honorární konzulát v Papeete zřízen až v roce 1930, kdy se prvním konzulem stal lékař a slavjanofil Dr. Fernand Cassia, jenž však o tři roky později zemřel. Žádný další konzul na Tahiti nakonec ustanoven nebyl, poněvadž „*ať bude konzulem jmenován kdokoliv, vždy nominace narazí na odpor části čs. krajanů, jejichž nálady a sympatie se mění podle hmotné situace a osobních vztahů.*“²¹⁶ Své zkušenosti z pobytu na Tahiti publikoval Hajný po svém návratu do ČSR v časopise *Československá emigrace*. Vyjádřil se k také k aktuální problematice vystěhovalectví z Československa do této do oblasti jižního Pacifiku, kterou rozhodně neoznačil jako ideální destinaci, a to zejména ze zdravotních důvodů: „*Celé ostrovy Francouzské Oceánie jsou proniklé tuberkulosou, venerickými nemocemi, elephantiasis a leprou.*“²¹⁷ Za hlavní příčinu pak v závěru svého článku označil silnou komunitu Číňanů, jichž bylo ve druhé polovině 20. let jen na Tahiti asi 3 500 a kterým Čechoslováci nemohli na pracovním trhu konkurovat: „*1. Číňané nabývají stále většího vlivu a jsou stále početnější; soutěž Čechoslováka s Číňanem jest nemožná. 2. Omezení čínského přistěhovalectví novým proudem z ČSR není jednak nás důstojné, jednak už ani není možné.*“²¹⁸

Hajný následně v letech 1928–1938 působil na generálním konzulátu v New Yorku. Od roku 1931 do července 1938 zastupoval jako konzul II. třídy vedoucího zastupitelského úřadu. V této funkci byl Hajný zařazen do čs. delegace, která v roce 1937 jednala s USA o uzavření důležité dvoustranné obchodní dohody.²¹⁹ V USA poté setrval i za druhé světové války. V březnu 1939 byl totiž MZV opět vyslán do New Yorku, aby se organizačně podílel na výstavbě čs. pavilonu pro světovou výstavu. Po okupaci Čech a Moravy se zpět již nevrátil a až do roku 1946 pracoval ve službách tamějšího druhého odboje. Po válce se vrátil do ČSR a byl ustanoven generálním konzulem v Hamburku. Prezidentem republiky mu tehdy byla propůjčena hodnost plukovníka pěchoty v záloze.²²⁰ Svůj úřad vykonával až do února 1948;

---

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ KYŠILKA, Karel: *Konzulát v Papeete*. Dostupné online <http://tahiti-cz.webnode.cz/konzulat-v-papeete/> [26. 7. 2016];

²¹⁷ HAJNÝ, Emanuel: *Na ostrovech Francouzské Oceánie*. *Československá emigrace* 3, 1928, č. 12, s. 5.

²¹⁸ HAJNÝ, Emanuel: *Na ostrovech Francouzské Oceánie*. *Československá emigrace* 3, 1928, č. 12, s. 7.

²¹⁹ POLIŠENSKÁ, Milada: *Diplomatické vztahy Československa a USA 1918–1968. I. díl: 1918–1938. 2. svazek: Priority, diplomatická praxe a politický kontext*. Praha 2014, s. 216, 402.

²²⁰ Podrobněji k jeho diplomatické kariéře AMZV, f. OSO (1945–1992), Em. Jan Hajný.

poté rezignoval, aby nemusel sloužit komunistickému režimu, a odešel zpátky do zámoří. Zemřel v exilu v USA v roce 1971.²²¹

2.2.2 Čs. diplomaté v Austrálii po Danešově odchodu

Po Danešově odchodu se ve funkci generálního konzula ČSR v australském Sydney do začátku války vystřídali tři další diplomaté. Ve všech třech případech se jednalo o zkušené osobnosti, jejichž předchozí i následné působení je shrnuto v následující tabulce:

---

²²¹ DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan – MICHÁLEK, Slavomír: *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha 2013, s. 75–76.

Tabulka č. 3: Přehled generálních konzulů ČSR v Austrálii (1920–1939)²²²

Jméno a příjmení (akad. titul)	Rok narození a úmrtí	Dosažené vzdělání (rok rigorosa)	Předchozí diplomatické působení	V úřadu gen. konzula v Sydney od – do (počet měsíců)	Další působení	Poznámka
Jiří Viktor DANEŠ (prof. PhDr.)	1880 1928	Praha – česká univerzita FF (1902) ²²³	x	srpen 1920 leden 1923 ²²⁴ (29)	děkan Přírodovědecké fakulty UK (1925–1926)	zemřel předčasně za tragických okolností
Rudolf SVĚTLÍK (JUDr.)	1869 1934	Praha – něm. univerzita PF (1892)	delegát čs. vlády v Cařihradu (1920–1924)	prosinec 1924? /březen 1926 červenec 1927? (17)	pensionován	dožil v Praze
Rudolf KURÁŽ (JUDr.)	1888 1958	Praha – česká univerzita PF (1911)	tzv. britské odd. národohospodářské sekce MZV (1925–1927)	duben 1927 květen 1935 (98)	vedoucí tzv. anglosaského odd. národohospodářské sekce MZV (1935–1939)	od roku 1946 generální konzul v New Yorku, po únoru 1948 penzionován
František KVĚTOŇ (x)	1881 1976	Vídeň – Exportní akademie (4 sem.); vysvědčení učitelské způsobilosti (1907)	„ministr“ rezident v Mexiku (1933–1935)	srpen 1935 březen 1939 (44)	vrátil se do protektorátu	zapojil se do vojenského a sokolského odboje

²²² Sestaveno na základě DEJMEK, Jindřich: *Diplomacie Československa. Díl I., Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918–1992)*. Praha 2012, s. 270; DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan – MICHÁLEK, Slavomír: *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha 2013.

²²³ V roce 1906 se habilitoval jako docent geografie na FF české univerzity v Praze, roku 1907 se habilitoval také na české technice v Praze a od roku 1912 zde vyučoval jako profesor. V roce 1919 byl jmenován řádným profesorem UK.

²²⁴ V období od ledna 1923 do prosince 1924 (března 1926?) byl hlavním konzulárním zástupcem ČSR v Sydney vicekonzul Emanuel Jan Hajný.

Tabulka nepotřebuje zvláštní komentář s výjimkou otazníku ohledně nástupu Dr. Rudolfa Světlíka, bývalého soudce Nejvyššího správního soudu, jehož MZV dočasně „přetáhlo“ kvůli jeho konexím v anglosaském prostředí, neboť „měl za manželku Angličanku s rozsáhlými rodinnými vazbami v Austrálii.“²²⁵ Podle kariérních dokumentů uložených v AMZV měl být přeložen z Cařihradu²²⁶ do Sydney v prosinci 1924, nicméně podle australských pramenů připlul do země společně s manželkou Clare Světlíkovou a dvěma malými dětmi až v březnu 1926.²²⁷ Pokud by to další prameny potvrdily, bylo by jeho působení v Sydney poměrně krátké, neboť jej v roce 1927 vystřídal o generaci mladším kolega, právníkem Dr. Rudolf Kuráž, který do země připlul v květnu 1927 s manželkou a dvěma dcerami²²⁸ a v Sydney setrval až do roku 1935. Kuráže vystřídal František Květoň, který se kromě diplomatických zkušeností z Liverpoolu, Montrealu a Mexika mohl pochlubit také dvouletou vojenskou službou u 23. pěšího pluku čs. legií ve Francii.²²⁹ Květoň byl pověřen správou úřadu generálního konzula v Sydney od 1. srpna 1935,²³⁰ nicméně do země připlul až v prosinci téhož roku.²³¹ Po návratu Rudolfa Kuráže na ústředí MZV v květnu 1935 tak konzulát dočasně vedl PhDr. Adolf Solanský, který se později v březnu 1939 svému nadřízenému Květoňovi postavil.²³² Květoň se v únoru 1936 vypravil na návštěvu hlavního města australské federace Canberry, kde měl naplánováno setkání s federálními ministry.²³³ Na rozdíl od Daneše, který Canberru navštívil na jaře 1922, mohl vidět dostavěnou budovu federálního parlamentu a podobně jako českého cestovatele Josefa Ladislava Erbena, který v hlavním městě pobýval v roce 1938, ho patrně udivila velkolepě pojatá, ale velmi pomalu probíhající výstavba: „*Na finančních nákladech se nešetřilo, vždyť to má být jednou skutečné srdce Austrálie, jakýsi protiklad červených pustin centra pevniny. Všechny budovy, veřejné i*

---

²²⁵ DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan – MICHÁLEK, Slavomír: *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha 2013, s. 226.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ NAA Perth: K269, 16 MAR 1926 NARKUNDA.

²²⁸ NAA Perth: K269, 3 MAY 1927 ORSOVA.

²²⁹ <http://www.vuapraha.cz/soldier/10121831> [21. 7. 2015].

²³⁰ AMZV, OSO (1918–1945), František Květoň.

²³¹ NAA Perth: K269, 10 DEC 1935 ORAMA.

²³² Podrobně k tomu viz kapitola 4.3.

²³³ NAA Canberra: A461, 748/1/399; Kveton, Mr - Visit of Consul General for Czechoslovakia.

obytné, mají klimatizaci, chladničky, telefon a veškeré pohodlí nabízené současnou technikou.“²³⁴

2.3 Československá krajanská komunita v Austrálii v éře první republiky

Spolehlivým pramenem, který nám pomůže analyzovat velikost čs. krajanské komunity v Austrálii v éře první republiky, jsou oficiální údaje australských celostátních cenů.²³⁵ Celosvazové sčítání lidu se v Austrálii konalo v letech 1921 a 1933 a poté až po druhé světové válce v roce 1947. V roce 1921 žilo v celém Australském svazu včetně ostrovní Tasmánie celkem 264 osob narozených v Československu.²³⁶ Ve 20. letech počet vystěhovalců, kteří emigrovali do Austrálie z ekonomických důvodů, dále narůstal, například v roce 1928 sem na jedné lodi připlulo 160 Slováků. Imigrační zákon (*The Immigration Act*) z roku 1925 stanovil pro Československo maximální kvótu v počtu 300 osob ročně.²³⁷ Na přelomu 20. a 30. let, zejména v souvislosti se světovou hospodářskou krizí, která na Austrálii dopadla velmi silně, došlo ke zpřísnění podmínek a „československá“ kvóta byla pro rok 1930 snížena na 150 osob.²³⁸ Ostatně právě na počátku 30. let, kdy hospodářská krize v Austrálii vrcholila, se někteří Čechoslováci vraceli zpátky do ČSR, nebo odpluli do jiné země, jak je patrné z následující bilance: „V roce 1931 přišlo do Austrálie natrvalo jen 9 Čechoslováků, ovšem odešlo jich 4. V roce 1932 jich přišlo celkem 35, ale zároveň odešlo 19 československých emigrantů.“²³⁹ Navzdory složitým podmínkám vystěhovalectví z ČSR do Austrálie v mezidobí let 1929–1932²⁴⁰ se v roce 1933 podle cenů jednalo již o 610 osob narozených na

---

²³⁴ ERBEN, Josef Ladislav: *Půl století světoběžcem. Dvě cesty do Austrálie*. Ed.: Novotný, Stanislav. Praha 1986, s. 206. Postřehy českých cestovatelů ke Canbeře v rozmezí 20. a 30. let viz také OBHLÍDAL, Jakub: *Obráz Austrálie v cestopisech českých cestovatelů v období první Československé republiky*. Bakalářská diplomová práce, FF UP, Olomouc 2016, s. 28–30.

²³⁵ Za upozornění na tento důležitý pramen vděčím prof. Jaroslavu Millerovi.

²³⁶ V tomto roce byli Čechoslovákům početně nejbliže Rumuni (osoby narozené na území Rumunska), jednalo se o 254 osob. *Census of the Commonwealth of Australia*. April 1921. Part II Birthplaces, 3. Australia – Total population. Dostupné online <http://www.abs.gov.au/> [21. 7. 2015].

²³⁷ CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983, s. 24.

²³⁸ ANÁP M, f. Krajanský archiv, dokumenty předané ČSÚZ, k. 28, i. č. 6 – Zamoří (kromě Jižní Ameriky), Austrálie a N. Zéland, Novinový výstřižek: *Austrálie: Zmenšení československé kvóty; přistěhovalecká politika nové vlády*.

²³⁹ BUREŠOVÁ, Jana: *Vystěhovalectví z Československa do Austrálie v podmínkách světové hospodářské krize (1929–1932)*. *Moderní dějiny* 21, 2013, č. 2, s. 95.

²⁴⁰ Podrobněji viz tamtéž, s. 81–100.

území Československa, ale žijících v Austrálii.²⁴¹ Poněkud zastaralými a nepřesnými informacemi disponoval místopředseda Čs. ústavu zahraničního Dr. Josef Pluhař, který se problematikou krajanů v zahraničí zabýval. Pro rok 1935 uvádí, že v celé Austrálii v roce 1935 pobývalo 200 Čechů a Slováků, což mělo být podle jeho údajů zhruba stejně jako ve Španělsku, Turecku či Estonsku.²⁴²

Rozmístění Čechoslováků v jednotlivých australských státech zachycuje následující tabulka. Aby mohly být údaje využity i v následujících kapitolách, byly přidány i údaje za rok 1947, kdy se již jednalo o 1 484 osob, což početně odpovídalo osobám narozených na území Albánie (1 402).²⁴³

---

²⁴¹ V tomto roce byli Čechoslovákům početně nejbližší Belgičané (osoby narozené na území Belgie), jednalo se o 581 osob. *Census of the Commonwealth of Australia*. June 1933. Part X – Birthplace, 3. Australia – Birthplace. Dostupné online <http://www.abs.gov.au/> [21. 7. 2015].

²⁴² PLUHAŘ, Josef: *Češi a Slováci doma a za hranicemi*. Praha 1935, s. 11.

²⁴³ *Census of the Commonwealth of Australia*. June 1947. Part XII Birthplace, 3. Australia – States and Territories. Dostupné online <http://www.abs.gov.au/> [21. 7. 2015].

Tabulka č. 4: Počet osob narozených v Československu podle australských celostátních cenzů (1921–1947)²⁴⁴

<i>Rok sčítání</i>	<i>1921</i>	<i>1933</i>	<i>1947</i>
Nový Jižní Wales	107	308	800
Victoria	46	146	485
Queensland	56	84	86
Jižní Austrálie	15	19	34
Západní Austrálie	36	47	68
Tasmánie	4	5	8
Severní teritorium	0	1	2
Teritorium hl. města	0	0	1
Celkem	264	610	1484
Z toho mužů	202	491	926
Z toho žen	62	119	558

Z tabulky je patrné, že nejvíce Čechoslováků se usazovalo v Novém Jižním Walesu, zejména v hlavním městě tohoto státu Sydney a jeho okolí. Zajímavé informace získáme porovnáním údajů s počtem osob, které v dotaznících uvedly československou národnost. Australské dotazníky nedělaly rozdíly mezi Čechy a Slováky, případně Rusíny a Ukrajinci, a rovněž nebylo možno uvést národnost židovskou.

Tabulka č. 5: Počet osob, které uvedly československou národnost, podle australských celostátních cenzů (1921–1947)²⁴⁵

<i>Rok</i>	<i>Muži</i>	<i>Ženy</i>	<i>Celkem</i>
1921	97	22	119
1933	360	64	424
1947	239	135	374

Čísla v Austrálii usazených Čechoslováků, kteří se hlásili k čs. národnosti, jsou oproti místům narození mnohem nižší. Někteří obyvatelé meziválečné ČSR pochopitelně mohli uvést národnost německou nebo maďarskou, nicméně hlavním důvodem je nejspíše poměrně rychlá asimilace a s ní související naturalizace, tedy udělení státního občanství cizinci na jeho vlastní

²⁴⁴ *Census of the Commonwealth of Australia: April 1921, June 1933, June 1947*. Dostupné online <http://www.abs.gov.au/> [21. 7. 2015].

²⁴⁵ Tamtéž.

žádost. To je ostatně vidět v následujících dvou tabulkách u dalších evropských národů a jejich státních příslušníků, například Francouzů, Poláků, ale i Rakušanů a Němců.

Tabulka č. 6: Srovnávací tabulka ČSR – Francie – Polsko²⁴⁶

Rok	ČSR	Francie	Polsko
1921 (místo narození)	264	3 255	1 780
1921 (národnost)	119	2 088	500
1933 (místo narození)	610	2 587	3 239
1933 (národnost)	424	1 647	1 757
1947 (místo narození)	1 484	2 215	6 573
1947 (národnost)	374	1 321	1 560

Tabulka č. 7: Srovnávací tabulka ČSR – Německo – Rakousko²⁴⁷

Rok	ČSR	Německo	Rakousko
1921 (místo narození)	264	22 396	834
1921 (národnost)	119	3 555	257
1933 (místo narození)	610	16 829	1 097
1933 (národnost)	424	3 672	409
1947 (místo narození)	1 484	14 567	4 218
1947 (národnost)	374	2 361	656

²⁴⁶ *Census of the Commonwealth of Australia: April 1921, June 1933, June 1947.* Dostupné online <http://www.abs.gov.au/> [21. 7. 2015].

²⁴⁷ Tamtéž.

Úspěšnost cizinců při naturalizaci je zřejmá i z jazykových znalostí, které byly nicméně zjišťovány pouze pro rok 1933. Tehdy se v Austrálii mimo jiné zjišťoval počet osob, které neovládají angličtinu, nýbrž hovoří pouze jiným cizím jazykem. Ze shromážděných dat vyplývá, že většina cizinců si angličtinu dobře osvojila. V případě Čechoslováků můžeme tvrdit, že ze 424 osob, které v roce 1933 uvedly československou národnost (tudíž nebyly v té době naturalizováni), jich zatím anglicky neumělo jen 88.

Tabulka č. 8: Srovnávací tabulka pro rok 1933 – znalost cizích jazyků (osoby, které neumí anglicky)²⁴⁸

<i>Jazyk</i>	<i>Muži</i>	<i>Ženy</i>	<i>Celkem</i>
„českoslovenština“	76	12	88
francouzština	105	130	235
polština	102	12	226
němčina	598	466	1064

2.3.1 Československý kroužek (Czechoslovak Club) v Sydney (1927–1938)

V listopadu 1927 v Sydney, kde byla krajanská komunita nejpočetnější, vznikl Československý kroužek (anglicky Czechoslovak Club). Na tomto místě je zapotřebí si položit otázku, proč ke vzniku krajanské organizace došlo až v roce 1927, když čs. generální konzulát v tomto městě existoval již od roku 1921 a přímo v Novém Jižním Walesu tehdy žilo 107 osob narozených v Československu. Jedním z iniciátorů založení spolku byl generální konzul ČSR Dr. Rudolf Kuráž, který do svého nového úřadu nastoupil právě v roce 1927. Čechoslováky usazené v Austrálii od 20. let pak mohlo k založení spolku vyburcovat dnes již legendární turné pražského fotbalového klubu AFK Vršovice, který v Austrálii vystupoval poprvé pod jménem *Bohemians*.²⁴⁹ Celkem 16 hráčů a dva funkcionáři dorazili do západoaustralského přístavu Fremantle na lodi *Orsova* ve svátečním oblečení dne 3. května 1927²⁵⁰ a už z jihofrancouzského přístavu Toulon je na palubě lodi doprovázel právě nově ustavený generální konzul ČSR Dr. Rudolf Kuráž s rodinou. V průběhu dvou měsíců odehráli vršovičtí *Bohemians* „celkem devatenáct zápasů, z nichž čtrnáct vyhráli, dvakrát remizovali a

²⁴⁸ *Census of the Commonwealth of Australia: June 1933, Part XIV Foreign Language*. Dostupné online <http://www.abs.gov.au/> [21. 7. 2015].

²⁴⁹ Podrobněji k tomu srovnej CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983, s. 25–27; Viz také beletristické zpracování s bohatou fotografickou přílohou a edicí dobového tisku (Národní listy 31. 7. a 1. 8. 1927), ŠLIK, Petr Hugo: *14 míčů pro Bohemians, aneb, Cesta z Vršovic do Austrálie a zpátky*. Praha 2011.

²⁵⁰ NAA Perth: K269, 3 MAY 1927 ORSOVA.

*jen třikrát odešli poraženi, s celkovým skóre 90:48.*²⁵¹ Na řadu zápasů se pochopitelně přišli podívat i čs. krajané. Podrobnou zprávu o tom po svém návratu do Prahy v příloze Nedělního listu podal samotný kapitán Bohemians Jan (Jenda) Wimmer, přičemž krajanům je z celostránkového novinového článku věnován samostatný odstavec s titulkem ČESKY ZAPOMNĚLI, ALE NA KNEDLÍKY NIKOLIV!:

*„Jak by nebyli Češi v Austrálii! A jak by bylo možné, aby se na nás nepřišli podívat. Pořád nás obskakovali, snášeli co mohli a měli z našich úspěchů snad ještě větší radost než my sami. V západní Australii jsme našli jednoho, v Adelaidě také jednoho, v Melbournu osm, mezi Pražany bratry Pytely a Klímu, v Sydney asi dvacet, v Bushlane asi dvanáct. Zajímavé je, že mnozí z našich krajanů, kteří přišli do Austrálie před 15 lety, neumí už česky. Rozumějí sice, také mluví, ale zadržují. Ale na české knedlíky žádný z nich nezapomněl a také nás knedlíky uctívali.*²⁵²

Uvedená citace mimo jiné potvrzuje, že nejpočetnější čs. komunita žila v Sydney, a také že asimilace Čechoslováků probíhala v Austrálii velmi rychle, přinejmenším co se jazykových znalostí týče. Snad právě proto se v Sydney rozhodli na podzim roku 1927 za pomoci generálního konzula založit krajaňský spolek.

Prvním předsedou čs. kroužku se stal Petr (Peter) Funda (cca 1879–1954), rodák z Jáchymova, který se do Austrálie vystěhoval již před rokem 1914. Zapisovatelem byl Václav Mládek, bývalý člen Dělnické tělovýchovné jednoty (DTJ). Levicově orientovaná byla také celá řada dalších čs. emigrantů činných ve spolku; někteří přímo sympatizovali s komunismem a tito lidé pak spolek ovládli zejména po Únoru 1948, kdy se změnila i celková náplň spolku. Zatímco v meziválečné době a za války se spolek vždy snažil podporovat nově příchozí emigranty a exulanty, po únorovém puči se k nim otočil zády a namísto toho podporoval vládnoucí režim v komunistickém Československu.²⁵³ V době meziválečné se kroužek nicméně profiloval zejména jako podpůrný a kulturní spolek.

---

²⁵¹ NOVOTNÝ, Robert: *Jak klokani ke klokanu přišli?: Češi v Austrálii 1927*. Dějiny a současnost. 36, 2014, č. 5, s. 16.

²⁵² ANápM, fond Krajaňský archiv, dokumenty předané ČSÚZ, k. 23 i. č. II/11 – Austrálie Čechoslováci, *příloha nedělního listu*, Wimmer, Jenda: Zájezd Bohemians do Austrálie, nejdelší v historii naší kopané.

²⁵³ Zevrubně viz BUREŠOVÁ, Jana – TRAPL, Miloš: *Obraz československého emigrantského prokomunistického spolku ve druhé polovině dvacátého století – Československý kroužek v Sydney v Austrálii*. Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis 6, 2013, č. 2, s. 89–107.

Důležitá byla rovněž informační funkce kroužku, který shromažďoval české knihy a tiskoviny a vůbec veškeré zprávy z kontinentální Evropy:

„Členy našeho čl. kroužku v Sydney jsou většinou dělníci, ale každý u nich rád si přečte českou knihu. Je nás tu však poměrně málo, takže z vlastních prostředků mnoho knih si koupiti nemůžeme. Náš konsulát nám pomáhá, kde může. Mimo jiné dává nám po přečtení všechny noviny, které z Prahy dostává. Ty jsou tu velmi vzácné, neboť ze zdejších novin o vlasti a Evropě vůbec doví se tu člověk jen velmi málo. Zpravodajství obstarává tu Reuterova kancelář, a ta sem pouští jen zprávy, jež zajímají lidi v Anglii, příp. jinde v Britské říši. Musí-li již něco oznámiti z Evropy, je to tak stručné, že australský člověk, úplně neinformovaný o poměrech v Evropě z toho nic nemá. A vlastní korespondenty mají zdejší noviny jen v Anglii. Dopis z Evropy jde sem plných pět týdnů. $\frac{3}{4}$ zdejších novin vyplňují sportovní zprávy a obrázky. Politika zajímá jen hrstku lidí, ostatní žijí v úplné politické nevědomosti. Je to jakýsi ostrov moderních Fajaků²⁵⁴ – tahle Austrálie, pravý opak našeho Československa.“²⁵⁵

Z dochované citace v knize, jejímž autorem byl přední funkcionář ČSÚZ, je zřejmé, že členové čs. kroužku v Sydney byli s touto organizací v úzkém kontaktu a posílali jí zprávy o svém životě. Spolek také od roku 1932 vydával vlastní periodikum s názvem *Krajan*, které bylo primárně určeno čs. vystěhovalcům v Austrálii a Oceánii: „Čtěte, předplácejte a doporučujte svým známým ‚Krajana‘! ‚Krajan‘ do každé vystěhovalecké rodiny!“²⁵⁶ Periodikum však bylo posíláno také do Československa; torzo se dochovalo v knihovně Náprstkova muzea.²⁵⁷ Pro éru první čs. republiky je tak nutné pracovat s výstřižky, které se dochovaly v materiálech ČSÚZ a dnes jsou uloženy v příslušných fondech v Národním archivu a v Archivu Náprstkova muzea. Mezi nejaktivnější dopisovatele *Krajana* patřil zapisovatel spolku Václav Mládek. Z jeho zpráv můžeme dobře rekonstruovat početnost členské základny: „*To bys ani neřekl, že jen v Sydney je skoro sto Slováků a přes 40 Čechů. Kroužek má jedenadvacet členů. Máme dobrý poměr k bratrům Slovákům a zvláště když si mohou s nimi po slovensky poshovarat. I knihovnu máme, ale velice chudou, jen 86 svazků a*

---

²⁵⁴ Lid z antické mytologie. Obyvatelé ostrova, kteří se vyznačovali blaženým životem a přátelskými vztahy k ostatním lidem i národům.

²⁵⁵ PLUHARĚ, Josef: *Češi a Slováci doma a za hranicemi*. Praha 1935, s. 44–45, anonymní dopis českého krajana ze Sydney z 15. března 1935.

²⁵⁶ ANápM, fond Krajanský archiv, dokumenty předané ČSÚZ, k. 23 i. č. I/1– Austrálie, *Krajan* č. 18/1936.

²⁵⁷ Dochovala se pouze vybraná čísla z let 1958, 1960 a 1962.

knížky, co jsem již vesměs četl“.²⁵⁸ Z úryvku je vidět, že členská základna kroužku byla velmi malá, zejména odečteme-li předsedu, zapisovatele a několik dalších funkcionářů. Na druhou stranu je potřeba říci, že některých spolkových akcí se účastnili i nečlenové. Zpravidla nejpočetnější krajauská účast bývala na pohřbech, což dokládá Mládův nekrolog mimořádně oblíbeného krajana Jana Kopeckého (1892–1938), který byl členem spolku od jeho založení, tedy od doby, kdy připlul do Austrálie. Ve spolku byl pak „velmi znám jako horlivý spolkový pracovník [...] Zemřel po operaci. Dne 19. února se konal jeho pohřeb v Sutherlandském krematoriu, kde se s ním rozloučili jeho nejbližší přátelé kraj. Malý a Zelinka. První předseda ‚Čs. kroužku‘ Petr Funda nebyl schopn slova. Krajan Kopecký neměl vůbec nepřátel, jak bylo vidět z velké účasti krajanů i anglických přátel na jeho pohřbu. [...] Na pohřeb přišlo 68 Čechoslováků a 24 Angličanů.“²⁵⁹

2.3.2 Slovenská emigrace v Austrálii (1928–1938)

Z Mladého novinových zpráv je vidět, že v rámci krajauské komunity převažovali v okolí Sydney ve druhé polovině 30. let Slováci. Jednalo se převážně o slovenské emigranty z Liptova a Spiše, kteří se koncem února 1928 nalodili v počtu 160 osob v Brémách na loď *Koeln* a po více než pětitydenní plavbě přistáli v Austrálii. Zde se menší část (cca 70 osob) usadila v Melbourne a zbylých 90 pokračovalo lodí až do Sydney. V průběhu hospodářské krize bylo jejich postavení složité a nalézali práci spíše na venkově, kde „klčovali lesy, destilovali eukalyptový olej, stavali ploty a ohrady proti divokým austrálským psom (dingo) atd.“²⁶⁰ Pravděpodobně jako jakýsi předvoj této velké skupiny dorazila na lodi *Balranald* do Sydney již v květnu 1928 skupina 13 (Čecho)Slováků.²⁶¹ Jedním z nich byl i Pavol Majerník, který se později usadil ve státě Victoria a v roce 1937 za ním přijeli ze Slovenska jeho příbuzní.²⁶²

---

²⁵⁸ ANápM, fond Krajauský archiv, dokumenty předané ČSÚZ, k. 23 i. č. I/1– Austrálie; *Krajan* č. 4/1936.

²⁵⁹ Tamtéž, k. 22, i. č. 5, *Krajan* č. 11/1938 (1. června), článek s názvem Ze Sydney. K článku byla připojena Kopeckého fotografie, jak se s novinami prochází pod palmami.

²⁶⁰ VNUK, František: *K slovenskej Austrálii*. Slováci v zahraničí 21, 2004, s. 101.

²⁶¹ Cestoval s nimi ještě F. Zeger, který však 14. 4. 1928 vystoupil v jihoafrickém Kapském městě. NAA Perth: K269, 6 MAY 1928 BALRANALD.

²⁶² Slečna Marie Majerniková se pak za války angažovala v rámci Čs. kroužku v Melbourne, viz kapitola 6.1.2.

Těžké počáteční podmínky slovenských emigrantů později beletristicky zpracoval jeden z pouťorových emigrantů, slovenský prozaik PhDr. Pavol Hrtus Jurina (1919–1994) v knize *Z řeči do řeči. O prvých Slovákoch v Austrálii* (Melbourne 1964).²⁶³

Po krizovém období let 1929–1932 se začaly pracovní podmínky slovenských emigrantů zlepšovat. Některé rodiny navíc sledovaly promyšlenou strategii, že se do Austrálie nejprve vystěhoval otec rodiny a až poté ho následovala žena s dětmi. To byl případ rodiny Kopanicových z Ružomberoka. Jan Mokoš Kopanica (nar. 17. 9. 1897), který pocházel ze slovenské obce Hrboltová nedaleko Ružomberoku,²⁶⁴ nechal na konci roku 1931 poslat svou pětičlennou rodinu. Jeho žena Marie (34 let) a čtyři děti, Josef (12 let), Ivan (Jan) (10 let) Arnold (8 let) a Emil (5 let) se nalodili v Liverpoolu na loď *Themistocles* a 11. ledna 1932 vystoupili v Melbourne. Společně s nimi cestovala do Austrálie také rodina Bysterských, rovněž z Ružomberoku. Jednalo se o stejně starou Irenu Bysterskou (34 let) a dva chlapce Albína (12 let) a Ernesta (3 roky).²⁶⁵ Pokud na tomto místě předběhneme události, můžeme zmínit, že dva nejstarší chlapci z obou rodin vstoupili za války do australské armády. Zatímco Josef Kopanica padl do japonského zajetí a ve válce zemřel,²⁶⁶ Albín Bysterský působil v letech 1943–1946 jako svobodník v rámci australského královského letectva (RAAF) a válku přežil nezraněn.²⁶⁷

Zajímavé svědectví o životě slovenských žen v Sydney podala ve své cestopisné knize *Austrálie očima ženy* Růžena Baumová-Fikejzlová (1900–1975),²⁶⁸ cestovatelka,²⁶⁹ která Austrálii procestovala se svým manželem přírodovědcem RNDr. Jiřím Baumem (1900–

---

²⁶³ Pavol Hrtus Jurina připlul do Austrálie 15. ledna 1949. K jeho literární činnosti viz například MLACEK, Josef: *Frazeológia v exilovej próze Pavla Hrtusa Jurinu*. Slovenská řeč 58, 1993, č. 3, s. 129–136. Dostupné online <http://www.juls.savba.sk/ediela/sr/1993/3/sr1993-3-lq.pdf> [8. 8. 2016].

²⁶⁴ NA Praha, f. MV-L, k. 268, sign. 2-81-3 (Čs. příslušníci v zahraničí), List the Czechoslovaks naturalized by the Commonwealth Government during the period 1st January, 1940 to 31st December 1940, KOPANICA Mokos Jan.

²⁶⁵ NAA Perth: K269, 11 JAN 1932 THEMISTOCLES.

²⁶⁶ Podrobněji viz 7.3.1.

²⁶⁷ NAA Canberra: A9301,128424; BYSTERSKY ALBIN.

²⁶⁸ DOUCKOVÁ, Jarmila: *Životní dráha Růženy Fikejzlové-Baumové*. Chrudimské vlastivědné listy. 2, č. 1, 1993, s. 5.

²⁶⁹ Kromě australského cestopisu sepsala ještě své zážitky z návštěvy Japonska. FIKEJZLOVÁ, Růžena: *Japonsko očima ženy*. Praha 1941.

1944)²⁷⁰ v roce 1935.²⁷¹ Manželé procestovali Austrálii ve speciálně upraveném obytném a terénním voze značky *Tatra* (typ 72 původně určený pro čs. armádu) od západu na východ.²⁷² Pochopitelně navštívili také Sydney, kde se Růžena Baumová setkala s čs. krajankami, z nichž celé dvě třetiny tvořily Slovenky: „*Některé jsou tam dlouho a již si zvykly, jiné zvyknout si nemohou a velmi často si poplácí, zejména když prý píše dopis anebo samy dopis dostanou. [...] Dvě Slovenky mladé a milé, z nichž jedna je v zemi tři roky a druhá jeden a půl, plakaly při přednášce mého muže, když se na plátně objevily obrázky z vlasti a z Tater. Mají sice v Sydney lehčí život, ale stýská se jim po naší přívětivé přírodě, [...] Když jsme se s nimi po přestávce loučili, prosily nás, abychom pozdravovali vlast, a ta milá světlovlásá ženička od Tater mi říkala, abychom ji raději vzali s sebou domů. I mnoho jiných krajanek nám vyprávělo, jak po přistání u vytoužených břehů Austrálie by byly nejraději, kdyby se loď byla obrátila a odvezla je zpět.*“²⁷³

Po zažehnutí hospodářské krize přijížděli ve druhé polovině 30. let do Austrálie další vystěhovalci ze Slovenska, kteří již byli v hledání práce úspěšnější. Nicméně i nadále platilo, že se jednalo zejména o dělníky a rolníky bez zvláštních odborných znalostí, přijímající jakoukoliv manuální práci. Převážně se tak uplatnili při „*kácení lesů, výrobě eukalyptového oleje, na salaších a také jako zahradníci a zelináři.*“²⁷⁴ Oproti tomu vystěhovalci z ČSR, kteří pocházeli z historických zemí (Čech a Moravy), byli povětšinou zruční a schopní řemeslníci, kteří se usazovali rovnou ve velkých městech a nacházeli zde bez problémů dobré zaměstnání jako „*skláři, malíři pokojů, krejčí, nástrojáři apod.*“ Neznámý autor shrnul situaci českých a

---

²⁷⁰ Baum se za války zapojil do protinacistického odboje a zahynul v roce 1944. K jeho vědecké a odbojové činnosti srovnej: ŠIMŮNEK, Michal – KOSTLÁN, Antonín (Ed.): *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism, 1939-1945*. Červený Kostelec – Praha 2013, s. 11–17; VELKOVÁ, Lucie: *Osud rodiny Jiřího Bauma a její odbojová činnost za Protektorátu*. Diplomová práce, FF UJEP, Ústí nad Labem 2013.

²⁷¹ NAA Perth: K269, 1 FEB 1935 ROMOLO; Baum Jiri, Baumova Ruzena.

²⁷² Zevrubně k jejich cestě a postřehům viz zejména BAUM, Jiří: *Okolo zeměkoule autem a lodí*. Ed.: Petr Baum. Brno 2006 [1. vydání vyšlo v roce 1937]; *Archiv fotografií, pořizovaných Dr. Jiřím Baumem a Růženou Baumovou-Fikejzlovou*. Dostupné online http://www.baum.com.au/Dr_J_Baum/archiv_foto/index.html [10. 7. 2016]. Zdařilou analýzu jeho cestopisu a také cestopisů dalších českých cestovatelů v Austrálii v meziválečné době provedl OBHLÍDAL, Jakub: *Obraz Austrálie v cestopisech českých cestovatelů v období první Československé republiky*. Bakalářská diplomová práce, FF UP, Olomouc 2016.

²⁷³ FIKEJZLOVÁ, Růžena: *Austrálie očima ženy*. Praha 1941, s. 100–101.

²⁷⁴ ANápM, fond Krajanský archiv, dokumenty předané ČSÚZ, k. 23 i. č. I/1– Austrálie; *Krajan* č. 8/1937 (15. dubna).

slovenských přistěhovalců v Austrálii v roce 1937 těmito slovy: „*Obojí se těší v Australii pověsti dobrých pracovníků a jsou velmi hledáni. Přijelo jich loni 42, odjeli 3*“.²⁷⁵

2.3.3 Specifika vystěhovalectví na odlehlé Tasmánii

Ne ve všech státech Australského svazu byly pro přistěhovalce stejně dobré pracovní podmínky jako v Novém Jižním Walesu či ve Victorii. Například na ostrovním státě Tasmánie, který je svou rozlohou nejmenším státem federace, se žádná početná kolonie krajanů-emigrantů z Československa nenacházela. Na jednu stranu je to paradoxní, protože právě podnebí ostrovního státu je z celé Austrálie nejpodobnější evropskému klimatu, konkrétně Velké Británii. Podle údajů australských celostátních cenzů pobývalo v tomto ostrovním státě v éře první Československé republiky pouze několik jednotlivců. V roce 1921 to byly čtyři osoby narozené v Československu a v roce 1933 se jednalo o pět osob,²⁷⁶ z nichž se pouze jeden muž přihlásil k československé národnosti.²⁷⁷ Krajané na Tasmánii však žili izolovaně a navzájem o sobě nevěděli. Svou roli mohla sehrát i jazyková bariéra, někteří mohli být čs. Židé nebo Němci, což ostatně dokládá vzpomínka otištěná v *Krajanu* v roce 1934. Jejím autorem je Karel Vajber (angl. psáno Carl Weber, Veiber apod.), který se na Tasmánii usadil v roce 1925 a původně zde pracoval jako lesník na lesních plantážích. Poté se osamostatnil a působil jako farmář a výrobce sýrů. Z jeho svědectví vyplývá, že žil na Tasmánii zcela osamocen: „*V minulém roce [myšleno 1933] bylo sčítání lidu. Napočítali něco přes 6 mil. obyvatel. Na Tasmanii připadá 227 tisíc lidí.*“²⁷⁸ *Při sčítání jsem musil udati též národnost. Tázal jsem se na statistickém úřadě, zdali jest více Čechoslováků na Tasmanii; bylo mi sděleno, že ne. Tak jsem zde byl samotn.*“²⁷⁹ Pro úplnost lze uvést Vajberovo zajímavé svědectví o jeho začátcích na Tasmánii: „*Mám farmu a obdělávám jenom tolik, kolik potřebuji; ostatní leží ladem zarostlé kapradím. Je to plemeniště králíků, klokanů, hadů a vši možné havěti. Na farmě pěstuji dobytek, hlavně dojnice, z mléka dělám sýry. Dále jsem zavedl drůbežnictví a chov vepřového dobytka. [...] Sám žiji také volně, nikdo mne nevyhání, jako*

---

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Viz Tabulka č. 4: Počet osob narozených v Československu podle australských celostátních cenzů (1921–1947).

²⁷⁷ *Census of the Commonwealth of Australia: June 1933, Part XI Nationality*. Dostupné online <http://www.abs.gov.au/> [21. 7. 2015].

²⁷⁸ V současné době (2010) žije na Tasmánii 507 600 obyvatel. Více než polovina bydlí v hlavním městě Hobartu.

²⁷⁹ ANápM, fond Krajaňský archiv, dokumenty předané ČSÚZ, k. 23 i. č. I/1 – Austrálie, článek *Z Austrálie*, č. 21/1934.

*krajany z Polska,*²⁸⁰ *žádný se o mne nestará, sousedé jsou všichni Angličané. Jsou ke mně upřímní, kde možno pomohu jim a oni zase mně a tak se společně snášíme.*²⁸¹ Komunita Čechoslováků se na Tasmánii rozrostla za druhé světové války jen nepatrně, výraznější nárůst nastal až po Únoru 1948 a po srpnu 1968.²⁸² Konkrétně samotný Vajber se s prvním Čechem setkal až v roce 1950, kdy ho navštívil bývalý lidovecký poslanec a exulant Jindřich Nermuť, který začal na Tasmánii se svojí rodinou farmařit prakticky za stejných podmínek, jaké popsal Vajber o patnáct let dříve.²⁸³

2.3.4 Egon Erwin Kisch a jeho návštěva v Austrálii (1934)

Za nejznámějšího „Čecha“ v Austrálii ve 30. letech bývá považován levicově orientovaný „zuřivý reportér“ Egon Erwin Kisch (1885–1948), pražský Němec židovského původu, který bývá zmiňován i ve velkých syntézách australských dějin.²⁸⁴ Příslušnou kapitolu o Čechoslovácích proto uzavřeme zmínkou právě o něm.

Kisch se měl v roce 1934 jako delegát zúčastnit protiválečné²⁸⁵ a protifašistické konference (*Movement against War and Fascism*) konané v Melbourne. Kisch cestoval na lodi *Strathaird* a plánoval, že se vylodí v západním australském přístavu Fremantle.²⁸⁶ Ještě před vyloděním mu však byl odepřen vstup do země, poněvadž v něm federální vláda viděla komunistického agitátora. Jako formální důvod bylo uvedeno, že úspěšně nesložil jazykový test ze skotské gaelštiny, jednoho z oficiálních jazyků, jimiž se mluví na území britského impéria. Totožný přístup zvolila australská vláda i v případě novozélandského delegáta, kterým byl levicový

---

²⁸⁰ Poláků bylo v roce 1933 na Tasmánii stejně jako Čechoslováků, tedy pět osob narozených v Polsku, z toho jeden muž se přihlásil k polské národnosti. *Census of the Commonwealth of Australia: June 1933, Part XI Nationality*. Dostupné online <http://www.abs.gov.au/> [21. 7. 2015].

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Srovnej BROUČEK, Stanislav: „Českoslovenství“ na konci světa: krajané na Tasmánii. *Národopisná revue Strážnice* 23, 2013, č. 4 s. 241–253; KREISINGER, Pavel: *Jindřich Nermuť (1917–1990). Z životních osudů rolníka, poslance, poúnorového exulanta a „Australana“*. *Moderní dějiny* 23, 2015, č. 2, s. 221–254.

²⁸³ KREISINGER, Pavel: *Jindřich Nermuť (1917–1990). Z životních osudů rolníka, poslance, poúnorového exulanta a „Australana“*. *Moderní dějiny* 23, 2015, č. 2, s. 241.

²⁸⁴ MACINTYRE, S.: *Dějiny Austrálie*, s. 141.

²⁸⁵ Různá pacifistická hnutí byla mezi válkami v Austrálii velmi činná, například hnutí *World Disarmament Movement* se sídlem v Melbourne žádalo o podporu prezidenta Masaryka. AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1919–1947, sign: D 3628 („World Disarmament Movement“ – boj za odzbrojení 1928–34).

²⁸⁶ NAA Perth: K269, 6 NOV 1934 STRATHAIRD.

aktivista a socialista irského původu Gerald Griffin (1903–1976).²⁸⁷ Kisch se však rozhodl vyřešit vylodění po svém: vyskočil z lodi na přístavní hráz a zlomil si nohu.²⁸⁸ Poté byl odnesen zpátky na loď a po složitých soudních jednáních mu byl vstup do země rozhodnutím Nejvyššího soudu povolen.²⁸⁹ Kisch se nakonec vylodil až 16. listopadu 1934 v Sydney. Následně absolvoval celou řadu politických vystoupení, která doprovázel velký zájem australských novinářů. Stihl procestovat ještě část Austrálie, dne 11. března 1935 nastoupil na loď ve Fremantlu a odplul zpátky do Evropy. Nedlouho po návratu napsal o své australské cestě knihu (převážně) politických reportáží, která vyšla nejprve německy a anglicky a po válce také česky.²⁹⁰ Z textu jeho cestopisu však není zcela jasné, zda některá místa (např. Brisbane) doopravdy navštívil, anebo si danou informaci pouze nastudoval: „*Například v souvislosti s popisem žraloků, se mj. zmiňuje o tom, že na verandě brisbaneského muzea žije ve skleněné vodní nádrži dvojdyšná ryba barramanunda.*“²⁹¹ Jinak se totiž o Brisbane nezmiňuje.²⁹²

---

²⁸⁷ MACINTYRE, Stuart: *The Oxford History of Australia. Volume 4. 1901–1942. The Succeeding Age.* Melbourne 1986, s. 309–310. Podrobněji ke Griffinovi viz například SALMON, Malcolm: *Gerald Griffin.* In: Australian left review. February-March 1969, s. 50–57. Dostupné online <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=2001&context=alr> [14. 8. 2016]; SHENNAN, John: *Gerald Griffin, First PSA “Organiser”* October 2009. Dostupné online <http://www.psa100.org.nz/assets/Uploads/Gerald-Griffin-by-john-Sheenan.pdf> [14. 8. 2016].

²⁸⁸ Dobová fotografie, jak ho se zlomenou nohou podpírají dva Australané, viz tamtéž.

²⁸⁹ Rozsáhlá agenda se dochovala v australském Národním archivu v Canbeře. Většina Kischových svazků je dostupná online, viz například NAA Canberra: A432, 1934/1736 PART 1 až PART 5; tamtéž: A981, PERS 211, Personal. E. Kisch; Tamtéž: A5520, A9289, N.S.W. E.E.Kisch Prohibited Immigrant a řada dalších. Srovnej též Carolyn Rasmussen, ‘Kisch, Egon Erwin (1885–1948)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/kisch-egon-erwin-10755/text19067>, poprvé publikováno tiskem 2000 [19. 8. 2016].

²⁹⁰ KISCH, Egon Erwin: *Landung in Australien.* Amsterdam 1937; týž: *Australian Landfall.* London 1937; týž: *Přistání v Austrálii.* Praha 1948.

²⁹¹ OBHLÍDAL, Jakub: *Obraz Austrálie v cestopisech českých cestovatelů v období první Československé republiky.* Bakalářská diplomová práce, FF UP, Olomouc 2016, s. 10.

²⁹² Podrobněji ke Kischově pobytu v Austrálii srovnej KISCH, Egon Erwin: *Přistání v Austrálii.* Praha 1948; CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia.* Melbourne 1983, s. 27–30; OBHLÍDAL, Jakub: *Obraz Austrálie v cestopisech českých cestovatelů v období první Československé republiky.* Bakalářská diplomová práce, FF UP, Olomouc 2016.

Exkurz I: Hospodářské a obchodní vztahy mezi ČSR a Austrálií v době mezi dvěma světovými válkami

Vzájemné obchodní vztahy mezi dvěma mladými státy upravoval druhý odstavec článku IX. československo-anglické obchodní smlouvy z 14. července 1923, obsahoval však pouze vágní ustanovení, že „*bude Československo poskytovat nejvyšší výhody na australské zboží, pokud bude Austrálie zacházeti v celním ohledu stejně podle zásady nejvyšších výhod*“.²⁹³ Pro zajímavost uvedme, že oba dva státy byly hospodářsky srovnatelně vyspělé. V letech 1925–1934 činil národní důchod v ČSR v průměru 2 812 000 000 amerických dolarů (dále jen USD) a v Austrálii 2 466 000 000 USD.²⁹⁴ Oba státy se rovněž podílely téměř stejnou mírou na světovém obchodu.²⁹⁵ Mezi největší československé vývozce do Austrálie patřila kladenská firma Poldi, která od roku 1925 do Austrálie a USA exportovala válce určené k tzv. válcování za studena. Dochované záznamy bohužel neuvádějí jméno australského zákazníka.²⁹⁶ Prodejny *Poldi Steel of Australia* existovaly ve dvou největších městech australského svazu Melbourne a Sydney. Právě v sedmnáctém největším městě tehdejšího světa Sydney, které mělo na přelomu 20 a 30. let 1 200 000 obyvatel, se kladenská Poldi angažovala nejvýrazněji. V letech 1928–1929 dodávala konstrukční ocel pro stavbu obřího přístavního mostu.²⁹⁷ Stavba známého *Harbour Bridge* začala v roce 1923 a byla dokončena až v lednu 1932;²⁹⁸ most byl otevřen 19. března téhož roku. Ve své době byl most považován za jeden z novodobých divů moderního světa. „*Byl to největší most, s jediným obloukem, jaký byl zatím postaven, a dost široký, aby se na něj vešly čtyři železniční koleje a šest proudů pro automobily*“.²⁹⁹ Vzápětí se pro zbytek světa stal jedním z hlavních symbolů Sydney, ale i

---

²⁹³ AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1948–1962, sign: 213131 (Mezinárodní smlouvy - I. část).

²⁹⁴ KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav a kol.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha 2000, s. 289.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 340.

²⁹⁶ KOVAŘÍK, Jiří: *Strojírenská výroba Poldiny hutě do roku 1945*. Slánský obzor 8, 2000 [vyd. 2001], s. 64.

²⁹⁷ KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav a kol.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha 2000, s. 267–268.

²⁹⁸ K průběhu výstavby, viz také ANápM, fond Krajanský archiv, teritoriální svazek Austrálie a Nový Zéland, inv. č. 2, Trade Journal of the Czechoslovak Chamber of Commerce for Australia inc. Sydney, č. 9 a 10, December 1931, s. 14-17; OBHLÍDAL, Jakub: *Obraz Austrálie v cestopisech českých cestovatelů v období první Československé republiky*. Bakalářská diplomová práce, FF UP, Olomouc 2016, s. 32.

²⁹⁹ BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 148.

celé Austrálie, a je jím dodnes.³⁰⁰ Podobně jako Poldi rozšiřovaly svou prodejní síť v Austrálii v období hospodářské konjunktury i Škodovy závody.³⁰¹ Austrálie vyvážela do ČSR zejména ovčí vlnu (v dovozu přímém i nepřímém se jednalo v průměru o 5 000 000 kg za rok), dále stolní jablka, surové kožešiny a kůže (ovčí, králíčí, zaječí), olovo, slitiny a opály. Ve zprávě živnostensko-obchodního a zahraničního výboru Poslanecké sněmovny ČSR z roku 1937 se konstatuje, že „*náš obchod s Australií byl pasivní s asi 60 % průměrem posledních pěti let 1931–1935.*“³⁰² Jak se vzájemný obchod vyvíjel, je dobře patrné z následující tabulky.

Tabulka č. 9: Vývoj vzájemného obchodu mezi ČSR a Austrálií v letech 1927–1936³⁰³

Rok	Dovoz z Austrálie (podle země výroby) v Kčs	Vývoz do Austrálie v Kčs
1927	177 326 000	34 889 000
1928	181 932 000	41 090 000
1929	178 115 000	41 385 000
1930	133 669 000	28 865 000
1931	98 149 000	16 120 000
1932	55 128 000	20 215 000
1933	84 835 000	18 995 000
1934	90 223 000	31 082 000
1935	103 778 000	34 095 000
1936³⁰⁴	140 500 000	43 500 000

Jelikož Austrálie měla o československé (nejen strojírenské a ocelářské) zboží zájem, rozhodla se v roce 1935 australská federální vláda zahájit jednání s čs. vládou a nabídla rovnou některé celní slevy na určité zboží. Jednání probíhala v Praze, Londýně, ale i Canbeře

³⁰⁰ Kapacita mostu je dostačující i pro současné čtyřmilionové velkoměsto.

³⁰¹ KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav a kol.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha 2000, s. 268.

³⁰² AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1948–1962, sign: 213131 (Mezinárodní smlouvy - I. část), 780. zpráva výboru.

³⁰³ AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1948–1962, sign: 213131 (Mezinárodní smlouvy - I. část), 748. Vládní návrh – citováno z důvodové zprávy.

³⁰⁴ Zaokrouhlené údaje za rok 1936 převzaty z *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha 1938, s. 139, VII 5. Zahraniční obchod speciální.

a výsledkem bylo podepsání obchodní smlouvy „*mezi republikou Československou a Australským soustátím*“. Smlouva byla podepsána v Praze dne 19. srpna 1936 a „*uvedená v prozatímní platnost vládní vyhláškou ze dne 13. listopadu 1936, č. 334 Sb. z. a n.*“³⁰⁵ V roce 1937 ji schválily obě komory Národního shromáždění a dne 24. července 1937 ji podepsal i prezident republiky Edvard Beneš. Z hlediska mezinárodních obchodních vztahů je pozoruhodný fakt, že Československo se tím stalo „*prvním cizím*“³⁰⁶ *státem, který s Austrálií sjednal tarifní obchodní smlouvu.*“³⁰⁷ Československo mělo nyní zaručeny zejména celní slevy na tzv. skleněné a jablonecké zboží, dále na některé druhy speciálního textilního zboží, „*speciální oceli, klobouků a šišáků k výrobě klobouků, knoflíků, pražek a zboží galanterního, některých strojů, židlí z ohýbaného dřeva a jistých druhů obuvi.*“³⁰⁸

V letech 1936–1937 obchodní vztahy mezi oběma zeměmi vrcholily. O popularizaci vzájemného obchodu a také o propagaci ČSR jako zajímavé turistické destinace pro Australany se od počátku 20. let starala Československá obchodní komora v Sydney (*Czechoslovak Chamber of Commerce for Australia, Inc., Sydney*), založená již v roce 1922 z iniciativy čs. krajana a obchodníka s drahokamy Václava Jíry (1871/1872–1922) a za pomoci generálního konzula Daneše. Schopný podnikatel Jíra v Austrálii začínal v druhé polovině 19. století jako zlatokop a posléze se v 80. letech usadil v Sydney, kde si otevřel závod na zpracování drahokamů. Pod anglicky znějícím jménem William George Jira se dokonce stal členem místní zednářské lóže.³⁰⁹ Jíra, který byl i prvním předsedou komory, však náhle zemřel již 6. srpna 1922. V čele komory se pak střídali povětšinou australští podnikatelé, kteří měli zájem vyvážet své zboží do ČSR, nebo naopak chtěli v Austrálii s čs. zbožím dále obchodovat. Mezi zakladatele komory patřil také Australan Phillip Lazarus a po Jírově smrti se dlouholetým předsedou stal William J. Proud.³¹⁰ Jako tajemník komory

---

³⁰⁵ AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1948–1962, sign: 213131 (Mezinárodní smlouvy - I. část), 748. Vládní návrh.

³⁰⁶ Do cizích států nebyly počítány státy Britského impéria.

³⁰⁷ AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1948–1962, sign: 213131 (Mezinárodní smlouvy - I. část), Tisk 368, Zpráva I. zahraničního výboru, II. národohospodářského výboru o vládním návrhu (tisk 362), s. 3.

³⁰⁸ AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1948–1962, sign: 213131 (Mezinárodní smlouvy - I. část), 748. Vládní návrh – citováno z důvodové zprávy, Kompletní seznamy zboží viz tamtéž.

³⁰⁹ CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983, s. 20; MARTÍNEK, Jiří: *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce, FF UHK. Hradec Králové 2014, s. 218–219.

³¹⁰ Podrobněji k oběma viz kapitola EXKURZ II.

působil čs. krajan Ladislav Vašek, který se však po 15. březnu 1939 rozhodl spolupracovat s Němci. Komora rovněž vydávala vlastní anglicky psané periodikum s názvem *Trade Journal of Czechoslovak Chamber of Commerce*. Hlavními editory tohoto periodika byli právě L. Vašek a Australan B. W. G. Phillips. V úvodu každého čísla byly popsány důvody, proč je výhodné stát se členem obchodní komory, a také podmínky členství (roční členský poplatek byl stanoven na 3 australské libry a 3 šilinky). Periodikum se soustředilo zejména na přehled možností vývozu a dovozu, snažilo se nicméně také nalákat bohaté podnikatele k cestě do ČSR – byly v něm představovány staré hrady a zámky, lázně, informace o chystaném IX. Vsesokolském sletu (1932) apod. Součástí byla bohatá obrazová příloha.³¹¹ Společně s generálním konzulátem se obchodní komora angažovala v celé řadě kulturních a propagačních akcí, jichž bylo zapotřebí zejména v roce 1936, kdy probíhala intenzivní jednání vedoucí k podpisu československo-australské obchodní smlouvy. Jednání bedlivě sledoval australský tisk a referoval o nich. Za účasti členů komory byly 28. října 1936 zorganizovány velkolepé oslavy čs. státního svátku. Na univerzitě v Sydney zazněly Dvořákovy skladby a v průběhu večerní recepce na konzulátu vysílal australský rozhlas pásmo čs. vážné hudby (Smetana, Dvořák, Fibich). Dne 7. listopadu 1936 pak sydneyjská konzervatoř předvedla první premiéru Smetanovy *Prodané nevěsty* v Austrálii. Představení bylo pak reprízováno v první polovině listopadu ještě třikrát a kritika byla nadšená. Na tom měla nepochybně zásluhu manželka tehdejšího generálního konzula Květoně Ludmila, která „*pozvala pak ředitele konzervatoře, dirigenta a velkou část účinkujících na souper*“³¹². *Přišli také přední členové sydneyjské společnosti a přátelé čsl. hudby. Československa pak bylo uznale vzpomínáno, zvláště když hosté okusili znamenitou pražskou šunku, ‚rankfurtky‘, paštiku, výborné moravské klobásy a samozřejmě plzeňský Prazdroj! Ředitel konservatoře při projevech vděčně vzpomněl přispění čsl. gen. konsulátu o zdárné vypravení Smetanovy opery, zvláště pak paní L. Květonové, která se zasloužila cennými radami a pokyny při výpravě krojů a jeviště, jakož zařízení a nábytku, včetně našich národních ornamentů.*“³¹³

---

³¹¹ ANápM, fond Krajanský archiv, teritoriální svazek Austrálie a Nový Zéland, inv. č. 2, *Trade Journal of the Czechoslovak Chamber of Commerce for Australia inc.* Sydney, č. 9 a 10, December 1931.

³¹² Myšlena večere, angl. *supper*.

³¹³ ANápM, fond Krajanský archiv, dokumenty předané ČSÚZ, k. 23 i. č. II/11 – Austrálie Čechoslováci, *Prodaná nevěsta poprvé v Austrálii. Dopis gen. konsula F. Květoně ze Sydney do Olomouce – Skvělá propagace Československa k projednávání obchod. smlouvě s Austrálií.* In: *Pozor. Národní noviny pro zemi Moravskoslezskou*, čtvrtek 3. prosince 1936.

Dobré vztahy byly udržovány nejen v obchodní rovině, ale také na mezivládní úrovni. Československá vláda zachovávala přátelské styky nejen s federální vládou, nýbrž i s vládami jednotlivých států. Například v roce 1936 nechal předseda čs. vlády Milan Hodža na žádost britského vyslanectví v Praze, poslat do Adelaide čs. státní vlajku o rozměrech 2 × 1 metr a pozdravný projev – jednalo se o dar čs. vlády vládě Jižní Austrálie k 100. výročí evropského osídlení (založení státu Jižní Austrálie s hlavním městem Adelaide). Vše bylo přitom naplánováno tak, aby vlajka s pozdravem dorazila do Adelaide k 1. srpnu 1936. Oslavy byly velkolepé a probíhaly prakticky po celý rok 1936. Vyvrcholily dne 22. prosince 1936 masovým „průvodem Pokroku“ (*Pageant of Progress*), který měřil přes dvě míle (3,2 km). V průvodu se objevila celá řada velkolepě pojatých alegorických vozů, z nichž jeden byl vyhrazen také původnímu obyvatelstvu – Aborigincům.³¹⁴ Ministerský předseda Hodža zaslal svému jihoaustralskému protějšku Richardu L. Butlerovi (1885–1966) dopis v tomto znění: „*Vaše Excellence:*

U příležitosti stého výročí založení Jižní Austrálie mám čest blahopřáti Vaši Excellenci k obdivuhodnému pokroku, jež Váš stát učinil za těch sto let své existence. V Československu Jižní Austrálie jest posuzována jako jeden z nejpokrokovějších a v pravdě demokratických států světových a jsem šťasten, že mohu říci, že naše styky, zvláště naše styky kulturní a hospodářské,³¹⁵ s Vaším státem jsou nejlepší a jsou na postupu. Zasilaje vlajku Československé republiky vládě a lidu Jižní Austrálie přál bych si tlumočiti Vaši Excellenci nejlepší přání vlády a lidu Československa dalšího blaha a prospěchu vaší velké země.“³¹⁶

Exkurz II: Australané v meziválečném Československu

Popis vzájemných vztahů by nebyl úplný, pokud bychom nezmínili australsko-československé vztahy. Meziválečné Československo navštívila ve 20. a 30. letech celá řada Australanů, především obchodníků, podnikatelů, cestovatelů, turistů či umělců, kteří návštěvu ČSR většinou spojili s návštěvou mateřské Velké Británie či jiného evropského státu. Muže často doprovázely jejich manželky. Návštěva Československa zanechala na mnoha Australanech silný dojem. Jak informuje ve svém cestopise Růžena Baumová-Fikejzlová, celá

³¹⁴ <http://adelaide.sa.gov.au/events/centenary-celebrations-1936> [14. 8. 2016].

³¹⁵ O prohlubování vztahů se staral čs. honorární konzulát v Adelaide v čele s Australanem J. H. Vaughanem. Podrobněji k němu viz kapitola EXKURZ II.

³¹⁶ AKPR, fond KPR 1919-1947, sign: D 5819, Austrálie – oslavy 100. výročí, věnování československé vlajky 1935–36.

řada Australanů neváhala v roce 1935 navštívit jednu z přednášek Dr. Jiřího Bauma, které v Austrálii o Československu proslovil, a to přesto, že „přednášky nejsou v Austrálii tak rozšířeny jako u nás“. Baumová k tomu dále uvedla: „Bývalí návštěvníci naší vlasti vzpomínali na národní kroje, na Hradčany a obdivovali se sociálním domovům v Krči a ženy se s nadšením rozhovořovaly o krásném pohoštění v Praze, jež jim uchystala při zájezdu do Prahy z vídeňského kongresu Mezinárodní Ženské Rady paní F. Plamínková,³¹⁷ na kterou vzpomínaly s netajeným obdivem a s láskou. Setkala jsem se s Australankou, známou virtuoskou na klavír. Žila dlouhá léta v Americe i v Evropě a ráda vzpomíná na Prahu.“³¹⁸

Významní australští politici v meziválečném Československu

Někteří australští politici usilovali o osobní setkání s prezidentem Masarykem, případně – pokud tu možnost nedostali – nechali ho alespoň pozdravovat nebo mu po jiných Čechoslovácích poslali dárek. To byl případ i tehdejšího ministra veřejných prací (*Secretary for Public Works*) státu Queensland Michaela Josepha („Micka“) Kirwana (1875–1941),³¹⁹ který byl zároveň prezidentem fotbalové asociace státu Queensland a po českých fotbalistech z klubu *Bohemians* poslal T. G. Masarykovi dva malé klokany (rodu wallaby). Klokany pak opatroval zraněný brankář Kulda a dorazil s nimi do Prahy později, neboť zvířata musela být na hraničním přechodu v italsko-rakouském Tarvisiu podrobena zvěrolékařské prohlídce. Masaryk však „klokany přijal pouze symbolicky a věnoval je viváriu na Grébovce, nacházejícímu se jen několik minut od domova vršovických fotbalistů.“³²⁰

Vřelejšího přijetí se dostalo bývalému ministrovi státu Victoria Theodoru Finkovi. Jeho návštěvu narychlo dojednal Max Lobkowitz, legační tajemník čs. vyslanectví v Londýně. Samotné setkání se pak uskutečnilo v pátek 24. června 1927 ve čtyři hodiny odpoledne na

---

³¹⁷ Františka Plamínková (1875–1942) čs. novinářka a aktivistka, předsedkyně čs. Ženské národní rady, senátorka. Za nacistické okupace vězněna Gestapem za pasivní rezistenci. Popravena v období tzv. 2. stanného práva. Podrobněji k její činnosti viz například BUREŠOVÁ, Jana: *Františka Plamínková jako představitelka liberálně orientovaných ženských spolků za první Československé republiky*. In: MAREK, Pavel (Ed.): *Osobnost v politické straně. Sborník referátů z konference „Úloha osobností v dějinách politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1861–1999“*. Olomouc, 19. – 20. října 1999. Rosice u Brna 2000, s. 227–242.

³¹⁸ FIKEJZLOVÁ, Růžena: *Austrálie očima ženy*. Praha 1941, s. 95.

³¹⁹ Přehled jeho politické kariéry viz <https://www.parliament.qld.gov.au/members/former/bio?id=1727806166> [14. 8. 2016].

³²⁰ NOVOTNÝ, Robert: *Jak klokani ke klokanu přišli?: Češi v Austrálii 1927*. Dějiny a současnost. 36, 2014, č. 5, s. 17.

Pražském hradě.³²¹ **Theodore Fink** (1855–1942) byl významnou osobností australského společenského a politického života. Působil jako politik ve státě Victoria od roku 1894 a v letech 1899–1900 byl ministrem bez portfeje ve vládě George Turnera.³²² Fink se zajímal zejména o otázky školství a zároveň byl majitelem a předsedou představenstva velkých a vlivných australských novin *Melbourne Herald Company*. V roce 1935 napsal do svých novin článek o významných osobnostech, s nimiž se během svého života setkal, a zmínil v něm rovněž svou návštěvu Prahy a schůzku s T. G. Masarykem: „*Když jsem v roce 1927 navštívil Prahu, díky siru Ronaldu Macleayovi se podařilo sjednat schůzku. Laskavě jste mě přijal a naše schůzka se stala jednou z nejzajímavějších zkušeností v mém životě. O vaši fascinující zemi, Čechy, a její lid jsem se vždy zajímal, stejně jako o její emancipaci a znovu nabytou státnost díky vlasteneckému úsilí vás a vašich společníků.*“³²³

V červnu 1929 usiloval o setkání s prezidentem Masarykem také osmnáctiletý student **Somerset Struben de Chair** (1911–1995). Jednalo se o syna britského guvernéra státu Nový Jižní Wales.³²⁴ Mladík odjížděl z Austrálie na studia do Oxfordu a cestou plánoval zastavit se v Itálii, Československu a Německu, kde se chtěl sejit s nejvyššími státními představiteli. Byl vybaven celou řadou doporučujících dopisů, zejména od příslušných konzulů z Austrálie. Zda se v průběhu svého krátkého pobytu (ve dnech 16. – 22. června 1929) s Masarykem skutečně setkal, však z dochované dokumentace není patrné.³²⁵ De Chair po studiích vykonával mandát poslance britského parlamentu (1935–1945). V roce 1940 byl jedním z konzervativců, kteří podpořili W. Churchilla, za války působil jako zpravodajský důstojník a v roce 1941 byl

---

³²¹ AKPR, f. KPR (1919–1947), sign. D 2806/35, Theodore Fink, Melbourne Herald Company.

³²² K jeho politické kariéře viz Wilma Hannah, ‘Fink, Theodore (1855–1942)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/fink-theodore-6171/text10601>, poprvé publikováno tiskem 1981 [14. 8. 2016].

³²³ „*In 1927 when I was visiting Prague, through the kindness of Sir Ronald Macleay, an appointment was arranged. You graciously received me at one of the most interesting experiences of my life. I had always taken an interest in your fascinating country – Bohemia – and its people, and of course, its emancipation and regained nationality through the patriotic efforts of yourself and your associates.*“ AKPR, f. KPR (1919–1947), sign. D 2806/35, Theodore Fink, Melbourne Herald Company, Dopis T. Finka Masarykovi, 5. 2. 1935.

³²⁴ Tím byl v letech 1924–1930 admirál Dudley Rawson Stratford de Chair (1864–1958).

³²⁵ AKPR, f. sign: A 670/29, Somerset Struben de Chair, syn guvernéra státu Nový Jižní Wales v Austrálii 1929.

raněn v rámci syrské kampaně. Po válce krátce pokračoval v politické kariéře, nicméně již od 30. let se soustavně věnoval literatuře jako básník a autor celé řady historických románů.³²⁶

Australané, jimž byl propůjčen Řád bílého lva

V éře První republiky byl Řád bílého lva³²⁷ propůjčen celkem pěti Australanům. Oproti dnešním dnům platila při propůjčování tohoto vysokého řádu jiná pravidla: řád byl propůjčován výhradně cizím státním příslušníkům a cizincům, a to až do roku 1940, kdy čs. exilová vláda rozhodla, „že čs. řád Bílého Lva, jenž mohl být přidělován toliko cizím státním příslušníkům, může být nadále udělen i čs. občanům.“³²⁸ V rozmezí let 1928–1937 tedy Řád bílého lva IV. třídy za zásluhy občanské obdrželo také pět Australanů; ve všech případech se jednalo o čs. honorární konzuly v Austrálii nebo o Australany, kteří působili v rámci Čs. obchodní komory v Sydney. Toto vysoké ocenění bylo nejvyšší odměnou, jaké se jim mohlo za výkon jejich čestných funkcí dostat.

Jako první řád obdržel v roce 1928 **William James („Bill“) Proud** (1871–1931), ředitel a hlavní pokladník klenotnické a hodinářské firmy *Proud's Ltd.* v Sydney. Proud pocházel z chilsko-australské rodiny. V roce 1904 si otevřel vlastní klenotnický obchod na rušné obchodní třídě Pitt Street v Sydney. Jednalo se o neúnavného podnikatele a filantropa (byl členem organizace *Rotary Club*). Po ustanovení Čs. obchodní komory v Austrálii a smrti českého krajana Jílka se stal jejím dlouholetým předsedou.³²⁹ V návrhu na propůjčení řádu je k jeho zásluhám uvedeno: „Navržený zaujímá vynikající místo v obchodním a společenském životě v Sydney. Působí po čtyři léta jako předseda Československé obchodní komory pro Australii, která pod jeho vedením se vyšinula na první místo mezi cizozemskými komorami v Australii. Má zásluhy o rozvoj dovozu československého zboží do Australie. Cestoval po Československé republice a přednáškami i jinak šíří o ní známost. Vzhledem k vynikajícímu

---

³²⁶ Nekrolog o jeho bouřlivém životě viz <http://www.independent.co.uk/news/death-of-a-self-confessed-heterosexual-1568079.html> [14. 8. 2016].

³²⁷ V souladu s doporučením Ústavu pro jazyk český AV ČR je zde název řádu psán podle současného pravopisu, dobová oficiální varianta však byla „řád Bílého Lva“.

³²⁸ ŠPANIEL, Oldřich: *Československá armáda druhého odboje*. Chicago 1941, s. 89. V citaci ponechán dobový úzus pro psaní velkých písmen. Zároveň byla s účinností od 25. října 1940 zřízena dvě nová válečná vyznamenání: *Československý válečný kříž z roku 1939* a *Československá medaile za chrabrost před nepřitelem*.

³²⁹ Gillian Fulloon, ‘Proud, William James (Bill) (1871–1931)’, *Australian Dictionary of Biography*, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/proud-william-james-bill-8124/text14191>, poprvé publikováno tiskem 1988 [14. 8. 2016].

*společenskému postavení navrhuje se vyznamenání.*³³⁰ Proud zemřel ve věku nedožitých 60 let dne 22. března 1931 v Sydney. Prostřednictvím čs. generálního konzulátu v Sydney a pražského MZV o tom byla informována i Kancelář prezidenta republiky.³³¹ Podle zvyklostí pak měli pozůstali vrátit řád zpátky do Československa, zda tak ale stalo, není z dochované dokumentace zřejmé.

V roce 1931 měl propůjčený řád obdržet **Ernest Richard Peacock** (1856–1932), vrchní ředitel tiskařské a papírenské firmy *Peacock brothers, Pty, Ltd.* a zároveň od roku 1925 první čs. honorární konzul ve státě Victoria se sídlem v Melbourne.³³² Peacock úzce spolupracoval s čs. generálním konzulátem v Sydney, který zaslal podnět na čs. ministerstvo zahraničních věcí. V návrhu na propůjčení řádu podepsaném čs. ministrem zahraničních věcí E. Benešem je výslovně uvedeno: „*Honorární konzul E. R. Peacock svými rozsáhlými a vlivnými styky osobními v Australii i bohatou životní zkušeností prokazuje republice Československé platné služby a v každém směru důstojně reprezentuje. Svým obratným působením žurnalistickým a propagačním šíří při každé vhodné příležitosti známost Československa nejen v Australii, ale též u příležitosti svých častých cest po světě, poněvadž jako vážený člen klubu ‚Rotary‘ má všude snadný přístup právě do kruhů, jež mají pro vybudování obchodních styků s Československem praktický význam.*“³³³ Prezident Masaryk řád E. R. Peacockovi propůjčil 22. února 1931. V jeho případě však nastaly komplikace, a to ze strany nové (labouristické) australské federální vlády, která „*ze zásadních důvodů neudílí australským příslušníkům povolení přijímatí a nositi cizí řády.*“³³⁴ Jelikož podle sdělení čs. generálního konzulátu v Sydney nebyla naděje, že by australská federální vláda své stanovisko v dohledné době změnila, navrhl čs. ministr zahraničí, aby byl původní návrh zrušen, což prezident Masaryk podepsal ve zvláštní rezoluci ze dne 19. ledna 1932.³³⁵

Další federální vláda stanovisko svých předchůdců ohledně udělování cizích řádů nesdílela. V roce 1937 došlo k propůjčení hned tří řádů najednou, E. R. Peacock se však již jeho

---

³³⁰ AKPR, fond Protokol B (Řád Bílého lva), sign: B305/31 (PROUD, William J.), Návrh z 28. 11. 1827.

³³¹ Tamtéž, W. J. Proud, úmrtí, 5. 5. 1931.

³³² NAA Canberra: A1838, 1515/1/10/10A; Consular Representatives in Australia - Czechoslovakia - Peacock EH Honorary Consul at Melbourne.

³³³ AKPR, fond Protokol B (Řád Bílého lva), sign: B 347/32 (PAECCOCK, Ernest Richard), Návrh z 9. 12. 1930.

³³⁴ Tamtéž, návrh na Zrušení, 4. 12. 1931.

³³⁵ Tamtéž.

nositelem stát nemohl, poněvadž v roce 1932 zemřel.³³⁶ Na otcovu činnost však navázal **Edgar Henry Peacock** (1884–1953), který se stal vedoucím ředitelem a hlavním akcionářem firmy svého otce a převzal i jeho čestný konzulární úřad. Snad právě proto se čs. ministerstvo zahraničních věcí a druhý čs. prezident E. Beneš rozhodli propůjčit řád právě jemu: „*Pan Peacock zastává čestnou funkci konsulskou v Melbourne od smrti svého otce v r. 1932; již v r. 1926 schválen ministerstvem zahraničních věcí, jako zástupce svého otce. Plnil vždy vzorně své povinnosti konsulské a poměr k nadřízenému úřadu, jakož i jeho vystupování jako představitele Československa ve státě Victoria bylo vždy důstojné a úspěšné.*“³³⁷ E. H. Peacock zůstal ve svém čestném úřadu i po 15. březnu 1939 a aktivně podporoval vznikající čs. protinacistický odboj.³³⁸

Za podobné zásluhy jako Peacock byl oceněn i čs. honorární konzul ve státě Jižní Austrálie se sídlem v Adelaide **John Howard Vaughan** (1879–1955), který úřad vykonával v letech 1928–1937. Udělení řádu se tak mělo stát poděkováním za jeho dosavadní působení, neboť „*od 27. října 1928, vykonával svoji funkci k úplné spokojenosti dohlédacího úřadu a prokazoval obětavé služby zájmům Československé republiky*“.³³⁹ Návrh pokračuje skromným výčtem Vaughanovy politické kariéry a neopomíná zmínit také jeho bojové vystoupení za války na západní frontě v letech 1917–1918.³⁴⁰ J. H. Vaughan pocházel z významné rodiny. Jeho starší bratr Crawford Vaughan (1874–1947) byl známým novinářem a labouristickým politikem, který v letech 1915–1917 vykonával funkci ministerského předsedy státu Jižní Austrálie.³⁴¹ John Howard, vzděláním právník, byl podobně jako jeho bratr labouristickým politikem v Adelaide a od roku 1912 členem zákonodárné rady Jižní Austrálie. V letech 1915–1917 vykonával úřad generálního prokurátora a ministra lesnictví ve vládě svého bratra. Jako propagátor povinných odvodů do armády po neúspěchu příslušného zákona narukoval

---

³³⁶ DEATH OF MR. E. R. PEACOCK. In: The Australasian (Melbourne, Vic. : 1864 - 1946) Saturday 10 September 1932, s. 9.

³³⁷ Tamtéž, sign: B 682/37 (LAZARUS, Phillip; PEACOCK, Edgar Henry; VAUGHAN, John Howard), E. H. Peacock Návrh min. zahraničí Krofty, 6. 2. 1937.

³³⁸ Podrobněji viz kapitola 6.1.

³³⁹ AKPR, fond Protokol B sign: B 682/37 (LAZARUS, Phillip; PEACOCK, Edgar Henry; VAUGHAN, John Howard), J. H. Vaughan, Návrh min. zahraničí Krofty, 6. 2. 1937.

³⁴⁰ Podrobněji k tomu viz NAA Canberra: B2455, VAUGHAN JOHN HOWARD [digitalizováno].

³⁴¹ G. Grainger, ‘Vaughan, Crawford (1874–1947)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/vaughan-crawford-8909/text15651>, poprvé publikováno tiskem 1990 [17. 8. 2016].

dobrovolně a zúčastnil se bojů ve Francii, kde byl povýšen na poručíka. Po návratu do vlasti se stal předsedou místní pobočky australské Ligy národů (*Chairman of the local branch of the Australian League of Nations Union*) a tuto funkci vykonával až do roku 1942. V roce 1932 mu byl udělen britský řád C. B. E. (Commander of the British Empire).³⁴²

Posledním vyznamenaným Australanem byl v roce 1937 obchodník **Phillip Lazarus** (nar. 1868), jeden ze zakladatelů Čs. obchodní komory v Austrálii, v níž vystřídal „*postupně funkce rady, pokladníka místopředsedy a od r. 1931 až do dneška je jejím předsedou. Je rovněž jedním ze zakladatelů a vedoucích členů ,Australian Association of Glass, China and General Traders of Sydney‘, organizace zřízené hlavně za účelem potírání požadavků australských výrobců před ,Commonwealth Tariff Board‘.*“³⁴³

V předvečer druhé světové války obdržel Řád bílého lva (opět IV. občanské třídy) ještě čs. honorární konzul v Brisbane **Robert Charles Hancock** (1876–?), který tento čestný úřad vykonával od 13. února 1930. Řád mu byl propůjčen již představiteli druhé (pomnichovské) republiky dne 31. prosince 1938. V rezoluci podepsané prezidentem Emilem Háchou a ministrem zahraničí Františkem Chvalkovským je uveden jako honorární konzul „*republiky Česko-Slovenské v Brisbane.*“, tedy nástupnického státu Československa.³⁴⁴ V odůvodnění návrhu nejsou uvedeny žádné konkrétní informace o Hancockových zásluhách, pouze vágní formulace: „*Vykonával svoji funkci vždy svědomitě a ochotně k úplné spokojenosti dohlédacího úřadu a prokazoval cenné služby zájmům republiky Československé.*“³⁴⁵ S ohledem na pozdější Hancockovu pasivitu je však otázkou, zda se toto konstatování zakládalo na pravdě. Po 15. březnu 1939 totiž Řádem bílého lva oceněný honorární konzul málem vydal svůj úřad Němcům a v průběhu války byl ve vztahu k čs. zahraničnímu odboji a čs. generálnímu konzulátu v Sydney natolik pasivní, že byl donucen k rezignaci.³⁴⁶

---

³⁴² G. Grainger, ‘Vaughan, John Howard (1879–1955)’, *Australian Dictionary of Biography*, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/vaughan-john-howard-9268/text15651>, poprvé publikováno tiskem 1990 [14. 8. 2016].

³⁴³ AKPR, f. Protokol B, sign: B 682/37 (LAZARUS, Phillip; PEACOCK, Edgar Henry; VAUGHAN, John Howard), P. Lazarus, Návrh min. zahraničí Krofty, 6. 2. 1937.

³⁴⁴ AKPR, f. Protokol B, sign: B30/39 (HANCOCK Robert Ch.), Resoluce, 31. 12. 1938.

³⁴⁵ AKPR, f. Protokol B, sign: B30/39 (HANCOCK Robert Ch.), Návrh na udělení, 1. 12. 1938.

³⁴⁶ Podrobněji viz kapitola 6.3.

Po druhé světové válce obdržel Řád bílého lva III. třídy za zásluhy občanské ještě sir **Robert Gillman Allen Jackson** (1911–1991),³⁴⁷ bývalý námořní důstojník, který od roku 1945 vykonával funkci náměstka generálního ředitele UNRRA³⁴⁸ „a všemožně pomáhal, aby zásilky UNRRA pro ČSR byly včas dodány.“³⁴⁹ Stal se zároveň posledním Australanem, jemuž bylo toto vysoké čs. státní vyznamenání propůjčeno. V jeho případě však došlo ke komplikacím, ačkoli mu byl řád předán během jeho návštěvy v Praze 9. září 1946 – později musel řád vrátit, neboť britské předpisy neumožňovaly aktivním důstojníkům nosit řády za zásluhy občanské. Jackson tedy musel z formálních důvodů vyčkat, až bude penzionován. Prozatím obdržel alespoň fotografii prezidenta Beneše s věnováním. Do důchodu Jackson odešel koncem roku 1987 a následně si požádal o opětovné propůjčení řádu. Ten mu byl nakonec zaslán diplomatickou poštou v roce 1988.³⁵⁰

---

³⁴⁷ Chad Mitcham, ‘Jackson, Sir Robert Gillman (1911–1991)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/jackson-sir-robert-gillman-20715/text31511>, published online 2016 [20. 9. 2016].

³⁴⁸ United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Správa spojených národů pro hospodářskou obnovu a pomoc) se výrazně podílela na poválečné obnově čs. hospodářství. Jen v rámci potravinového programu dodala do ČSR v letech 1945–1947 na 800 000 tun zboží. Podrobněji viz SOMMER, Karel: *UNRRA a Československo*. Opava 1993.

³⁴⁹ AKPR, f. KPR, sign. B 762/46 (R. G. A. Jackson.), Odůvodnění návrhu na udělení Řádu, 20. 10. 1946.

³⁵⁰ AKPR, f. KPR, sign. B 762/46 (R. G. A. Jackson).

3. Česko-slovensko-australské vztahy v letech 1938–1939

3.1 Mnichovská krize a postoj Austrálie

V druhé polovině 30. let byla australská zahraniční politika ve vleku mateřské Velké Británie. Austrálie koneckonců přijala westminsterský status, který jí zaručoval faktickou nezávislost, až v roce 1942. Ve vládě **J. A. Lyonse** (Strana za sjednocenou Austrálii)³⁵¹ se v letech 1932–1939 vystřídali hned tři ministři zahraničních věcí. Slibné změny přinesl až nástup (respektive návrat) zkušeného politika a bývalého ministerského předsedy z let 1915–1923 „**Billyho**“ **Hughese** (1862–1952). Hughes zastával v Lyonsově kabinetu od roku 1934 funkci ministra zdravotnictví a repatriace (*Minister for Health and Repatriation*), nicméně již v roce 1935 byl donucen k rezignaci. Stalo se tak poté, co vydal knihu s názvem *Australia and the War Today*,³⁵² v níž kritizoval zahraniční politiku Lyonsovy vlády. Dne 29. listopadu 1937 však byl do vlády povolán zpět, a to rovnou do úřadu ministra zahraničních věcí. Hughes požadoval připravenost Austrálie na válku a pokračoval v útocích na evropské diktátory Hitlera a Mussoliniho, proti jejichž územním požadavkům rezolutně vystupoval. V souvislosti s tolerováním územních požadavků těchto dvou diktatur je znám Hughesův výrok o tom, že ustoupit diktátorům je jako „*dát hladovému tygroví k svačince sendvič*.“³⁵³ Výroky sice rozhněvaly německého generálního konzula v Austrálii Asmisa a uvedly do rozpaků ministerského předsedu Lyonse, nicméně reálný dopad na australskou zahraniční politiku neměly. Australský historik Macintyre zhodnotil australské „krmení tygra“ těmito slovy: „*Přesně tohle však Austrálie dělala od italského vpádu do Habeše v roce 1935, až po rozbití Československa Německem v roce 1938 se Austrálie usmiřovala s diktátory stejně uboze jako Británie*.“³⁵⁴ Příčiny a důsledky nechvalně proslulé mnichovské konference jsou v literatuře dobře popsány.³⁵⁵ Podívejme se proto nyní na postoj ministerského předsedy Lyonse, který

---

³⁵¹ *United Australia*.

³⁵² Jednalo se o rozšířené vydání jeho knihy *The Price of Peace* z roku 1934. Viz <http://catalogue.nla.gov.au/Record/1336523>. Srovnej též L. F. Fitzhardinge, 'Hughes, William Morris (Billy) (1862–1952)', *Australian Dictionary of Biography*, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/hughes-william-morris-billy-6761/text11689>, poprvé publikováno tiskem 1983 [28. 8. 2016].

³⁵³ „...*like giving a snack of sandwiches to a hungry tiger*.“ Tamtéž.

³⁵⁴ MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013, s. 140.

³⁵⁵ Z rozsáhlé literatury, která slovy prof. Roberta Kvačka vydá již na samostatnou knihovnu, viz např. KURAL, Václav – VAŠEK, František: *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*. Praha 2008; KVAČEK, Robert: *Poslední den: Mnichov – Praha, konec září 1938*. Praha 2011.

dne 30. září 1938 gratuloval jménem australského lidu³⁵⁶ Nevillu Chamberlainovi (1869–1940): „*Spolu se svými kolegy bych Vám rád co nejvěrněji pogrataloval k výsledku jednání v Mnichově. Australané, stejně jako všechny ostatní národy britského impéria, Vám jsou hluboce vděční za Vaše neutuchající snahy o zachování míru.*“³⁵⁷ Z posledních výzkumů britského historika Fabera vyplývá, že Britové v roce 1938 předpokládali, že v případě nezdaru mnichovské konference a vypuknutí války by je z dominií podpořila hlavně Austrálie s Novým Zélandem, zatímco Jižní Afrika a Irsko nikoliv.³⁵⁸

Stejného názoru jako Lyons byl **Robert Gordon Menzies** (1894–1978), tehdejší ministr průmyslu a generální prokurátor (*attorney-general*) v Lyonsově vládě,³⁵⁹ později dvojnásobný ministerský předseda³⁶⁰ a jeden z nejvýraznějších australských politiků 20. století. I ten se podle australských editorů zpracovávajících jeho válečné deníky ocitl ve vleku Britů, a tudíž v žádném případě nepatřil mezi sympatizanty čs. prezidenta Beneše:

„*V letech 1938–39 se Menzies pod vlivem představitelů britského ministerstva zahraničí domníval, že Beneš svým odmítáním Hitlerových nehorázných požadavků zbytečně prodlužuje napětí v Evropě.*“³⁶¹

---

³⁵⁶ O zářijových nepokojích v čs. pohraničí informovaly velké australské deníky: *RIOTING IN SUDETENLAND PLOT BY NAZIS ALLEGED SEVERAL KILLED CZECH POLICE FIRE ON CROWD TROOPS CALLED OUT*. In: The Argus (Melbourne, Vic.: 1848 - 1957) Wednesday 14 September 1938, s. 1; *ALLEGED PLOT BY SUDETENS Loss Of Life And Damage In Serious Riots*. In: Barrier Miner (Broken Hill, NSW: 1888 - 1954) Wednesday 14 September 1938, s. 3; *TERMS OF SUDETEN ULTIMATUM WANT LIFTING OF RESTRICTION AREAS OF DISAFFECTION*. In: The Argus (Melbourne, Vic.: 1848 - 1957) Thursday 15 September 1938, s. 13.

³⁵⁷ NEALE, R. G. (Ed.): Documents on Australian Foreign Policy 1937–1949. Citováno podle KISSINGER, Henry: Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi. 3. vydání. Praha 1999, s. 331–332.

³⁵⁸ FABER, David: *Mnichov. Krize appeasementu 1938*. Praha 2015.

³⁵⁹ Jako takový bývá spojován s rozhodnutím nevpustit E. E. Kische v roce 1934 do země. Srovnej: A. W. Martin, ‘Menzies, Sir Robert Gordon (Bob) (1894–1978)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/menzies-sir-robert-gordon-bob-11111/text19783>, poprvé publikováno tiskem 2000 [28. 8. 2016].

³⁶⁰ Ministerským předsedou byl v letech 1939–1941 a 1949–1966.

³⁶¹ „*In 1938-39 Menzies, under the influence of British Foreign Office officials, thought that Benes was unnecessarily prolonging tensions in Europe by refusing to accept Hitler's outrageous demands.*“ MARTIN, A. W. – HARDY, Patsy (Eds.): *Dark and hurrying days: Menzies' 1941 diary*. Canberra 1993, s. 29, pozn. 35.

Menzies, který nacistické Německo v srpnu 1938 osobně navštívil, se po návratu netajil obdivem k poměrům v této zemi: „*V ochotě mladých Němců oddat se službě ve prospěch státu je opravdová duchovní hodnota.*“³⁶²

Špatnou pověst Československa v očích obyčejných Australanů se v podzimních měsících roku 1938 snažil napravit alespoň český cestovatel a novinář **Josef Ladislav Erben**. Ten cestoval po Austrálii, a pokud dostal prostor, přednášel o Československu a uváděl na pravou míru nepříjemné zprávy australského tisku. Nejednalo se o bezvýznamné turné, jak dokazuje jeho přednáška na univerzitě v Brisbane, kterou zahájil guvernér státu Queensland Sir **Leslie Orme Wilson** (1876–1955).³⁶³ Erben zde začal svůj výklad již od středověku a upozornil na to, že „*Češi byli známi v Anglii sňatkem krále s dcerou rodu Přemyslovců [...]*“ V závěru zdůraznil, že „*Čechy byly vždy srdcem Evropy, neboť nebylo události evropského významu, která by nějak nezasáhla až k nám.*“ Erbenova přednáška vzbudila neočekávaný úspěch, zvýšila zájem o Československo a napomohla finanční sbírce pro uprchlíky z ČSR, díky níž se celkově podařilo získat půl milionu liber. „*Správa univerzity vydala dokonce doporučení, aby se stejné přednášky uskutečnily i v několika dalších městech tohoto australského státu. Cestoval jsem znovu jako před lety a nikde se nezdržel příliš dlouho. V březnu přijel jsem do Cooktownu*³⁶⁴ *a tam se dočetl, jak Němci s Československem naložili. Protektorát!*“³⁶⁵

V této době již pobývali v Austrálii první Čechoslováci, které osud po mnichovských událostech zavál až na druhý konec světa. Další uprchlíci je měli následovat záhy.

---

³⁶² MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013, s. 140; Podrobněji k jeho návštěvě srovnej: A. W. Martin, ‘Menzies, Sir Robert Gordon (Bob) (1894–1978)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/menzies-sir-robert-gordon-bob-11111/text19783>, poprvé publikováno tiskem 2000 [8. 8. 2016]; WURTH, Bob: ‘*SOMETHING RATHER MAGNIFICENT*’ ABOUT NAZI GERMANY. essay for SBS television. Dostupné online <http://www.bobwirth.com/newpage6.html> [19. 8. 2016].

³⁶³ K němu viz Peter Cahill, ‘Wilson, Sir Leslie Orme (1876–1955)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/wilson-sir-leslie-orme-9143/text16133>, poprvé publikováno tiskem 1990 [28. 8. 2016].

³⁶⁴ Město leží přibližně 2 000 km severozápadně od Queenslandu.

³⁶⁵ ERBEN, Josef Ladislav: *Půl století světoběžcem. Dvě cesty do Austrálie*. Ed.: Novotný, Stanislav. Praha 1986, s. 224.

3.2 Ve stínu mnichovských událostí: Čs. uprchlíci, židovští emigranti a exulanti a jejich odchod do Austrálie

V souvislosti s mnichovskými událostmi a následným odstoupením československého pohraničí nacistické třetí říši se v Česko-Slovensku ocitla celá řada vyhnaných obyvatel a uprchlíků z odtrženého území.³⁶⁶ Nemalou část z nich tvořili Židé.³⁶⁷ Pro malý stát tím vznikl velký problém. To si uvědomovala vláda Velké Británie, která se jako jeden z garantů mnichovské konference snažila problém řešit, a to především finanční podporou. K tomuto účelu byl zřízen tzv. Britský výbor pro uprchlíky z Československa (*The British Committee for Refugees from Czecho-Slovakia*, dále jen BCRC).³⁶⁸ Kromě toho pokračovala jednání na vládní úrovni, jejichž výsledkem bylo uzavření trojstranné britsko-francouzsko-československé smlouvy z 27. ledna 1939. Podstatou smlouvy bylo poskytnutí daru britské vlády Česko-Slovensku (4 miliony liber)³⁶⁹ a následné půjčky (6 milionů liber). Konečnou stanicí finančně zajištěných uprchlíků ze Sudet však neměla být pouze Velká Británie, nýbrž zejména její řídce osídlená dominia. Konkrétně se jednalo o Kanadu a Austrálii, která „v této souvislosti souhlasila s udělením patnácti tisíc vstupních víz pro období tří let, zejména pro sudetoněmecké antifašisty“.³⁷⁰ Zejména o ty měla australská vláda zájem na prvním místě. Dále chtěla přijímat uprchlíky v následujícím pořadí: německá a rakouská politická emigrace, která našla v Československu azyl po roce 1933, neárijské křesťané,³⁷¹ čeští uprchlíci – a až

---

³⁶⁶ BENDA, Jan: *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938–1939. Migrace z okupovaného pohraničí ve druhé republice*. Praha 2013.

³⁶⁷ TÝŽ: *Židovská emigrace z druhé republiky (říjen 1938–březen 1939)*. *Moderní dějiny* 21, 2013, č. 2, s. 163–183.

³⁶⁸ VELECKÁ, Hana: *Britská pomoc uprchlíkům z Československa od okupace do vypuknutí války v roce 1939*. *Soudobé dějiny* 8, 2008, č. 4, s. 659–691. Nástupnickou organizací byl tzv. Český světeňecký fond (*Czech Refugee Trust Fund*, dále jen CRTF), který zahájil svou činnost po definitivním rozbití Česko-Slovenska a vzniku protektorátu Čechy a Morava v červenci 1939. CRTF vykonával svou činnost i po druhé světové válce. Souhrnně k jeho působení viz BUREŠOVÁ, Jana: *The Czech Refugee Trust Fund in Britain 1939–1950*. In: *Exile in and from Czechoslovakia during the 1930s and 1940s* Edd.: Brinson, Charmian – Malet, Marian, Amsterdam, New York 2009, s. 133–145.

³⁶⁹ NAA Canberra: A659, 1947/1/2109; Report and proposals by Garrett, T H - Refugees from Europe - Selection of etc. (1939).

³⁷⁰ KUKLÍK, Jan ml. – ČECHUROVÁ, Jana: *Czech Refugee Trust Fund a československá emigrace. Část I. Geneze a finanční zabezpečení*. *Soudobé dějiny* 2007, roč. 14, č. 1, s. 26.

³⁷¹ Pravděpodobně se mělo jednat o sekularizované Židy nebo o konvertity.

na posledním místě uprchlíci židovští.³⁷² Právě ti však měli kvůli pochopitelným obavám z rasové perzekuce zájem na tom, aby emigrace proběhla co nejrychleji. Z dochovaných záznamů ze schůzí bývalých židovských náboženských obcí v Chomutově a v Ústí nad Labem, jejichž členové se po Mnichovu scházeli v exilu v pražské kavárně Aschermann, vyplývá, že jen do konce ledna 1939 bylo podáno celkem 37 500 žádostí o vystěhovalectví do Austrálie. Roční kvóta však činila pouze 5 000 osob.³⁷³ Na přelomu let 1938 a 1939 se mělo podle ministra zahraničí Františka Chvalkovského, který hodlal udržovat s Berlínem co nejlepší vztahy, a tedy i řešit „židovskou otázku“ v Česko-Slovensku, do Austrálie a na Nový Zéland odstěhovat na 2 000 československých Židů. Tento transport hrazený pražskou vládou však skončil neúspěchem, neboť Austrálie odmítla Židy přijmout, a ti se tak museli po šesti měsících vrátit.³⁷⁴ Relevantní dokumenty v australských archivech se však zatím nepodařilo dohledat. Z dochovaných dokumentů naopak vyplývá, že Austrálie měla přinejmenším o české Židy z protektorátu zájem ještě v létě 1939. V červenci 1939 totiž Evropu služebně procestoval konzervativní úředník australského federálního ministerstva vnitra Thomas Hugh Garrett (1890–1943),³⁷⁵ který v uvedeném pořadí navštívil řadu evropských zemí a měst: Holandsko – Německo – Polsko – Praha – Vídeň – Slovensko – Maďarsko – Rumunsko – Francie – Belgie.³⁷⁶ Zatímco polští a slovenští Židé neobdrželi v Garrettově zprávě příliš dobré hodnocení, ti čeští dopadli lépe. Dne 18. července 1939 Garrett navštívil židovskou čtvrť v Bratislavě a o tamější židovské komunitě poznamenal, že je velmi chudá, nicméně ne tolik jako Židé ve Varšavě: „*The Jews here appeared to be little better than the ghetto Jews of Warsaw.*“³⁷⁷ O pražských Židech se pak vyjádřil v pozitivním slova smyslu a doporučil je pro

---

³⁷² ROSENBAUM, Anna: *Czechoslovakia 1938 – the Australian Response*. In: J. Němeček, I. Šedivý (Edd.): *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek*. Praha 2010, s. 186.

³⁷³ NA, f. Ministerstvo vnitra I – prezidium, Praha (fond č. 225), sign 225-979-12/166, Relace ze schůze bývalé židovské náboženské obce v Chomutově, 13. 2. 1939; Relace ze schůze bývalé židovské náboženské obce v Ústí n. Labem, nedatováno.

³⁷⁴ KÁRNÝ, Miroslav: *Politické a ekonomické aspekty „židovské otázky“ v pomnichovském Československu*. Sborník historický 1989, roč. 36, s. 191.

³⁷⁵ Ian Carnell, ‘Garrett, Thomas Hugh (Tom) (1890–1943)’, *Australian Dictionary of Biography*, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/garrett-thomas-hugh-tom-10280/text18185>, poprvé publikováno tiskem 1996 [20. 9. 2016].

³⁷⁶ NAA Canberra: A659, 1947/1/2109; Report and proposals by Garrett, T H - Refugees from Europe - Selection of etc. (1939).

³⁷⁷ Tamtéž, Část 20 – Slovakia.

případnou „kolonizaci“ Austrálie stejně jako „árijské“ Čechy: „*Czechoslovakian Jews are a good type. The Czech[s] were always regarded as good colonist[s]*“.³⁷⁸

O aktuální situaci v roce 1938 referoval i spolkový časopis čs. klubu *Krajan* vydávaný v Sydney, který připravil speciální článek s názvem *Židovské přistěhovalectví do Austrálie*. Upozornil v něm rovněž na problém židovských přistěhovalců z Německa a také Rakouska (po březnovém anšlusu) a v závěru shrnul postoj federálního ministerstva vnitra: „*podle úředního oznámení je již u australského ministerstva vnitra přes 6 000 nevyřizovaných žádostí rakouských a německých židů a nové stále docházejí, je patrné, že Austrálie neprojevuje valného zájmu o tuto kategorii vystěhovalců*“.³⁷⁹

Přesnějšími informacemi disponovalo česko-slovenské MZV, které adresovalo pražskému Ministerstvu sociální péče australskou vystěhovaleckou zprávu za poslední čtvrtletí roku 1938, podle níž „*přibyly ze zámoří do Austrálie 23 634 osoby a 15 405 jich odcestovalo odtud, takže se jeví přebytek 8 229 příjezdů (3 947 mužů, 4 282 žen), což jest o 2 459 více než ve stejném čtvrtletí 1937*“.³⁸⁰

Propagaci Austrálie jakožto země vhodné pro vystěhovalectví v roce 1938 výrazně napomohl průmyslník **Josef S. Zaba** (nar. 18. 12. 1875). Zaba pracoval v éře první republiky v obuvnickém průmyslu. Od dubna 1932 byl jedním ze tří hlavních prokuristů chrudimské obuvnické firmy Friedricha Leopolda Poppera (1866–1941). Ve 20. letech byla tato firma s výrobou 2 400 párů obuvi denně třetí nejvýkonnější mechanickou továrnou na obuv v celém Československu. Poppera tehdy předstihla jen firma Štěpánek ze Zlína (2 500 párů / den) a rovněž zlínská Tomáš a Antonín Baťové (4 000 párů denně).³⁸¹ Podle Josefa Zaby měla Popperova obuv z hlediska obchodního pouze jedinou vadu, že „*moc dlouho vydržela*“.³⁸²

---

³⁷⁸ Tamtéž, Část 10 – Czecho.

³⁷⁹ ANápM, dokumenty předané ČSÚZ, k. 23 i. č. I/1 – Austrálie, *Krajan* č. 19-20/1938, Židovské přistěhovalectví do Austrálie. K britskému a australskému postoji na mezinárodní konferenci v Evianu v červenci 1938 viz HOFFMANNOVÁ, Adéla: *Perzekuce židů v českých zemích a na Slovensku 1938–1945 a její mezinárodní aspekty*. Bakalářská práce, FSS MU, Brno 2011, s. 22.

³⁸⁰ AMZV, f. LA–O, kart. 516, Vystěhovalci (Repatriace A–I), Austrálie, vystěhovalecká zpráva.

³⁸¹ HOŘEJŠ, Miloš: „*Malý Baťa z Chrudimi*“. *Friedrich Leopold Popper (1866–1941)*. In: JANČÍK, Drahomír – ŠTOLLEOVÁ, Barbora (Eds.): *Pivo, zbraně i tvarůžky: podnikatelé meziválečného Československa ve víru konjunktur a krizí*. Praha 2014, s. 107–121.

³⁸² Tamtéž, s. 107.

Josef Zaba pobýval v Austrálii pracovně od druhé poloviny března 1938.³⁸³ Z dochované korespondence ČSÚZ, kterou analyzovala Jana Burešová, je zřejmé, že byl v přátelském kontaktu s australskými rotariány v Sydney. Ti byli ochotni sehnat zaměstnání čs. řemeslníkům, zájem měli zejména o mechaniky.³⁸⁴ Zaba se vzápětí vrátil do ČSR, aby se po mnichovských událostech znovu vypravil do Austrálie, tentokrát na delší dobu. Vzal s sebou i syna **Jiřího Josefa Zabu** (nar. 25. 2. 1921).³⁸⁵ Z italské Neapole vypluli 27. listopadu 1938 na lodi *Otranto* a v prosinci dorazili do Sydney.³⁸⁶ Zaba starší se ujal úlohy prostředníka v jednání s australskými úřady, neboť jim předal žádosti Čechoslováků, kteří se chtěli usadit v Austrálii. „*Žádosti o připuštění měly být napsány anglicky na předtištěném formuláři, připojeny měly být dvě fotografie a kromě toho měl žadatel anglicky připojit svůj životopis.*“³⁸⁷ Dokumentace pak měly být zaslány k Zabovým rukám na adresu Rotary Clubu do Sydney či Melbourne.

Na základě dochovaných pramenů se podařilo zrekonstruovat některé konkrétní případy pomnichovských přistěhovalců. Jako vhodný příklad může posloužit ostrovní stát Tasmánie. V předvečer druhé světové války sem přicestovalo několik československých Židů, kteří opustili Česko-Slovensko ještě v éře druhé republiky právě kvůli obavám z rasové perzekuce a následného vývoje. Prvním byl Brňan **František Wolfler**, jenž se posléze stal majitelem dřevařské firmy.³⁸⁸ Dne 3. března 1939, tedy necelé dva týdny před nacistickou okupací Čech a Moravy, opustil Č-SR Pražan **Hugo Klempfner** se svou ženou Mariannou a dvěma dětmi (Martou a Jiřím). Klempfnerovi obdrželi souhlas od Ministerstva sociální péče a byl jim vystaven speciální vystěhovalecký pas, díky němuž se mohli vystěhovat legálně i s kompletním bytovým zařízením. K tomu využili karlínskou zasilatelskou firmu J. Reitlera, specializující se právě na mezinárodní dopravu nábytku. Z dochovaného seznamu tak

---

³⁸³ NAA Perth: K269, 19 MAR 1938 ORAMA.

³⁸⁴ BUREŠOVÁ, Jana: *Zdroje informací o Austrálii v období první Československé republiky*. Historica Olomucensia 44, 2013, s. 126.

³⁸⁵ Zaba mladší z počátku v Austrálii studoval a později narukoval do australské armády, kde sloužil až do září 1946. Viz <http://www.ww2roll.gov.au/Veteran.aspx?ServiceId=A&VeteranId=606398> [19. 8. 2016].

³⁸⁶ NAA Perth: K269, 20 DEC 1938 OTRANTO.

³⁸⁷ BUREŠOVÁ, Jana: *Zdroje informací o Austrálii v období první Československé republiky*. Historica Olomucensia 44, 2013, s. 127.

³⁸⁸ NA, f. Ministerstvo sociální péče – Londýn, karton 69, Seznam čs. běženců žijících t. č. v Australii, 8. 12. 1944, list č. 24.

můžeme konstatovat, že si rodina nechala do melbournského přístavu odvézt kompletní vybavení ložnice, obývacího pokoje a kuchyně, koberce, šatstvo a prádlo a další bytové vybavení.³⁸⁹ Klempfnerovi vypluli z Marseille a po téměř měsíční plavbě dorazili v dubnu 1939 k australským břehům.³⁹⁰ Z Melbourne pokračovali na ostrovní Tasmánii, kde začali farmařit.³⁹¹

Abychom lépe pochopili motivaci čs. Židů opustit Evropu, použijeme citát z žádosti JUDr. Pavla Engelmana (nar. 24. května 1914 v Olomouci) ze 7. prosince 1938, který žádal o propuštění ze státního svazku za účelem vystěhování do Spojených států Amerických: „*Po vystudování střední školy v Olomouci studoval jsem práva na Karlově Universitě v Praze, kde jsem dosáhl hodnost doktora práv. Jsa náboženství židovského, nemám v důsledku vyvíjejících se poměrů, pokud jde o židovstvo, naději, že bych na území republiky existenčně zakotvil, ať již ve službě soudcovské neb a[d]vokátní, ať konečně i v jiné služb[ě] státní nebo soukromé, jelikož asi správně tuším, že bude u nás zaveden numerus clausus pro příslušníky [židovského náboženství], ať již cítících v důsledku svého vychování česky nebo německy. V mé domněnce mně již utvrdilo poslední nařízení, týkající se nového přijímání adv. koncipientů.*“³⁹²

Agenda olomoucké Městské rady, která udělovala povolení k vystěhování a zároveň vystavovala rozhodnutí o propuštění ze státního svazku, je bohužel dochovaná jen torzovitě, a proto se žádosti olomouckých Židů vystěhovaných do Austrálie nedochovaly.³⁹³ Můžeme však odhadovat, že jejich pohnutky byly jistě podobné těm Engelmannovým. V prakticky stejné situaci jako JUDr. Engelmann se ocitl také advokát **JUDr. Otto Eisenstein**, který se svojí ženou utekl před nacismem až do Západní Austrálie.³⁹⁴

Vystěhovalectví do Austrálie pokračovalo i po okupaci Čech a Moravy. Bohumil Černý důkladně analyzoval několikatisícovou kartotéku osob žádajících o vystěhování, která se

---

³⁸⁹ NA, f. PŘ 1941–1951, sign. K 2163/11 Klempfner Hugo, seznam stěhovací svršků, list of removals.

³⁹⁰ NAA Perth: K269, 4 APR 1939 NARKUNDA.

³⁹¹ NA, f. MSP-L, karton 69, Seznam čs. běženců žijících t. č. v Australii, 8. 12. 1944, list č. 12.

³⁹² SOKa Olomouc, f. AMO, registratura 1920-1940, kart. č. 932, inv. č. 398, Vystěhování z ČSR, osvědčení o propuštění ze státního svazku ČSR (1939 – 1940), Dr. Engelmann Pavel, 7. 12. 1938.

³⁹³ V příslušné složce se dále nacházejí žádosti o vystěhovalectví do Jugoslávie, Palestiny, Kanady a Bolívie.

³⁹⁴ Podrobněji viz kapitola 6.4.1.

dochovala ve fondu Ministerstva sociální a zdravotní péče.³⁹⁵ Podle jeho výzkumů se od 15. března 1939 do konce roku 1939 vystěhovalo do Austrálie celkem 176 osob z celkového počtu 19 016 vystěhovaných. Z hlediska cílových zemí se však vzdálená Austrálie umístila až na předposledním místě před Afrikou (132 osob).³⁹⁶

Pro židovské uprchlíky se situace zhoršila koncem července 1939, kdy byla v Praze na přání Adolfa Eichmanna zřízena nacisty zcela ovládaná Ústředna pro židovské vystěhovalectví (*Zentralstelle für jüdische Auswanderung*).³⁹⁷ „Na počátku činnosti ústředny bylo v ní zaměstnáno 20 osob, z toho 14 příslušníků SS a 6 civilních zaměstnanců (členů NSDAP).“³⁹⁸ Tomu odpovídalo i přísnější posuzování žádostí. Z dochovaného počtu 1 356 žádostí se v 26 případech jednalo o Austrálii, nicméně jen polovině z nich se nakonec podařilo opravdu vycestovat. Zbýlých 13 žadatelů bylo transportováno přes Terezín do dalších koncentračních táborů, kde deset osob zahynulo.³⁹⁹

Jednou ze zemřelých byla i **Nelly Tesařová**, která měla původně do Austrálie následovat svého nežidovského manžela Artura Tesaře. Ten odjel do Melbourne pracovně jako zaměstnanec firmy Baťa v červenci 1939.⁴⁰⁰ Poté, co Velká Británie a po jejím boku i Austrálie vyhlásily nacistickému Německu válku, však musela Nelly Tesařová zůstat v protektorátu. V březnu 1943 byla jako Židovka zařazena do transportu a skončila v terezínském ghettu. Odtud byla 6. září 1943 převezena do vyhlazovacího tábora Auschwitz, kde zahynula.⁴⁰¹

Po vypuknutí druhé světové války tak museli Židé z protektorátu a Slovenského štátu volit jiné zámořské země, než byla dominia Velké Británie. I nadále alespoň teoreticky existovala

---

³⁹⁵ ČERNÝ, Bohumil: *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938–1941*. Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 55–71.

³⁹⁶ Podrobněji viz ČERNÝ, Bohumil: *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938–1941*. Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 62, Přehled o vystěhovalectví od 15. 3. 1939 do 15. 7. 1943.

³⁹⁷ Podrobněji k jejímu vzniku MILOTOVÁ, Jaroslava: *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze. Geneze a činnost od počátku do roku 1940*. Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 10-29.

³⁹⁸ ČERNÝ, Bohumil: *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938–1941*. Terezínské studie a dokumenty 1997, s. 65.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 68–69.

⁴⁰⁰ Později se stal tajemníkem Čs. klubu v Melbourne. Viz kapitola 6.1.2.

⁴⁰¹ <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/129753-nelly-tesarova/> [22. 8. 2016].

možnost se po obtížném získání vstupních víz dostat do „USA, Ecuadoru, Chile, Bolívie, Paraguaye, Argentiny, Brazílie, Šanghaje a Tangeru [Maroka].“⁴⁰²

Uvedme nyní opět několik případů konkrétních osob, jimž se vystěhování do Austrálie podařilo ještě těsně před vypuknutím války, a následně se pokusíme o celkové závěrečné vyčíslení.

Dne 18. září 1939 dorazili do Sydney na palubě lodi *Remo*⁴⁰³ židovští **manželé Rubínovi**, Ing. Jindřich Rubín a JUDr. Ada Rubínová.⁴⁰⁴ V dochované žádosti o vydání vystěhovaleckého pasu z května 1939 je uvedeno, že žadatel „*jest zaměstnán u f. ‚Juta‘ s platem 60 000 ročně. Nyní se chce se vystěhovat do Australie, kde si bude hledat zaměstnání a bude mít zastoupení zdejších firem. Předložil Landing Permit [...], který obd[r]žel od známého Al[oise] Veselého [...]. Na cestu bude mít asi 56 000 K svých úspor. Jest ženat a manželku vezme sebou. Odcestovat chce ihned po vyřízení všech formalit*“.⁴⁰⁵ Pas byl Rubínovi vystaven obratem již 26. května 1939. V příštím měsíci manželé Rubínovi připravili, podobně jako dříve Klempfnerovi, zařízení svého bytu k vystěhování⁴⁰⁶ a protektorát opustili na přelomu června a července.

Na samém konci 30. let patřili Čechoslováci k tradičním evropským národům (státním příslušníkům) připlouvajícím do Austrálie. Svědčí o tom dochovaný dotazník z lodi *Romolo*, která vyplula z italského Janova a k australským břehům dorazila již v době druhé světové války 26. prosince 1939. Čechoslováci – nebo podle australského způsobu psaní Čechoslované (*Czeho Slavs* je v australském dotazníku uvedeno po vzoru Jugoslávců, tedy *Jugo Slavs*) – jsou zde jednou z osmi předtištěných národností, zatímco Němci nebo Maďaři jsou připsáni dodatečně na stroji. Loď *Romolo* přivezla do Austrálie v prosinci 1939 celkem 219 cizinců, včetně dvanácti Čechoslováků. Národnostní složení zachycuje následující tabulka:

---

⁴⁰² ČERNÝ, Bohumil: *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938–1941*. Tereziánské studie a dokumenty 1997, s. 61.

⁴⁰³ NAA Perth: K269, 18 SEP 1939 REMO.

⁴⁰⁴ NAA Canberra: A1250, 13/282; RUBIN Jindrich born 21 December 1905.

⁴⁰⁵ NA, f. (PŘ 1931–1940), sign. R 2158/3 Rubin Jindřich.

⁴⁰⁶ Tamtéž, seznam stěhovaných svršků, k trvalému pobytu do Sydney.

Tabulka č. 10: Počet cizinců na lodi Romolo k 26. prosinci 1939⁴⁰⁷

Italové	49
Řekové	46
Maďaři	42
Jugoslávci	21
Čechoslováci	12
Poláci	11
Estonci	6
Albánci	4
Němci	4
Bulhaři	0
Ostatní (například rakouští Židé)	24
Celkem	219

Ze seznamu je dále patrné, že čtyři z dvanácti Čechoslováků vystoupili v Melbourne a dalších osm pokračovalo do Sydney. Za uvedeným soupisem následují jmenné seznamy všech pasažérů, nicméně již bez uvedení národnosti nebo státní příslušnosti. Přesto se na základě jiných pramenů podařilo identifikovat devět československých Židů. V Melbourne se vylodili dva lékaři ze Slovenska, manželé **Marco a Chaja Braunsteinovi**. Do Sydney pak pokračovali **MVDr. Rudolf (Rezso) Farkaš** s manželkou **Friederikou**, manželé **Axel a Božena Reiserovi** a **Dr. Karl Stiassny**⁴⁰⁸ s manželkou Charlottou a dcerou Dinou.⁴⁰⁹ V žádném případě se však nejednalo o organizovanou skupinu, poněvadž jmenovaní opustili protektorát a Slovenský štát v rozmezí od května do listopadu 1939 a s největší pravděpodobností se tak všichni mohli poprvé setkat až v italském přístavu při čekání na loď.⁴¹⁰

Podle odhadů čs. generálního konzulátu v Sydney z roku 1943 přibylo do Austrálie mezi lety 1938–1940 „česko-židovských vystěhovalců něco přes 400“.⁴¹¹ Někteří přijeli samozřejmě již

⁴⁰⁷ NAA Perth: K269, 26 DEC 1939 ROMOLO; Port of Fremantle, Statement of Aliens and Maltese.

⁴⁰⁸ NAA Canberra: A12508, 13/348; STIASSNY Karl born 2 June 1884.

⁴⁰⁹ NAA Canberra: A12508, 13/349; STIASSNY Winnah born 18 November 1921.

⁴¹⁰ O činnosti Braunsteinových a Reiserových je pojednáno v dalších kapitolách.

⁴¹¹ AMZV, f. LA-O, Sydney, složka Různé, Strojopis Dr. Solanského *Austrálie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 4.

před mnichovskými událostmi nebo těsně po nich, „*ale naprostá většina přistála v Austrálii teprve v roce 1940.*“⁴¹² Pro ilustraci uveďme opět dva konkrétní příklady lidských osudů, v tomto případě jmenovců (ale ne příbuzných) Mandlových.

Mezi první pomnichovské emigranty patřil **Evžen (Eugen) Mandl**, židovský povozník z Přerova, který opustil Československo už v září 1938. Odhlášen však byl až 16. prosince 1938 a jako místo odjezdu je v ohlašovacím listu uvedena Austrálie.⁴¹³ Jeho manželka Magda dorazila do Sydney ještě před Evženem, v listopadu 1938, a našla si zaměstnání jako střihačka. Její manžel se pak v Austrálii stal vedoucím v továrně.⁴¹⁴

Mezi ty, kdo odešli z Československa nejprve do Velké Británie a v roce 1940 pokračovali do Austrálie, patřil židovský podnikatel **Benno Mandl**, majitel pražské barvírny a chemické čistírny „*Chemia*“.⁴¹⁵ S manželkou Kateřinou a synem Michaelem připluli do Sydney z anglického Southamptonu až v březnu 1940.⁴¹⁶

Českoslovenští Židé neprchali do Austrálie pouze před nacismem, ale také před japonskou agresí na Dálném východě a v Pacifiku. Pouhých několik týdnů poté, co Japonsko zaútočilo na USA a britské državy v Malajsku a Hongkongu, se podařilo Dr. Ing. **Rudolfu Singerovi** a jeho ženě Marii utéci z Tokia, kde zmíněný pracovně působil od roku 1936.⁴¹⁷ Zamířili přes Hongkong právě do Austrálie, kam připluli koncem prosince 1941.⁴¹⁸ Analogická situace se odehrála na počátku roku 1942 po kapitulaci britského Singapuru, odkud se do Austrálie evakovalo celkem 14 rodin čs. krajanů. Jednou z uprchlíků byla i Židovka Ilsa Schmidlová, která následně vstoupila do ženských pomocných jednotek australské armády a později se provdala za australského důstojníka.⁴¹⁹

---

⁴¹² Tamtéž, s. 3.

⁴¹³ SOKA Přerov, SPP, Evžen Mandl, Ohlašovací list. Do Sydney připlul v únoru 1939.

⁴¹⁴ NA, f. MSP-L, k. 69, Seznam čs. běženců žijících t. č. v Australii, 8. 12. 1944, list č. 15.

⁴¹⁵ NA, f. PŘ 1931–1940, sign. M 660/17 Mandl Beno.

⁴¹⁶ NAA Perth: K269, 14 MAR 1940 ORAMA.

⁴¹⁷ NA, f. MSP-L, k. 69, Seznam čs. běženců žijících t. č. v Australii, 8. 12. 1944, list č. 21.

⁴¹⁸ NAA Perth: K269, 22 DEC 1941 TAIPING.

⁴¹⁹ Podrobněji viz kapitola 7.5.

Za poslední židovské uprchlíky, jimž se podařilo dostat do Austrálie, pak můžeme považovat rodinu olomouckého cukrovarnického podnikatele **Dr. Alberta (Vojtěcha) Maye**. Mayovi opustili Česko-Slovensko den před nacistickou okupací 14. března 1939, aby se dostali do Palestiny. Odtud se následně v roce 1943 přesunuli do Austrálie.⁴²⁰

Abychom mohli počet židovských emigrantů z bývalého Československa vyčíslit přesněji a porovnat ho s nežidovskými uprchlíky a emigranty, musíme analyzovat nejpodrobnější z dochovaných seznamů. Ten pro potřeby ČSČK, jehož centrála se za války nacházela v Londýně, pořídil generální konzul v listopadu 1944 pod názvem „*Seznam čs. běženců žijících t. č. v Australii.*“ Ani tento seznam nebude zcela jistě kompletní. Z jiných pramenů a dílčích seznamů víme o dalších Čechoslovácích, kteří do Austrálie přicestovali v letech 1938-1942. Na seznamu není uveden například akademický malíř Richard Schrötter, přestože se tam nachází jeho bratr Robert. V řadě dalších případů zde nejsou u mužů uvedeny jména jejich manželek, přestože se do Austrálie vystěhovaly společně. Na seznam pak nebyly zapisovány nedospělé děti, které do země přicestovaly se svými rodiči. Za poslední vlnu uprchlíků, která je do seznamu zahrnuta jen torzovitě, pak můžeme považovat skupinu 14 rodin, které byly do Austrálie evakuovány z britského Singapuru po japonské invazi v roce 1942.⁴²¹

Výhodou dochovaného seznamu běženců naopak je, že kromě podrobných osobních údajů obsahuje také záznamy o vyznání dotyčného nebo datum, kdy daná osoba opustila vlast. Na nečíslovaném seznamu o rozsahu 25 stran jsou uvedena jména a údaje 274 osob,⁴²² z nichž 166 (61 %) se přihlásilo k židovskému náboženství. K tomuto číslu lze připočít dalších 23 těch, kteří nechali kolonku nevyplněnou. Zcela jistě se nejednalo o osoby bez vyznání, poněvadž tuto možnost v seznamu najdeme, ale jak lze zjistit ze srovnání s dalšími prameny⁴²³, v drtivé většině takovýchto případů šlo o Židy, kteří utekli z Československa, protektorátu nebo Slovenského štátu z obav před rasovou perzekucí. Ani údaj o 189

---

⁴²⁰ PERNÝ, Tomáš: *Arizace židovského majetku v Olomouci*. Magisterská diplomová práce, FF UP, Olomouc 2016, s. 89.

⁴²¹ NA, f. MV-L, sign 2-79-1.

⁴²² NA, f. MSP-L, k. 69, Seznam čs. běženců žijících t. č. v Australii, 8. 12. 1944, list č. 1-25.

⁴²³ Někdy se k židovské konfesi hlásí rodinní příslušníci. Zde se jedná například o Dr. Jana Vohryzka, který odmítl na konzulátu svou konfesi uvést s odvoláním na to, že otázka je protiústavní. Jeho žena Rita však uvedla náboženství židovské. Srovnej VÚA-VHA, Sb. 24, sign 24-24-13/28; NA, f. MSP-L, k. 69, Seznam čs. běženců žijících t. č. v Australii, 8. 12. 1944, list č. 23.

židovských osobách (69 %) ale nebude konečný. Řada z nich se totiž na konzulátě kvůli nejrůznějším obavám raději formálně přihlásila k některé křesťanské konfesi (nejčastěji k církvi římsko-katolické nebo evangelické), ačkoli z dochovaných meziválečných pramenů lze ověřit, že se nejednalo o konvertity. To je případ Wolfganga Reisera a jeho matky Elišky anebo MVDr. Rudolfa Farkaše.⁴²⁴ Ověřovat v sekundárních pramenech u všech osob ze seznamu jejich víru či národnost,⁴²⁵ nebo dokonce rasový původ,⁴²⁶ se jeví jako velmi náročné.⁴²⁷ Na základě provedené analýzy však lze konstatovat, že Židé tvořili přinejmenším nadpoloviční většinu uprchlíků z bývalého Československa, kteří se do Austrálie dostali v rozmezí let 1938–1940 (1942,1943).

---

⁴²⁴ Viz NA f. Policejní ředitelství Praha II – prezidium (1931-1940), k. 1039, sign. 42/O-76/15, s. 9-11; VÚA-VHA, SKL, Rudolf Farkaš.

⁴²⁵ V některých případech se mohlo jednat o Židy bez vyznání.

⁴²⁶ Ten byl totiž často hlavním důvodem, proč dotyční svou původní vlast opouštěli.

⁴²⁷ Srovnej MARŠÁLEK, Zdenko: Víra – národnost – státní příslušnost. Problém vznikající databáze příslušníků čs. zahraničních jednotek za 2. světové války, In: Coufalová, Iveta (Ed.): Identita versus integrita II. Spolužití Čechů, Němců a Židů v oblasti Šumavy a Českého lesa. Příspěvky z mezinárodní konference, která se konala ve dnech 25. a 26. 4. 2007 v Horské synagoze v Hartmanicích, Plzeň 2007, s. 195–200.

4. Situace československé krajanské komunity v Austrálii od okupace Čech a Moravy do počátku druhé světové války (březen až září 1939)

Výrazný předěl ve vzájemných česko-slovensko-australských vztazích nastal po definitivním rozpadu Česko-Slovenska a okupaci Čech a Moravy. Hlavní zásluhu na udržení vzájemných vazeb měl tehdejší vicekonzul Adolf Solanský. Jelikož se záhy ocitl ve vedení čs. zahraniční akce v Austrálii, je mu v této kapitole věnována zvláštní pozornost. Příslušná podkapitola obsahuje jeho biogram, který shrnuje Solanského život od narození až do smrti se zřetelem na jeho diplomatické působení. Následující část se zabývá vlastní činností čs. generálního konzulátu v Sydney ve složitém období roku 1939. Jak uvidíme dále, právě tehdy se rozhodovalo o dalším bytí a nebytí tohoto čs. zastupitelského úřadu: pokud by se vicekonzul zachoval stejně jako jeho nadřízený a odjel do protektorátu, neměli by čs. občané v Austrálii žádného zástupce.

4.1 Kvantifikace krajanské komunity Čechoslováků v Austrálii za druhé světové války

Podle údajů čs. generálního konzulátu v Sydney žilo na počátku roku 1939 v Austrálii na 600 Čechoslováků.⁴²⁸ Nejednalo se o centralizovanou krajanskou kolonii v pravém slova smyslu, protože její členové byli rozptýleni ve všech šesti svazových státech, dokonce i v odlehlém Severním teritoriu patřícím pod správu Teritoria hlavního města. Československý kroužek v Sydney měl v té době asi 50 členů. Co se týče národnostního složení, generální konzul Solanský uvedl, že „*dvě třetiny našich krajanů byli dělníci ze Slovenska, ostatek Češi s malou příměsí [českých] Němců*“.⁴²⁹ Většinu tedy tvořili Slováci v počtu kolem 400 osob, podle odhadů slovenské exilové historiografie však mohl být tento počet o něco nižší, v rozmezí od 200⁴³⁰ do 300–350 osob.⁴³¹ Jelikož tyto údaje nejsou nijak doloženy, můžeme dát za pravdu spíše zprávě generálního konzula z roku 1943. Podle jeho údajů přibylo do země mezi lety 1938–1940 „*česko-židovských vystěhovalců něco přes 400*“.⁴³² Krajanská kolonie se tak

---

⁴²⁸ Toto číslo bohužel nemůžeme srovnat s oficiálními údaji australských úřadů, celostátní cenzy jsou totiž k dispozici pouze pro rok 1933 a pak až pro rok 1947. Viz Tabulka č. 4.

⁴²⁹ AMZV, f. LA-O, k. 167, Diplomatický sbor ZÚ čsl. Sydney–Teheran, sl. Různé, Strojopis Dr. Solanského *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 4.

⁴³⁰ VRTIELKA, Ján: Dejiny Slovákov v Austrálii až po súčasnosť. In *Slovenský povojnový exil*. Martin, MS 1998, s. 213–219.

⁴³¹ VNUK, František: K slovenskej Austrálii. In *Slováci v zahraničí* 21, 2004, s. 100–104.

⁴³² AMZV, f. LA-O, Sydney, složka Různé, Strojopis Dr. Solanského *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 4. Srovnej též kapitolu 3.2

rozšířila na téměř 1000 osob, což je početně srovnatelné s válečnou komunitou Čechoslováků v Brazílii⁴³³ nebo Švýcarsku.⁴³⁴ Relativně nejpřesnější číslo pochází od australského statistického úřadu, který na dotaz čs. konzula uvedl, že „*koncem roku 1940 bylo v Australii 937 československých občanů, z toho 603 mužského a 334 ženského pohlaví*“.⁴³⁵ Solanský se následně pokusil na základě vlastní evidence vyhotovit kompletní seznam všech čs. státních příslušníků v Austrálii a na Novém Zélandě, který koncem července 1941 zaslal na MZV do Londýna. Dospěl k celkovému počtu 669 osob pro celou Australasii (Austrálie a Nový Zéland); na Novém Zélandě bylo usazeno pouze 86 Čechoslováků, v Austrálii pak přinejmenším 583.⁴³⁶ Tento číselný údaj je výrazně nižší než informace statistického úřadu, Solanský totiž například neměl k dispozici žádné údaje o krajanech z ostrovní Tasmánie, především však byla v té době značně neúplná evidence židovských uprchlíků. O rok později potvrdil v telegramu zaslaném na MZV číslo 900 s poukazem na to, že aktuální australské policejní statistiky uvádějí například daleko větší počet Čechoslováků usazených v Sydney. To však nebylo přesné, poněvadž „*více než 50 procent cizinců, kteří u policie přihlásili čs. národnost, [byli] němečtí a rakouští židé*“.⁴³⁷

4.2 Vicekonzul a generální konzul PhDr. Adolf Solanský (1892–1968): legionář, diplomat a odbojář⁴³⁸

Adolf Solanský se narodil 7. října 1892 v Zubří u Rožnova (okres Valašské Meziříčí). Po maturitě na gymnáziu ve Valašském Meziříčí (9. července 1912) začal od zimního semestru 1912 studovat na Filozofické fakultě české univerzity v Praze. Po absolvování jednoho semestru přešel na Právnickou fakultu, kde stačil absolvovat tři semestry, než musel studium přerušit z důvodu vypuknutí války.

---

⁴³³ JIRÁNEK, Tomáš: *Šéf štábu Obrany národa. Neklidný život divizního generála Čeňka Kudláčka*. Praha 2015, s. 322.

⁴³⁴ KOPECKÝ, Jaromír: Krajanské hnutí ve Švýcarsku za druhé světové války. ČsČH 16 [66], 1968, č. 6, s. 911–924; KOPECKÝ, Jaromír: *Ženeva. Politické paměti 1939–1945*. Ed.: Němeček, Jan. Praha 1999.

⁴³⁵ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. krajanská péče, Přípis Dr. Solanského čs. MZV, 8. 3. 1941.

⁴³⁶ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Krajanská péče, Seznam čsl. státních občanů, 23. 7. 1941, část A) Australie.

⁴³⁷ AMZV, f. LA-O, k. 476, Statistická data o krajanech v Austrálii a na Nov. Zélandu, 25. 9. 1942.

⁴³⁸ Pokud není uvedeno jinak, je Solanského biogram sestaven na základě následujících pramenů: AMZV, OSO, spis A. Solanského, VÚA-VHA, Sb. 255/1946, Spis A. Solanského.

Dne 18. září 1914 byl odveden jako kadet aspirant k pěšímu pluku 28.⁴³⁹ Během nasazení na východní frontě padl 7. února 1915 do zajetí, kde se již od listopadu 1915 dožadoval informací ohledně vstupu do čs. vojska (České družiny). Dne 1. srpna 1916 se pak oficiálně přihlásil do čs. legií v Rusku a stal se spolupracovníkem zajateckého odboru v Kyjevě. Dne 2. května 1918 byl v Omsku zařazen v hodnosti střelce (vojína) do československého vojska jako spolupracovník Československé Národní Rady (ČsNR). Až do roku 1920 působil u různých konzulárních úřadů čs. legií v Omsku, Irkutsku a nakonec ve Vladivostoku; po vzniku samostatného československého státu byl v lednu 1919 převeden do politického oddělení čs. Ministerstva války. Dne 14. července 1919 se tak jako celá řada dalších čs. legionářů v Rusku oženil, a to s Eugenií Kirchhoffovou (nar. 13. 11. 1895). Spolu s ní se nakonec nechal z Vladivostoku evakuovat 20. lodním transportem (*Amerika II*),⁴⁴⁰ na rozdíl od ostatních legionářů se však nevrátil do vlasti, nýbrž zůstal z pracovních důvodů a také díky dobrým jazykovým znalostem v americkém New Yorku.

Od července 1920 pracoval jako smluvní úředník čs. ministerstva zahraničních věcí na čs. generálním konzulátu v New Yorku a od roku 1922 působil tamtéž jako konzulární kancelářský tajemník (1925), posléze jako kancelářský vrchní oficiál (1927) a svou – přes jedenáct let trvající – úřednickou kariéru zakončil jako konzulární atašé. Souběžně se svým zaměstnáním pokračoval Solanský ve vysokoškolském studiu, které musel v roce 1914 kvůli válce přerušit. V New Yorku vystudoval prestižní Kolumbijskou univerzitu (*Columbia University in the City of New York*), kde 27. února 1924 obdržel magisterský diplom *Master of Arts (M.A.)*. Následně na téže univerzitě zahájil postgraduální studium a 19. listopadu 1928 složil závěrečnou zkoušku v oboru mezinárodního práva a národního hospodářství. Následně mu byl 18. prosince 1928 udělen titul *Doctor of Philosophy (Ph.D.)*. Jeho anglicky psaná disertační práce s názvem *German administration in Belgium* v rozsahu 181 stran byla v roce 1928 vydána knižně⁴⁴¹ a dodnes bývá citována v zahraniční odborné literatuře.⁴⁴² Diplom byl později Solanskému nostrifikován v Československu, což schválil nejprve profesorský sbor

---

⁴³⁹ VÚA-VHA, SKmen, Adolf Solanský.

⁴⁴⁰ K jeho legionářské činnosti viz VÚA-VHA, Sb. LPS, Adolf Solanský (složka má přes 100 stran).

⁴⁴¹ SOLANSKÝ, Adolf: *German administration in Belgium*. New York 1928.

⁴⁴² Viz například WASSERSTEIN, Bernard: *Barbarism and civilization: a history of Europe in our time*. 1st pub. Oxford 2007; BENVENISTI, Eyal: *The international law of occupation*. Second edition. Oxford 2013.

FF Univerzity Karlovy a následně i Ministerstvo školství, díky čemuž dne 22. února 1929 získal titul PhDr.⁴⁴³

V říjnu 1931 byl Dr. Solanský přeložen z New Yorku na Ministerstvo zahraničních věcí do Prahy a jako ministerský koncipista a posléze ministerský komisař poté působil ve zpravodajském oddělení tohoto ministerstva.⁴⁴⁴ V Československu se ani tentokrát dlouho nezdržel a ke dni 1. dubna 1934 nastoupil službu u čs. generálního konzulátu v Sydney jako konzulární atašé. Do Sydney připlul společně s manželkou v předstihu koncem března 1934;⁴⁴⁵ tehdy nejspíše netušil, že do Československa se v důsledku válečných událostí vrátí jako bývalý generální konzul teprve po dlouhých dvanácti letech až v roce 1946.

Po odjezdu generálního konzula Dr. Kuráže do Československa v květnu 1935 vedl Solanský úřad v dočasné hodnosti vicekonzula,⁴⁴⁶ a to až do příjezdu nového generálního konzula Františka Květoně v prosinci 1935.⁴⁴⁷ Funkci vicekonzula však oficiálně obdržel až v roce 1936. Oba jeho nadřízení, Dr. Kuráž a později i František Květoň, s ním byli maximálně spokojeni a v Solanského osobním spisu jeho schopnosti hodnotí velmi vysoko. K zásadnímu rozporu mezi generálním konzulem Květoněm a vicekonzulem Solanským došlo až po březnových událostech roku 1939.⁴⁴⁸ Na rozdíl od Květoně zůstal Solanský v Austrálii po celou válku a po uznání čs. exilové vlády v Londýně byl 20. srpna 1941 po zásluze jmenován čs. generálním konzulem. Australská vláda ho přitom jako takového oficiálně uznávala již od 27. února 1941, jak informoval v příslušné vyhlášce australský úřední věstník *Commonwealth of Australia Gazette*.⁴⁴⁹

---

⁴⁴³ AUK, f. MUK, inventární číslo 7, Matrika doktorů Univerzity Karlovy VII., folio 3078, záznam Adolf Solanský.

⁴⁴⁴ K jeho činnosti viz ABS, f. Z, sign. Z-6-350/402; NA, f. Ministerstvo vnitra I – prezidium, Praha, sign. 225-758-19.

⁴⁴⁵ NAA Perth: K269, 24 MAR 1934 ORONSAY; Solansky A. (Mr), Solansky E. (Mrs).

⁴⁴⁶ NAA Sydney: C123, 9697; Solansky, Adolf (Czechoslovakian).

⁴⁴⁷ Srovnej kapitulu 2.2.2.

⁴⁴⁸ K tomu viz 4.2.

⁴⁴⁹ AMZV, f. LA-O, k. 167, složka Krajanská péče, Gen. konsul Dr. A. Solanský – oficiální uznání Austrálii, 28. 2. 1941.

Solanský setrval v Austrálii i po skončení druhé světové války, a to až do března 1946, kdy jej vystřídal JUDr. Josef Němeček (1891–1947).⁴⁵⁰ Po návratu do Československa působil jako vrchní odborový rada a vedoucí oddělení V/5 (administrativní sekce). Jeho odbojové zásluhy byly oceněny udělením osvědčení na základě zákona č. 255/1946, jímž mu byl přiznán statut *účastníka boje za národní osvobození*. Jakožto účastníkovi zahraničního hnutí mu byla započítána doba od 15. března 1939 do 5. května 1945. Samotné osvědčení mu bylo uděleno 13. května 1948, po únorovém komunistickém převratu však v poválečné republice nastaly nové podmínky. Vysokoškolsky vzdělaný prvorepublikový a válečný diplomat a účastník prvního i druhého zahraničního odboje nebyl novému režimu pohodlný. Patřil mezi první postižené diplomaty na MZV:⁴⁵¹ na tzv. dovolenou s čekáním byl odeslán již týden po únorových událostech a v září 1948 byl z ministerstva definitivně propuštěn.

Doposud se předpokládalo, že podobně jako jiní po únoru propuštění a perzekvování diplomaté, i Solanský emigroval na Západ.⁴⁵² Pochopitelně by se mohl dobře uplatnit v USA nebo Austrálii, neboť v obou těchto zemích prožil dohromady přes 20 let svého života. Na základě dalšího archivního výzkumu a rozhovoru s pamětnicí však lze konstatovat, že do zahraničí neodešel a v rodném Československu nakonec i zemřel. Ztráta zaměstnání ho brzy donutila ke změně bydliště. Zatímco ještě v roce 1949 bydlel společně s manželkou na pražských Vinohradech (Lucemburská 17), na počátku padesátých let se manželé Solanští přestěhovali do Prahy-Podolí, kde pobývali na adrese Sinkulova 10 a posléze Na Dolinách 2.⁴⁵³ Ve stejném domě tehdy se svými rodiči bydlela i mladá dívka jménem Olga Runtová (dnes MUDr. Olga Sedláčková), jejíž matka JUDr. Valeria Runtová se s paní Solanskou přátelila. Dr. Sedláčková autorovi potvrdila, že manželé Solanští v domě Na Dolinách č. 2 v 50. letech skutečně bydleli, a to v pátém patře v malé garsoniére. Podle vzpomínek Dr. Sedláčkové vycházeli manželé Solanští z domu vždy pečlivě upraveni a elegantně, až noblesně oblečení. Děti neměli, chodívali společně na procházky a v pozdějších letech na

---

⁴⁵⁰ K němu viz DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan – MICHÁLEK, Slavomír: *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha 2013, s. 169.

⁴⁵¹ Srovnej KOUTSKÁ, Ivana: *Únor 1948 a perzekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí*. Paměť a dějiny 2, 2008 č. 1, 2008, s. 39–52.

⁴⁵² K němu viz DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan – MICHÁLEK, Slavomír: *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha 2013, s. 222.

⁴⁵³ NA, f. PŘ II – EO, Solanský Adolf, 1892; Tamtéž, f. PŘ 1941–1951, sign. S 4119/3 Solanský Adolf.

obědy do „ženských domovů“.⁴⁵⁴ Na základě dalšího výzkumu můžeme konstatovat, že Dr. Solanský, který si v důchodu přivydělával jako lektor angličtiny, byl během svých procházek po Praze šikanován komunistickou policií.

V uvolněné atmosféře 60. let se rozhodl požádat prezidentskou kancelář o uznání svých odbojových zásluh a vyplacení služebních doplatků za léta 1939–1946. Poslední dochovaný dokument nese datum 30. listopadu 1967. Jedná se o dopis napsaný Dr. Solanským a adresovaný prezidentu Novotnému, odpověď na něj však pisateli odeslána nebyla.⁴⁵⁵ Žádné morální rehabilitace se Dr. Solanský nedožil. V důsledku nemoci zemřel ještě před srpnovou okupací Československa dne 4. června 1968 v pražské Thomayerově nemocnici (Praha-Krč).⁴⁵⁶

4.3 Československý generální konzulát v Sydney a 15. březen 1939

Čelným představitelem vznikajícího čs. odboje v Austrálii se stal již v březnu 1939 tehdejší vicekonzul Adolf Solanský, který *de facto* zachránil hlavní čs. zastupitelský úřad v Austrálii před zánikem. Jeho nadřízený, generální konzul František Květoň (1881–1976), se totiž rozhodl po 15. březnu 1939 předat úřad svému německému protějšku, jímž byl nacista **Dr. jur. et Dr. phil. Rudolf Asmis** (1879–1945). Asmis byl zkušený diplomat, který začal pracovat ve službách německého ministerstva zahraničí (Auswärtiges Amt) hned po své promoci v roce 1906. Do první světové války působil jako německý konzul v Belgickém Kongu, za války v okupované Belgii a po válce pak na různých diplomatických postech (Moskva, Taškent, Bangkok).⁴⁵⁷ Od října 1932 do roku 1939 byl generálním konzulem I. třídy v Sydney s akreditací také pro Nový Zéland a Fidži. Dne 1. dubna 1938 se stal členem NSDAP.⁴⁵⁸ Pro převzetí čs. generálního konzulátu v březnu 1939 odjel v dubnu do Německa a v Austrálii posléze setrval pouze jeho zástupce Dr. Oscar Seger.

---

⁴⁵⁴ Řízený rozhovor autora s MUDr. Olgou Sedláčkovou (Praha), 19. 10. 2015.

⁴⁵⁵ AKPR, fond Protokol 1000 (rok 1967), sign: 42683/67, PhDr. Adolf Solanský, bývalý generální konzul v Austrálii – služební doplatky 1961–1967.

⁴⁵⁶ Sbírká autora, Duplikát úmrtního listu vystavený Městskou částí Praha 4, 24. 8. 2016. Za pomoc s dohledáním údajů v knize úmrtí vděčí autor matrikářce Bc. Janě Klimakovské.

⁴⁵⁷ http://www.bundesarchiv.de/aktenreichskanzlei/1919-1933/01a/adr/adrag/kap1_1/para2_84.html [28. 7. 2016]

⁴⁵⁸ NAA Canberra: A1068, IC47/15/1/16/1, Consular Representatives in Australia. GERMAN [digitalizováno]. K jeho kariéře a činnosti v Austrálii srovnej TAMPKE, Jürgen: *The Germans in Australia*. Cambridge 2006, s. 130–131; WINTER, Barbara: *The Most Dangerous Man in Australia?* Carindale 2010, s. 50–51.

Vraťme se však zpátky do března 1939. Okolnosti Květoňova selhání již byly popsány,⁴⁵⁹ a proto se v tomto případě omezíme na shrnutí faktů a několik doplnění. Květoň, ačkoli sám účastník prvního čs. odboje ve Francii, se jednak s odvoláním na instrukce bývalého československého ministra zahraničí Františka Chvalkovského, jednak s poukazem na nemoc svých příbuzných v protektorátu a kvůli obavám z jejich případné perzekuce rozhodl vrátit do vlasti. Solanský k tomu v roce 1943 ve své souhrnné zprávě stručně podotkl: „*Přestrašen vývojem událostí Květoň vydal dne 27. března úřad Němcům a s úřadem přes L [australských liber] 700 na hotovosti za tři dny odjel do protektorátu.*“⁴⁶⁰ Během důkladného poválečného vyšetřování vyšla najevo celá řada dalších podrobností, které nehovořily v Květoňův prospěch. Závěrečná zpráva vyšetřující komise MZV pak došla k závěru, že „*Květoň nemusil z politických příčin v Australii úřad vydávati, že jej mohl udržeti a to i při zachování své existence v Australii, jak to prokázal jeho zástupce Dr. Solanský, který se vydaného úřadu ujal a jej dále vykonával. Za závažný důvod polehčující uznává vyšetřující komise jedině morální násilí, jež bylo na Dra Květoně pácháno Němci, hrozba zničením jeho jediného syna a jeho blízkých rodinných příslušníků.*“⁴⁶¹ Z uvedených důvodů se po válce do služeb ministerstva zahraničí nevrátil, přestože se v protektorátu zapojil do domácího odboje.

Situace v Austrálii se zdála být vážná, rychle se však obracela k lepšímu, jak v roce 1940 v dopise do USA informoval jeden z čs. krajanů usazených v Austrálii R. Radil: „*Na štěstí zástupce Květoňův Dr. Solanský neseď Němcům na lep. Německé rozkazy ignoroval s klidem sibiřského legionáře a místo, aby následoval Květoně do Protektorátu, připojil se ihned k osvobozené akci, kterou právě zahájil v Americe president Dr. E. Beneš.*“⁴⁶² Toho Solanský okamžitě kontaktoval a 31. března 1939 obdržel z Chicaga na svůj telegram zásadní odpověď: „*Je-li možno v dohodě s [australskými] úřady fungujte dále, jinak organizujte krajany. Připravujeme odboj jako za poslední války.*“⁴⁶³ Se souhlasem australského ministra

---

⁴⁵⁹ NĚMEČEK, Jan: *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady.* Praha 2008, s. 100–102.

⁴⁶⁰ AMZV Praha, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 2. Viz také *THE CZECH CONSULATE*. In: *The Sydney Morning Herald* (NSW: 1842 - 1954), Monday 27 March 1939, p. 10.

⁴⁶¹ AMZV, OSO, spis F. Květoně, Závěrečná zpráva vyšetřující komise, 17. 2. 1947, s. 5.

⁴⁶² ACASA, karton 87, Korespondence Československé národní rady v Chicagu s čs. krajany v Austrálii (1941–1945), nezpracováno, R. Radil: *Naše akce v Australii*, nedatováno [1940], s. 2.

⁴⁶³ AMZV, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 2.

zahraničí „Billyho“ Hughese (bývalého ministerského předsedy z období Velké války) pak od 6. dubna 1939 konzulát vedl, byť v náhradních prostorách, až do konečného uznání československé prozatímní vlády v Londýně ze strany Britů. Krajané v Sydney byli s výsledky Solanského úsilí seznámeni již 8. dubna 1939, kdy vzniklo široce pojaté „Krajanské sdružení“ v Sydney. To mělo jediný hlavní cíl: „*podporovati osvobozenickou akci, zahájenou presidentem Republiky Dr. E. Benešem.*“⁴⁶⁴ Jelikož původní prostory čs. generálního konzulátu byly po Květoňově selhání ztraceny, musel Solanský zpočátku úřadovat ve svém bytě. Později mu bezplatně nabídl polovinu své kanceláře zástupce firmy Baťa Bedřich Heim (1909–1942), který střídavě pobýval v Singapuru a Austrálii.⁴⁶⁵ „*Nápis na dveřích kanceláře nenechává již pochybovati o tom, že v Sydney je opět konzulární úřad Československé republiky.*“⁴⁶⁶

Pro vznikající čs. odboj v Austrálii se situace výrazně zlepšila v září 1939, kdy Australský svaz vypověděl nacistickému Německu válku, aby tak jako ve válce předchozí pomohl mateřské Velké Británii. Německý generální konzulát v Sydney byl uzavřen a zájmy Němců na pátém kontinentě tak mohlo hájit pouze neutrální Švýcarsko, přičemž většina Němců byla internována v zajateckých táborech jako nepřátelští cizinci.⁴⁶⁷

Edvard Beneš se mezitím 18. července 1939 vrátil z USA zpátky do Velké Británie. Po vypuknutí války se snažil navázat styky nejen s Velkou Británií, ale také s jejími dominii. Dne 7. září 1939 odeslal ministerskému předsedovi Austrálie Menziesovi telegram, na nějž obdržel následující odpověď: *The Commonwealth Government welcomes the support of the*

---

⁴⁶⁴ Tamtéž.

⁴⁶⁵ V roce 1942 se nacházel v Singapuru. Odtamtud se v předstihu pokusil evakuovat lodí do Indie, zahynul však na moři. Srovnej http://www.cofepow.org.uk/pages/ships_ss.redang_passenger_list.pdf; *Historie baťovců v Malajsií* (volný překlad článku *The story of Batamen in Malaya*), autor článku neznámý, publikováno v *Batanagar News*, Vol. IX. Nr. 40. z 6. 10. 1945, dostupné online na <http://mujweb.cz/ipro/stripky/clanky/bata.htm> [21. 8. 2016].

⁴⁶⁶ AMZV ,f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 3. Viz také ohlasy v australském tisku: *SOLANSKY – Man Who Waited*. In: *The Sun* (Sydney, NSW : 1910 - 1954), Sunday 17 September 1939, p. 3; *STORY OF SOLANSKY – Man Who Waited*. In: *Goulburn Evening Penny Post* (NSW : 1881 - 1940), Thursday 21 September 1939, p. 1; *CZECH CONSUL RISES WITH HIS PEOPLE*. In: *Tweed Daily* (Murwillumbah, NSW: 1914 - 1949), Saturday 25 November 1939, p. 7; *CZECH CONSUL REOPENS CONSULATE OFFICE*. In: *Daily Examiner* (Grafton, NSW : 1915 - 1954), Thursday 23 November 1939, p. 7.

⁴⁶⁷ TAMPKE, Jürgen: *The Germans in Australia*. Cambridge 2006, s. 132–133. Viz také kapitola 7.6.

*Czechoslovak People in the Allied struggle against Hitlerism.*⁴⁶⁸ K oficiálnímu uznání jako hlavy čs. zahraničního odboje měl však Edvard Beneš v té době ještě daleko – sám se ostatně v odpovědi na tuto zprávu podepsal jako bývalý prezident Československa. Současně je třeba poznamenat, že ze strany Menzies se jednalo spíše o zdvořilostní frázi: jak je patrné z jeho pozdějšího válečného deníku, nepatřil k přátelům myšlenky poválečného obnovení Československa ani Polska, a to ani poté, co australská vláda oficiálně uznala čs. prozatímní vládu se sídlem ve Velké Británii. Od konce ledna až do konce května 1941 pobýval Menzies mimo Austrálii, ve Velké Británii se totiž účastnil zasedání Churchillova válečného kabinetu a cestou do Británie navštívil také australské jednotky bojující na Středním východě. Co se týče jeho vztahu k Československu, zajímavostí, že v neděli 2. února 1941 vedl v irácké Basře rozhovor se Sirem Basilem Newtonem, který byl v době mnichovské krize britským ambasadorem v Praze: „*Newton o Benešovi smýšlí dobře — není to žádný ‚šejdír‘ (za jakého jej má Bruce⁴⁶⁹), i když možná trochu moc akademik.*“⁴⁷⁰ Jeho vlastní názorové postoje jsou dobře čitelné z následujících dvou záznamů (středa 19. února 1941 a čtvrtek 24. dubna 1941): „*Měli bychom budovat raději Francii než Česko-Slovensko. To nemá samo o sobě žádný význam.*“⁴⁷¹ „*O morálním hledisku nemám pochyb. Raději Dunkerque než Polsko nebo Československo.*“⁴⁷²

Jak uvidíme dále, na fungování čs. generálního konzulátu ani činnost čs. krajanské komunity v Austrálii neměly tyto názory australského ministerského předsedy výrazný vliv.

---

⁴⁶⁸ NAA Canberra: A1608, C41/1/3; War - 1939. Dr. Edward BENES.

⁴⁶⁹ Myšlen S. M. Bruce australský vysoký komisař ve Velké Británii. K němu viz 5.1.1.

⁴⁷⁰ *Newton thinks well of Benes — not a ‘twicer’ (as Bruce thinks) but perhaps a trifle academic.* MARTIN, A.W. – HARDY, Patsy (Eds.): *Dark and hurrying days: Menzies’ 1941 diary.* Canberra 1993, s. 29.

⁴⁷¹ *Better we should build up France than Czecho-Slovakia. Latter is of no real moment per se.* MARTIN, A.W. – HARDY, Patsy (Eds.): *Dark and hurrying days: Menzies’ 1941 diary.* Canberra 1993, s. 58.

⁴⁷² *Of the moral merits I have no doubt. Better Dunkirk than Poland or Czechoslovakia.* MARTIN, A.W. – HARDY, Patsy (Eds.): *Dark and hurrying days: Menzies’ 1941 diary.* Canberra 1993, s. 117.

5. Československý generální konzulát v Sydney a jeho činnost v letech 1939–1945

5.1 Činnost čs. konzulátu od počátku války do uznání čs. exilové vlády (1939–1940)

Na počátku roku 1940 založil Dr. Solanský za pomoci Australanů *Australský komitét pro pomoc čs. vojenským silám ve Francii* a záhy se stal rovněž delegátem Československého červeného kříže (ČsČK) pro Austrálii a Nový Zéland. Předsedou australského komitétu byl jmenován australský finančník Alfred Davison a mezi další členy patřili pročeskoslovensky orientovaný australský ministr zahraničí „Billy“ Hughes nebo prezident nejvyššího soudu Frederick Jordan. Na komitétu pořádané společenské akci v květnu 1940, kde se prodávalo české sklo, které Solanský získal darem od australských dovozců, se podařilo vybrat 1 550 australských liber. Ty byly poté odeslány na účet ČsČK.⁴⁷³

Další finanční pomoc organizovali i sami krajané, z nichž někteří měli dokonce zájem podpořit čs. armádu ve Francii osobně. Podle pozdější zprávy jednoho ze šesti dobrovolníků, Ing. Jana Čapka, byl mezi Čechoslováky o službu v čs. zahraniční armádě největší zájem hned na počátku války, kdy „*se hlásilo dobrovolně na 40 Čechoslováků do naší zahraniční armády.*“⁴⁷⁴ Vicekonzul Solanský však v té době nedisponoval žádnými možnostmi, jak čs. dobrovolníky do Francie odeslat. Australská federální vláda navíc uznala Čs. národní výbor ve Francii až 15. května 1940. Situace se nezměnila ani po pádu Francie v červnu 1940, neboť čs. exilová vláda v Londýně nebyla Austrálií oficiálně uznána až do konce listopadu 1940. O zlepšení usiloval bývalý aktivní důstojník čs. meziválečné armády kpt. Felix Süsslund, který se do Austrálie dostal po složité anabázi až v březnu 1940. Jakmile se v novém prostředí zorientoval, zaslal na čs. MNO do Londýna třístránkový ručně psaný dopis, v němž zmínil svou snahu vstoupit do čs. zahraniční armády i své neúspěšné jednání s australským ministerstvem války a informoval také o poměrech mezi potencionálními dobrovolníky: „*[...] mojí jedinou snahou je dostat se do naší legie a dáti k dispozici veškeré své vědomosti k boji proti našemu nepříteli. Zjistil jsem, že ačkoliv Čechů a Slováků je v Sydney poměrně málo,*

---

⁴⁷³ AMZV Praha, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, *Austrálie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 5–6, Australská pomoc.

⁴⁷⁴ NA Praha, f. Ministerstvo průmyslu obchodu a živností – Londýn (MPOŽ–L), karton 77, sign. Z 94 (Austrálie), Zpráva Ing. Čapka *Austrálie. Hospodářské poměry a vztahy s ČSR*, 27. 6. 1943, s. 5–6.

*nachází se mezi nimi značný počet specialistů jako letců, dělostřelců, lékařů apod., kteří by vesměs s radostí uposlechli každé výzvy a hlásili se do našeho vojska.*⁴⁷⁵

5.1.1 Uznání československé exilové vlády Australským svazem

Dne 21. července 1940 oznámil britský ministr zahraničí lord Halifax, že „uznává prozatímní česko-slovenskou vládu, ustavenou Česko-Slovenským národním výborem v této zemi, a navazuje s ní styky“.⁴⁷⁶ Britové zároveň de facto přijali i Benešovu prezidentskou funkci, ačkoli souhlas s tzv. právní kontinuitou Československé republiky nebyl v dokumentu výslovně uveden. Přední čeští historici druhé světové války Jan Kuklík a Jan Gebhart shrnují důležitost tohoto uznání následovně: „Přes uvedená právní a politická omezení mělo britské uznání z 21. července 1940 pro československou věc v zahraničí velký význam. Českoslovenští exiloví představitelé přestali reprezentovat sami sebe.“⁴⁷⁷

Dne 22. listopadu 1940 pak uznala čs. prozatímní vládu také australská federální vláda a činnost čs. generálního konzulátu díky tomu mohla být plně obnovena. Uznání předcházelo jednání Huberta Ripky (1895–1958), státního tajemníka na čs. ministerstvu zahraničních věcí, s vysokým komisařem Austrálie, nejvyšším australským úředníkem sídlícím ve Velké Británii. Tím nebyl nikdo jiný než bývalý ministerský předseda Austrálie z let 1923–1926 Stanley Melbourne Bruce (také vikomt Bruce) (1883–1967).⁴⁷⁸

Podobně jako ministerský předseda Menzies nebyl ani Bruce Československu, zejména jeho exilovému prezidentu Benešovi, jehož považoval za šejdíře,⁴⁷⁹ příliš nakloněn. Ripka mu předal oficiální notu již 24. září 1940, a přestože jednání o délce 18 minut označil za srdečné, Austrálie čs. vládu uznala až po téměř dvou měsících. Bruce přitom slíbil, „že odevzdá věc vládě telegraficky a vzpomněl si při tom, že bylo jakési zdržení též při australském uznání [Československého] Národního výboru [...], omlouval se dodatečně ještě i za to. Projevil

---

⁴⁷⁵ VÚA–VHA, Sb. 20, sign 20-3-58/73-74, Süsslandův dopis, došlo na MNO do Londýna, 17. 9. 1940.

⁴⁷⁶ Citováno podle GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české*, s. 382.

⁴⁷⁷ Tamtéž.

⁴⁷⁸ Heather Radi, ‘Bruce, Stanley Melbourne (1883–1967)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/bruce-stanley-melbourne-5400/text9147>, poprvé publikováno tiskem 1979 [1. 10. 2016].

⁴⁷⁹ Viz 4.2.

velký zájem o čs. letce a řekl, že slyšel nadmíru uznale o nich mluvit britské důstojníky“.⁴⁸⁰ K definitivnímu uznání ze strany australské federální vlády tedy došlo až 22. listopadu 1940; všechna ostatní britská dominia čs. vládu uznala dříve.⁴⁸¹ Pro srovnání uveďme, že v ještě horším postavení než čs. exilová vláda se nacházel Francouzský národní výbor (FNV), ustanovený gen. de Gaullem 24. září 1941. Zatímco Velká Británie a SSSR jej uznaly několik dní po jeho vzniku, Austrálie se již tehdy postupně přizpůsobovala zahraniční politice USA a FNV uznala až téměř po roce.⁴⁸²

Československý generální konzulát sídlil od 1. září 1941 na nové reprezentativní adrese Martin Place 19 (*Prudential Building*), v 60 metrů vysokém mrakodrapu v samém centru Sydney.⁴⁸³ Konzulát se nacházel v pronajatých místnostech v 10. patře budovy, což schválilo čs. MZV. Už při příležitosti čs. státního svátku 28. října 1941 byla na střeše mrakodrapu vztyčena československá a britská vlajka. Tehdy vznikla také série fotografií zachycující generálního konzula Solanského spolu s konzulárním úředníkem Ballekem, posléze odeslaných do Londýna prezidentu Benešovi.⁴⁸⁴ Po přestěhování do nových prostor byl čs. zastupitelský úřad v pravidelném telegrafním šifrovaném spojení s londýnským MZV a za léta 1941–1945 odeslal a přijal přes 200 telegramů.

Pro ukázkou můžeme citovat výměnu mezi Solanským a Ripkou z února 1942, kdy Japonci útočili na Singapur: „*Obsazením Singapuru otevřena Japoncům cesta do Austrálie. Australská obrana nestačí, americká pomoc dosud slabá. Nálada pesimistická. Dojde-li k evakuaci Sydneye mohl bych jedině s americkým konzulem. Jinam není spojení. Zajisti pro ten případ ve Washingtoně americká visa pro mne, Ballka, naše manželky a Ballkova syna Jana. Žádal jsem o to Hurbana, ale neodpověděl. Nelze nechat na poslední chvíli. Solanský*

---

⁴⁸⁰ NA, f. AHR, sign. 1-8-87, Kabinet H. Ripky MZV. Záznamy o rozhovorech H. Ripky 1940, Záznam o návštěvě, 24. 9. 1940.

⁴⁸¹ MÚA AV ČR Praha, f. Edvard Beneš III., sign. P69 / zahr. pol. 1 (Argentina–Holandsko), Austrálie; viz také Jan NĚMEČEK a kol. (eds.): *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940–1941. Svazek I*, Dokument č. 55, Praha 2006.

⁴⁸² ROE, Teiva *Les Français d'Australie et la France libre (1940–1944)*. In: *Outre-mers*, tome 96, n°360-361, 2e semestre 2008, pp. 216. Dostupné online www.persee.fr/doc/outre_1631-0438_2008_num_95_360_4360 [9. 3. 2016].

⁴⁸³ Dnes již budova nestojí, byla zbourána v roce 1960, aby ustoupila výstavbě MLC Centre (s výškou 228 metrů se v současnosti jedná o šestou nejvyšší budovu v Sydney), <http://sydneyarchitecture.com/GON/GON10.htm> <http://sydneyarchitecture.com/cbd/cbd5-06.htm> [9. 3. 2016].

⁴⁸⁴ MÚA AV ČR Praha, f. Edvard Beneš II, sign. V171/4, Austrálie.

282.⁴⁸⁵ „*Tvá 11. Nesdílím Tvého pesimismu, nicméně uložil jsem Washingtonu, aby o visa zažádal ve vhodném okamžiku. Ripka 617.*“⁴⁸⁶ Jak víme, k japonské invazi nakonec nedošlo, čs. generální konzul Solanský tedy mohl zůstat v Austrálii po celou válku a nadále se věnovat nejrůznějším aktivitám na podporu čs. zahraničního odboje a jeho zahraničního ústředí.

5.2 Podíl generálního konzulátu na vybraných aktivitách ve prospěch čs. zahraničního odboje a jeho londýnského ústředí (1940–1945)

Z celého spektra činností generálního konzulátu byly vybrány dvě důležité aktivity: organizace náboru do čs. armády a činnost delegatury Československého červeného kříže. Poněkud stranou zůstávají spolkové aktivity čs. krajanské komunity, které se podobaly například těm v Melbourne.⁴⁸⁷ Zvláštností krajanských akcí v Sydney bylo, že se jich vždy účastnil čs. generální konzul spolu s větším počtem židovských pomnichovských a pobřežnových emigrantů z Československa. Na tomto místě je proto vhodné zmínit alespoň některé důležité charakteristiky této komunity.

Podle mínění generálního konzula Solanského českoslovenští Židé v Austrálii příliš nesplynuli se starou předmnichovskou krajanskou kolonií. Někteří jednotlivci se sice stali členy kroužku v Sydney, ale jako skupina se na každodenní spolkové činnosti nepodíleli. Na druhou stranu se však v hojném počtu účastnili všech významných oficiálních akcí, které krajanský spolek pořádal, především oslav svátku 28. října nebo oslav narozenin prezidentů Masaryka a Beneše. „*Svůj nezáměr o čs. spolkový život vysvětlovali tím, že Slováci je ve spolku neradi vidí.*“⁴⁸⁸ Solanský to dával za vinu jejich povýšenosti. Na tomto místě je třeba poznamenat, že předmnichovskou krajanskou kolonii tvořili zejména příslušníci nižších sociálních vrstev (dělníci a rolníci, kteří odešli do Austrálie za prací), zatímco mezi čs. Židy byla celá řada vysokoškolsky vzdělaných intelektuálů, obchodníků a průmyslníků. Situace v Sydney se tak přiblížila stavu, jaký panoval i v předmnichovské republice: „*Nyní žijí obě složky velmi podobně jako doma: Češi a Slováci mezi sebou a židé zvlášť. Pojítkem je generální konzulát.*“⁴⁸⁹

---

⁴⁸⁵ Tamtéž, f. Edvard Beneš II/1, sign. DEP1/19, MZV Telegramy došlé, Austrálie 1942, došlo 13. 2. 1942.

⁴⁸⁶ Tamtéž, f. Edvard Beneš II/1, sign. DEP1/13, MZV Telegramy odeslané, Austrálie 1942, odesláno 19. 2. 1942.

⁴⁸⁷ Srovnej 6.1.3.

⁴⁸⁸ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Různé, *Austrálie v druhém odboji*, s. 4.

⁴⁸⁹ Tamtéž.

Po počátečních těžkostech se Židé na pátém světadílu rychle aklimatizovali a záhy bylo jejich postavení lepší než postavení krajanů z předchozí emigrační vlny. Ti pracovali v továrnách nebo ve vnitrozemí na odlehlých farmách, zatímco podnikaví Židé „zakoupili neb vybudovali továrny, jiní otevřeli obchody, restaurace a jiné podniky, jiní koupili činžovní domy neb zastávají výnosná místa průmyslových poradců“.⁴⁹⁰ Na rozdíl od většiny Čechoslováků také neměli takové problémy s angličtinou – většina hovořila už od začátku dostatečně dobře, anebo rovnou plynně. Židovskou komunitu z Československa tak nejvíce trápilo přezíravé chování rodilých Australanů, kteří ve všech cizincích viděli vetřelce a vykořisťovatele. V neposlední řadě si pak jakožto Středoevropané velmi pomalu zvykali na horké australské podnebí:⁴⁹¹ například koncem roku 1938, kdy na kontinent pravděpodobně dorazili první pomnichovští emigranti, dosahovaly teploty v Sydney až 46 °C a celé okolí přístavu zamořil dým z požárů okolní buše.⁴⁹² Podle generálního konzula většina židovské emigrace vznikající čs. zahraniční odboj prakticky ignorovala, a to až do pádu Francie v červnu 1940. Poté, co Britové 21. července 1940 uznali Čs. národní výbor jakožto prozatímní vládu a začali *de facto* respektovat vůdčí postavení E. Beneše coby prezidenta Československa v exilu, však mezi židovskými emigranty nastal obrat a postupně začali čs. zahraniční akci štědrě finančně podporovat – až se v roce 1943 stali „nejštědřejšími podporovateli Zvláštního fondu prezidenta republiky“.⁴⁹³ Tento fond byl založen na schůzi krajanského sdružení v Sydney v listopadu 1941, kdy krajané dospěli k názoru, že čs. exilová vláda v Londýně je již dostatečně etablovaná, a na popud generálního konzula se rozhodli vybírat peníze na „pomocnou akci pro obyvatelstvo Republiky po válce.“⁴⁹⁴

Činnost židovské emigrace jako celku zhodnotil generální konzul Solanský ve své zprávě o čs. zahraničním odboji v Austrálii za druhé světové války: „*Naše předmnichovská kolonie penězi přispěla poměrně málo, za to [převážně židovský] živel, který přišel do Australie po Mnichově, a zde se obchodně i jinak uplatnil, odkázal alespoň Zvláštnímu fondu prezidenta*

---

⁴⁹⁰ Tamtéž.

⁴⁹¹ Tamtéž.

⁴⁹² RICHARDS, Eric: *Destination Australia: migration to Australia since 1901* [online]. Sydney: University of New South Wales Press, 2008, s. 142. Dostupné online NA <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10367674> [22. 7. 2015].

⁴⁹³ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Různé, *Australie v druhém odboji*, s. 4.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 8.

*Republiky podporu opravdu účinnou.*⁴⁹⁵ K 1. říjnu 1943 obsahoval tento fond 938 australských liber, v červnu 1945 se již jednalo o částku 1 318 australských liber včetně úroků. Mezi pravidelné dárce patřili židovští krajané Robitschek a Dr. Vohryzek (Vernon).⁴⁹⁶ Pasivní ve vztahu k odboji naopak zůstávali pasivní židovští výtvarníci, například akad. mal. Richard Schrötter (1893–?), který v meziválečném Československu vytvořil řadu pláten v dnes oceňovaném stylu „nová věčnost“⁴⁹⁷ a v Austrálii si změnil jméno na Shorter,⁴⁹⁸ nebo žák Jana Štursy, sochař Dr. med. Arthur (John) Fleischmann (1896–1990). Ten se stal členem australské výtvarné skupiny *Meriola Group* a tvořil v Sydney i po válce, než odjel do Velké Británie (mezi jeho práce patří bronzové dveře na Státní knihovně v Sydney z roku 1947).⁴⁹⁹

---

⁴⁹⁵ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Různé, *Australie v druhém odboji*, s. 8 (Závěr).

⁴⁹⁶ MÚA AV ČR Praha, f. Edvard Beneš III., sign. KPR 4, P1/4, KPR finanční, Zvláštní fond prezidenta republiky v Sydney.

⁴⁹⁷ HABÁN, Ivo. *Fenomén německo-českého výtvarného umění 20. století*. Disertační práce. FF MU, Brno 2012, s. 92–96.

⁴⁹⁸ NAA Canberra, A12508, 13/300; Schroetter Richard; Tamtéž, A714, 25/10788; SURNAME - SHORTER; GIVEN NAMES- Richard; DATE OF NATURALISATION - 01 MAR 1945).

⁴⁹⁹ <http://www.fleischmann.org.uk/biogaust.html> <http://www.smh.com.au/money/investing/arthur-fleischmann-sculptures-for-sale-after-decades-in-storage-20160501-gojkc2.html>

5.2.1 (Ne)úspěšný nábor čs. dobrovolníků v Austrálii do československé zahraniční armády na Středním východě (1940–1941)⁵⁰⁰

5.2.1.1 Nábor krajanů do čs. armády v britských dominiích (příklad Kanady)

Po pádu Francie v červnu 1940 vypukla v čs. zahraničním odboji v náboru nových příslušníků do vojenských jednotek krize. Z Francie se do Velké Británie evakovalo „pouze“ 5 000 mužů z původních 13 000; získat nové dobrovolníky na evropském kontinentu začínalo být s ohledem na předpokládaný průběh války velmi náročné a do budoucna se dalo počítat pouze s jednotlivci. Vojenské orgány se proto rozhodly zaměřit svoji pozornost na Severoamerický kontinent, kde se nacházela početná krajaňská komunita.⁵⁰¹ V první řadě se jednalo o Kanadu: ta sice měla statut autonomního dominia,⁵⁰² ale stejně jako Velká Británie se nacházela ve válečném stavu s Německem – na rozdíl od Spojených států amerických, které zatím zůstávaly neutrální.

Do Kanady byla záhy vyslána Čs. vojenská mise v čele s plk. gšt. Čeňkem Kudláčkem (1869–1967), která v zemi působila v letech 1941 až 1943. Její velitel se pak přesunul do Brazílie, kde setrval až do roku 1945.⁵⁰³ Tříčlenná vojenská čs. mise se chystala i do USA, nakonec tam však pravděpodobně z ekonomických důvodů neodjela.⁵⁰⁴ Ve Spojených státech nicméně pro nábor usilovně pracoval čs. vojenský diplomat plk. gšt. Oldřich Španiel.⁵⁰⁵

---

⁵⁰⁰ Rozšířená verze této kapitoly byla publikována jako samostatná studie s rozsáhlou obrazovou přílohou. KREISINGER, Pavel: *Do australské nebo československé armády? K okolnostem (ne)úspěšného náboru mezi čs. krajaňskou komunitou v Austrálii za druhé světové války*. HaV 65, 2016, č. 4, s. 4–19.

⁵⁰¹ Podrobněji k počtům krajanů na severoamerickém kontinentě viz Tabulka č. 3.

⁵⁰² Kanadský parlament přijal faktickou nezávislost (tzv. Westminsterský statut – 1931) na rozdíl od ostatních britských dominií bezprostředně po vyhlášení. Austrálie přijala nezávislost se značnou nevolí až v důsledku válečných událostí v roce 1942. Viz VALKOUN, Jaroslav: *Na cestě k Westminsterskému statutu: Velká Británie, dominia a proměna Britského impéria v letech 1907–1931*. Praha 2015.

⁵⁰³ Srovnej BALÁŽ, Július: Československá vojenská mise v Kanadě (1941–1943) a Brazílii (1943–1945). In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica – HOFMAN, Petr (eds.): *Československá zahraniční služba v letech 1939–1945. Sborník studií*. ÚSD AV ČR, Praha 2008, s. 234–245; JIRÁNEK, Tomáš: *Šéf štábu Obrany národa. Neklidný život divizního generála Čeňka Kudláčka*. Praha 2015.

⁵⁰⁴ JIRÁNEK, Tomáš: *Československá vojenská mise v Kanadě za 2. světové války – předhistorie*. *Theatrum historiae* 6, 2010, s. 163–164.

⁵⁰⁵ Srovnej ŠPANIEL, Oldřich: *Československá armáda druhého odboje*. Chicago 1941; JIRÁNEK, Tomáš: *V Americe za války „před válkou“*. *Působení plk. gšt. Oldřicha Španiela v USA v letech 1939–1941*. *Theatrum historiae* 15, 2014, s. 271–295. Oldřich Španiel byl bratrem známého českého sochaře a medailéra Otakara Španiela (1891–1955). Otakarův syn a Oldřichův synovec Ivan Španiel (1918–1944) padl v řadách de Gaullovy Svobodných Francouzů, viz PROCHÁZKA, Ivan: *Příběh Ivana Španiela*. HaV 63, 2014, č. 4, s. 82–95.

Oproti Kanadě zůstávalo v tomto ohledu poněkud stranou jiné britské dominium, které navíc stále udržovalo mnohem těsnější vazby s mateřskou Velkou Británií. Československá krajanská komunita na opačném konci světa, v Austrálii, byla na jednu stranu sice menší, avšak dopravit čs. dobrovolníky spolu s australskou armádou na Střední východ by nemuselo být o mnoho náročnější než doprava „Čechokanadčanů“ do Velké Británie. Po (ne)úspěchu čs. vojenské mise v Kanadě se čs. MNO v Londýně z hlediska náboru zejména na země Latinské Ameriky, kde byla krajanská komunita rovněž početná.⁵⁰⁶

Jelikož v Austrálii na rozdíl od Spojených států nepůsobil v éře první republiky žádný čs. vojenský diplomat a čs. exilová vláda tam v průběhu celé války žádného nevyslala, čelila náborová akce na pátém kontinentě organizačním omezením. Hlavním a jediným organizátorem a zprostředkovatelem náboru tak kromě samotných krajanů a emigrantů zůstal čs. generální konzulát v Sydney, v jehož čele po 15. březnu 1939 působil vicekonzul a bývalý „ruský“ legionář PhDr. Adolf Solanský.

O náboru do čs. jednotek v Austrálii nacházíme v dosavadní odborné literatuře pouze dílčí zmínky. Výjimkou je anglicky psaná syntéza Čechoaustralana Michaela Ciglera, jehož kniha je však spíše popularizační historicko-sociologickou prací,⁵⁰⁷ která byla určena hlavně australským čtenářům a v našich knihovnách je prakticky nedostupná. Cigler se zmiňuje o náboru velmi stručně a soustředí se při tom spíše na jeho výsledky a osobnost pozdějšího důstojníka Wostrého.⁵⁰⁸ O příjezdu dobrovolníků z Austrálie k čs. armádě na Střední východ (bez jakýchkoli číselných údajů) v roce 1941 se stručně zmiňuje také Zdenko Maršálek.⁵⁰⁹ Ten předpokládá, že z „...*Austrálie přicházeli zvláště pracovníci exportních a strojírenských firem, kteří tam vyjeli již před válkou či dokonce po jejím vypuknutí, zatímco z Mauritia a Šanghaje přijely skupinky židů, kteří z vlasti prchali před rasovou perzekucí.*“⁵¹⁰ Dílčí

---

⁵⁰⁶ NÁLEVKA, Vladimír: *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*. Praha 1972.

⁵⁰⁷ Publikace neobsahuje poznámkový aparát a těžiště práce leží v období po únoru 1948, kdy byla Austrálie jednou z hlavních destinací poúnorových čs. emigrantů a exulantů.

⁵⁰⁸ CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. AE Press, Melbourne 1983.

⁵⁰⁹ MARŠÁLEK, Zdenko: „Česká“, nebo „československá“ armáda? *Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945*. Disertační práce, FF UK, Praha 2014, s. 414.

⁵¹⁰ Tamtéž, s. 410.

informace o některých jednotlivcích najdeme také v několika dalších pracích citovaných dále.⁵¹¹

Tato kapitola má několik cílů, v první řadě popsat vlastní průběh náboru a nastítnit válečné a poválečné osudy všech jeho protagonistů. Dosavadní stav bádání pak umožňuje porovnat výsledky náboru s náboem nejen v ostatních částech britského impéria, ale také v dalších zemích Severní a Latinské Ameriky. Součástí je rovněž porovnání s počtem dobrovolníků, kteří se do čs. legií dostali přes australskou armádu za předchozí války.⁵¹²

5.2.1.2 K okolnostem náboru v Austrálii a jeho průběhu (1940–1941)

Jakmile Austrálie coby poslední ze všech britských dominií uznala čs. exilovou vládu v Londýně,⁵¹³ obrátil se vicekonzul Solanský 4. prosince 1940 na čs. krajanů v Austrálii s následující výzvou k dobrovolnému vstupu do čs. armády: „*KRAJANÉ! Docílili jsme nového úspěchu. Naše vláda byla uznána australskou vládou a v těchto dnech bylo započato s náboem dobrovolníků do československé armády. Řada krajanů se již přihlásila [...] Vláda republiky mohla nyní naříditi mobilisaci všech zbraně schopných Čechoslováků v Austrálii, ale nepřikročila k tomu, neboť je přesvědčena, že ti, kdo mohou konat vojenskou službu, přihlásí se dobrovolně. Jsem se jist, že československá Australie nezklame toto očekávání!*“⁵¹⁴

V textu dále stálo, že dobrovolníci se mají hlásit na prozatímní adrese čs. generálního konzulátu v Sydney a že o manželky všech čs. dobrovolníků bude finančně postaráno, a to stejně jako o manželky Britů. Výzva byla vyvěšena v čs. krajanových klubech v hlavních městech dvou nejlidnatějších australských států, v Sydney a Melbourne. V ostatních státech australského svazu čs. krajanové spolky neexistovaly, a proto Solanský osobně rozeslal „*tuto výzvu i poštou všem krajanům, kteří by věkově přicházeli v úvahu jako dobrovolníci*.“⁵¹⁵ Ostatní krajané se mohli o probíhajícím dobrovolném náboem dozvědět z australského tisku nebo prostřednictvím čs. honorárních konzulátů. Zde je však třeba upozornit, že někteří čs.

---

⁵¹¹ Ze zahraničních viz zejména Daniel LEACH, *The Other Allies: Military Security, National Allegiance, and the Enlistment of 'Friendly Aliens' in the Australian Armed Forces, 1939–45*. War and Society, Volume: 32, Issue: 1, Březen 2013, s. 26 – 48. Za laskavé poskytnutí této kopie studie vděčí autor Dr. Leachovi z Univerzity v Melbourne.

⁵¹² Viz kapitola 1.4.

⁵¹³ Viz 5.1.1.

⁵¹⁴ AMZV, f. LA-O, kart. 506 (Vojenství 1939–1945), Provolání Dr. Solanského, 4. 12. 1940.

⁵¹⁵ VÚA–VHA, Sb. 20, sign. 20-31-7/18-20, Zpráva generálního konzulátu adresována MZV v Londýně, 20. 12. 1940.

honorární konzulové odboj nepodporovali a zůstali po celou válku pasivní. Konzul v Brisbane dokonce po 15. březnu 1939 z neznalosti předal svůj úřad Němcům a později byl na návrh Solanského prezidentem republiky Edvardem Benešem zbaven funkce. Podobně pasivní byl i konzul v západoaustralském Perthu, kde si krajané svou činnost raději organizovali sami než s jeho pomocí. Zahraniční odboj tak aktivně podporovali pouze čestní konzulové v Melbourne a Adelaide, kde však nebyly krajané tak početné jako v Sydney.⁵¹⁶

Navzdory maximálnímu možnému úsilí, které konzul Solanský vynaložil, nebyl zájem krajanů velký. Nábor organizovaný čs. konzulátem dopadl přesně opačně, než si přál; možná již v době, kdy sepisoval svou výzvu, tušil, že získat dobrovolníky v Austrálii bude obtížné. Jeho formulace „řada krajanů se již přihlásila“ totiž nebyla pravdivá. O službu v čs. armádě měl v té době soustavný zájem pouze důstojník Süssland (nar. 1898), ten se však těsně nevešel do věkového limitu (18–40 let), požadovaného čs. MNO v Londýně.⁵¹⁷ V době, kdy vyšlo svolání k čs. krajanům, tak měl Solanský na svém stole pouze jednu podepsanou přihlášku ke vstupu do čs. armády, a to od Jana Tomana, který ji podepsal 2. prosince 1940. Z propagačních důvodů byl při podepisování vyfotografován a snímek pak byl s krátkým komentářem 4. prosince 1940 publikován ve velkém sydneyjském deníku.⁵¹⁸ Zprávu záhy s vlastním titulkem *CZECH. PREPARES TO FIGHT* přetiskl i newcastleský deník⁵¹⁹ a následně novin vycházející v sousedním státě, Queenslandu.⁵²⁰ Ironií osudu však Toman nakonec s ostatními dobrovolníky na Střední východ neodjel, protože „během osmiměsíčního čekání na odsun na Blízký Východ ztratil místo a octl se bez prostředků. Hlásil se pak do australské armády a byl přijat.“⁵²¹ Ještě v prosinci po lékařské prohlídce, kterou bezplatně provedl vojenský lékař australské armády major Dr. Sidney Solomon Rosebery (1889–

---

⁵¹⁶ Podrobněji k činnosti čs. honorárních konzulátů v Austrálii viz kapitola 6.

⁵¹⁷ Podrobné směrnice k přijímání dobrovolníků do čs. zahraniční armády viz VÚA–VHA, Sb. 37, sign. 37-18-44 (dobrovolníci).

⁵¹⁸ *The Sun* (Sydney, NSW: 1910–1954), Wednesday 4 December 1940, p. 2. Dostupné online na <http://trove.nla.gov.au/newspaper/> [21. 8. 2016].

⁵¹⁹ *The Newcastle Sun* (NSW: 1918–1954), Tuesday 10. December 1940, p. 5. Dostupné online na <http://trove.nla.gov.au/newspaper/> [21. 8. 2016].

⁵²⁰ *Daily Mercury* (Mackay, Qld. : 1906–1954), Thursday 19 December 1940, p. 7. Dostupné online na <http://trove.nla.gov.au/newspaper/> [21. 8. 2016].

⁵²¹ VÚA–VHA, Sb. 20, sign. 20-31-7/73, Najímání dobrovolníků v Australii, Londýn 9. 2. 1942.

1946),⁵²² své přihlášky na generálním konzulátu v Sydney podepsali Čech Ing. Václav Čapek a Slovák Milan Gašinec. Na základě novinové výzvy se do poloviny března dobrovolně přihlásilo pouhých 12 mužů, z toho sedm Židů, čtyři Češi a jeden Slovák. Skupina se nicméně záhy zmenšila na pouhých šest osob: zatímco František Wiener (nar. 1917) nebyl přijat po lékařské prohlídce, další tři muži – Richard Kraus (nar. 1888), Pavel Luftschitz (nar. 1888) a Antonín Nettel (nar. 1896) – přesáhli podobně jako Felix Süssland požadovanou věkovou hranici 40 let, nemohli tedy být přijati z ryze formálních důvodů.⁵²³ Na rozdíl od bývalého aktivního důstojníka Süsslanda však toto rozhodnutí dále nerozporovali a zůstali v Austrálii.

O Tomanových finančních potížích, kvůli nimž dal nakonec přednost australské armádě, již byla řeč.⁵²⁴ Dalším mužem, který se rozhodl svou přihlášku v dubnu 1941 prozatímně odložit, byl záložní důstojník veterinární služby MVDr. Rudolf Farkaš, který toho času pracoval v Jižní Austrálii a o vstup projevil zájem v lednu 1941. Farkaše zajímalo, zda bude moci v čs. zahraniční armádě sloužit v důstojnického hodnosti; generální konzulát v Sydney odeslal telegram na čs. Ministerstvo zahraničních věcí do Londýna a to dotaz postoupilo na MNO. To však s ohledem na přebytek důstojníků neřešilo jeho žádost individuálně. Ministr národní obrany generál Sergej Ingr byl v těchto záležitostech nekompromisní a prostřednictvím Solanského byla Farkašovi tlumočena následující jednoznačná odpověď: „*Chce-li dr. Farkas [sic] nastoupiti vojenskou službu jako dobrovolník, musí podepsat revers, že bude sloužit eventuálně jako osoba mužstva.*“⁵²⁵ K tomu se ostatně musel zavázat i kpt. Süssland, který byl poté přijat i přesto, že již přesáhl věkovou hranici 40 let.⁵²⁶

---

⁵²² Rosebery byl židovské konfese. Jeho povolání lékaře se mu stalo osudným – zemřel na následky nemoci necelý rok po skončení války 1. 2. 1946. K jeho válečné kariéře viz NAA Canberra: B883, NX70851. Dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [21. 8. 2016]. Jelikož se jednalo o úmrtí v důsledku válečné služby, nachází se jeho jméno na seznamu padlých ve dvoraně Australského válečného památníku, viz <https://www.awm.gov.au/people/rolls/R1700755/>. [21. 8. 2016].

⁵²³ VÚA–VHA, Sb. 20, sign. 20-31-7/18-20, Zpráva generálního konzulátu adresována MZV v Londýně, 20. 12. 1940.

⁵²⁴ K jeho osudům v australské armádě viz kapitola 7.3.3.

⁵²⁵ Tamtéž, Sb. 37, sign. 37-18-44/ 347, Australie, 7. 8. 1941; Sb. 24, čj. 2600/41, dr. Farkas [sic] čs. dobrovolník v Austrálii, 4. 4. 1941.

⁵²⁶ Tamtéž, čj. 14229/41, Odpověď gen. Ingra na Süsslandův dopis, 15. 9. 1940.

Z konečného počtu šesti dobrovolníků se čtyři muži přihlásili prostřednictvím generálního konzulátu v Sydney (prosinec 1940 až březen 1941) a dva prostřednictvím čs. honorárního konzulátu v Melbourne (leden 1941).⁵²⁷

Následovala zdlouhavá jednání nejen mezi čs. konzulátem v Sydney a australskými vojenskými úřady a mezi čs. MZV a MNO v Londýně, ale také s britským War Office, s nímž vyjednával čs. vojenský a letecký atašé v Londýně pplk. Josef Kalla.⁵²⁸ Jednání doprovázely nejrůznější organizační těžkosti. Australskou stranu například zajímalo, kdo bude platit účet,⁵²⁹ a čs. MNO proto trvalo na tom, aby byli dobrovolníci ze všech náborů přepravováni na britských lodích. V dubnu 1941 došlo k odsouhlasení výdeje uniforem pro čs. dobrovolníky, kteří pobývali v Sydney,⁵³⁰ nicméně další dobrovolníci se nacházeli ve Victorii a v Jižní Austrálii (než Farkaš stáhl svou přihlášku) a vlády těchto států musely s jejich odplutím rovněž vyjádřit svůj souhlas.⁵³¹ Problematika lodního transportu čs. dobrovolníků se řešila zároveň s dobrovolníky z řad australských Belgičanů a také Francouzů, kteří chtěli vstoupit do řad de Gaullových Svobodných Francouzů.⁵³² Teprve poté, co bylo vše dojednáno, a dobrovolníci z Melbourne byli převezeni do Sydney, dostali Čechoslováci od Australanů kompletní výstroj. V badatelském centru Australského válečného památníku v Canbeře se zachovaly kompletní seznamy oblečení a věcí, jež každý z šestice čs. dobrovolníků obdržel. Nalezneme zde celkem 33 položek, mezi nimiž nechyběl proslulý australský širák, tři páry ponožek z australské vlny na osobu a podobně. Samozřejmostí byly také kabát, helma a plynová maska, to vše v celkové ceně 84 australských £ (liber) a 3 šilinků.⁵³³ Australský historik Daniel Leach nicméně ve své studii podotýká, že čs.

---

⁵²⁷ NAA Canberra: A1608, F45/1/11; Enlistment of Czech Nationals in Czech Army.

⁵²⁸ ABS Praha, f. 305, sign. 305-542-3, Deník pplk. Kally č. 3, rok 1941, záznamy Australští čs. dobrovolci, Dobrovolci v Australii apod.

⁵²⁹ LEACH, Daniel: *The Other Allies: Military Security, National Allegiance, and the Enlistment of 'Friendly Aliens' in the Australian Armed Forces, 1939–45*. War and Society, Volume: 32, Issue: 1, Mar 2013, p. 40.

⁵³⁰ Australian War Memorial (AWM) Canberra: AWM61, S12/1/285, Approval for uniform – Czechoslovak Volunteers – Transport from Australia to Palestine.

⁵³¹ NAA Canberra: A1608, F45/1/11; Enlistment of Czech Nationals in Czech Army.

⁵³² NAA Sydney: SP1048/7, S9/1/22; Pay / Free French Forces; Czechoslovak volunteers in Sydney; Daniel LEACH, *The Other Allies: Military Security, National Allegiance, and the Enlistment of 'Friendly Aliens' in the Australian Armed Forces, 1939–45*. War and Society, Volume: 32, Issue: 1, Březen 2013, s. 40.

⁵³³ AWM Canberra: AWM61, S12/1/531, Czechoslovak Volunteers in Sydney.

dobrovolníci byli oblečeni do zastaralých battledressů bez jakéhokoliv označení, které jim mělo být vydáno až v Palestině.⁵³⁴ Po večeři na rozloučenou, zorganizované konzulem Solanským, se „australští“ dobrovolníci nejrůznějších národností na konci srpna 1941 konečně nalodili na britskou loď *HMS Queen Elizabeth* a dne 31. srpna 1941 odpluli na Střední východ. Ještě téhož dne zaslal Dr. Solanský na čs. MZV do Londýna následující šifrovanou depeši: „Dnes jedou do Palestiny dobrovolníci: Klausner, Reiser, Süsslund, Čapek, Gašinec, Wostrý, vybaveni australskou výzbrojí [sic],⁵³⁵ jakou mají australští vojáci. První tři jsou ženati. Kabluj⁵³⁶ obratem pro jejich ženy podporu na zbytek roku. Toman je v australské armádě. Dr. Solanský 1130.“⁵³⁷

Než přistoupíme k popisu válečných osudů vybraných mužů, které se u každého vyvíjely značně odlišně, a proto budou popsány v samostatných biogramech,⁵³⁸ pokusíme se analyzovat, proč se konzulátem organizovaný nábor v Austrálii neseťkal s úspěchem, a porovnat je s jinými náborů at' už v Austrálii nebo v jiných čs. krajských komunitách.

5.2.1.3 Příčiny náborového (ne)úspěchu

Podle konzula Solanského, který neúspěch náboru s časovým odstupem hodnotil ve své souhrnné zprávě o čs. odboji v Austrálii, byly hlavní příčiny neúspěchu tři:

- 1) protičeská (protičeskoslovenská) agitace mezi Slováci
- 2) nespokojenost krajanů s tím, že nebyla vyhlášena všeobecná mobilizace zahraničních Čechoslováků tak jako ve Francii

---

⁵³⁴ LEACH, Daniel: *The Other Allies: Military Security, National Allegiance, and the Enlistment of 'Friendly Aliens' in the Australian Armed Forces, 1939–45*. War and Society, Volume: 32, Issue: 1, Mar 2013, p. 40.

⁵³⁵ Pravděpodobně bylo míněno „výstrojí“. V žádném z archivů nebyly nalezeny doklady o tom, že by čs. dobrovolníci obdrželi kromě výstroje také zbraně a munici.

⁵³⁶ Telegrafické zprávy mezi Austrálií a Británií byly doručovány podmořským kabelem. Takto zasláné zprávy se označovaly jako „kabelogramy“. Od toho se odvozuje rozkaz „kabluj“ (telegrafuj, vysílej). Výhodou kabelogramu oproti pozdějšímu radiotelegrafu (vysílání v morseovce) bylo, že stanice nebyly tolik náročné na obsluhu a výsledný kabelogram se automaticky zapisoval na papírovou pásku, zatímco originál zprávy se dal rovněž snadno archivovat. Nevýhodou oproti radiotelegramu bylo časové zpoždění.

⁵³⁷ AMZV, f. LA-O, kart. 506 (Vojenství 1939–1945), Depeše došlé, Telegram – důvěrné, došlo 31. 8. 1941, dešifroval Dr. Dutka.

⁵³⁸ Viz 5.2.1.5 až 5.2.1.7.

3) nejistota dobrovolníků, kdy budou moci Austrálii opustit a odplout k čs. jednotce, ztížená skutečností, že australské vojenské úřady náboru nepřály – a netajily se tím.⁵³⁹

Nyní se pokusíme jednotlivé body rozebrat podrobněji.

Slováků v Austrálii bylo z meziválečného období usazených více než Čechů. Agitace některých osob začala bezprostředně po vyhlášení Slovenského štátu; hlavním organizátorem a řečníkem byl Slovák narozený v Itálii Remo Jan (John) Cicutto, který se narodil 6. prosince 1909 ve vnitrozemském městečku Toppo (provincie Udine). Jeho otcem byl Ital Anton Cicutto a matkou Slovenka. Cicutto připlul k australským břehům 4. srpna 1926. Usadil se na předměstí Sydney v Annandale, živil se jako omítkář a štukatér (*Plasterer*) a po pěti letech pobytu (v roce 1931) byl naturalizován.⁵⁴⁰ V březnu 1939 napsal vicekonzulovi Solanskému, že „*Slovenský štát si nežádá činnosti zahraničních Slováků ve sdruženích pracujících k znovuvytvoření štátu předešlého složení [...] doma jsou spokojeni se samostatným Slovenskem a nemáme právo bojovat proti našemu lidu.*“⁵⁴¹

Druhý bod lze dobře shrnout alibistickou větou „*Až půjdou ostatní, půjdeme taky.*“⁵⁴²

Třetí bod objasnil Solanský v samostatném dopisu adresovaném MZV do Londýna: „*Australie vysílá stále více svého mužstva na zámořské fronty a současně rozšiřuje svůj válečný průmysl, proto jsou vojenské úřady nyní ochotny přijímat pomoc cizinců, v první řadě přátelských cizinců, jako jsou Čechoslováci.*“⁵⁴³

Pokusme se uvedené Solanského tvrzení ilustrovat konkrétními čísly. Pokud rozčleníme autorem sestavený seznam Čechoslováků působících za druhé světové války v australské armádě⁵⁴⁴ podle roků, kdy jednotlivci do armády vstoupili, dojdeme pro roky 1940–1941 (kdy

---

⁵³⁹ AMZV Praha, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 5, bod. č. IV. *Nábor pro čs. zahraniční armádu.*

⁵⁴⁰ Na vlastní žádost obdržel australské (britské) občanství. NAA Canberra: A1, 1931/9147; R J Cicutto – Application for certificate of naturalization. Dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [21. 8. 2016].

⁵⁴¹ AMZV Praha, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 3.

⁵⁴² Tamtéž, s. 5.

⁵⁴³ VÚA-VHA Praha, Sb. sign. 20-31-7/32, Přijímání čl. státních občanů do australských vojenských útvarů, 21. 4. 1941.

⁵⁴⁴ Viz Příloha, elektronická verze viz KREISINGER, Pavel (Ed.), Čechoslováci v australské armádě za druhé světové války – jmenný seznam, dostupné online na <http://czechoslovaks-in-australia-ww2.info/cz/names/view/1> [9. 3. 2016].

probíhal nábor do čs. armády) k číslu 15. V roce 1940 se jednalo o čtyři muže, v roce 1941 již o 11 osob (jedním z nich byl i výše zmíněný Jan Toman). Nejvíc Čechoslováků vstoupilo do australské armády v roce 1942, kdy došlo pod vývojem válečných událostí v Malajsku a Singapuru k mobilizaci všech „přátelských cizinců“. Většina pak sloužila v australských pracovních rotách.⁵⁴⁵ Později se dobrovolně přihlásilo i několik žen, kterým působily v ženských pomocných jednotkách.

5.5.1.4 Závěrečné zhodnocení – měl nábor smysl?

Pokud bychom měli nějak zhodnotit úspěšnost či neúspěšnost náboru do čs. armády v Austrálii v letech 1940–1941, můžeme nad ním buď mávnout rukou s tím, že pro dějiny čs. zahraničního odboje se jedná o vsutku málo významnou kapitolu, anebo se pokusit o srovnání. Pokud například situaci čs. krajanské komunity v Austrálii srovnáme s téměř dvojnásobně početnějšími australskými Francouzi, kteří podporovali de Gaullovo hnutí, dojedeme k víc než uspokojivému závěru. Francouzský historik Teiva Roe ve své studii konstatuje, že z hlediska francouzského zahraničního odboje se o náboru téměř nedá mluvit. Žádná upřesňující čísla sice neuvádí, podle jeho názoru však muselo být šokující, jak Svobodní Francouzi v Austrálii, kteří byli v bojeschopném věku, pouze řečnili, schůzovali, nebo se věnovali dobročinným bazarům. Mohla za to zejména neřešená otázka propagandy.⁵⁴⁶

O náborových těžkostech věděl svoje také plk. gšt. Čeněk Kudláček, který od léta 1941 působil se svým týmem v Kanadě a v roce 1942 napsal na MNO gen. Ingrovi: „*Povolejte nás brzo zpět, lepší v Anglii dělat skutečnou vojnu než v Kanadě nábor!*“⁵⁴⁷ Z Kanady v letech 1941–1943 odplulo do Velké Británie v celkem pěti transportech 147 mužů, nicméně na 2 000 Čechoslováků sloužilo přímo v kanadské armádě.⁵⁴⁸ Obdobná situace byla v USA, kde nábor před vstupem Ameriky do války organizoval plk. Oldřich Španiel, jemuž se do konce roku 1941 podařilo do Velké Británie odeslat „pouhých“ osm dobrovolníků, tedy číslo zcela srovnatelné s australskou šestičlennou skupinou. Výsledky organizovaných i spontánních

---

⁵⁴⁵ FACTOR, June: *Forgotten soldiers: Aliens in the Australian army's employment companies during world war II*. Dostupné online na http://www.yosselbirstein.org/pdf/eng/other/Forgotten_Soldiers.pdf [22. 7. 2016].

⁵⁴⁶ Podrobněji viz ROE, Teiva: *Les Français d'Australie et la France libre (1940–1944)*. In: *Outre-mers*, tome 96, n°360-361, 2e semestre 2008, pp. 209–222. Dostupné online www.persee.fr/doc/outre_1631-0438_2008_num_95_360_4360 [9. 3. 2016].

⁵⁴⁷ JIRÁNEK, Tomáš: *Šéf štábu Obrany národa. Neklidný život divizního generála Čenka Kudláčka*. Praha 2015, s. 308.

⁵⁴⁸ Tamtéž, s. 260, 298.

náborů v různých částech světa v roce 1941 (nábořy pokračovaly i v dalších letech, zejména v Latinské Americe) zachycuje následující tabulka:

Tabulka č. 11: Nábory do čs. zahraniční armády v roce 1941 ve světě

Stát	Počet krajanů (přibližně) ⁵⁴⁹	Počet zájemců o vstup do čs. armády nebo počet přihlášených ⁵⁵⁰	Do konce roku 1941 skutečně odpulilo: [do <u>Velké Británie (VB)</u> anebo na <u>Střední Východ</u> (SV)] ⁵⁵¹
Austrálie	1 000	12	6 (SV)
Argentina	50 000	69	<u>10 – 12</u> ⁵⁵² (VB)
Brazílie	1 000 – 4 800	?	<u>3 (VB)</u>
Dominikánská republika (San Domingo)	?	?	<u>3 (VB)</u>
Haiti	?	?	<u>1 (VB)</u>
Chile	400 – 600 ⁵⁵³	7 (z toho 5 baťovců)	<u>1 (VB)</u>
Indie	1000	13 (všichni baťovci)	? (SV)
Kanada	30 000 – 35 000	375 (do 8. 12. 1941)	<u>42</u> ⁵⁵⁴ (VB)
Nový Zéland	100	0	0 (SV)
Šanghaj	343 ⁵⁵⁵	?	17 (SV)
USA	750 000	186	<u>8 (VB)</u>
Venezuela	?	?	<u>1 (VB)</u>

⁵⁴⁹ Pokud není uvedeno jinak, sestaveno na základě autorových výzkumů (Austrálie, Nový Zéland) a podle: FOLPRECHT, Josef: *Naši krajané v cizině*. Praha 1940; NÁLEVKA, Vladimír: *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*. Praha 1972; ŠPANIEL, Oldřich: *Československá armáda druhého odboje*. Chicago 1941.

⁵⁵⁰ Sestaveno na základě autorových výzkumů (Austrálie, Nový Zéland) a podle informací publikovaných v rámci výzkumu doc. Tomáše Jiráka: *Československá vojenská mise v Kanadě: činnost a výsledky*. *Theatrum historiae* 8, 2011, s. 247–278; *V Americe za války „před válkou“*. *Působení plk. gšt. Oldřicha Španiela v USA v letech 1939–1941*. *Theatrum historiae* 15, 2014, s. 271–295; *Šéf štábu Obrany národa. Neklidný život divizního generála Čenka Kudláčka*. Academia, Praha 2015.

⁵⁵¹ Tamtéž.

⁵⁵² Souhrnná čísla se různí. Podrobněji k dobrovolníkům v Argentině viz VÚA-VHA Praha, Sb. 20, sign. 20-31-6.

⁵⁵³ Podrobněji k problematice vyčíslení počtu čs. krajanů a emigrantů v Chile viz JIRÁNEK, Jiří – Ivo BARTEČEK, Ivo: *Češi a Slováci v Chile ve 20. století*. 2. opravené a doplněné vydání. UP Olomouc 2013.

⁵⁵⁴ Z toho bylo 41 z Kanady a jeden z USA. Viz JIRÁNEK, Tomáš: *Československá vojenská mise v Kanadě: činnost a výsledky*. *Theatrum historiae* 8, 2011, s. 272, pozn. 102.

⁵⁵⁵ PROCHÁZKA, Ivan: *Krajané na Dálném východě během 2. světové války*. HaV 45, 1996, č. 6, s. 119–133.

Pokud tedy porovnáme úspěšnost australského náboru s výsledky ostatních náborů a zohledníme jak velikost krajanské komunity, tak specifika australského prostředí (neochota australských vojenských úřadů, možnost snadného vstupu do australské armády, nepřítomnost čs. vojenského diplomata v Austrálii, který by mohl s australskými vojenskými úřady vyjednávat lépe než čs. konzul, apod.), můžeme jej prohlásit za úspěšný. Je sice pravda, že za Velké války se z Austrálie do čs. legií ve Francii dostalo osm osob, tedy o dva muže více, nicméně bychom měli podotknout, že sedm z nich bylo předtím internováno v táboře jako nepřátelští cizinci.

Tuto doposud málo známou stránku čs.-australských vztahů, o níž později generální konzul Solanský prohlásil: „*Kapitolu o dobrovolnících z Austrálie bylo by skorem lepší vynechat, ale nebylo by tím vysvětleno, proč bylo dobrovolníků pouze 6 (Václav Čapek, Milan Gašinec, Leo Klausner, Axel Reiser, Felix Süssland, Heřman Wostrý.*“⁵⁵⁶ uzavírají biogramy čs. dobrovolníků. Z šestice mužů byli vybráni tři: V. Čapek, který válku nepřežil, a dále dva důstojníci – F. Süssland, vedle konzula hlavní iniciátor náboru v Austrálii, a H. Wostrý, jenž se spolu s manželkou podílel na krajanské spolkové činnosti i po roce 1945.⁵⁵⁷

5.2.1.5 Ing. Václav Čapek (1915–1944)

Václav Čapek se narodil 28. prosince 1915 v Paměticích u Písku. V roce 1933 odmaturoval s vyznamenáním na reálném gymnáziu v Písku a následně začal studovat na Vysoké škole obchodní v Praze. Zde v červnu 1938 složil druhou státní zkoušku (opět s vyznamenáním) a mohl tak začít používat titul inženýr (Ing.). Již v době studií pracoval na různých pozicích (účetní, korespondent, devizový referent) a hodně cestoval po Evropě. Navštívil Velkou Británii, Francii, Německo, Rusko, Jugoslávii. Byl jazykově nadaný, neboť ovládal nejen jazyky všech těchto zemí, ale „*v případě potřeby si [mohl] během několika měsíců osvojit kterýkoliv evropský jazyk nebo jakékoliv speciální vědomosti.*“ Po skončení studia se zapsal ještě na Právnickou fakultu UK v Praze, kde stačil absolvovat tři semestry a plánoval v únoru 1939 složit první státní zkoušku. V době mnichovské krize podal žádost o přijetí na čs.

---

⁵⁵⁶ AMZV, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, strojopis čs. generálního konzula v Sydney Dr. Adolfa Solanského *Austrálie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 5, bod č. IV. *Nábor pro čs. zahraniční armádu*.

⁵⁵⁷ K osudům zbývající tři viz KREISINGER, Pavel: *Do australské nebo československé armády? K okolnostem (ne)úspěšného náboru mezi čs. krajanskou komunitou v Austrálii za druhé světové války*. HaV 65, 2016, č. 4, s. 15–17.

ministerstvo propagandy, kde měl zájem o místo úředníka.⁵⁵⁸ Pravděpodobně v důsledku Mnichova místo nakonec nezískal, nicméně uplatnil se jako zástupce Čs. exportního ústavu a díky svým jazykovým znalostem byl v únoru 1939 vyslán do Austrálie. Dne 23. března 1939 připlul na lodi *Orama* do australského Sydney.⁵⁵⁹ Zde se hned zapojil do čs. krajanského hnutí. Mimo jiné využíval svých meziválečných kontaktů v řadách sociální demokracie a v letech 1939–1940 vedl korespondenci s dalšími účastníky čs. zahraničního odboje nejen ve Francii, ale i v USA, například s výkonným tajemníkem Československé národní Rady v Americe Josefem Martínkem, který těsně před okupací odletěl do Chicaga,⁵⁶⁰ nebo slovenským diplomatem JUDr. Alexandrem Kunošim, působícím v rámci krajanské komunity v Paříži.⁵⁶¹ Díky tomu víme, že vysokoškolsky vzdělaný Čapek v Austrálii v roce 1940 pracoval u jednoho krajana ve výrobě brusných kotoučů, zároveň však zvládal studovat na univerzitě v Sydney.⁵⁶² Po dokončení studia mohl v Austrálii nalézt slušné uplatnění, avšak na konci roku 1940 se rozhodl vstoupit do čs. zahraniční armády. Poté co s pětici dalších dobrovolníků odplul na Střední východ, kde byli všichni 26. září 1941 prezentováni v egyptském Agami, se jejich další cesty rozdělily. Čapek v říjnu 1942 s výborným prospěchem absolvoval kurz pro důstojníky pěchoty v záloze a záhy byl společně s Axelem Reiserem a dalšími dobrovolníky z řad čs. praporu přemístěn k čs. letectvu do Velké Británie. Jeho tehdejší velitel škpt. gšt. Jan Bernas (krycím jménem Borský)⁵⁶³ mu vystavil následující hodnocení: „1) *Velmi ukázněný a snaživý, naprosto spolehlivý, vytrvalý, houževnatý.* 2) *Čestný, inteligentní, bystrý, širokého rozhledu.*“⁵⁶⁴ Jeho další osudy u 311. bombardovací

---

⁵⁵⁸ NA Praha, f. 225, sign. 225-1438-3/5, Žádost Ing. V. Čapka s životopisem, 29. 9. 1938.

⁵⁵⁹ NAA Canberra: A15508, 21/697; CAPEK Vaclav.

⁵⁶⁰ The University of Chicago Library, Joseph Regenstein Library, ACASA, karton 87, Korespondence Československé národní rady v Chicagu s čs. krajany v Austrálii (1941–1945), nezpracováno, zpráva J. Martínka 9. září 1940. Za upozornění na tento materiál a za laskavé poskytnutí jeho kopie vděčí autor prof. Františku Hanzlíkovi.

⁵⁶¹ NA Praha, f. Archiv Huberta Ripky, sign 1-26-1-1, ČSNV – Austrálie, Ing. Václav Čapek.

⁵⁶² Tamtéž.

⁵⁶³ ČAPEK, Jaromír – VONDRÁŠEK Václav: *Bojovali za Československo. Příběh bratrů Bernasových v čs. odboji*. Brno 2012; k jeho bratrovi viz také MIKULKA, Jiří: *Plukovník František Bernas v domácím a zahraničním odboji 1939–1945*. HaV. 57, 2008, č. 3, s. 49–59.

⁵⁶⁴ VHA Bratislava, Sb. kmen. listů, Ing. Jan Čapek, Posudek velitele roty škpt. gšt. Borský – 2. 10. 1942.

perutě již byly s ohledem na pozdější tragické úmrtí popsány,⁵⁶⁵ můžeme se tedy omezit na konstatování, že po výcviku na radiotelegrafistu-střelce nastoupil v dubnu 1944 v hodnosti *Sergeant* službu u RAF. Zahynul při havárii Liberatoru i s celou devítičlennou posádkou; dne 13. července 1944 v 13:15 při návratu z operačního letu totiž pilot při přiblížovacím manévru narazil do „kopce v *Merlborough Village* poblíž letiště *Bold Head* v hrabství *Devon*“ a celý letoun následně shořel.⁵⁶⁶ In memoriam byl Čapek povýšen do hodnosti podporučíka letectva a brzy poté na poručíka letectva v záloze. O jeho úmrtí byl po válce Axelem Reiserem informován také čs. generální konzul v Sydney Adolf Solanský, hlavní organizátor náboru, v jehož úschově se ještě v únoru 1946 nacházely tři Čapkovy kufry.⁵⁶⁷

5.2.1.6 Felix Süsslund – Sládek (1898–?)

Felix Israel Süsslund se narodil 31. prosince 1898 v židovské rodině v Praze. V letech 1912–1916 studoval na německé obchodní akademii v Liberci. Bezprostředně po maturitě byl v květnu 1916 odveden do rakousko-uherské armády a nasazen na italském bojišti, kde působil jako velitel čety a zástupce velitele roty. Do vlasti se po válce vrátil s hodností poručíka v záloze a již v listopadu 1918 se přihlásil do vznikající čs. armády. Süsslund se účastnil mobilizace v roce 1921, v listopadu téhož roku však byl z armády propuštěn. Již v lednu 1922 byl nicméně povolán zpět, aby se stal hospodářským důstojníkem. V této funkci pak působil v předmnichovské armádě nepřetržitě od roku 1922 až do září 1938. Soustavně byl hodnocen nejvyšším možným stupněm jako výtečný hospodář pluku. Za mobilizace pracoval v hodnosti kapitána jako hospodář náhradního praporu pěšího pluku 22 v Jičíně. Po okupaci Čech a Moravy byl odeslán na dovolenou s čekáním.⁵⁶⁸ Jako mnoho dalších bývalých aktivních důstojníků se rozhodl záhy odejít do zahraničí a vstoupit do vznikající čs. armády. Z obav před rasovou perzekucí zemi opustil i se svojí ženou Olgou.⁵⁶⁹ Jelikož Süsslundovi chtěli opustit protektorát legálně, a ochránit tak před případnou perzekucí Felixovu starou matku, rozhodli se emigrovat do Austrálie. Zde žil Felixův švagr, který jim

---

⁵⁶⁵ RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu. Válečný deník československých letců ve službách britského letectva 1940-1945. 5. část. (1944)*. Cheb 2003, s. 411–416.

⁵⁶⁶ TÝŽ: *Na nebi hrdého Albionu. Černá kronika československého letectva v RAF 1940-1945. 7. část*. Cheb 2004, s. 694–696.

⁵⁶⁷ VHA Bratislava, Sb. kmen. listů, Ing. Jan Čapek – zjištění úmrtí, 8. 2. 1946.

⁵⁶⁸ VÚA-VHA, Sb. kval. listin, Felix Süsslund.

⁵⁶⁹ Dne 7. února 1931 se ve Spišské Nové vsi oženil s Olgou Sárrou roz. Sperlingovou.

obratem vyřídil potřebné povolení k pobytu (*Landing Permit*). Po průtazích ze strany pražského gestapa (Süssland uspěl se svou žádostí o legální vystěhování až napotřetí a před odjezdem musel podepsat prohlášení, že v zahraničí nevstoupí do žádné armády) se manželům Süsslandovým podařilo protektorát opustit až v lednu 1940, načež zamířili do Itálie.⁵⁷⁰ K australským břehům dopluli na lodi *Viminale* až 4. března 1940, kdy se vylodili v Sydney.⁵⁷¹ Jak je popsáno výše, Süssland v Austrálii patřil mezi hlavní organizátory náboru do čs. armády, a poté co neuspěl u australských vojenských úřadů, neváhal se obrátit na čs. MNO do Londýna. Za pomoci čs. generálního konzula v Sydney byla jeho snaha úspěšná a na konci srpna 1941 tak mohl s pěticí dalších dobrovolníků odjet na Střední východ. Jelikož měl za sebou – na rozdíl od ostatních dobrovolníků – vojenský výcvik, byl rovnou zařazen k čs. jednotce a od října 1941 do dubna 1942 pobýval v Tobrukku, který se až do prosince 1941 nacházel v nepřátelském obležení.

Po reorganizaci 11. pěšího praporu – Východního na Československý protiletadlový pluk 200. – Východní vykonával Süssland funkci hospodáře celého pluku. Dne 7. března 1942 byl povýšen na štábního kapitána.⁵⁷² V té době měl nejvyšší důstojnickou hodnost ze všech čs. židovských vojáků na Středním východě.⁵⁷³ V Austrálii byla mezitím aktivní také jeho žena Olga, která dostávala od čs. konzulátu finanční podporu. V létě 1942 se stala hlavní organizátorkou benefičního koncertu, který uspořádala společně s polskými ženami v Sydney. Výtěžek z akce byl odeslán na podporu bojujících Čechoslováků a Poláků na Středním východě. Zprávu o tom přinesl přední australský obrazový týdeník pro ženy *Australian Women's Weekly*, který vycházel v nákladu 500 000 výtisků.⁵⁷⁴

Po porážce vojsk Osy v severní Africe nebyl špkt. Süssland odeslán s ostatním mužstvem do Velké Británie, nýbrž s osmi dalšími čs. důstojníky v čele s pplk. Střelkou přesunut k čs. jednotce do Sovětského svazu, kde bylo důstojníků málo. V červenci 1943 pak byl s ohledem na svou kvalifikaci hospodářského důstojníka ustanoven brigádním intendantem.⁵⁷⁵ První čs.

---

⁵⁷⁰ VÚA-VHA, Sb. 20, sign 20-3-58/73-74, Süsslandův dopis, došlo na MNO do Londýna, 17. 9. 1940.

⁵⁷¹ NAA Canberra: A12508, 21/4297; Süssland Felix Israel.

⁵⁷² VÚA-VHA, kartotéka „Západ“, Karta F. Süsslanda.

⁵⁷³ KULKA, Erich: *Židé v československém vosku na Západě*. NV Praha 1992, s. 107.

⁵⁷⁴ *INTIMATE Gottings*. In: *The Australian Women's Weekly (1933 - 1982)*, Saturday 22 August 1942, p. 20. Dostupné online na <http://trove.nla.gov.au/newspaper/> [21. 8. 2016].

⁵⁷⁵ KULKA, Erich: *Židé v Československé Svobodově armádě*. NV Praha 1990, s. 259.

samostatná brigáda v SSSR se toho času nacházela v Novochopersku. Zde škt. Süsslund nahradil poručíka Berana, důstojníka ze Svobodovy „oranské skupiny“. Ten to však nesl těžko a Süsslund, který v SSSR vystupoval raději pod počestným jménem Sládek, měl být dokonce postaven před polní soud, když na něj bylo podáno trestní oznámení pro finanční machinace a válečnou lichvu, za níž však stála prostá závist. Důstojníci ze Středního východu byli v SSSR obecně přijímáni se značnou nedůvěrou a ocitali se pod zpravodajským dohledem, ostatní důstojníky totiž velmi dráždilo, že si s sebou do SSSR přivezli přepychové vybavení a velké množství „věcí denní potřeby, o které byla v Rusku nouze, a byly považovány za luxus.“⁵⁷⁶ Ve skutečnosti se škt. Sládek se snažil ze své funkce pouze zlepšit stravování obyčejných vojáků. Zjistil, že většina mužů „nejí dodávané sušené ryby a že je vojáci zahazují nebo pokoutně prodávají. Ze své funkce organizoval ve velkém prodej nežádoucích ryb na místním bazaru. Z utržených peněz zřídil černý fond, aby intendatura mohla opatřit vhodnější potraviny.“⁵⁷⁷ Toho však využil bývalý hospodář jednotky Beran a společně s dalšími osobami připravil Sládkovo odvolání, aby se mohl opět vrátit na své původní místo. Po odvolání z funkce plk. pěch. Ludvíkem Svobodou dne 18. srpna 1943 nebyl Felix Sládek/Süsslund odeslán s ostatními na frontu, ale měl v Buzuluky vyčkat polního soudu. Proces proběhl až v roce 1944 v Sagaduře. Sládek/Süsslund byl v pravděpodobně zmanipulovaném procesu odsouzen na rok těžkého žaláře, rozhodl se však odvolat do Londýna, kam odeslal svou rozsáhlou obhajobu.⁵⁷⁸ Další vývoj jeho případu není ze zkoumaných pramenů jasný. Můžeme nicméně konstatovat, že po válce se Sládek/Süsslund na čas vrátil do Prahy, kde se dostal do hledáčku obranného zpravodajství.⁵⁷⁹ Nejspíš i s ohledem na to, že jeden z viníků jeho odsouzení (tehdejší plk. Ludvík Svoboda) se v osvobozené republice stal ministrem obrany, se Süsslund rozhodl vrátit za svou manželkou do Austrálie namísto toho, aby ona přijela za ním. Do Austrálie nakonec dorazil až začátkem roku 1947, a to letecky přes Spojené státy a Nový Zéland.⁵⁸⁰ V Austrálii pak po únoru 1948 požádal o naturalizaci a poté, co čs. generální konzulát potvrdil jeho vojenskou službu pod britským

---

⁵⁷⁶ Tamtéž, s. 266.

⁵⁷⁷ Tamtéž.

⁵⁷⁸ Tamtéž, s. 286, pozn. 310. Srovnej též Sládkovu obhajobu a torzo soudního spisu ve VÚA-VHA Praha (dříve uloženo ve VÚA-SA AČR Olomouc), Sbirka osobních spisů důstojníků z povolání, Felix Sládek (Süsslund).

⁵⁷⁹ ABS Praha, f. 302, sign. 302-155-3/3, Kontrola transportu UNRRA – hlášení, 13. 2. 1946.

⁵⁸⁰ NAA Sydney: SP11/2, CZECHOSLOVAKIAN/SUSSLAND F; NAA Canberra: A435, 1949/4/3842, SUSSLAND Felix.

velením na Středním východě, mu bylo vyhověno. Jak bylo v Austrálii zvykem, stručnou zprávu o tom dne 22. září 1949 publikovaly dva australské deníky.⁵⁸¹

5.2.1.7 Heřman (Hermann) Wostrý (1919–?)

Heřman Wostrý se narodil 13. listopadu 1919 v česko-německé rodině v Dobřanech na Plzeňsku. O jeho mládí nemáme příliš mnoho zpráv. Můžeme pouze konstatovat, že absolvoval německou obchodní akademii a od roku 1937 si dopisoval se studentem *Scotch College* v Melbourne.⁵⁸² Po dostudování krátce pracoval jako bankovní úředník. Během okupace Čech a Moravy se zrovna nacházel v Itálii a rozhodl se, že do nacisty okupované vlasti se již nevrátí. Využil svých studijních kontaktů a vypravil se na cestu lodí do Austrálie. Do Melbourne připlul na lodi *Orama* 18. července 1939.⁵⁸³ Hned po svém příjezdu se začal angažovat ve vznikajícím čs. krajanském hnutí.

Prvotní iniciativa k založení budoucího československého klubu ve Victorii vzešla v srpnu 1939 od již dříve usazeného a etablovaného krajana Josefa Löwyho, který působil v Melbourne jako hodinář a klenotník a byl „proslulý přísežný znalec starožitností“.⁵⁸⁴ Löwy oslovil anglicky psanými dopisy zakončenými českým pozdravem „Na zdar“ několik krajanů zejména z první pomnichovské emigrační vlny. První přípravná schůze se pak konala v sobotu 19. srpna 1939 v baletním studiu u Eduarda Skřečka-Borovanského. Schůze se dále zúčastnil právě Heřman Wostrý⁵⁸⁵ a pozdější předseda klubu Václav F. Procházka. V průběhu let 1939–1940 se angažovali také další emigranti z bývalého Československa. Jednalo se především o příslušníky židovské inteligence, např. MUDr. Marco Braunsteina⁵⁸⁶ nebo JUDr. Wilhelma (Viléma) Dubského, který připlul do Melbourne se svojí ženou až v březnu 1940.⁵⁸⁷

---

⁵⁸¹ NAA Canberra: A435, 1949/4/3842, SUSSLAND Felix.

⁵⁸² Michael CIGLER, *The Czechs in Australia*. AE Press, Melbourne 1983, s. 35.

⁵⁸³ NAA Canberra: A12508, 21/4771; WOSTRY Hermann born 30 November 1919.

⁵⁸⁴ BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999, s. vii.

⁵⁸⁵ Faksimile dopisu, který v srpnu 1939 adresoval Löwy krajanu Wostrému, viz BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999, s. viii.

⁵⁸⁶ K němu viz kapitola 7.3.2.

⁵⁸⁷ NAA Melbourne: B6531, NATURALISED/1946 - 1947/OTHERS/DUBSKY WILLIAM. Dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [21. 8. 2016].

Jako mladý a svobodný český vlastenec reagoval Wostrý na konci roku 1940 na výzvu čs. konzulátu k náboru do čs. armády a dne 16. ledna 1941 podepsal na čs. honorárním konzulátě v Melbourne slib.⁵⁸⁸ Stal se tak druhým a zároveň posledním čs. krajanem z melbournské kolonie, který na výzvu odpověděl.

Jeho další osudy byly až do zářijového příjezdu na Střední východ podobné jako osudy pěti ostatních Čechoslováků. Pokud jde o bojové nasazení, dochované kariérní dokumenty jsou poměrně stručné a není z nich zřejmé, zda byl Wostrý s čs. praporem odeslán jako voják do obleženého Tobrúku už v říjnu 1941, anebo se tam dostal až po osvobození města. Lze nicméně konstatovat, že na přelomu března a dubna 1943 absolvoval s dobrým prospěchem kurz instruktorů protitankových děl na *School of Artillery* v Káhiře.⁵⁸⁹ Svou další nepochybně zajímavou důstojnickou kariéru velmi stručně shrnul v poválečné žádosti o udělení australského občanství. Uvedl v ní, že po bitvě u El Alameinu (není jasné, zda se bitvy osobně účastnil) byl přesunut do Velké Británie, kde byl zařazen k 54. dělostřeleckému pluku kanadské armády. Jako důstojník (disponoval hodností *Second Lieutenant*) se pak v rámci 1. kanadské armády zúčastnil vylodění v severní Francii a dále tažení do Belgie, Holandska a Německa. Do osvobozeného Československa se pak dostal společně s 3. americkou armádou generála Pattona.⁵⁹⁰ V poválečném Československu byla Wostrému přiznána hodnost poručíka v záloze, nicméně již v roce 1950 byl této hodnosti zbaven.⁵⁹¹ Důvod byl jednoduchý – od února 1946 pobýval trvale v Austrálii.

Na druhý konec světa s ním odjela jeho předválečná přítelkyně Alena, s níž se v srpnu 1945 v poválečném Československu oženil. Alena Wostrá (též Wostry) záhy vstoupila do čs. klubu v Melbourne, mezi jehož zakládající členy patřil právě její manžel. Mezi krajany se stala velmi populární osobou a byla záhy zvolena poslední předsedkyní klubu. Funkci pak vykonávala až do zániku spolku na přelomu let 1950–1951.⁵⁹²

---

⁵⁸⁸ VÚA-VHA Praha, Sb. 24, sign. 24-25-26.

⁵⁸⁹ VÚA-VHA, Sb. kval. listin, Heřman Wostrý.

⁵⁹⁰ NAA Canberra: A435, 1950/4/94; WOSTRY Herman Michael.

⁵⁹¹ VÚA-VHA, Sb. kval. listin, Heřman Wostrý.

⁵⁹² Podrobněji k ní viz 6.1.2.

5.2.2 Československý červený kříž v Austrálii a jeho hmotná pomoc čs. zahraničnímu odboji

Činnost Československého červeného kříže (ČsČK) v zahraničí se mohla za druhé světové války naplno rozběhnout až v druhé polovině roku 1940. Do té doby plnila úkoly této organizace v zahraničí tzv. Československá pomoc. Poté, co pražské gestapo 5. srpna 1940 obsadilo centrálu ČsČK v Praze a zabavilo veškerý jeho majetek v hodnotě 150 milionů protektorátních korun, mohl být prezidentem Benešem 1. září 1940 ustanoven Československý červený kříž v Londýně (ČsČK-L). Čestnou předsedkyní organizace se stala prezidentova manželka Hana Benešová a předsednictví vykonával až do své smrti v roce 1944 generál Čihák, kterého posléze nahradil gen. Vicherek.⁵⁹³ Pro komunikaci se spojeneckými pobočkami, včetně Australského Červeného Kříže (AČK),⁵⁹⁴ byla nepostradatelná místopředsedkyně ČsČK-L Marína Paulíny (1897–1945). Ta měla s humanitární činností zkušenosti již z předchozí války, neboť v roce 1919 odjela v rámci 45členné mise Amerického Červeného Kříže do Vladivostoku, kde působila jako tlumočnice a pomáhala se zajišťováním pomoci pro čs. legie.⁵⁹⁵ Londýnské ústředí ČsČK záhy organizovalo vznik příslušných odboček v místě čs. vojenských jednotek. Vojákům bylo posíláno ošacení, jídlo na přilepšenou a především cigarety nebo kvalitní tabák, jehož se zejména čs. vojákům na Středním východě nedostávalo. V ostatních částech světa působili delegáti nebo důvěrníci ČsČK-L, zpravidla čs. vyslanci nebo konzulové, kteří své úřady nepředali Němcům. V některých oblastech Britského impéria, např. v Indii, se jednalo o zástupce firmy Baťa. Zatímco k 31. prosinci 1943 působilo po celém světě 14 delegatur ČsČK-L,⁵⁹⁶ o rok později se jejich počet téměř zdvojnásobil na 27.⁵⁹⁷ Delegatura ČsČK-L v Austrálii (ČsČK-A) sídlila v Sydney již od roku 1940 a zásluhou konzula Solanského a jeho manželky fungovala velmi efektivně, byť pochopitelně s ohledem na velikost čs. krajanské komunity nemohla dosahovat takových úspěchů jako delegatury v USA či Kanadě. Pro srovnání uvedme celkové objemy zásilek do roku 1943: „Z Británie, Indie, Austrálie a Středního východu to byly zásilky o

---

⁵⁹³ VELECKÁ, Hana: *Československý Červený kříž v zahraničí v období druhé světové války*. HaV 49, 2000, č. 2, s. 378–405.

⁵⁹⁴ NA, f. ČsČK-L, sign. 701. Korespondence s Australským červeným křížem 1942–1945.

⁵⁹⁵ FRANCOVÁ, Zuzana: *Život zasvětený práci pro národ: Marína Paulíny*. In: DUDEKOVÁ, Gabriela a kol.: *Na cestě k moderní ženě*. Bratislava 2011, s. 684–701.

⁵⁹⁶ VELECKÁ, Hana: *Československý Červený kříž v zahraničí v období druhé světové války*. HaV 49, 2000, č. 2, s. 386.

⁵⁹⁷ NA, f. ČsČK-L, sign. 22-8-3/224-226, seznam delegátů, 31. 12. 1944.

celkové hodnotě 22.000 liber, z USA samotných v hodnotě 24.000 liber.⁵⁹⁸ Na příkladu australské delegatury si můžeme za finanční částky dosadit konkrétní hmotnou pomoc: do 1. září 1943 bylo odesláno za 420 australských liber (a. £) vlněných věcí a za 175 a. £ cigaretového tabáku a dále se jednalo o věcnou pomoc AČK v hodnotě 3000 a. £.⁵⁹⁹

Zásilky vlněného ošacení do Velké Británie byly úspěšnou iniciativou konzulovy manželky Eugenie Solanské, která zorganizovala mezi krajankami, ale především mezi australskými ženami „pletací akci“. V letech 1940–1943 se díky tomu podařilo do Londýna v balících odeslat 2 540 kusů oblečení z kvalitní australské vlny, která byla v zemi i za války snadno dostupná a poměrně laciná. Jedna z prvních zásilek odcestovala na lodi *Lags Bay* 9. prosince 1940 a v 31 balících obsahovala 370 párů ponožek, 94 kukel, 90 šál, 47 čepic, 42 párů rukavic (prstových i palcových), 7 svetrů, 6 ručníků a šest dalších kusů různého oblečení.⁶⁰⁰ Zpráva o této zásilce s příhodným titulkem *Comfort for Czech Forces (Pohodlí pro české jednotky)* se ještě před odesláním objevila v australském tisku a doprovázela ji fotografie manželů Solanských s balíčky.⁶⁰¹

Zatímco se Eugenie Solanská věnovala pletací akci, „čirou náhodou objevil Dr. Solanský dobrý zdroj tabáku a jako konzul by s to objevené možnosti náležitě využití. Tabák byl nejvyšší jakosti a byl získán po dovozní ceně. Celkem bylo takto zakoupeno a odesláno Čs. červenému kříži v Londýně 200 liber cigaretového tabáku, který stačil na 80 000 cigaret“.⁶⁰²

Za nejhodnotnější však můžeme označit hmotnou pomoc AČK pro čs. vojáky v SSSR. Na žádost Dr. Solanského o jisté množství vlněných ponožek totiž AČK zareagoval „opravdu štědře: našim vojákům v Rusku věnoval 20.000 párů ponožek v ceně £ 3 000. V nouzi poznáš přítele.“⁶⁰³ S ohledem na průběh války a nebezpečnost lodní dopravy nastaly při přepravě této zásilky problémy. Většina spojeneckých zásilek pro SSSR byla doprovázena přes íránský

---

⁵⁹⁸ NOVÁKOVÁ, Tereza: *Československý Červený kříž v zahraničí a péče o uprchlíky*. Magisterská diplomová práce, FF MU, Brno 2011, s. 44.

⁵⁹⁹ AMZV Praha, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 7, bod VIII. finanční efekt akce.

⁶⁰⁰ NA, f. ČsČK-L, i. č. 124, Delegatura Austrálie, List of knitted comforts, 9. 12. 1940.

⁶⁰¹ Tamtéž, novinový výstřížek, 7. 12. 1940.

⁶⁰² AMZV Praha, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 7, bod VI. b) Zásilky cigaretového tabáku.

⁶⁰³ Tamtéž, bod c) Pomoc australského červeného kříže.

Teherán, kde se věci překládaly na vlak jedoucí do Badžiranu a následně převáženy nákladními automobily do sovětského Ašchabadu (dnešní Turkmenistán).⁶⁰⁴ Nejinak tomu mělo být i s australskými ponožkami, jejichž transport zaměstnal konzula víc, než předpokládal, na téměř dva roky. Určitou dobu se dokonce uvažovalo o možnosti lodního transportu přes Indii. Nakonec se podařilo v listopadu 1943 vypravit loď na Střední východ, která vezla i 100 dřevěných beden s australskými ponožkami; československý vyslanec v Teheránu Josef M. Kadlec nakonec mohl příjem zásilky ohlásit až 24. ledna 1944.⁶⁰⁵ Zda se oblečení skutečně ještě před koncem války dostalo k čs. jednotce v SSSR, zůstává otázkou. V příslušné složce není o dalším osudu zásilky žádná zmínka a autorovy rešerše podniknuté ve sbírce Čs. vojenské jednotky v SSSR uložené ve VÚA-VHA byly zatím negativní.

Pokud bychom měli aktivity generálního konzula Solanského na závěr zhodnotit, nabízí se zde ocitovat uznání, kterého se mu dostalo od prezidenta Beneše prostřednictvím jeho kancléře Smutného již v průběhu války: „*Milý pane kolego, děkuji Vám srdečně za zaslání přehledu Vaší akce v Austrálii a na Novém Zélandě. Kdyby se každý mohl pochlubit po válce takovou bilancí, jakou jste mohl napsati vy sám, bývalo by to vypadalo v některých zemích v zahraničí lépe.*⁶⁰⁶ *Vím, že pan president také velmi Vaši činnost oceňoval a oceňuje stejně jako pí Benešová vaši pomoc, kterou jste přinášel všem podnikům pomocných akcí Čs. červeného kříže*“.⁶⁰⁷

---

⁶⁰⁴ VELECKÁ, Hana: *Československý Červený kříž v zahraničí v období druhé světové války*. HaV 49, 2000, č. 2, s. 391-392.

⁶⁰⁵ NA, f. ČsČK-L, i. č. 206, Pomoc SSSR – Austrálie.

⁶⁰⁶ Smutný naráží na situaci v Latinské Americe, kde byly všechny zastupitelské úřady předány Němcům, v některých případech dokonce proti vůli tamější vlády (např. v Mexiku). Podrobněji srovnej NÁLEVKA, Vladimír: *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*. Praha 1972; NĚMEČEK, Jan: *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha 2008, s. 413-441.

⁶⁰⁷ VÚA-VHA, Sb. 255/1946, Spis A. Solanského, Dopis J. Smutného, 1943.

6. Československé honorární konzuláty v Austrálii za druhé světové války, jejich úloha a působení

Obrovská rozloha Australského svazu si podobně jako tomu bylo v době meziválečné v USA,⁶⁰⁸ vynutila založení několika honorárních (čestných) konzulátů. V průběhu 20. let byly založeny hned čtyři čs. honorární konzuláty, vždy v hlavních městech těchto australských států:

Queensland – hl. město Brisbane

Victoria – hl. město Melbourne

Jižní Austrálie – hl. město Adelaide

Západní Austrálie – hl. město Perth

Bez konzulárního zastoupení tak zůstal pouze stát Tasmánie, kde ovšem žilo za války pouze osm Čechoslováků⁶⁰⁹ a stát byl navíc hospodářsky navázaný na „nedalekou“ Victorii a Melbourne, takže čs. krajané se mohli obracet na tamějšího konzula. Bez diplomatického zastoupení zůstalo pouze Severní teritorium, které bylo spravováno přímo federální vládou, a za války zde pobývali pouze dva Čechoslováci.⁶¹⁰ Stejně tak tomu bylo na území Teritoria hlavního města (ACT Canberra), kde se až za války usadil jediný Čechoslovák.⁶¹¹ Pod generální konzulát v Sydney pak spadaly i honorární konzuláty ve třech největších městech Nového Zélandu, kde ČSR vlastní generální konzulát nezřídila. Pravděpodobným vysvětlením je existence málo početné krajanské komunity, která se výrazněji rozšířila až po mnichovských událostech, a také relativně blízká vzdálenost novozélandských měst od

---

⁶⁰⁸ V USA proběhlo zakládání honorárních konzulátů ve dvou velkých vlnách (1925/26 a 1928/29) a posléze ještě ve třicátých letech. Celkově fungovalo v USA v letech 1926–1953 třináct čs. honorárních konzulátů. Podrobněji viz POLIŠENSKÁ, Milada: *Diplomatické vztahy Československa a USA 1918–1968. I. díl: 1918–1938. 2. svazek: Priority, diplomatická praxe a politický kontext*. Praha 2014, s. 434–441

⁶⁰⁹ Viz kapitoly 2.3.3 a 3.2.

⁶¹⁰ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Krajanská péče, Seznam čsl. státních občanů, 23. 7. 1941

⁶¹¹ Jednalo se o židovského uprchlíka před nacismem Ing. Kurta Gottlieba (nar. 5. 10. 1910 ve Štýrském Hradci), který opustil protektorát 1. 12. 1939 a do Sydney připlul v dubnu 1940. Posléze byl zaměstnán ve sluneční observatoři (*Commonwealth Solar Observatory*) na hoře Stromlo cca 18 km od rozestavěného centra Canberrý. NAA Sydney: SP11/5, GOTTLIEB, KURT [digitalizováno]; Observatoř byla založená v roce 1924, v současné době je dnes součástí Australské národní univerzity (ANU) Canbeře. Podrobněji k činnosti této instituce viz <http://rsaa.anu.edu.au/observatories/mount-stromlo-observatory> [19. 8. 2016]

Sydney. Ta byla, například oproti Perthu (cca 4 000 km od Sydney) zhruba poloviční (cca 2 200 km).⁶¹²

Všechny honorární (čestné) konzuláty podléhaly generálnímu konzulátu v Sydney. Ten měl dohlížet na jejich činnost, dávat jim pokyny a instruovat je. Ze své podstaty se vždy jednalo o čestnou a neplacenou funkci většinou vykonávanou občany Austrálie. I přesto, že se činnost těchto úřadů opírala „jen“ o „dobrovolnou práci, a navíc dochované dokumenty jsou fragmentální a nesouvislé,“⁶¹³ jedná se o zajímavou kapitolu vzájemných vztahů, která stojí za pozornost.

Po 15. březnu 1939 mohly všechny honorární konzuláty v Austrálii snadno zaniknout, což se však zásluhou Adolfa Solanského nestalo: „*Dr. Solanský paralysoval včasným zakročením cirkulární telegram [svého nadřízeného] g. k. F. Květoně, jímž byli čs. hon. konsulové v Australii vyzváni, aby vydali Němcům státní majetek a úřední spisy. Naše zastoupení fungovalo tedy [...] po stránce konzulární agendy jako před Mnichovem,*⁶¹⁴ *osobní stanovisko hon. konzulů k naší [odbojové] akci se však pronikavě lišilo.*“⁶¹⁵

Na tomto místě musíme podotknout, že i kdyby tehdejší vicekonzul Solanský nezakročil, měli honorární konzulové teoretickou možnost vzepřít se nařízení a své úřady Němcům nevydat. Takto charakterně se například zachoval čs. honorární konzul v Nizozemské východní Indii (dnešní Indonésie) Ing. Rudolf Staněk (1894–1947),⁶¹⁶ který se na rozdíl od čs. vyslance

---

⁶¹² Jiří Martinec se pak domnívá, že „rozdíl v existenci dvou [britských] dominií, [myšlena Austrálie a Nový Zéland] fakticky samostatných států, pražské ústředí zřejmě nepostřehlo.“ MARTÍNEK, Jiří: *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce, FF UHK. Hradec Králové 2014, s. 221-222.

⁶¹³ POLIŠENSKÁ, Milada: *Diplomatické vztahy Československa a USA 1918–1968. I. díl: 1918–1938. 2. svazek: Priority, diplomatická praxe a politický kontext*. Praha 2014, s. 440.

⁶¹⁴ Výjimkou byl postoj honorárního konzula v Brisbane, k tomu viz 6.3.

⁶¹⁵ AMZV, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, Strojopis Dr. Solanského *Austrálie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 8.

⁶¹⁶ Absolvent chemického oboru na ČVUT, pracoval jako chemik a ředitel cukrovarů a v letech 1922–1932 působil u firmy *Handelsvereniging Amsterdam* na Jávě. V roce 1934 obdržel stipendium od Národohospodářského ústavu k další cestě do Nizozemské východní Indie. Zde se od r. 1934 stal čs. honorárním konzulem v Batávii. Pro funkci měl výborné jazykové předpoklady. Kromě nizozemštiny a němčiny ovládal také javánštinu a malajštinu. Srovnej JÚNOVÁ MACKOVÁ, Adéla: *Orientální ústav a československé pronikání do Orientu 1928-1938. Stipendia hospodářského odboru*. Časopis Národního muzea. Řada historická 183, 2014, č. 1-2, s. 19-34; SKLENÁŘOVÁ, Sylva: *Diplomatické vztahy Československa a Nizozemska v letech 1918-1948 a jejich představitelé*. České Budějovice 2010, s. 50-51.

v nizozemském Haagu Dr. Artura Pacáka,⁶¹⁷ rozhodl svou funkci vykonávat i nadále a konzulát Němcům se souhlasem generálního guvernéra Nizozemské východní Indie nepředal. Nacisté pak Nizozemcům pouze sdělili, že „německá říše jen neuznává za osobu vedoucí konzulát v Batávii.“⁶¹⁸ Stejně tak se zachoval i čs. honorární konzul na ostrově v Curaçao v Nizozemském Antilách (v Karibiku) Henry Edmond Kies, který řad vykonával od roku 1937 a byl přesvědčeným antifašistou. Všechny úřední dokumenty pak raději „uložil u sebe v soukromém bytě.“⁶¹⁹

V Austrálii pak předal svůj úřad Němcům pouze čs. konzul v Brisbane, nicméně kromě konzulů ve Victorii a Adelaide zaujali také všichni ostatní k zániku čs. odboje rezervovaný postoj a zůstali pak po celou dobu ve svých čestných funkcích války pasivní: „Žádný zájem o [čs. odbojovou] akci neprojevíli: hon. konzul. R. C. Hancock v Brisbane [...], hon. konsul Norman L. Burnell v Perthu, jakož i tři konsulové na Novém Zélandě. E. J. Hyams ve Wellingtonu, R. M. Algie v Aucklandu a D. J. Shea v Christchurch.“⁶²⁰

Problémy s činností honorárních konzulátů za války přehledně shrnul lisabonský konzul a bývalý italský legionář František Čejka⁶²¹: „Honorární konzulové se zajímají zpravidla o úřad z prestižních důvodů, někdy z důvodů souvisejících s jejich povoláním. [...] titulář věnuje svůj pracovní čas především zájmům vlastním a teprve v druhé řadě agendě konsulární. Je-li pak titulář velmi zaměstnán ve vlastním podniku, bance či firmě, na konsulární agendu mu zbývá velmi málo času a k iniciativní práci se dostane zřídka kdy, ne-li nikdy. Myslím, že toto je právě kámen úrazu.“⁶²² Jak uvidíme dále, podobná situace byla na denním pořádku u poloviny australských honorárních konzulátů (Brisbane, Perth). Výjimkou byly pouze

---

⁶¹⁷ NĚMEČEK, Jan: *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha 2008, s. 255-256.

⁶¹⁸ SKLENÁŘOVÁ, Sylva: *Diplomatické vztahy Československa a Nizozemska v letech 1918-1948 a jejich představitelé*. České Budějovice 2010, s. 57.

⁶¹⁹ Tamtéž.

⁶²⁰ AMZV, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, Strojopis Dr. Solanského *Austrálie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 8.

⁶²¹ K jeho působení za války viz NĚMEČEK, Jan: *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha 2008, s. 367-372.

⁶²² AMZV, f. LA-D, kart. 6, Dipl. sbor Honorární konzuláty, Instrukce honorárním konzulátům úprava, 12. února 1944.

konzuláty v Adelaide a zejména Melbourne, jehož tehdejší i bývalí konzulové (otec a syn) Peacockové byli Československu zcela oddaní.

6.1 Honorární konzulát v Melbourne a E. H. Peacock (1939–1945)

Ve státě Victoria byla po Novém Jižním Walesu druhá nejpočetnější čs. krajanská kolonie v Austrálii. Počet osob narozených v Československu se zde v letech 1933–1947 pohyboval v rozmezí 146–485 osob, z čehož bylo minimálně 170 čs. státními příslušníky.⁶²³ Většina krajanů žila v Melbourne případně v jeho okolí (St. Kilda).

Čs. honorárním konzulem byl od roku 1932 **Edgar Henry Peacock** (1884–1953), který převzal úřad po svém zesnulém otci Ernestu Richardu Peacockovi (1856–1932), a v roce 1937 byl za svou práci oceněn Řádem bílého lva.⁶²⁴ Peacock ml. zůstal Československu věrný i po 15. březnu 1939. Když němečtí úředníci dorazili do jeho úřadu, aby ho uzavřeli a převzali si od něj písemnou agendu, doslova je vyhodil ven, když je obvinil z překračování pravomocí a zavolal na ně státní policii.⁶²⁵ Peacock udržoval pravidelnou korespondenci se Solanským, kterému poskytl „*nejochotnější a nejvydatnější pomoc v [odbojové] akci [...] a to přes to, že je majitelem velkého obchodního podniku a musí časem velmi spořít. On také věnoval akci značné obnosy v hotovosti.*“⁶²⁶ Po založení Československého klubu v Melbourne⁶²⁷ se stal Peacock neoficiální patronem tohoto čs. krajanského spolku a na základě písemných vzpomínek můžeme dokonce konstatovat, že bez Peacockovi pomoci by klub pravděpodobně nevznikl. Honorární konzul a patron spolku se následně důsledně staral o rozrůstání členské základny tohoto krajanského sdružení, neboť „*byl v přímém spojení s ‚Department of Immigration‘ v Canbeře. Odtud mu byly zasílány adresy nově příchozích krajanů, které pak doporučoval do klubu.*“⁶²⁸ Jeho další pravidelnou činností byla propagace československého

---

⁶²³ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Krajanská péče, Seznam čl. státních občanů, 23. 7. 1941, část A) Australie, 2) Victoria.

⁶²⁴ Viz kapitola Exkurz II.

⁶²⁵ CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983, s. 34.

⁶²⁶ AMZV, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, Strojopis Dr. Solanského *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 8.

⁶²⁷ Viz kapitola 6.1.2.

⁶²⁸ BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999, s. vii – Alena Wostrá vzpomíná.

zahraničního odboje v melbournském tisku.⁶²⁹ Jelikož konzul Solanský nemohl z důvodů pracovní vytíženosti a také velké vzdálenosti (téměř 900 km) ze Sydney do Melbourne dojíždět a podporovat krajany osobně, byl Peacock „*jediným konsulem, se kterým členové našeho klubu [...] měli styky.*“⁶³⁰ V letech 1940–41 se pak čs. dobrovolníci z Melbourne (Wostrý a Klausner) zapisovali ke vstupu do čs. zahraniční armády právě v jeho konzulární kanceláři. Jejich přihlášky pak byly odeslány Solanskému do Sydney, který je dále odeslal na MNO do Londýna.⁶³¹ Solanský si byl vědom toho, že bez Peacockova osobního nasazení a finanční podpory by čs. krajané ve státě Victoria zůstali pravděpodobně pasivní. Jako poděkování využil svých kontaktů s Československou národní radou v Americe (ČSNRA) sídlící v Chicagu, prostřednictvím které Peacockovi věnoval za jeho zásluhy ve prospěch čs. zahraničního odboje *Medaili osvobození* (Czechoslovak Liberation Medal). V archivu Čechů a Slováků v americkém Chicagu se zachoval příslušný dokument, v němž Peacock děkuje ČSNRA a který doprovází Solanského dopis, v němž ještě žádá, aby ČSNRA Peacockovi „*poděkovala za jeho úsilí [ještě jednou a to] zvláštním anglických dopisem, v němž by byla zmínka o tom, že presentovaná medaile je výrazem uznání Československé národní rady za služby, které p. Peacock našemu osvobozenému hnutí prokázal.*“⁶³² V dopise, který Solanský zakončil slovy „*S krajanským pozdravem a odbojovým Zvítězíme*“ pak někdo z ČSNRA připsal „*poděkováno*“ s čehož můžeme vidět, že spolupráce a komunikace mezi krajany v USA a Austrálii byla i za válečných ztížených podmínek bezproblémová. Solanský si byl dále vědom, že Peacock se nemůže svému úřadu věnovat zcela naplno, neboť se musí na první místě starat o své obchody. Aby honorárnímu konzulovi ulehčil práci s úřední agendou, vyslal do Melbourne čs. konzulárního úředníka Emila Balleka, který byl s australským prostředím velmi dobře obeznámen a v letech 1939–1942 byl Solanského „*pravou rukou*“ na konzulátě v Sydney. V Melbourne pak Ballek pracovně působil až do roku 1947, kdy se vrátil do ČSR.⁶³³ Poté, co se Ballek stal „*exponovaným úředníkem hon.*

---

⁶²⁹ *PLAGUE OF NAZISM First Proclamation for Czechs.* In: The Age (Melbourne, Vic. : 1854 - 1954) Saturday 13 April 1940, s. 26.

⁶³⁰ Tamtéž.

⁶³¹ K tomu viz kapitola 5.2.1.

⁶³² The University of Chicago Library, Joseph Regenstein Library, ACASA, karton 87, Korespondence Československé národní rady v Chicagu s čs. krajany v Austrálii (1941–1945), nezpracováno, Dopis A. Solanského, 9. 7. 1941.

⁶³³ Podrobněji k němu viz kapitola 6.1.1.

konzulátu ČSR v Melbourne,⁶³⁴ měl Peacock více času věnovat se reprezentaci Československa a získávat sympatie pro čs. zahraniční odboj a čs. exilovou vládu v australském prostředí. To činil nejen u Australanů, ale také u spojeneckých krajanských komunit žijících v Austrálii. Z fotografií z let 1944 a 1945, které se dochovaly v AWM, je vidět, že Peacock těchto možností opravdu využíval. Účastnil se např. neformálních recepcí, které pořádali představitelé belgické krajanské komunity v Melbourne v den belgického státního svátku (21. 7. 1944),⁶³⁵ či australští důstojníci při příležitosti otevírání nových melbournských kasáren (3. 3. 1945).⁶³⁶ Samozřejmě pak byla jeho účast na akcích pořádaných čs. krajanským klubem v Melbourne.

Peacock se snažil svou čestnou funkci vykonávat jak po druhé světové válce,⁶³⁷ tak po únoru 1948.⁶³⁸ I přesto se ale komunistická vláda na své schůzi 28. února 1950 usnesla pro zrušení všech honorárních zastupitelských úřadů v cizině. V Melbourne pak měl být na návrh ministra zahraničí Viliama Širokého zřízen regulérní konzulát, poněvadž čs. vývoz do Austrálie „je ze 40 % přes Melbourne.“⁶³⁹ Nicméně Peacock ze strany Československa formálně odvolán nebyl a úřad teoreticky vykonával až do své smrti. Zemřel v Melbourne 22. března 1953 ve věku 68 let na následky automobilové nehody.⁶⁴⁰ Čs. honorární konzulát v Melbourne pak byl definitivně zrušen k 4. červnu 1953.⁶⁴¹

---

⁶³⁴ VÚA-VHA, Sb. Osvědčení podle zákona 255/1946, spis E. Balleka, Vložka E.

⁶³⁵ <https://www.awm.gov.au/collection/141469/> [19. 9. 2015]

⁶³⁶ <https://www.awm.gov.au/collection/087063/> [19. 9. 2015]

⁶³⁷ *Czechoslovak celebrations*. In: The Argus (Melbourne, Vic. : 1848 - 1957) Tuesday 28 October 1947, s. 7.

⁶³⁸ *Mores By Czech Consuls In Australia*. In: The Advertiser (Adelaide, SA : 1931 - 1954) Friday 12 March 1948, s. 1.

⁶³⁹ AKPR, f. KPR 1948–1962, sign: 115172, Austrálie; Konzulát ČSR v Melbourne zřízené, 26. 1. 1951.

⁶⁴⁰ *CONSUL DIES* In: The Sydney Morning Herald (NSW : 1842 - 1954) Monday 23 March 1953, s. 4

⁶⁴¹ NAA Canberra: A1838, 1515/1/10/10A; Consular Representatives in Australia - Czechoslovakia - Peacock EH Honorary Consul at Melbourne.

Na závěr ještě uvedme, že E. H. Peacock byl strýcem australského liberálního politika, který se prosadil na celosvazové úrovni jako ministr a později též jako lídr opozice. Jeho synovcem byl totiž Adrew Sharp Peacock (nar. 1939 v Melbourne).⁶⁴²

Nový čs. konzulární úřad v Melbourne byl zřízen až v druhé polovině roku 1954 a s ohledem na připravované letní olympijské hry v Melbourne (1956) převzal čs. konzul i funkci olympijského atašé, nicméně i tento konzulární úřad byl po šesti letech zrušen.⁶⁴³

6.1.1 Emil Ballek (1896–1989) a jeho působení v Austrálii

Emil Karel Ballek⁶⁴⁴ se narodil 14. února 1896 v Praze, kde absolvoval reálku a dva ročníky obchodní akademie (1913). Následně si našel práci jako plavec na plachetnici a dostal se tak až do Austrálie. Zde byl jako rakousko-uherský státní příslušník internován a v zajetí setrval od 29. ledna 1915 až do konce roku 1916, přičemž od 15. dubna 1915 se neúspěšně pokoušel o dobrovolný vstup do australské armády. Následně byl jako příslušník australského *Special Service Battalion* zařazen do srbské armády (od 23. října 1917) a sloužil u telegrafní stanice. K 1. dubnu 1918 byl v Soluni přeřazen do čs. armády ve Francii. Již 29. dubna 1918 dorazil do Cognacu a stal se členem 22. čs. střeleckého pluku, který se tou dobou formoval v nedalekém Jarnacu. Ballek se s plukem účastnil polního tažení v Alsasku a Argonách, za které byl vyznamenán Čs. válečným křížem. Ballek, který se do vlasti se vrátil v hodnosti poručíka,⁶⁴⁵ projevil po válce přání vrátit se do Austrálie.⁶⁴⁶ To mu čs. úřady jako legionáři splnily a vyslaly ho do Austrálie coby smluvního konzulárního úředníka nově budovaného generálního konzulátu Československé republiky v Sydney. Zde začal od 16. srpna 1920 pracovat pod generálním konzulem Danešem s platem 600 australských liber ročně.⁶⁴⁷ Z dochovaného Ballekova hodnocení je patrné, že Daneš byl přísný nadřízený, a přestože se

---

⁶⁴²Přehled jeho politické kariéry viz například

<http://static.moadoph.gov.au/ophgovau/media/images/apmc/docs/OPL/118-Opposition-leader-PEACOCK.pdf>
[24. 8. 2016]

⁶⁴³ VAŠÍČKOVÁ, Šárka: *Sokolské hnutí v životě československé emigrace po II. světové válce na příkladu Austrálie a Jihoafrické republiky*. Disertační práce, FTVS UK, Praha 2007, s. 75-76.

⁶⁴⁴ V pramenech se objevuje také počestěná varianta Bálek nebo anglická verze křestních jmen Emil Charles Ballek.

⁶⁴⁵ K Ballekově legionářské kariéře srovnej VÚA-VHA, Sb. LPS, LPS E. Balleka; tamtéž, Sb. kmenových listů, kmenový list E. Balleka.

⁶⁴⁶ Tamtéž, f. FL – pl. 22, karton 11, i. č. 60, Velitelství – seznamy dobrovolníků 1919, Seznamy dobrovolníků z Austrálie, Rota oddělených – Emil Bálek.

⁶⁴⁷ Martínek, s. 220.

Ballek mohl pochlubit službou v legiích, neměl ještě v roce 1922 své místo u MZV jisté: „V poslední době byl stížen nervovými poruchami, které značně omezovaly jeho služební schopnost, Nemohu ho prozatím doporučit pro definitivu.“⁶⁴⁸ Ballek se však nakonec v novém úřadě osvědčil a v Sydney zůstal i po Danešově odjezdu do ČSR. Dne 22. října 1925 se oženil s Australankou Myee Narell Anderson (nar. 30. 5. 1903). Ballekovi pobývali v Praze od roku 1926 až do roku 1928,⁶⁴⁹ kdy byl Ballek přidělen jako konzulární kancelářský úředník na čs. konzulát do indické Bombaje. Odtud byl v roce 1933 přeložen do Kalkaty a zde působil až do března 1939. Jeho manželka se synem Janem (nar. 5. 8. 1928 v Sydney) pak žila střídavě v Austrálii a Indii.

Na čs. generálním konzulátu v Kalkatě zastihly Balleka i březnové události roku 1939. V čele konzulátu byl od roku 1936 Dr. František Toušek,⁶⁵⁰ který se rozhodl uposlechnout výzvu čs. ministra zahraničí Chvalkovského a dne 5. dubna 1939 vydal svůj úřad Němcům. Při poválečném vyšetřování, které se týkalo předání úřadu v Kalkatě, vyšlo najevo, že hlavním viníkem byl generální konzul Toušek, který byl již od října 1938 proněmecky naladěný a prohlašoval, že „obrazy Benešovy, musí býti roztrhány a kosti Masarykovy rozmetány.“⁶⁵¹ Na to konto spálil Toušek 2. dubna 1939 čs. výsostné znaky a vyjádřil důvěru v nacistickou třetí říši: „každý odboj proti Němcům je blbost, že německá říše je tu na tisíc let.“⁶⁵² V souvislosti s Touškovým postojem bylo prošetřeno, jaký postoj zastával Ballek. Šestičlenný senát Zvláštní komise koordinačního výboru MZV ve svém závěrečném usnesení konstatoval následující:

„Nevychází najevo, že by se byl Ballek jakýmkoli způsobem zúčastnil odevzdání úřadu Němcům, které provedl Dr. Toušek. Emil Ballek ostatně projevil své loyální smýšlení, tím že odcestoval v dubnu 1939 do Australie, kde pracoval v odboji.“⁶⁵³ Přes cejlonský přístav

---

⁶⁴⁸ AMZV, f. OSO (1945–1992), osobní spis Emila Balleka, popis Emila Ballka, 10. 2. 1922.

⁶⁴⁹ Srovnej NA Praha, PŘ II – EO, Ballek Emil 1896; *AMONG THE CZECHS SYDNEY WOMAN IN PRAGUE*. In: *The Sun* (Sydney, NSW : 1910 - 1954) Sunday 17 June 1928, s. 1.

⁶⁵⁰ K jeho diplomatické kariéře viz Dejmek, s. 246-247.

⁶⁵¹ Němeček s. 116.

⁶⁵² Tamtéž, s. 119.

⁶⁵³ AMZV, f. OSO (1945–1992), osobní spis Emila Balleka, účast na odevzdání čs. gen. konzulátu v Kalkatě Němcům, Usnesení, 19. 1. 1948.

Colombo a západoaustralský Fremantle⁶⁵⁴ dorazil Ballek dne 25. května 1939 na lodi *Strathmore* do Sydney a to i se svojí manželkou Myee a desetiletým synem Janem.⁶⁵⁵ V Austrálii mohl vznikajícímu čs. odboji prospět jistě mnohem lépe než v Indii, poněvadž se zde mohl opřít o důležité kontakty. Jeho tchánem byl totiž ředitel Australského muzea v Sydney Dr. Charles Anderson (1876–1944).⁶⁵⁶

V Sydney vyhledal Ballek Solanského a dal se do služeb místní čs. odbojové akce. V letech 1939–1942 byl pravou rukou Solanského. Od počátku působil v nově založeném Krajanském sdružení a to jako tajemník a pokladník. Zároveň byl členem výboru Čs. kroužku v Sydney, ČSČK v Sydney a od roku 1942, kdy byl přeložen jako úředník na honorární konzulát do Melbourne, byl také členem tamějšího čs. klubu. Svoji více než šestiletou odbojovou činnost popsal těmito slovy:

*„V Australii šlo především o to udržeti český a slovenský živel pohromadě, získati krajany pro zahraniční odboj, organizovati je ve společné akci, která by hmotně a morálně podporovala věc našeho zahraničního odboje. To se plně podařilo a našemu londýnskému ústředí byla odvedena značná finanční i věcná pomoc. Rozvratné živly mezi Slováky (Tisovci) byly úplně znemožněny.“*⁶⁵⁷

Na základě zkoumaných pramenů se Ballek jeví jako klíčový muž čs. zahraniční akce v Austrálii za druhé světové války. Po Solanském ho můžeme bezpochyby zařadit na druhé místo. Jeho faktické působení a náplň práce v Melbourne v letech 1942–1947 odpovídalo spíše funkci konzula, než pouhého úředníka. Nicméně Ballek oficiálním statutem čs. diplomata nikdy nedisponoval, což se projevovalo i v každodenním životě. Týkala se ho například, na rozdíl od diplomatů, cla na alkohol.⁶⁵⁸

V Melbourne setrval Ballek až do 30. listopadu 1947, kdy se vrátil do Prahy a za účast v odboji obdržel statut účastníka boje za národní osvobození.⁶⁵⁹ Následně pracoval jako

---

⁶⁵⁴ NAA Perth: K269, 16 MAY 1939 STRATHMORE.

⁶⁵⁵ NAA Canberra: A12508, 21/195; BALLEK Emil Charles.

⁶⁵⁶ Anderson se zabýval mineralogií a první australské muzeum vedl od roku 1921 do roku 1940, kdy odešel do důchodu. Podrobněji k němu viz <http://australianmuseum.net.au/image/charles-anderson-director> [24. 8. 2016]

⁶⁵⁷ VÚA-VHA, Sb. Osvědčení podle zákona 255/1946, spis E. Balleka, vložka E, 4. 2. 1948.

⁶⁵⁸ NAA Canberra: A1539, 1945/W/921; Control of Liquor Order - Mr E C Ballek, Czechoslovakian Consulate.

⁶⁵⁹ VÚA-VHA, Sb. Osvědčení podle zákona 255/1946, spis E. Balleka.

administrativní kontrolor na Ministerstvu zahraničních věcí a to až do konce roku 1949, kdy byl přeložen na dovolenou s čekáním. Jeho další osudy nejsou ze zkoumaných pramenů zřejmé. Zdá se však, že zůstal v Československu i po roce 1949 a do Austrálie se již nevrátil.⁶⁶⁰ V roce 1949 bydlel u své matky Barbory Ballekové v Praze-Bubenči (U Zeměpisného ústavu 8).⁶⁶¹ Nejasnosti zatím panují ohledně jeho dalšího osudu a úmrtí. Doposud se předpokládalo, že zemřel v Praze pravděpodobně na přelomu let 1988/1989,⁶⁶² v pozhnaném věku 93 let. To bylo potvrzeno autorovou rešerší v příslušné matrice zemřelých na Praze 6, kde je uvedeno datum úmrtí 31. července 1989. Nicméně na základě australských pramenů můžeme konstatovat, že jeho žena Myee Ballek odplula z Marseille na lodi *Tahitien* již jako vdova. Do Sydney připlula 29. října 1967.⁶⁶³ Na základě těchto nepřímých informací by se tedy dalo předpokládat, že Emil Ballek zemřel již v roce 1967 a jeho ovdovělá žena se pak rozhodla vrátit zpátky do rodné Austrálie. Myee Ballek se pak usadila ve státě Victoria, kde v roce 1983 ve věku 80 let zemřela.⁶⁶⁴

6.1.2 Československý klub v Melbourne a čs. krajané ve státě Victoria (1939–1945)

První iniciativa k založení budoucího československého klubu ve Victorii vzešla v srpnu 1939 od již dříve usazeného a etablovaného krajana Josefa Löwyho, který působil v Melbourne jako hodinář a klenotník a byl „proslulý přísežný znalec starožitností“.⁶⁶⁵ Löwy oslovil anglicky psanými dopisy zakončenými českým pozdravem „Na zdar“⁶⁶⁶ několik krajanů zejména z první pomnichovské emigrační vlny. První přípravná schůze se pak konala v sobotu 19. srpna 1939 v baletním studiu u **Eduarda Skřečka–Borovanského**.⁶⁶⁷ Přípravné

---

⁶⁶⁰ Rešerše provedena přes Passenger arrivals index, 1898-1966. Dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [21. 7. 2015].

⁶⁶¹ NA Praha, PŘ II – EO, Ballek Emil 1896.

⁶⁶² Jiří MARTÍNEK, *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce FF UHK. Hradec Králové 2014, s. 218, pozn. 905.

⁶⁶³ NAA Canberra: A1197, BAKOPANOS-BAR; Incoming passenger cards - Jul-Dec 1967

⁶⁶⁴ <http://death-records.mooseroots.com/d/n/Myee-Ballek> [21. 7. 2015].

⁶⁶⁵ BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999, s. vii.

⁶⁶⁶ Faksimile dopisu, který v srpnu 1939 adresoval Löwy, krajanu Wostrému viz BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999, s. viii.

⁶⁶⁷ Robin Grove, ‘Borovansky, Edouard (1902–1959)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/borovansky-edouard->

schůze se dále zúčastnil Heřman Wostrý⁶⁶⁸ a Václav F. Procházka. V průběhu let 1939–1940 se angažovali také další emigranti z bývalého Československa. Jednalo se především o židovskou inteligenci např. MUDr. Marco Braunsteina⁶⁶⁹ nebo JUDr. Wilhelma (Viléma) Dubského, který připlul do Melbourne se svojí ženou až v březnu 1940.⁶⁷⁰

Po celé řadě víceméně neformální krajaňských schůzí vyzval v srpnu 1941 honorární konzul Peacock krajaňy k oficiálnímu založení klubu. Do přípravného výboru pak povolal další krajaňy, zejména bratra známého stavebníka nejslavnější brněnské funkcionalistické vily⁶⁷¹ Ing. Roberta Tugendhata (1897–1978),⁶⁷² v Austrálii známého pod jménem R. G. Tugen, které se stal předsedou přípravného výboru.⁶⁷³ Na den 15. září 1941 pak svolal přípravný výbor do Melbourne veřejnou schůzi krajaňů. Zde bylo zvoleno předsednictvo klubu. Oficiální název spolku zněl *Československý klub ve Victorii (Czechoslovak Club of Victoria)* se sídlem v Melbourne. Klub sídlil oficiálně v budově čs. honorárního konzulátu na reprezentativní adrese 486 Bourke Street,⁶⁷⁴ v samém centru Melbourne, nicméně většina akcí a schůzí se konala ve větších prostorách některého ze spřátelených spolků, kterými byly organizace jako *Girls Friendly Society, YMCA, YWCA, Calafilian Club, English Speaking Union, Deepdene Presbyterian Ladies*⁶⁷⁵ apod.

[9544/text16809](#), poprvé publikováno tiskem 1993 [17. 10. 2016]. V roce 1942 obdržel Borovanský za svou činnost medaili čs. odboje, viz ACASA, Karton 87, Korespondence Československé národní rady v Chicagu s čs. krajaňy v Austrálii (1941–1945), nezpracováno.

⁶⁶⁸ K němu viz kapitola 5.2.1.7.

⁶⁶⁹ K němu viz kapitola 7.3.2.

⁶⁷⁰ NAA Melbourne: B6531, NATURALISED/1946 - 1947/OTHERS/DUBSKY WILLIAM.

⁶⁷¹ Stavebníky dnešní známé památky UNESCO, vily Tugendhat, byli Fritz Tugendhat (1895-1958) a jeho žena Greta (1903-1970). Oba pocházeli z průmyslnických a obchodnických židovsko-německých rodin, které v Brně žily po několik generací. Do rodinného domu postaveného podle plánů proslulého architekta Ludwiga Miese van der Rohe se rodina nastěhovala v roce 1930. V roce 1938 emigrovala do Švýcarska a posléze do Venezuely. <http://www.tugendhat.eu/cz/vila-tugendhat/stavebnici.html> [18. 7. 2015]

⁶⁷² NAA Canberra: A12217, L5171; Robert George and Trude Tugen; Tamtéž A12217, L3105; Robert George and Trude Tugen.

⁶⁷³ Melbournské noviny o něm psali jako o prvním zvoleném prezidentovi čs. klubu, to je však nepřesné. *CZECHOSLOVAK CLUB*. In: The Argus (Melbourne, Vic. : 1848 - 1957) Tuesday 19 August 1941, s. 5.

⁶⁷⁴ AMZV, f. LA-O, k. 167, složka Krajaňská péče, Krajaňské organizace v Austrálii a na Novém Zélandě, 2. 1. 1942.

⁶⁷⁵ Srovnej AMZV, f. LA-O, k. 167, složka Krajaňská péče, Opis programu činnosti čs. klubu ve Victorii, 1942; BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999, s. vii – Alena Wostrá vzpomíná.

Předsedou klubu byl zvolen **Václav F. Procházka**, který v minulé světové válce bojoval v britské armádě.⁶⁷⁶ Bývalý krejčí Procházka připlul do Melbourne v roce 1932⁶⁷⁷ a usadil se zde natrvalo. I přesto se však tvrdošijně hlásil k čs. občanství a odmítal naturalizaci, když prosazoval heslo „*Košili lze vyměnit – národnost ne!*“⁶⁷⁸ Spolek měl dále místopředsedu (O. Banda), pokladníka (Ing. R. Pollak), zástupce pokladníka (St. Juritta), jednatele (A. Tesař), jeho zástupce (I. Humay) a dále tři členy výboru (Dr. Brausntein, prof. Dr. Singer, F. Votruba).⁶⁷⁹ Podle poválečných vzpomínek poslední předsedkyně klubu Aleny Wostré byla součástí spolku také „*početná skupina Slováků, usedlých zde z hospodářských důvodů již od dvacátých a počátku třicátých let. Slováci tvořili polovičku klubovního výboru.*“⁶⁸⁰

Než přistoupíme k analýze klubové činnosti v letech 1941–1945, zastavíme se podrobněji u osoby jednatele klubu **Artura Tesaře**, poněvadž k okolnostem jeho odchodu a také k jeho činnosti v Austrálii se dochovala celá řada zajímavých pramenů. Tesař se narodil 25. října 1908 v české živnostenské rodině ve Vídni, ale vyrůstal v Praze. V éře první republiky pracoval jako korespondent, úředník a prodejce v několika sklářských firmách. Dne 22. února 1939 byl na vlastní žádost přijat jako prodejce skla u firmy Baťa ve Zlíně, kde se připravoval na zahraniční cestu. Nadřízenými byl hodnocen jako „*pilný svědomitý a samostatný pracovník. Z rozhodnutí vedení byl vyslán dne 17. 7. 1939 do Melbourne jako prodejce, kam odcestoval bez manželky.*“⁶⁸¹ Tesař měl v Austrálii vyřídit potřebné potvrzení (*Landing Permit*) pro svou židovskou manželku Nelly,⁶⁸² které měla firma Baťa uhradit cestu. Tesař však dorazil přes italský přístav Janov a Filipíny do Melbourne až 18. září 1939.⁶⁸³ V té době již byla Austrálie ve válečném stavu s nacistickým Německem a možnosti vystěhování z protektorátu do této země se značně ztížily. Nelly Tesařová, tak byla nucena zůstat v protektorátu. V březnu 1943 byla jako Židovka zařazena do transportu a skončila

---

⁶⁷⁶ CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983, s. 31-32.

⁶⁷⁷ NAA Peth: K269, 4 MAR 1932 MORETON BAY.

⁶⁷⁸ Tutu pozici zastával ještě několik let i po únoru 1948. O udělení australského občanství požádal až v roce 1954, kdy chtěl navštívit Československo a zase se vrátit do Austrálie. BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999, s. vi.

⁶⁷⁹ AMZV, f. LA-O, k. 167, složka Krajanská péče, Opis záznamu o činnosti čs. klubu ve Viktorii, 26. 5. 1942, s. 1.

⁶⁸⁰ BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999, s. vii – Alena Wostrá vzpomíná.

⁶⁸¹ ABS, f. Z, sign. Z-6-368-3/267, Tesař Artur.

⁶⁸² Roz. Steinerová, nar. 15. 5. 1911, dcera bankovního úředníka z Karlových Varů.

⁶⁸³ NAA Canberra: A435, 1948/4/958; TESAR Artur - born 25 October 1908 – Czechoslovakian.

v terezínském Ghettu, odkud byla 6. září 1943 v rámci transportu D1, č. 162 převezena spolu s dalšími 2 483 osobami do vyhlazovacího tábora Auschwitz. Zde následně (neznámo kdy) jako drtivá většina osob z tohoto transportu zahynula.⁶⁸⁴ Tesař se v Melbourne záhy etabloval jako společník židovských emigrantů z Rakouska (Paul Alexander Morawetz) a Československa (Leo Alexander Klausner) ve firmě F. B. Vodak & Co.⁶⁸⁵ Jako jednatel (tajemník) krajanského spolku měl Tesař na starosti zejména propagační záležitosti. Z těchto důvodů hojně využíval materiálů v angličtině, které mu do Melbourne zaslala chicagská ČSNRA.⁶⁸⁶ V únoru 1942 byl jako cizinec odveden do australské armády (obdržel služební číslo V378253) a v hodnosti vojína byl v květnu zařazen k šesté pracovní rotě (*6 Australian Employment Company*). Již v září 1942 byl však vojenské služby zproštěný s ohledem na důležitost jeho povolání.⁶⁸⁷ Tomuto vyreklamování ze služby pravděpodobně velmi napomohl předseda spolku. Tesař zůstal po válce v Austrálii a poté, co se dozvěděl o úmrtí své ženy, se oženil s německo-židovskou emigrantkou Evou, která do Austrálie utekla v květnu 1939.⁶⁸⁸ V letech 1948-1949 jim bylo oběma uděleno australské občanství.⁶⁸⁹

První velkou akcí, kterou Čs. klub ve Victorii uspořádal, byly oslavy čs. státního svátku dne 28. října 1941. Společenského večera se zúčastnilo na 150 osob (krajanů i Australanů) a přítomní australští novináři vzápětí uveřejnili velké články o Československu. Z dochovaného programu akce můžeme přesně rekonstruovat průběh společenského večera, který byl zahájen čs. hymnou a po ní následovaly úvodní proslovy předsedy Procházky a konzula Peacocka. Na řadu přišly též recitace básně na počest prezidenta Masaryka, klavírní duet Smetanovy Vltavy a dvě pásma lidových písní a tanců v národních krojích. Na závěr byly předvedeny Slovanské tance členkami baletního souboru E. Borovanského a celý večer zakončila společná večeře. Pro čs. zahraniční odboj a jeho londýnské ústředí bylo důležité, že se členové spolku mimo

---

⁶⁸⁴ <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/129753-nelly-tesarova/> [22. 8. 2016] Z počtu 2 484 osob přežilo válku jen 32 lidí, viz <http://www.holocaust.cz/transport/39-dl-terezin-osvetim/> [22. 8. 2016]

⁶⁸⁵ NAA Canberra: A367, C80353; F.B. Vodak & Co. (Paul Alexander Morawetz, Leo Alexander Klausner and Artur Paul Tesar); NAA Canberra: A1539, 1941/W/960; Inquiry by A P Tesar, Melbourne, rewgarding the exportation of canned-meat to Jean Kopriva, Greece.

⁶⁸⁶ The University of Chicago Library, Joseph Regenstein Library, ACASA, karton 87, Korespondence Československé národní rady v Chicagu s čs. krajaný v Austrálii (1941–1945), nezpracováno, dopis A. P. Tesaře, 29. 10. 1944.

⁶⁸⁷ NAA Canberra: B884, V378253; TESAR ARTHUR PAUL.

⁶⁸⁸ NAA Melbourne: B78, 1948/TESAR E.

⁶⁸⁹ Tamtéž; NAA Melbourne: B78, 1948/TESAR A.

jiné usnesli také na zahájení sbírky pro ČSČK. Ze spolkového života můžeme zmínit také účast jeho členů oděných v tradičních krojích na spojeneckém průvodu městem (*March of Allied Nations*) v listopadu 1941. Na prosincové schůzi pak spolek přijal stanovy, které byly následně poslány Solanskému do Sydney ke schválení. Podle pozdějších vzpomínek poslední předsedkyně spolku A. Wostré měl být spolek především charakteru: „*společenského, nenáboženského, nepolitického, dobročinného, vlasteneckého*“.⁶⁹⁰

V květnu 1942 měl klub již přes 70 členů. Předsednictvo se scházelo minimálně dvakrát měsíčně, v případě potřeby častěji. Mezi tradiční členské akce pak patřily oslavy narozenin prezidentů Masaryka a Beneše vždy v březnu a květnu, a také oslavy svátku 28. října. Na těchto akcích byla zpravidla ukončena probíhající finanční sbírka a vyhlášena nová. Například v rámci oslavy narozenin T. G. M. bylo za období od konce října 1941 do 7. března 1942 vybráno přes 151 australských liber, které byly předány čs. konzulátu do Sydney s přáním „*aby těchto peněz bylo využito pro naše raněné vojiny v Middle Eastu.*“ Tamtéž byly na Vánoce zasílány dárkové balíčky. V červenci 1942 se Čechoslováci prezentovali po boku Svobodných Francouzů, Poláků, Řeků a dalších spojeneckých národů pobývajících v Austrálii. V rámci tzv. Spojeneckého dne měl pak Čs. klub obdržet z výtěžku celostátní sbírky a plesu 16, 5 %.⁶⁹¹

Masivní krajanskou účast zaznamenaly oslavy 25. výročí vyhlášení samostatnosti – 28. října 1943, kdy na večerní zábavu dorazilo na 150 krajanů.⁶⁹²

O činnosti čs. krajanského sdružení v Melbourne jsme informováni nejen na základě spolkových a novinových zpráv či programů, které byly zasílány do Sydney a dále na čs. MZV v Londýně, ale také na základě několika fotografií, které se dochovaly ve sbírkách AWM v Canbeře. Na protest proti stále trvající nacistické okupaci Čech a Moravy byl u příležitosti jejího pětiletého trvání uspořádán 16. března 1944 večer plný tanců v národních krojích.⁶⁹³ V říjnu 1944 pak Čechoslováci v Melbourne za účasti konzula Peacocka oslavili

---

⁶⁹⁰ BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999, s. vii – Alena Wostrá vzpomíná.

⁶⁹¹ AMZV, f. LA-O, k. 167, složka Krajanská péče, Opis záznamu o činnosti čs. klubu ve Viktorii, 26. 5. 1942, s. 1.

⁶⁹² *NEWS OF THE DAY TOO MANY TANKS: Czechs Remember*. In: *The Age* (Melbourne, Vic. : 1854 - 1954) Friday 29 October 1943, s. 2.

⁶⁹³ <https://www.awm.gov.au/collection/140606/> [22. 8. 2016]

vstup příslušníků 1. československého armádního sboru v SSSR na území Československa, ke kterém došlo po krvavých bojích⁶⁹⁴ v Dukelském průsmyku dne 6. října.⁶⁹⁵ Na dochovaném snímku⁶⁹⁶ se podařilo identifikovat slečnu Marii Majernikovou (Maria Majernik), krajanku právě z východního Slovenska oblečenou v národním kroji. Majerniková připlula do Melbourne v březnu 1937⁶⁹⁷ se svou matkou Marií a bratrem Janem.⁶⁹⁸ Jejich příbuzný (pravděpodobně) Paul Majernik byl jedním ze skupiny Slováků, kteří se v Austrálii usadili již v roce 1928.⁶⁹⁹ Majernikovi za války pobývali v málo osídlené oblasti Victorie ve vesnici Tanjil Bren⁷⁰⁰ cca 160 km východně od Melbourne. To mimo jiné dokládá, že čs. krajané usazení ve státě Victoria měli o akce klubu velký zájem a neváhali vážit cestu do vzdáleného Melbourne.

Klubová činnost pokračovala i po skončení druhé světové války. V roce 1946 se do Melbourne vrátil válečný veterán od Tobruku a Normandie Heřman Wostrý, který Austrálii opustil v roce 1941, aby mohl na Středního východě vstoupit do čs. armády.⁷⁰¹ Do Austrálie s ním přijela jeho předválečná přítelkyně Alena, kterou si vzal v srpnu 1945 v poválečném Československu za ženu.⁷⁰² Wostrá záhy vstoupila do čs. klubu v Melbourne, mezi jehož zakládající členy patřil její manžel. Wostrá se stala velmi populární⁷⁰³ a byla záhy zvolena předsedkyní klubu. Funkci pak vykonávala až do zániku spolku na přelomu let 1950–1951. Wostrá se sice zpočátku snažila podporovat poučnorové emigranty z Československa, nicméně

---

⁶⁹⁴ Podle posledních výzkumů padlo v rámci Karpatsko-dukelské operace téměř 1000 Čechoslováků a 10 000 sovětů. Podrobněji viz HRBEK, Jaroslav a kol.: *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944-1945*. Sv. 1; Sv. 2. Praha–Litomyšl 2009.

⁶⁹⁵ Jako první byla osvobozena obec východoslovenská obec Vyšný Komárnik.

⁶⁹⁶ <https://www.awm.gov.au/collection/140737/> [22. 8. 2016]

⁶⁹⁷ NAA Perth: K269, 16 MAR 1937 OTRANTO.

⁶⁹⁸ NAA Melbourne: B6531, NATURALISED/1946 - 1947/OTHERS/MAJERNIK JOHN

⁶⁹⁹ Viz kapitola 2.3.2.

⁷⁰⁰ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Krajanská péče, Seznam čsl. státních občanů, 23. 7. 1941, část A) Australie, 2) Victoria.

⁷⁰¹ Viz kapitola 5.2.1.

⁷⁰² O jejich příjezdu do země referovaly melbournské noviny *OUT OF EUROPE INTO FREEDOM New Citizens and Airmen Arrive*. In: *The Age* (Melbourne, Vic. : 1854 - 1954) Friday 22 February 1946, s. 2

⁷⁰³ V roce 1947 byl rozhovor s ní otisknut v australském tisku, viz *CZECH WOMAN TELLS OF HER MISFORTUNES*. In: *The Argus* (Melbourne, Vic. : 1848 - 1957) Friday 12 September 1947, s. 15.

někteří se záhy dostali do konfliktu s klubovou apolitičností, v důsledku čehož někteří staří emigranti z klubu vystoupili. Tato skutečnost nakonec vedla i k zániku prvního čs. spolku v Melbourne: „V prosinci 1949 a v lednu 1950 přišla do Melbourne skupina emigrantů, kteří nepochopili důležitost Československého klubu [...] Mezi těmito nově příchozími se našlo sice několik sice nezvolených, ale velmi průbojných lidí, kteří náš Československý klub a jeho výbor osočili natolik, že to Mr. Peacock ohlásil na Department of Immigration a Československý klub zrušil. Byla to škoda, protože členové se rozešli, a Slováci si založili vlastní spolek.“⁷⁰⁴

Jednalo se o *Združenie Australských Slovákov (ZAS)*, které mělo centrálu v Sydney a odbočku v Melbourne. V čele melbournské pobočky ZAS stál od roku 1950 po téměř dvacet let Ondrej Banda,⁷⁰⁵ který byl za války místopředsedou Čs. klubu v Melbourne. Češi pak založili v Melbourne 8. listopadu 1950 tělocvičnou jednotu Sokol.⁷⁰⁶

Analogickou situaci, kdy si nově příchozí emigranti s krajany „starousedlíky“ příliš nerozuměli, můžeme vysledovat i v letech po roce 1968, kdy do Austrálie dorazila další vlna čs. emigrantů a exulantů. Ani oni u straší generace (tentokrát pounorových emigrantů) nenalezli příliš pochopení.⁷⁰⁷

---

⁷⁰⁴ BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999, s. vii – Alena Wostrá vzpomíná. Srovnej též Miller, s. 103, pozn 13.

⁷⁰⁵ Vrtielka, s. 214;217

⁷⁰⁶ Zakládajících členů bylo 28, v roce 1955, kdy byla činnost jednoty pozastavena. Podrobněji k čs. spolkové činnosti v Melbourne od roku 1950 viz VAŠÍČKOVÁ, Šárka: *Sokolské hnutí v životě československé emigrace po II. světové válce na příkladu Austrálie a Jihoafrické republiky*. Disertační práce, FTVS UK, Praha 2007, s. 101-105.

⁷⁰⁷ Soukromá dokumentace Hany Kalinové, Victoria, B. C., Kanada, *Memorandum – Odyssey o emigraci rodiny Kalinových* [v Austrálii v letech 1969–1975] Rukopis 36 stran, 20. 5. 2015 (kopie v držení autora).

6.2 Honorární konzulát v Adelaide a čs. krajané v Jižní Austrálii (1939–1945)

Z hlediska československého osídlení patřila Jižní Austrálie k řídce osídleným státům. Podle australských cenzů se zde v roce 1933 nacházelo pouhých 19 osob narozených v Československu. V druhé polovině 30. let počet krajanů stoupl, poněvadž v roce 1947 se již jednalo o 34 osob. Méně Čechoslováků pobývalo v té době jen na Tasmánii, v Severním teritoriu a na území Teritoria hlavního města.⁷⁰⁸ V roce 1941 měl čs. konzulát v Sydney informace o pobytu 31 čs. státních příslušníků, z nichž víc jak třetina žila v hlavním městě Adelaide.⁷⁰⁹ Z celkového počtu 31 osob pak bylo minimálně osm „čs. běženců“, kteří do Austrálie utekli před nacismem.⁷¹⁰

V Adelaide od 20. let úspěšně fungoval Čs. honorární konzulát, v jehož čele byl významný jihoausturský politik **John Howard Vaughan**, který byl v roce 1937 za svou činnost oceněn Řádem Bílého lva.⁷¹¹ Vztahy mezi čs. meziválečnou vládou a vládou Jižní Austrálie byly velmi přátelské, o čemž svědčí odeslání čs. státní vlajky do Adelaide v roce 1936.⁷¹² Vaughan na svou funkci rezignoval v roce 1937, patrně z důvodů pracovní zaneprázdněnosti. Jeho funkci převzal **Raymond H. Cato**, který pracoval již před válkou jako manažer pro melbournskou firmu *Peacock*.⁷¹³ Byl tedy evidentně v přátelském poměru s čs. honorárními konzuly v Melbourne (otcem a synem Peacockovými). Po 15. březnu 1939 Cato svůj úřad nacistům nepředal a snažil se podporovat a propagovat vznikající čs. zahraniční odboj. V aktivitě honorárních konzulů pak zaujal Cato podle Adolfa Solanského hned druhé místo za E. H. Peacockem: „*Druhé místo zaujímá hon. konsul v Adelaide Raymond H. Peacock, který však má ve svém obvodu jen několik krajanů.*“⁷¹⁴ Právě konzul Cato měl v roce 1942 zásluhu

---

⁷⁰⁸ Srovnej Tabulka č. 4.

⁷⁰⁹ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Krajanská péče, Seznam čsl. státních občanů, 23. 7. 1941, část A) Australie, 3) Jižní Austrálie.

⁷¹⁰ NA, f. MSP-L, k. 69, Seznam čs. běženců žijících t. č. v Australii, 8. 12. 1944.

⁷¹¹ K němu viz kapitola EXKURZ II.

⁷¹² K tomu viz kapitola EXKURZ I.

⁷¹³ *Proceedings of the Parliament of South Australia*. With Copies of Documents Ordered to be Printed ..., Svazek 3, South Australia, s. 104.

⁷¹⁴ AMZV, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, Strojopis Dr. Solanského *Austrálie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 8.

na tom, že se čs. krajanská komunita v Adelaide zúčastnila oslav Spojeneckého dne.⁷¹⁵ Ten se konal dne 16. října 1942 a díky konzulu Catovi byla československá účast velmi reprezentativní. Z dochované fotografie je vidět, že konzul nechal vypravit celý alegorický vůz, který táhnul osobní automobil. Vlek s improvizovaným pódiem byl vyzdoben čs. vlajkami, velkým státním znakem s dvouocasým lvem (téměř v životní velikosti). Na korbě vozu sedělo šest čs. žen v národních krojích a úplně nejvýše na křesle a s korunou Dr. Augusta Goldmanová (Gilbertová), kterou konzul Cato přihlásil do soutěže královen krásy konající se v rámci charitativního dne Spojenců. Po skončení akce věnoval starosta města Adelaide konzulovi část výtěžku ve výši 480 australských £, které byly následně odeslány na generální konzulát do Sydney a ten je předal do Londýna na centrálu ČsČK. Peněž mělo být na přání starosty využito na přilepšenou čs. vojákům a letcům.⁷¹⁶

Podobně jako jeho protějšek v Melbourne, i honorární konzul Cato se soustavně snažil působit na to, aby adelaidské noviny referovaly o čs. zahraničním odboji. Výstřižky článků pak zasílal generálnímu konzulovi do Sydney, který je spolu s ostatními články přeposílal na MZV. O československé záležitosti se soustavně zajímal list *The Advertiser*, „který patří k australským časopisům, které referují o čs. věcech systematicky a objektivně.“⁷¹⁷ V létě 1941 noviny informovaly o tom, že čs. honorární konzul Cato si z nedávné návštěvy Melbourne (pravděpodobně u E. H. Peacocka) přivezl dvě čs. bronzové pamětní medaile s nápisem „*Czechoslovakia shall be free again.*“ Krajané v Jižní Austrálii i další zájemci si u něj mohli tyto medaile zakoupit a podpořit tak čs. zahraniční odboj.⁷¹⁸ Zájem jihoaustralských novin o československou problematiku pak trval až do konce války. Například ještě v roce 1945 adelaidský *Advertiser* informoval v článku *Czechs Going Back Home* o plánovaném návratu prezidenta Beneše do Československa.⁷¹⁹

---

⁷¹⁵ AMZV, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, Strojopis Dr. Solanského *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 6.

⁷¹⁶ NA, f. ČsČK-L, k. 25, i. č. 124, Delegatura v Austrálii a na Novém Zélandě 1943–45, Zpráva Dr. Solanského – Den Spojenců v Adelaide, 2. 4. 1943.

⁷¹⁷ AMZV, f. LA-O, kart. 166, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Stockholm–Sydney), 1. složka tiskové věci, přehledy, výstřižky, Zpráva gen. konzula odeslaná na MZV, 5. 2. 1945.

⁷¹⁸ *Czechoslovak Medallion*. In: *The Advertiser* (Adelaide, SA : 1931 - 1954) Wednesday 30 July 1941, s. 10. Dostupné online <http://trove.nla.gov.au/> [10. 8. 2016]

⁷¹⁹ *Czechs Going Back Home*. In: *The Advertiser* (Adelaide, SA : 1931 - 1954) Saturday 27 January 1945, s. 4. Dostupné online <http://trove.nla.gov.au/> [10. 8. 2016]

Mezi nejaktivnější krajany v Jižní Austrálii patřil **Ernest Edward Mühlstein–Milston**, rodák z Prahy (nar. 1. června 1893), který v letech 1942–1946 sloužil jako rotný (Warrant Officer Class 2; služ. číslo S111558) na velitelství australské armády.⁷²⁰ Za jeho zásluhy ve prospěch čs. odboje mu ještě v roce 1942 udělila chicagská ČSNRA prostřednictvím konzula Solanského medaili odboje. V chicagském archivu se zachoval děkovní dopis, který Mühlstein Solanskému zaslal a který byl přeposlán do Chicaga: „*Vážený pane doktore, děkuji tímto srdečně tímto Československé národní radě v Americe za věnování medajle na paměť druhé odboje. Doufám, že svým vstupem do australské armády, bude mi umožněno, vykonati svou povinnost k naší drahé zemi a naší demokracii. děkuji Vám, pane doktore, za odevzdání medajle a přeji Vám rovněž Veselých Vánoc a všeho zdaru v roce 1943. Váš oddaný E. Muhlstein v. r.*“⁷²¹ Poté, co byl Mühlstein v březnu 1946 z armády propuštěn do civilu, rozhodl se v Austrálii zůstat natrvalo a dne 23. července 1946 byl naturalizován.⁷²²

Honorární konzul Cato pak působil ve svém úřadu i po skončení druhé světové války. Na svou funkci rezignoval až po „vítězném únoru“. Jako protest proti komunistickému převratu zavřel po smrti Jana Masaryka 11. března 1948 svůj konzulát v Adelaide.⁷²³ Právě po roce 1948 se výrazně rozrostla krajanská komunita čs. emigrantů a exulantů v Jižní Austrálii. Jedním z důsledků bylo i založení Československého klubu v Jižní Austrálii, ke kterému došlo 18. listopadu 1949 v Adelaide.⁷²⁴

---

⁷²⁰ <http://www.wv2roll.gov.au/Veteran.aspx?ServiceId=A&VeteranId=717265> [10. 8. 2016]

⁷²¹ The University of Chicago Library, Joseph Regenstein Library, ACASA, karton 87, Korespondence Československé národní rady v Chicagu s čs. krajany v Austrálii (1941–1945), nezpracováno, Dopis E. Mühlsteina, 19. 12. 1942.

⁷²² Rešerše provedena přes <http://recordsearch.naa.gov.au/> [18. 8. 2016]

⁷²³ *Mores By Czech Consuls In Australia*. In: The Advertiser (Adelaide, SA : 1931 - 1954) Friday 12 March 1948, s. 1; Srovnej též HRUBÝ, Petr: *Nebezpeční snílci. Australská levice a Československo*. Brno 2007, s. 38. Cato je zde uveden nepřesně jako Raymond H. Cati.

⁷²⁴ K činnosti tohoto spolku viz zejména BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999.

6.3 Honorární konzulát v Brisbane a čs. krajané ve státě Queensland (1939–1945)

Počet Čechoslováků ve státě Queensland se v letech 1933–1947 pohyboval v rozmezí 84–86 osob narozených v ČSR.⁷²⁵ Po Novém Jižním Walesu a Victorii se tak jednalo o třetí nejpočetnější krajanickou komunitu v Australském svazu. Snad právě proto byl již v roce 1921 založen v Brisbane čs. honorární konzulát. Prvním konzulem se stal krajan a pražský rodák **Joseph J. Urban**.⁷²⁶ Zároveň se jednalo o první čs. honorární konzulát, který byl v Austrálii založen po zřízení generálního konzulátu v Sydney a kterému ze své podstaty podléhal.⁷²⁷ Konzul Urban se snažil mladé Československo propagovat v queenslandském tisku a byl v Brisbane populární. To dokazuje i skutečnost, že o jeho smrti v roce 1927 referovaly tamější noviny.⁷²⁸ Již v roce 1926 Urbana ve funkci vystřídal Australan **A. M. Tynan**, při kteréžto příležitosti přijel na návštěvu do Brisbane tehdy úřadující vicekonzul ze Sydney Emanuel Hajný.⁷²⁹ V únoru 1930 se do funkce dostal bankéř **Robert Charles Hancock** (Union Bank), který v roce 1938 obdržel za svoji činnost Řád Bílého lva.⁷³⁰ Hancock pak funkci vykonával formálně až do roku 1942, kdy na výzvu generálního konzula Solanského rezignoval.

Krajané v Queenslandu byli ve dvacátých letech poměrně aktivní. Záslouhou zlatníka Josefa F. Plecháčka, který se v Austrálii natrvalo usadil již v roce 1905 a založil si vlastní továrnu na broušení drahokamů,⁷³¹ byl v Brisbane ustanoven smíšený česko-australský spolek *Czech Society of Queensland*, nicméně již ve 30. letech „většina Čechů opustila Brisbane a spolek zanikl.“⁷³² Většina krajanů v Queenslandu pak byla rozptýlená na celém území velkého severovýchodního státu, nebo se již jednalo o naturalizované Australany. V roce 1941 měl čs.

---

⁷²⁵ Viz Tabulka č. 4.

⁷²⁶ MARTÍNEK, Jiří: *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce, FF UHK. Hradec Králové 2014, s. 221; *HONORARY CONSUL*. In: The Telegraph (Brisbane, Qld. : 1872 - 1947) Saturday 10 December 1921, s. 8.

⁷²⁷ AKPR, f. KPR 1919-1947, sign.: D 5937 (Československé zastupitelské úřady v Austrálii 1921).

⁷²⁸ *LATE MR. JOSEPH URBAN*. In: The Telegraph (Brisbane, Qld. : 1872 - 1947) Wednesday 25 May 1927, s. 3 Article

⁷²⁹ *CZECHO-SLOVAKIA NEW CONSUL APPOINTED*. In: The Telegraph (Brisbane, Qld. : 1872 - 1947) Saturday 6 February 1926, s. 4.

⁷³⁰ Viz kapitola EXKURZ II.

⁷³¹ *QUEENSLAND GEMS PRESENTATION TO MESDAMES HINKLER*. In: The Telegraph (Brisbane, Qld. : 1872 - 1947) Saturday 19 May 1928, s. 5 Article

⁷³² BUREŠOVÁ, Jana: *Zdroje informací o Austrálii v období první Československé republiky*. *Historica Olomucensia* 44, 2013, s. 128.

konzulát v Sydney informace pouze o 13 osobách (z cca 80) z nichž ovšem v Brisbane žili pouze tři.⁷³³ Z nich byl pak pražský Němec a homeopatik Vladimír (Waldemar) Sommer, který se aktivně hlásil k německé národnosti, byl od září 1939 jako nepřátelský cizinec internován v *Enoggera Interment Camp*.⁷³⁴

Josef Ladislav Erben pobýval v Brisbane a těsně po mnichovských událostech v říjnu 1938 se setkal se třemi Čechy, jejichž jména však neuvedl: „Prvý z nich, někdejší pracovník našeho konzulátu, věnoval se podnikání, nabytí slušného majetku a stal se otcem rodiny. Druhý byl brusičem drahokamů, v Australii vzácným a neustále vyhledávaným odborníkem, a třetí uzenářem. Setkávali jsme se téměř denně a hovořili neustále o domově a jeho osudu. Shodli jsme se v názoru, že země, která se vzdala svých hranic je proto, aby zachránila světový mír, nejenže nebyla za svůj odměněna ani jediným slovem, ale naopak nevybíravě hanobena.“⁷³⁵

Na čs. konzulátě v Brisbane se situace zkomplikovala po 15. březnu 1939 poněvadž „pan Hancock byl jediným čsl. hon. konsulem v Australii, který v březnu 1939 vydal úřad Němcům. Poněvadž to bylo spíše z nepochopení situace, než z jiného důvodu, rozhodně ne pro sympatie pro Němce – přičinil se přednosta [Solanský], aby byl p. Hancock rehabilitován, a tak se opět ujal úřadu a byl dále veden v úředních seznamech konsulárních zástupců v Australii.“⁷³⁶

Hancock se však svému nadřízenému v žádném případě neodvděčil, poněvadž záhy přestal odpovídat na veškerou korespondenci, která bu byla ze Sydney v letech 1940–41 zasílána. V srpnu 1941 vyslal gen. konzul ze Sydney do 900 km vzdáleného Brisbane čs. lékaře Gerharda Freunda (1912–1974).⁷³⁷ Ten sloužil od roku 1941 pod jménem Gerard Fraineau na lodi námořnictva de Gaullovi Svobodné Francie *Ville d'Amiens*, a mohl se do queenslandského přístavu snadno dostat v rámci svých pracovních povinností. Freund pak v Brisbane vedl jednání s Hancockem nicméně ten „sdělil Dr. Freundovi otevřeně, že nemá

---

⁷³³ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Krajanská péče, Seznam čsl. státních občanů, 23. 7. 1941, část A) Australie, 6) Queensland.

⁷³⁴ Podrobněji k této problematice viz kapitola 7.6.

⁷³⁵ ERBEN, Josef Ladislav: *Půl století světoběžcem. Dvě cesty do Austrálie*. Ed.: Novotný, Stanislav. Praha 1986, s. 223.

⁷³⁶ AMZV, f. LA-O, kart. 99/9, Diplomatický protokol, Dipl. sbor (A–J), Austrálie, Nový Zeland, R C. Hancock čs. hon. konsul v Brisbane.

⁷³⁷ K němu viz PROCHÁZKA, Ivan: *Čs. lékaři vykonávající za 2. světové války službu u britského Obchodního loďstva*. Publikováno v časopise *Historie a Vojenství* č.2/2007 - upraveno a publikováno online <http://mujweb.cz/ipro/stripky/clanky/merchant.htm> [18. 8. 2016]

onaši osvobozeckou akci zájmu a jsa členem několika patriotických klubů, že je tak zaneprázdněn, že nemá ani pro svůj podnik dosti času.⁷³⁸ Freund tak navrhl, aby konzulát získal na starost naturalizovaný Australan českého původu, stavitel Jan Cupka, ale na Solanského dopis nereagoval. (*této větě jsem moc nerozuměla, tak nevím, zda dává zcela smysl, jak jsem ji upravila*) Solanský na to zaslal Hancockovi dopis s žádostí, aby rezignoval. Hancock souhlasil a čs. MZV v Londýně pak postoupilo jeho žádost prezidentu Benešovi, který měl jako jediný oprávnění zprostit honorární konzuly funkce a jmenovat nové. Prezident Beneš Hancockovu rezignaci přijal 23. ledna 1942. Dnem 1. srpna 1942 pak jmenoval na návrh Solanského a po souhlasu australské vlády novým čs. honorárním konzulem obchodníka **C. L. Hardena** (nar. 15. 6. 1883 v Rockhamptonu). Harden byl viceprezident brisbaneské obchodní komory a generální ředitel firmy *Thomas Brown Cie Sons Ltd.* Již v době meziválečné čile obchodoval s ČSR, které dokonce v roce 1936 navštívil (patrně v souvislosti s uzavírání čs.–australské obchodní smlouvy). Podle „*mínění Dr. Solanského by mohl našemu vývozu [do Austrálie] po válce prokázati platné služby.*“⁷³⁹

Z výběru nového kandidáta na post čs. honorárního konzula je vidět, že již v roce 1942 byl na prvním místě brán ohled na poválečnou spolupráci. V Brisbane byla navíc specifická situace, a za války se mělo jednat o funkci „*arci jen representační, ježto čsl. kolonie v místě není – žije tam asi 5 Čechoslováků, z nichž 4 jsou naturalizovanými Australany, – ale přesto mohl by hon. konsul v Brisbane učiniti něco pro propagaci naší věci v tisku, kdyby chtěl.*“⁷⁴⁰ Na základě provedených rešerší v databázích Australské národní knihovny se však zdá, že Harden šel v tomto ohledu spíše v Hancockových stopách. První zmínka o jeho osobě v brisbaneských novinách byla nalezena až v roce 1949, kdy se vyjadřoval k výměně čs. pasů.⁷⁴¹ O necelý rok později byl pak jeho úřad komunistickou vládou v ČSR zrušen.⁷⁴²

---

⁷³⁸ AMZV, f. LA-O, kart. 99/9, Diplomatický protokol, Dipl. sbor (A–J), Austrálie, Nový Zeland, R. C. Hancock čs. hon. konsul v Brisbane.

⁷³⁹ AMZV, f. LA-O, kart. 99/9, Diplomatický protokol, Dipl. sbor (A–J), Austrálie, Nový Zeland, M. Harden hon. konsul v Brisbane.

⁷⁴⁰ AMZV, f. LA-O, kart. 99/9, Diplomatický protokol, Dipl. sbor (A–J), Austrálie, Nový Zeland, R. C. Hancock čs. hon. konsul v Brisbane.

⁷⁴¹ *Czech passports.* In: The Courier-Mail (Brisbane, Qld. : 1933 - 1954) Wednesday 12 October 1949, s. 5.

⁷⁴² Viz 6.1.

6.4 Honorární konzulát Perthu a čs. krajané v Západní Austrálii 1939–1945

V Západní Austrálii žilo v roce 1933 podle australských cenzů 36 osob narozených v Československu. V druhé polovině 30. let počet krajanů stoupl, poněvadž pro rok 1947 se již jednalo o 47 osob. Počtem Čechoslováků se tak rozlohou největší stát Australské svazu řadil až na čtvrté místo za Nový Jižní Wales, Victorii a Queensland.⁷⁴³ V roce 1941 měl však čs. konzulát v Sydney informace pouze o dvou aktivních čs. státních příslušnících. Na předměstí Perthu ve Swanbourne pak žila paní E. Jašková. Ve městečku Norseman (cca 700 km výhodně od Perthu) žil Ondřej (Andrew) Fatin.⁷⁴⁴ K tomuto můžeme připočítat minimálně dalších šest „čs. běženců“, kteří do Západní Austrálie utekli před nacismem (manželé Eisensteinovi),⁷⁴⁵ či japonskou agresí v Singapuru. V tomto případě se jednalo o leteckého inženýra a obchodníka Emila Marischlera (1905–1982) a jeho rodinu.⁷⁴⁶ O těchto osobách se konzul v Sydney dozvěděl až později a zahrnul je proto až do svého druhé seznamu.⁷⁴⁷ Obě rodiny se usadily v hlavním městě Západní Austrálie – Perthu. Zde ostatně sídlil i čs. honorární konzulát a krajané tak měli naději, že u něj naleznou nějakou pomoc anebo alespoň získají potřebné informace. Ani jedno z toho se však pravděpodobně nestalo.

Československým honorárním konzulem pro celou Západní Austrálii byl od roku 1925 australský podnikatel **Norman Leslie Burnell**,⁷⁴⁸ který nebyl žádným agilním pracovníkem tohoto čestného úřadu a o čs. emigranty a krajany nejevil zájem ani v době meziválečné. S Burnellem se při své druhé návštěvě Austrálie setkal český cestovatel Josef Ladislav Erben, který v Perthu pobýval zhruba tři týdny v létě roku 1936 bezprostředně po svém příjezdu do země. Erben, který v Austrálii mimo jiné pátral po českých krajanech, si domluvil

---

⁷⁴³ Srovnej Tabulka č. 4.

⁷⁴⁴ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Krajanská péče, Seznam čsl. státních občanů, 23. 7. 1941, část A) Australie, 3) Jižní Austrálie. Fatin byl roce 1942 odveden do australské armády a byl nasazen na Nové Guineji demobilizoval, až v roce 1946 viz NAA Canberra: B883, WX20425; FATIN ANDREW.

⁷⁴⁵ K oběma viz níže (kapitola 6.4.1.)

⁷⁴⁶ Marischler byl evakuován do Austrálie spolu s dalšími čs. krajany až v březnu 1942 jeho manželka a dcera za ním připluly později přes Indii. NAA Perth: K269, 1 MAR 1942 WHANG PU; NAA Perth: K269, 3 NOV 1942 DOMINION MONARCH; V letech 1947–1948 pobýval s rodinou v ČSR v Přerově a od listopadu 1948 v Praze, poté emigrovali opět do Austrálie. Srovnej SOKA Přerov, SPP, Emil Marischler, Rodinný list; NAA Perth: K1331, 1953/MARISCHLER E; NAA Perth: K1331, 1953/MARISCHLER L; NAA Perth: K1331, 1953/MARISCHLER M.

⁷⁴⁷ NA, f. MSP-L, k. 69, Seznam čs. běženců žijících t. č. v Australii, 8. 12. 1944.

⁷⁴⁸ Informace k jeho podnikatelské činnosti jsou dostupné v pobočce Australského národního archivu v Perthu, viz NAA Perth: PP14/2, PF/289; Burnell Norman L and Company.

s Burnellem osobní schůzku, jejíž výsledky však byly rozpačité: „*Přívětivý pán však nebyl mocen mi něco určitějšího o krajanech říci. Vyprávěl, že v době, kdy Austrálie prodělávala hospodářskou krizi, přišlo několik našinců žádat o pomoc. V posledních dvou letech však nebylo v Perthu po Čechoslovácích ani slechu*“.⁷⁴⁹ Stejně „aktivní“ zůstal Burnell i za druhé světové války; po 15. březnu 1939 sice nepředal svou agendu nacistům jako jeho kolega R. C. Hancock v Brisbane, nicméně i nadále zůstal pasivní a o podporu čs. zahraničního odboje v Austrálii žádný zájem neprojevil.⁷⁵⁰ Špatného stavu věcí si byli noví čs. emigranti, kteří se do Západní Austrálie dostali v předvečer druhé světové války, nepochybně vědomi. Na základě torzovitě dochovaného materiálu můžeme konstatovat, že o čestný konzulský úřad usiloval v roce 1943 Otto Eisenstein. Na čs. MZV se doslal doporučující dopis, jehož autorem byl JUDr. Jindřich (Henry) Bachner toho času pobývajícím ve Velké Británii.⁷⁵¹ Bachner (pravděpodobně Eisensteinův meziválečný přítel či známý ze studií) v dopise doporučil „*p. dra Eisensteina za [čs.] honorárního konzula v Perthu*“.⁷⁵² Žádost se dostala k přednostovi prezidia ministerstva zahraničí Josefu Pavlovskému,⁷⁵³ který však za MZV sdělil, „*že honorární konzulát Republiky Československé v Perthu je zatím obsazen*“.⁷⁵⁴ Více informací bohužel schází, neboť ani samotný Bachnerův dopis se v příslušné důvěrné složce nedochoval. Z těchto důvodů se u Eisensteinových životních osudů v Austrálii zastavíme podrobněji a pokusíme se jej zrekonstruovat na základě jiných pramenů.

6.4.1 Otto Eisenstein a jeho žena Editha v Západní Austrálii (1939–1945)

Otto Eisenstein se narodil 4. září 1905 v Pacově v židovské rodině, po absolvování klášterního gymnázia v Broumově studoval v letech 1924–1929 na Právnické fakultě UK, kde

---

⁷⁴⁹ ERBEN, Josef Ladislav: *Půl století světoběžcem. Dvě cesty do Austrálie*. Ed.: Novotný, Stanislav. Praha 1986, s. 118.

⁷⁵⁰ AMZV, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, Strojopis Dr. Solanského *Austrálie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 6, 8.

⁷⁵¹ Nar. 18. 5. 1907. Dne 13. 5. 1943 byl jako podporučík proviantnictva v zál. odveden do čs. zahraničí armády ve Velké Británii (číslo Z-161). <http://www.vuapraha.cz/soldier/9436823> [18. 8. 2016]

⁷⁵² AMZV, f. LA-D, fond Londýnský archiv – důvěrný (LA-D), kart. 6, Dipl. sbor Honorární konzuláty, Dr. O. Eisenstein, žádost o ustanovení hon. konzulem v Perthu.

⁷⁵³ K němu viz DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan – MICHÁLEK, Slavomír: *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha 2013, s. 189.

⁷⁵⁴ AMZV, f. LA-D, fond Londýnský archiv – důvěrný (LA-D), kart. 6, Dipl. sbor Honorární konzuláty, Dr. O. Eisenstein, žádost o ustanovení hon. konzulem v Perthu.

v roce 1929 obdržel titul doktora práv.⁷⁵⁵ V průběhu studia se pravděpodobně seznámil s Jindřichem Bachnerem, který promoval na téže fakultě o dva roky později.⁷⁵⁶ Eisenstein poté pracoval jako advokát a se svou manželkou – učitelkou PhDr.⁷⁵⁷ Editou Eisensteinovou bydleli v Praze. Poté, co v pomnichovské republice začalo postavené Židů v Česko-Slovensku zhoršovat, rozhodli se židovští manželé Eisensteinovi pro opuštění Evropy. Otto Eisenstein využil svých zahraničních kontaktů a nechal si v Austrálii přes svou známou Lisu Hermannovou vyřídít povolení k vystěhování (*Landing Permit*). Následně obdrželi v lednu 1939 svolení k vystěhování do Austrálie i od čs. ministerstva sociální péče.⁷⁵⁸ Oba manželé pak obdrželi speciální vystěhovalecké pasy, a po dalším čekání (jejich odjezd nepochybně pozdržela okupace Čech a Moravy, ke které mezitím došlo) nakonec v srpnu 1939 opustili protektorát.⁷⁵⁹

Plavbu do Austrálie nastoupil Otto Eisenstein s manželkou v italském Janově a dne 29. listopadu 1939 dopluli na lodi *Esquilino* do západoaustralského přístavu Fremantle.⁷⁶⁰ Následující den zde obdrželi do svých pasů příslušné razítko.⁷⁶¹ O jejich dalším působení v Západní Austrálii nemáme podrobné zprávy. Na základě uprchlických seznamů sestavených konzulátem v Sydney můžeme pouze konstatovat, že se usadili v hlavním městě a bydleli v cihlovém domku⁷⁶² na „148 Vincent Street North Perth.“⁷⁶³ Zasluhou Dr. Eisensteinové se nepočetná komunita krajanů v Západní Austrálii zapojila v červenci 1942 oslav tzv. Spojeneckého dne (*Allied Day*) poněvadž honorární konzul Burnell „žádného zájmu o Den

---

⁷⁵⁵ AUK, f. MUK, inventární číslo 7, Matrika doktorů Univerzity Karlovy VII., folio 3176, záznam Otto Eisenstein. Dostupné online <https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/book/bo/1836656452491438/280/?lang=cs> [18. 8. 2016]

⁷⁵⁶ Tamtéž, inventární číslo 8, Matrika doktorů Univerzity Karlovy VIII., folio 3474, záznam Jindřich Bachner. Dostupné online <https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/book/bo/1513001005202135/78/?lang=cs> [18. 8. 2016]

⁷⁵⁷ Doktorát získala v roce 1935 na FF Německé univerzity v Praze. AUK, fond Matriky Německé univerzity v Praze, inventární číslo 5, Matrika doktorů Německé univerzity v Praze (1931–1936), folio 393, záznam Edith Fürth [provdaná Eisensteinová] Dostupné online <https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/book/bo/1588437626346561/399/?lang=cs> [18. 8. 2016]

⁷⁵⁸ NA, f. PŘ 1941–1951, sign. E183/4 Eisenstein Otto.

⁷⁵⁹ Originál pasu Edithy Eisensteinové se všemi příslušnými razítky (britský konzulát v Praze, německé úřady) se dochoval v Australském národním archivu v Perthu NAA Perth: PP9/4, EISENSTEIN, OTTO; Passport and or travel documents [passport of Edita EISENSTEINOVA only] [digitalizováno].

⁷⁶⁰ NAA Perth: K269, 29 NOV 1939 ESQUILINO [digitalizováno].

⁷⁶¹ NAA Perth: PP9/4, EISENSTEIN, OTTO; Passport and or travel documents [passport of Edita EISENSTEINOVA only] [digitalizováno].

⁷⁶² Určeno přes <https://www.google.cz/maps> [18. 8. 2016]

⁷⁶³ NA, f. MSP-L, k. 69, Seznam čs. běženců žijících t. č. v Austrálii, 8. 12. 1944, list č. 3.

*Spojenců neprojevil.*⁷⁶⁴ Z dochované fotografie víme, že další západoaustralské krajanky (pravděpodobně opět v čele s Dr. Eisenteinovou) se zúčastnily 3. dubna 1943 další charitativní akce na podporu spojeneckých vojáků, kterou byla „*THE GRAND PARADE OF ALLIED NATIONS*“. Ta se odehrála v perthském Gloucester Park. Na snímku je zachycen armádní nákladní vůz vyzdobený československou vlajkou a pentlemi v národních barvách. Na jeho korbě sedí čtyři krojované ženy a nad nimi se rozprostírá nápis „*PRAGUE BRAVES [nečitelné slovo] HANGMAN*“. Další nápisy vyzývají k upisování válečných půjček. Přehlídce přihlížel i brigádní generál (*Brigadier*) Oswald Vick Hoad, který byl velitel 6. vojenské oblasti.⁷⁶⁵

Pro Otto Eisensteina nastala změna s rokem 1942. V důsledku válečných byla všem cizincům od 18 do 60 let uložena povinnost plnit úkoly na obranu státu (*National Service*).⁷⁶⁶ Dne 16. dubna 1942 byl Eisenstein na předměstí Perthu v Claremontu odveden pod služebním číslem W78014 do australské armády v kategorii spojeneckého cizince (*Allied Alien*). Byla mu přidělena hodnost vojína, přestože z doby své vojenské služby v meziválečném Československu disponoval důstojnickou hodností (poručík proviantnictva v záloze).⁷⁶⁷ Jako vojín australské armády pak působil u 12. Australské pracovní roty a to až do ledna 1945.⁷⁶⁸ Těžké podmínky u pracovních rot patrně přiměly vysokoškolsky vzdělaného advokáta hledat způsob, jak se ze služby u australské armády vyvázat. S ohledem na nefungující čs. honorární konzulát v Perthu se rozhodl usilovat o toto místo, kde by ostatně mohl být jako organizátor krajanského hnutí velmi užitečný. Pravděpodobně také napsal svému příteli Bachnerovi do Velké Británie, který pak vypracoval doporučující dopis adresovaný čs. MZV. Jak jsme uvedli výše, MZV tuto žádost zamítlo s odkazem na to, že konzulát je obsazen N. L. Burnellem. Eisenstein tak setrval v australské armádě a honorární konzulát zůstal nefunkční. Manželé Eisensteinovi se po válce rozhodli zůstat Austrálii a ještě v létě 1945 byli naturalizováni.⁷⁶⁹ K rozmachu čs. krajanského hnutí v Západní Austrálii pak došlo až v souvislosti s poúnorovou emigrační vlnou po roce 1948. Na počátku 50. let byla v Perthu

⁷⁶⁴ AMZV, f. LA-O, kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran), Sydney, složka Různé, Strojopis Dr. Solanského *Australie a Nový Zéland v našem druhém odboji*, 1. 9. 1943, s. 6.

⁷⁶⁵ <https://www.awm.gov.au/collection/050459/> [18. 8. 2016]

⁷⁶⁶ Podrobněji k tomu viz kapitola 7.4.

⁷⁶⁷ Kromě toho byl držitelem řidičského oprávnění pro řízení osobního automobilu, viz NA, f. PŘ 1941–1951, sign. E183/4 Eisenstein Otto.

⁷⁶⁸ NAA Canberra: B884, W78014, EISENSTEIN OTTO. Dostupné online

⁷⁶⁹ Rešerše provedena přes <http://recordsearch.naa.gov.au/> [18. 8. 2016]

založena odbočka Sokola a později v roce 1953 zásluhou Josefa Kučika *Sdružení Lidí dobré vůle*. Na základě zevrubných výzkumů Jaroslava Millera⁷⁷⁰ můžeme konstatovat, že manželé Eisensteinovi se do poválečné spolkové činnosti nezapojili pravděpodobně proto, že se již úspěšně integrovali do australské společnosti. Všeobecný postoj celé řady naturalizovaných krajanů ke spolkové činnosti byl vlažný a lze ho dobře shrnout následující větou: „*Na krajaňské schůzky nechodím, protože jsem naturalizovaný, atak to pro mne už nemá žádnou cenu.*“⁷⁷¹

---

⁷⁷⁰ MILLER, Jaroslav: *Neznámý příběh českého exilu: Josef Kučik a Sdružení Lidé dobré vůle v Západní Austrálii, 1950-1969*. *Moderní dějiny* 20, 2012, č. 2, s. 211-233; MILLER, Jaroslav: *Neznámý příběh českého exilu II: „Československé sdružení v Západní Austrálii“, 1968-1989*. *Moderní dějiny* 21, 2013, č. 1, s. 207-222.

⁷⁷¹ Citováno podle MILLER, Jaroslav: *Zapadlí vlastenci. Český exil v Západní Austrálii (1948–1989)*. Praha 2014, s. 52.

7. Australská armáda a Čechoslováci v australské armádě za druhé světové války

7.1 Austrálie a australská armáda v letech druhé světové války⁷⁷²

Když nacisté 1. září 1939 vpadli do Polska a Velká Británie vyhlásila 3. září 1939 válku nacistickému Německu, prohlásil tentýž den australský ministerský předseda **Robert Gordon Menzies** (v úřadu v letech 1939–1941) v rozhlasovém vysílání, že „*Austrálie je také ve válce*.“ Podle australského vojenského historika Jeffreyho Greye však Austrálie na válku připravena nebyla.⁷⁷³

V září 1939 měla stálá australská armáda (*Permanent Military Forces*) pouhých 2 800 důstojníků a mužů, ostatní vojenské síly v době meziválečné tvořily pouze milice na „částečný úvazek“. Podobně jako v předešlé válce bylo nutno začít s náborem dobrovolníků, z nichž byl záhy zformován „Druhý australský imperiální sbor“ (*Second Australian Imperial Force*; dále jen 2nd AIF) o počáteční síle 20 000 mužů. Ten sestával ze čtyř pěších divizí: 6., 7. a 9. bojovaly v letech 1940–1941 na Středním Východě, zatímco velké část 8. divize se přesunula do Britského Malajska, aby v polovině ledna 1942 zasáhla do krátkých ústupových bojů proti Japoncům.

Další muži se hlásili do služby u Australského královského námořnictva (*Royal Australian Navy*, dále jen RAN), jež v letech 1940–1941 působilo pod britským velením na vzdáleném evropském válčišti. Největší zájem panoval o službu u Australského královského letectva (*Royal Australian Air Force*, dále jen RAAF), země však měla v průběhu války problém s nákupem moderních letadel, a proto většinu svých letců posílala na výcvik do Velké Británie. Popularitu jednotlivých složek australských ozbrojených sil na začátku války dokládají následující počty zapsaných dobrovolníků, kteří se ke službě v zámoří přihlásili od září 1939 do konce března 1940:⁷⁷⁴

---

⁷⁷² Pokud není uvedeno jinak, je tato přehledová kapitola sestavena na základě následující literatury: HORNER, David: *Příspěvek zemí ANZAC (Australian and New Zealand Army Corps). Austrálie a Nový Zéland v tichomořské válce*. In: MARSTON, Daniel (Ed.): *Průvodce válkou v Pacifiku. Od Pearl Harboru po Hirošimu*. Brno 2013, s. 146–161; JOHNSTON, Mark: *The Australian Army in World War II*. Oxford 2012; BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 156–164; MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013, s. 143–150.

⁷⁷³ GREY, Jeffrey: *A Military History of Australia*. Third Edition. Port Melbourne 2008, s. 144.

⁷⁷⁴ Tamtéž, s. 152.

Tabulka č. 12: Dobrovolníci hlásící se ke službě v zámoří (1939–1940)⁷⁷⁵

RAN	2 nd AIF	RAAF
7 000	22 000	68 000

Povinné odvody byly prosazeny až později labouristickým ministerským předsedou Johnem Curtinem. Celkově do australských ozbrojených složek dobrovolně vstoupilo nebo bylo odvedeno na 1 milion mužů a žen.⁷⁷⁶ Ženy mohly vstupovat dobrovolně do ženských pomocných oddílů, které v Austrálii vznikaly po britském vzoru od roku 1940.⁷⁷⁷ Pod tíhou válečných událostí se podařilo prosadit také omezené odvody Aboriginců, zatím se však týkaly pouze těch domorodců, kteří měli jednoho evropského rodiče. Přímo v armádě jich sloužilo na 3 000, další 3 000 pak pracovaly ve válečném průmyslu jako pomocní dělníci. Na Nové Guineji dokonce pod vedením australských důstojníků vznikl z domorodých Papuánců samostatný pěchotní prapor (*1st Papuan Infantry Battalion*). Houževnatí a odvážní Papuánci bojovali proti Japoncům bosí a s minimální výstrojí, často jen se zbraní v ruce a pásem nábojů, jednalo se však o skvělé válečníky: například Papuánc Katue zabil v roce 1942 šestadvacet nepřátel a podařilo se mu získat i jednoho válečného zajatce.

Až do prosince 1941 představovaly pro Australany hlavní válčičště Střední východ a Středomoří. Po neúspěších v Řecku a na Krétě v dubnu až květnu 1941, kdy do německého zajetí padlo na 5 000 mužů a dalších 600 bylo zabito a 1 000 zraněno, následovala vítězství na Středním východě a zejména v severní Africe. V létě 1941 se Australané po boku Svobodných Francouzů zapojili do pětítýdenního tažení v Sýrii proti armádě vichistické Francie.⁷⁷⁸ Není bez zajímavosti, že jejich spolubojovníky byli tehdy kromě Indů a Britů také Čechoslováci. Součástí 23. britské brigády byl totiž *Československý pěší prapor 11 – Východní* a 23. brigáda převzala postavení po jednotkách 7. australské divize. Po krátkém tažení pak Čechoslováci působili až do 7. října 1941 ve strážní službě na syrsko-tureckých hranicích, kdy předali své postavení 18. australské brigádě, aby mohli vzápětí posílit obranu obleženého Tobrúku.

⁷⁷⁵ Tamtéž, s. 152.

⁷⁷⁶ Srovnej GREY, Jeffrey: *A Military History of Australia*. Third Edition. Port Melbourne 2008, s. 153, Table 7.1 Net enlistment in all services, 1939–1947.

⁷⁷⁷ Podrobněji k ženským pomocným službám viz 7.5.

⁷⁷⁸ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History*. Second Edition. South Melbourne 2008, s. 522–526; heslo *Syria* (autor John COATES).

Australané byli u Čechoslováků velmi oblíbení a řada veteránů na ně po válce vzpomínala ve svých pamětech. Například štábní kapitán v záloze Ladislav Melíšek (1912–1987) poznamenal: *„Přátelství s nimi se čím dál více upevňovalo a mohu říci, že by nám bez nich bylo teskně. [...] Jsou to stateční vojáci, dobří lidé a veselí hoši. Rádi si zpívají, rádi se veselí a nás mají rádi. [...] Naučili se kdejakou naši písničku a snad nebylo jediného, který by neznal ‚Hercegovina lautr rovina.‘ Zpívali ji často a velmi se jim líbilo při tom vstávání a salutování ‚za císaře pána a jeho rodinu.‘“*⁷⁷⁹ Výjimkou nebyla ani vzájemná výměna částí uniforem či pokrývek hlavy: *„Unavený vystupuji z vozu a tu mne najednou obstoupí několik australských hochů a neubráníl jsem se tomu, aby mě neuřezali zlaté knoflíky z kabátu a zlatého lvíčka z čapky. Prý na památku. Donutili mě, abych s nimi zašel do nedalekého baru na drink. Zde mi jeden z nich vzal i čepici a místo ní mi dal svůj klobouk. Šel jsem tedy jako skautík se širokým sombrerem hlásit vrchnímu veliteli příchod. Nebylo třeba omlouvat svůj zevnějšek, řekl mi generál Mézl hned při příchodu, oběť Australců,⁷⁸⁰ přikývnul jsem.“*⁷⁸¹

Australané byli také častými spojenci Čechoslováků proti dalšímu společnému „nepříteli“ na Středním východě, britské vojenské policii: *„Všeobecně bylo známo, že jsme stejně jako Australané neměli rádi britskou vojenskou policii. Nazývali jsme ji ‚Faking.‘“*⁷⁸²

Dalším společným bojištěm Čechoslováků a Australanů se stal obležený přístav Tobruk. Po úspěchu v bitvě u Bardia, kde Australané a Britové v prosinci 1940 zajali na 40 000 italských válečných zajatců a velké množství techniky, následovalo obsazení Tobruku. Strategicky důležitý přístav v Libyi dobyly 22. ledna 1941 australské a britské jednotky, nicméně již v únoru 1941 se na příkaz Adolfa Hitlera v Tripolisu vylodil německý *Afrika Korps* pod vedením polního maršála Erwina Rommela (1891–1944). Dne 11. dubna 1941 začalo německo-italské obležení, které mělo trvat až do 10. prosince téhož roku. Právě v té době trvala australská vláda na stažení částí svých jednotek ze Středního východu, britský ministerský předseda Churchill však byl neústupný.

---

⁷⁷⁹ MELÍŠEK, Ladislav: *U Tobruku pod československým praporem proti Rommelovi (vzpomínky čs. zahraničního vojáka z druhé světové války)*. Ed.: Nedbal, Lubor. Veselí nad Moravou 2008, s. 127.

⁷⁸⁰ Čechoslováci nazývali Australany jako *Australce* či *Austrálce*, což je ale nepřesné, neboť tento termín byl v té době vyhrazen domorodému obyvatelstvu Austrálie, které však na Středním východě za války nesloužilo.

⁷⁸¹ Tamtéž, s. 127–128.

⁷⁸² Tamtéž, s. 129.

Na konci srpna 1941 došlo v Austrálii k pádu Menziesovy vlády a na krátkou dobu jednoho měsíce se ministerským předsedou stal **Arthur William Fadden** (1894–1973) za agrární *Stranu venkova*. Také on trval na vystřídání Australanů. Poté, co dva nezařazení poslanci přešli na stranu labouristické opozice, Faddena vystřídal **John Curtin** (1885–1945),⁷⁸³ který tak zahájil osmiletou éru labouristické vlády a v premiérském křesle setrval téměř do konce války; vítězství nad Japonskem, které mělo vstoupit do hry v tomtéž roce, se však již nedožil – zemřel 5. července 1945.⁷⁸⁴

O odvolání 9. australské divize žádal australský generál **Thomas Albert Blamey** (1884–1951) vrchního velitele na Středním východě, britského generála Clauda Auchinlecka, již 18. března 1941. K tomu nicméně nedošlo a 9. australská divize namísto toho hájila obležený přístav od dubna do října 1941, kdy byli všichni s výjimkou 2/13 praporu vystřídáni Brity a 1. polskou karpatskou brigádou. Té byl podřízen také čs. polní prapor pod velením pplk. Karla Klapálka. Klapálkův prapor sousedil na severu s australským 2/13 praporem a na jihu s 3. polským praporem.⁷⁸⁵ Celkové australské ztráty u Tobrúku činily přes 3 000 mužů (744 padlých, 1974 raněných a 476 nezvěstných) a dalších 941 osob padlo do zajetí.⁷⁸⁶

Vzpomínky na střídání Australanů u Tobrúku publikoval neznámý Čechoslovák pod šifrou *J. V.* v dobové vzpomínkovo-propagandistické publikaci *Tobrúk. Napsali muži první linie*, která vyšla v Londýně v roce 1942. Pro zachycení dobové atmosféry zde citujme alespoň krátkou ukázkou z kapitoly nazvané *První ráno*: „*Ze sousedního úkrytu vylezl veliký širák a za ním víc vojáků. Ani jsi nevěděl, že vedle tebe spal australský kamarád. Vysoký chlap s velkým srdcem, jež ti nabízí hned jako na dlani. Ptá se tě, zda jsi snídal. ‚Ne‘. Vynáší z úkrytu bednu, v níž dříve byly italské granáty a vytahuje z ní zavařeniny, sýry, šunku a chleba, k tomu čaj slané*

---

⁷⁸³ Churchillovu korespondenci s australskými ministerskými předsedy ohledně na stažení australských jednotek z obleženého Tobrúku viz CHURCHILL, Winston S.: *Druhá světová válka III. Velká aliance*. Praha 2015, s. 390–413.

⁷⁸⁴ Podrobněji ke Curtinovi srovnej: Geoffrey Serle, ‘Curtin, John (1885–1945)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/curtin-john-9885/text17495>, poprvé publikováno tiskem 1993 [11. 9. 2016]; DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008, s. 170–171.

⁷⁸⁵ BROD, Toman: *Tobrucké krysy*. Praha 1967, s. 114.

⁷⁸⁶ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008, s. 530–532; heslo Tobruk, Siege of.

*příchuti.*⁷⁸⁷ [...] *Mezi jídlem se dovídáš, že jejich část odjíždí. [...] Aby ses odvděčil, přinášíš cigarety. Několik párů očí se rozesměje, a přátelství Čechoslováka a Australce je zpečetěno. Každý dal, co měl. Tak to mám být na vojně mezi vojáky. Tak to je i v Tobruku, kde se všim šetří. ‚Czechoslovak soldiers very good.‘ ‚Australian people very good.‘ To byl závěr první snídaně v Tobruku.*⁷⁸⁸

Čechoslováci vydrželi v obleženém Tobruku až do 10. prosince 1941. Při svých cestách k nepřátelským stanovištím nacházeli další stopy po svých australských předchůdcích, například západně od pevnůstky S 23 byly objeveny doklady australského vojína, jehož zkomolené jméno se dostalo do zpravodajského hlášení jako Orchie John Gross.⁷⁸⁹ Na základě jeho služebního čísla NX11477 však můžeme konstatovat, že dotýčný se ve skutečnosti jmenoval Archie John Cross (nar. 20. 4. 1908, Cootamundra – Nový Jižní Wales). Případ tohoto konkrétního Australana může posloužit jako zajímavá ukázka toho, z jakých řad se rekrutovali australští dobrovolníci pro službu v zámoří a jaké byly jejich další osudy. Před válkou Cross pracoval jako kožešník a kuchař, byl ženatý a měl dvě děti. V březnu 1940 se přihlásil do 2nd AIF, záhy obdržel služební číslo a v uniformě hodnosti vojína byly pořízeny dvě jeho fotografie. Na Střední východ se dostal přes jihoafrický přístav Durban až koncem roku 1940. Zde byl zařazen do 2/12. pěchotního praporu, součásti 7. divize. V únoru 1942 odcestoval přes indickou Bombaj lodí zpátky do Austrálie, kde si až do listopadu 1942 léčil poraněné nohy a koleno. Po uzdravení se do zámoří již nevrátil a k 25. lednu 1944 byl z armády propuštěn.⁷⁹⁰

V prosinci 1941 Austrálie vyhlásila válku Japonsku. Jednalo se o důsledek japonského vylovení v Khota Bharu v britském Malajsku, které proběhlo 7. prosince 1941, a to dokonce 1 hodinu a 20 minut před napadením americké námořní základny v Pearl Harboru na Havaii. Austrálie měla v Malajsku svou 8. divizi, Japonci se však nezadržitelně valili na britskou

---

⁷⁸⁷ Akutní nedostatek surovin v obleženém Tobruku řešili Australané podnikáním odvážných „nákupů“ za nepřátelskými liniemi. Zpátky se pak zpravidla vraceli nejen s proviantem, ale také s municí a italskými zajatci, viz MELÍŠEK, Ladislav: *U Tobruku pod československým praporem proti Rommelovi (vzpomínky čs. zahraničního vojáka z druhé světové války)*. Ed.: Nedbal, Lubor. Veselí nad Moravou 2008, s. 128, pozn. 52.

⁷⁸⁸ *Tobruk. Napsali muži první linie...* Londýn 1942, s. 21. K Australanům u Tobruku srovnej též MAREK, Jindřich: *Tobrucký deník: zpráva o československých obráncích obklíčené libyjské pevnosti*. Cheb 2008, s. 14–15, 19.

⁷⁸⁹ MAREK, Jindřich: *Průzkumná činnost československých vojáků v obleženém Tobruku (říjen – prosinec 1941)*. *Historie a vojenství*. 56, 2007, č. 1, 2007, s. 48.

⁷⁹⁰ NAA Canberra: B883, NX14477; CROSS ARCHIE JOHN.

„nedobytnou“ pevnost Singapur, která se nakonec vzdala již 15. února 1942, pouhých 70 dnů po začátku malajského tažení.⁷⁹¹ Stalo se tak dokonce o měsíc dříve, než předpokládal náčelník generálního štábu Japonské císařské armády Hadžime Sugijama (1880–1945). Rozsah a rychlost japonského vítězství byly ohromující. Císařská armáda za velmi krátký čas postoupila o 1 100 kilometrů a ještě před koncem roku 1941 se dostala až před brány Singapuru, k Johorské úžině. „Vybojovala při tom 95 velkých a malých bitev a opravila více než 250 mostů.“⁷⁹² Pro australskou armádu byla bilance lidských ztrát téměř fatální: 15 000 mužů padlo v Singapuru do japonského zajetí, zbývajících 1 700 zemřelo v ústupových bojích a 1 300 osob bylo zraněno.

Australský ministerský předseda Curtin nazval pád Singapuru australským Dunkerquem – a to ještě netušil, že v roce 1943 na 3 000 Australanů zemře při stavbě japonské železnice z Thajska do Barmy. Dvě zkušené australské divize (6. a 7.) se sice nakonec vracely „domů“ ze Středního východu, nicméně 9. divize zůstala společně s novozélandskou divizí v severní Africe, aby se zúčastnila důležitých bojových operací roku 1942, zejména bitvy u El-Alameinu, kde Australané utrpěli celkové ztráty dosahující téměř 6 000 osob (padlých, raněných a nezvěstných).

Po pádu Singapuru se dalo předpokládat, že dalším japonským cílem se může stát řídce obydlená Austrálie. Také další okolnosti totiž nasvědčovaly tomu, že japonská invaze do Austrálie je takřka na spadnutí a uskuteční se ještě v roce 1942. Dne 19. února Japonci bombardovali severoaustralský Darwin. Samotný nálet si vyžádal 243 mrtvých. Nálety na území Severního teritoria a Queenslandu pak pokračovaly až do září 1943.⁷⁹³ Dne 8. března 1942 se Japonci vylodili na Nové Guineji a ve stejnou dobu, po dvou předchozích námořních bitvách v jávském moři, kapituloval další australský spojenec Holandská východní Indie

---

⁷⁹¹ Podrobněji k pádu Singapuru a k situaci čs. krajské komunity srovnej Mysliveček, Zdeněk: *Singapur 1942 – pád nedobytné pevnosti*. Historický obzor 13, 2002, č. 3–4, s. 64–76; PROCHÁZKA, Ivan: *Krajané na Dálném východě během 2. světové války*. HaV 45, 1996, č. 6, s. 119–133.

⁷⁹² IŠIZU, Tomojuki – CALLAHAN, Raymond: *Vycházející slunce udeřilo. Japonské invaze*. In: MARSTON, Daniel (Ed.): *Průvodce válkou v Pacifiku. Od Pearl Harboru po Hirošimu*. Brno 2013, s. 50.

⁷⁹³ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008, s. 175; heslo Darwin, Bombing of.

(dnešní Indonésie).⁷⁹⁴ Japonské vrchní velení se však plánů na obsazení Austrálie vzdalo a namísto toho se soustředilo na její izolaci.

V téže době nicméně Austrálie získala silného spojence: v březnu 1942 se po dramatickém útěku z Filipín⁷⁹⁵ do Austrálie z nařízení prezidenta USA přesunul generál **Douglas MacArthur** (1880–1964) a právě jeho velení svěřila australská vláda všechny své síly. MacArthur se stal velitelem Jihozápadní pacifické oblasti a byla mu podřízena nejen vojska USA a Austrálie, ale také zbytky nizozemských vzdušných sil.⁷⁹⁶ V letech 1941–1945 pak australským zázemím prošlo na jeden milion amerických vojáků. Ačkoli se jednalo o „přátelskou invazi“, potyčky mezi domácími (australskými) a americkými vojáky byly na denním pořádku. Obavy z nepřátelské invaze na straně Australanů podpořil 31. května 1942 japonský ponorkový útok na přístav v Sydney, kde byla potopena loď *HMAS Kuttabul* s 21 námořníky na palubě.⁷⁹⁷ V noci na 21. července následovalo japonské vylodění u městečka Buna na severním pobřeží Papuy. V horské bitvě podél Kokodské stezky (červenec až listopad) zastavili Australané posílení 7. divizí japonský postup. Ztráty byly následující: 6 500 padlých Japonců a 625 Spojenců – a přes 4 000 dalších nakažených tropickými nemocemi (zejména malárií a úplavicí).

Těžké boje svádělo také australské námořnictvo. V květnu 1942 se RAN zúčastnilo námořní bitvy v Korálovém moři. Ve dnech 8. – 9. srpna 1942 se odehrála pro Spojence neslavná námořní bitva u ostrova Savo (Guadalcanal), při níž byl potopen těžký australský křižník *HMAS Canberra*.⁷⁹⁸ Pro RAN se jednalo o další velkou ránu, neboť křižníky *HMAS Sydney* a *HMAS Perth* byly potopeny již v listopadu 1941 a březnu 1942.

Situace v Tichomoří se začala pro Austrálii měnit k lepšímu až v lednu 1943, kdy Japonci ukončili organizovaný odpor na Papui a podařilo se je zahnat do moře. Daní za toto vítězství

---

⁷⁹⁴ K tématu viz internetovou výstavu *Allies in adversity, Australia and the Dutch in the Pacific War*. Dostupné online na <https://www.awm.gov.au/exhibitions/alliesinadversity/> [11. 9. 2016].

⁷⁹⁵ Viz například kapitolu *Záchrana Caesara: Únik generála Douglase MacArthura z Corregidoru do Austrálie*. In: CRAUGHWELL, Thomas J.: *Slavné záchranné akce druhé světové války*. Praha 2010, s. 218–233.

⁷⁹⁶ HORNER, David: *Válka generála MacArtura. Tažení v jižním a jihozápadním pacifiku*. In: MARSTON, Daniel (Ed.): *Průvodce válkou v Pacifiku. Od Pearl Harboru po Hirošimu*. Brno 2013, s. 124–145.

⁷⁹⁷ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008, s. 288–289;304, hesla *Japanese attack on Australia, Kuttabul HMAS*.

⁷⁹⁸ KODET, Roman: *Velké bitvy světových dějin. Bitva u ostrova Savo (1942)*. *Historický obzor*. 23, 2012, č. 5/6, s. 139–142; srovnej <http://www.navy.gov.au/hmas-canberra-i> [11. 9. 2016].

bylo 2 000 padlých Australanů a 600 Američanů. V září 1943 se Australané vylodili poblíž Lae na Nové Guineji. Jednalo se přitom o největší a nejsložitější tažení, na němž se během války v Pacifiku podíleli: „Mezi březnem 1943 a dubnem 1944 nasadila Austrálie pod Blameym pět pěších divizí a ztratila 1200 mužů. Japonské ztráty ve stejném období činily asi 35 tisíc mužů. Tažení zahrnovalo první obojživelné výsadky na silně bráněném pobřeží, kterým velel MacArthur, a celé tažení velmi záviselo na letecké přepravě vojáků. Australané prokázali, že zvládli taktiku a techniku boje v džungli, a v tomto směru byli lepší než Japonci.“⁷⁹⁹

Symbolem nelítostné války s Japonci na moři se stalo potopení nemocniční lodě *AHS Centaur* (2/3rd Australian Hospital Ship). Loď torpédovala a potopila japonská ponorka *I-177*, přestože byla řádně označena symbolem červeného kříže. Z 332 osob na palubě 268 zemřelo (včetně 11 zdravotních sester). Na troskách lodi přežilo pouze 64 lidí, které se podařilo zachránit až po 35 hodinách.⁸⁰⁰ Japonské ponorkové útoky si na australské straně vyžádaly celkem 19 potopených lodí a 503 životů.⁸⁰¹

Válka v Pacifiku se v letech 1944–1945 nesla ve znamení hegemonie Spojených států amerických. Pro australskou účast na amerických taženích již nezbývalo tolik prostoru jako v letech 1942–1943, přesto země pokračovala ve válečném úsilí a podporovala americké operace. V říjnu 1944 podpořila australská námořní eskadra americké vylodění na Filipínách v oblasti ostrova Leyte. Dne 1. května 1945 se Australané vylodili na ostrově Tarakan u severovýchodního pobřeží Bornea. Válka s Japonskem pokračovala i po kapitulaci nacistického Německa a v červenci 1945 byla Austrálie jedinou spojeneckou zemí, která měla v boji nasazeno víc divizí (šest ze sedmi) po porážce Německa než před ní. Po svržení dvou atomových bomb na Hirošimu (6. srpna) a Nagasaki (9. srpna) a vpádu sovětských jednotek do Mandžukua (taktéž 9. srpna) oznámil císař Hirohito 14. srpna 1945 bezpodmínečnou kapitulaci japonských ozbrojených sil. Dne 15. srpna 1945 byly ukončeny všechny útočné akce proti Japonsku a začal se slavit Den vítězství nad Japonskem (VJ-Day), kapitulace však

---

⁷⁹⁹ HORNER, David: *Příspěvek zemí ANZAC (Australian and New Zealand Army Corps). Austrálie a Nový Zéland v tichomořské válce*. In: MARSTON, Daniel (Ed.): *Průvodce válkou v Pacifiku. Od Pearl Harboru po Hirošimu*. Brno 2013, s. 155.

⁸⁰⁰ DENNIS, Peter (Ed.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008, s. 124, heslo Centaur.

⁸⁰¹ Tamtéž, s. 288–289, heslo Japanese attack on Australia.

byla v Tokijském zálivu oficiálně podepsána až 2. září 1945. Tím druhá světová válka definitivně skončila.

Australské ztráty v letech 1939–1945 byly menší než za předchozí světové války, přestože konflikt trval déle a Australané bojovali na více válčích. Jednalo se mimo jiné o zásluhu výrazně lepší zdravotní péče. Běžnou se stala transfuze krve, zranění a nemocní byli léčeni za pomoci nových, dříve neznámých léků, jako byly penicilin a atropin; v tropických oblastech Nové Guiney, ale i na Středním východě se jako antimalarikum používal lék s názvem Atabrine (mepacrinum).

Australský historik Jeffrey Grey vyčíslil australské válečné ztráty z let 1939–1945 na 33 826 padlých a zemřelých na následky zranění. Rozdělení početních ztrát podle válčíšť a druhů australských ozbrojených složek je patrné z následující tabulky:

Tabulka č. 13: Ztráty australské armády za druhé světové války⁸⁰²

	RAN	RAAF	AMF (pozemní armáda)	Součet
Válka proti Německu (a Itálii)	867	5 116	3 539	9 531
Válka proti Japonsku	953	1 331	15 136	17 420
Nebitevní ztráty	175	3 817	2 883	6 875
Celkem	2004	10 264	21 558	33 826

Australský válečný památník eviduje pro období od 3. září 1939 do 30. června 1947 celkem 39 652 osob.⁸⁰³ Do tohoto součtu jsou pravděpodobně započítáni také nezvěstní, které se nepodařilo vypátrat, a také osoby, které na následky válečných zranění zemřely v následujících letech.

Velký počet Australanů padl za války do zajetí. Celkem se jednalo o 30 000 válečných zajatců (*Prisoners of War*, POW). Do japonského zajetí se dostalo celkem 22 000 osob (z toho téměř

⁸⁰² Sestaveno podle GREY, Jeffrey: *A Military History of Australia*. Third Edition. Port Melbourne 2008, s. 194.

⁸⁰³ https://www.awm.gov.au/encyclopedia/war_casualties/ [21. 7. 2015].

15 000 po kapitulaci Singapuru). Z nichž bylo osvobozeno pouze 14 000; na 8 000 dalších mimořádně tvrdé podmínky japonských zajateckých táborů nepřežilo. V Německem okupované Evropě bylo v zajateckých táborech vězněno na 8 000 Australanů. Zdejší podmínky nebyly pro zajatce z řad západních spojenců tak tvrdé jako pro Sověty, v německém zajetí tak zemřelo „pouhých“ 265 osob.⁸⁰⁴

Austrálie se po válce výrazně angažovala v retribučním soudnictví. Australský soudce William Flood Webb (1887–1972) předsedal Mezinárodnímu vojenskému tribunálu pro Dálný Východ.⁸⁰⁵ Takzvaný *Tokijský proces*, obdoba Norimberského procesu, soudil japonské válečné zločince. Ve vykonaných trestech smrti však byl mírnější – vyřkl pouhých sedm trestů smrti a dalších 16 osob bylo odsouzeno na doživotí.⁸⁰⁶

---

⁸⁰⁴ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History*. Second Edition. South Melbourne 2008, s. 428–435; heslo Prisoners of War.

⁸⁰⁵ H. A. Weld, ‘Webb, Sir William Flood (1887–1972)’, *Australian Dictionary of Biography*, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/webb-sir-william-flood-11991/text21499>, poprvé publikováno tiskem 2002 [12. 9. 2016].

⁸⁰⁶ Podrobněji ke srovnání obou procesů viz EHRENFREUND, Norbert: *The Nuremberg legacy: how the Nazi war crimes trials changed the course of history*. New York 2007, s. 113–120.

7.2 Češi a Slováci v australské armádě za druhé světové války

Jedním z dílčích cílů této práce je odpovědět na otázku, zda nějací Čechoslováci sloužili za druhé světové války v australských ozbrojených silách – a pokud ano, pokusit se co nejpřesněji vyčíslit, o jak velkou skupinu se jednalo a zda byli dotyční soustředěni pohromadě v nějaké československé jednotce.

Kladná odpověď na první otázku se dala předpokládat. Z autorových výzkumů ostatně vyplynulo, že Češi a Slováci působili v australské armádě již v předchozí světové válce, tedy v době, kdy byla krajanská komunita na pátém kontinentu jen málo početná. Díky počátečnímu archivnímu výzkumu v pražském Národním archivu a ve Vojenském historickém archivu se podařilo objevit jména prvních dvaceti jednotlivců, přes usilovné pátrání však nebyl nalezen žádný kompletní seznam. Ve fondu Náhradního tělesa ve Velké Británii je sice uložen *Seznam čs. příslušníků, jimž prezident republiky udělil povolení vstupu do cizích armád*, nicméně na 23stránkovém seznamu je uvedena pouze jedna osoba, jíž byl udělen souhlas ke vstupu do australského letectva (František Patrik Zikan, nar. 1923). Dalších 307 vojáků z tohoto seznamu dostalo souhlas ke službě v jiné než australské armádě. Nejčastěji se jednalo o armádu britskou, francouzskou a americkou; další jednotlivci obdrželi souhlas ke vstupu do armády jugoslávské, belgické, indické, novozélandské, indické a jihoafrické nebo polského či kanadského letectva.⁸⁰⁷ Většina vysokoškolsky vzdělaných lékařů pak mohla vstoupit do britských RAMC.⁸⁰⁸ Jelikož na základě meziválečného čs. branného zákona byl ke vstupu do cizí armády nutný souhlas prezidenta republiky, proběhl výzkum také ve fondu Vojenské kanceláře prezidenta republiky, kde byla nalezena jména některých jednotlivců, ale žádný souhrnný seznam pro australskou armádu.⁸⁰⁹ Na základě souhrnných výzkumů Jiřího Plachého můžeme konstatovat, že prezident Edvard Beneš udělil souhlas ke vstupu do cizí spojenecké armády na dobu války celkem 437–439 osobám, což je však pouze pomyslná „špička ledovce“, neboť „*naprostá většina čs. exulantů nastupující do spojeneckých armád o této skutečnosti čs. úřady z nejrůznějších důvodů neinformovala.*“⁸¹⁰

---

⁸⁰⁷ VÚA-VHA, f. NT-VB, sign. 247/71, Seznamy čs. příslušníků, jimž bylo uděleno povolení ke vstupu do cizích armád.

⁸⁰⁸ PROCHÁZKA, Ivan: *Českoslovenští lékaři ve službách Britské armády v letech 1940–1945*. HaV 56, 2007, č. 2, s. 4–36.

⁸⁰⁹ VÚA-VHA, f. VKPR–L, sign. 28-1-1; 32-2-1.

⁸¹⁰ PLACHÝ, Jiří: *Pravoslav Kubišta – dopisy z Normandie*. HaV 63, 2014, č. 4, s. 48.

Kvůli nedostatku materiálů v našich archivech bylo pro co nejúplnější vyčíslení stanoveno kritérium místa země narození (podobně jako v případě krajanské komunity na základě údajů australských celostátních cenzů) a byla využita online databáze *World War Two Nominal Roll*.⁸¹¹ Prvotní prostudování přineslo 58 záznamů, bylo nicméně zapotřebí vzít ohled na to, že ne všichni Čechoslováci uvedli do přihlášky jako zemi narození *Czechoslovakia* – někteří dali přednost konkrétní zemi, např. *Bohemia*, *Moravia*, *Slovakia* apod. V přihláškách se objevila také špatně čitelná slova, která byla do databáze „otrocky“ přepsána bez ohledu na to, zda země jako „Chechoslovakia“ někdy skutečně existovala. Jména objevená v dalších pramenech byla posléze ověřována v databázi a doplněna o údaje jako datum a místo narození, služební číslo apod. Některé osoby se v databázi nenacházely, přestože jiné prameny jejich existenci potvrzovaly, což bylo způsobeno mimo jiné tím, že někteří čs. občané (zpravidla Židé) se do australské armády přihlásili pod anglicky znějícím příjmením namísto původního německého (např. Braunstein – Brunton, Hamburger – Hammond, Aufricht – Alford apod.). V průběhu zevrubného archivního výzkumu se mi postupně podařilo seznam rozšířit až na celkový počet 142 osob. Seznam je k dispozici na internetových stránkách projektu disertační práce,⁸¹² aby k němu měli přístup veškerí zájemci a také rodinní příslušníci veteránů, kteří dnes již drtivě většině případů nežijí.

Seznam zahrnuje především osoby narozené na území Československa a československé občany narozené mimo Československo, kteří sloužili v jednotkách australské armády. Je v něm zahrnuto také několik osob, jež se narodily již v Austrálii, pokud alespoň jeden z rodičů byl Čechoslovák nebo z Československa pocházel – i ty totiž často žádaly prezidenta Československé republiky v exilu o souhlas, aby mohly vstoupit do spojenecké australské armády (příklad výše zmíněného F. P. Zikana – Zikána). Jedná se konkrétně o příslušníky australské pozemní armády včetně pracovních rot a ženských pomocných jednotek (Australian Army, v tabulce zkratka AA), australského královského letectva (Royal Australian Air Force, v tabulce zkratka RAAF) a australského královského námořnictva (Royal Australian Navy, v tabulce zkratka RAN).

Celkový počet 142 osob tvoří 139 mužů a tři ženy. Z mužů sloužila většina v australské pozemní armádě nebo jejích složkách, poněkud více pracovních rotách; pouze jeden působil

---

⁸¹¹ Dostupné online <http://www.ww2roll.gov.au/> [10. 7. 2016]

⁸¹² <http://czechoslovaks-in-australia-ww2.info/cz/names/view/1> [10. 7. 2016]

v rámci námořnictva (RAN)⁸¹³ a 17 u letectva (RAAF). Číslo však téměř jistě není konečné a další upřesňující výzkum ho pravděpodobně navýší směrem nahoru.

7.3 První českoslovenští dobrovolníci v australské armádě (1940–1941)

První českoslovenští dobrovolníci vstoupili do australské armády v letech 1940–1941, tedy v době, kdy v Austrálii probíhal nábor dobrovolníků do armády československé. Po rozčlenění seznamu Čechoslováků působících za druhé světové války v australské armádě⁸¹⁴ podle let, kdy jednotlivci do armády vstoupili, dojdeme pro roky 1940–1941 k číslu 15 osob. V roce 1940 se jednalo o čtyři muže, v roce 1941 již o 11 osob. Z toho plyne, že o službu v australské armádě byl mezi krajany větší zájem. Nesmíme zapomenout, že australští muži a později i ženy byli za války vystaveni působivé náborové propagandě. Celobarevné plakáty a působivá hesla jako „*One in – all in. Join the AIF today*“ nebo „*This is a man's job. Join the RAAF*“ jistě snadno zlákaly nejednoho muže.⁸¹⁵ V tomto ohledu mohly na stroji psané dopisy, které krajanům rozesílal konzul Solanský, konkurovat jen velmi těžko. RAAF přijímalo dobrovolníky z řad cizinců již od února 1940.⁸¹⁶

Zatímco v roce 1940 se všech čtyřech případech jednalo o naturalizované Australany československého původu, v roce 1941 již najdeme ve skupině 11 osob kromě několika československých novo-Australanů také československé státní příslušníky, včetně několika pobřežnových emigrantů. Následují příklady z obou skupin, neboť i naturalizované osoby můžeme považovat za „Čechoslováky“ nejen z hlediska národnostního, ale teoreticky také jako případné posily pro nábor do čs. zahraniční armády. Například v Kanadě vydala tamější

---

⁸¹³ Jednalo se o Slováka Petera Kutiše, který u RAN působil v letech 1942–1943, následně přestoupil k americkému námořnictvu a po válce se usadil v Austrálii, kde byl v lednu 1949 naturalizován. Srovnej NAA Canberra: A6770, KUTIS P; Service Number - B/V170. VÚA-VHA, Sb. 24, sign. 24-13-89/168-180. NAA Canberra: A714, 80/24547; SURNAME – KUTIS.

⁸¹⁴ KREISINGER, Pavel (Ed.), *Čechoslováci v australské armádě za druhé světové války – jmenný seznam*, dostupné online na <http://czechoslovaks-in-australia-ww2.info/cz/names/view/1> [9. 3. 2016]. Viz také příloha.

⁸¹⁵ <https://www.awm.gov.au/collection/ARTV06766/>; <https://www.awm.gov.au/collection/ARTV04273/> [9. 3. 2016].

⁸¹⁶ LEACH, Daniel: *The 'friendly alien' in wartime Australia*. Your Memento, Issue 5 January 2012. Dostupné online <http://yourmemento.naa.gov.au/2012/01/the-%E2%80%98friendly-alien%E2%80%99-in-wartime-australia/> [11. 7. 2016]

vláda výnos, na jehož základě mohli být do čs. armády „přijímáni i kanadští občané československého původu.“⁸¹⁷

Jako vůbec první z československých krajanů se do australské armády přihlásil v Trenčíně narozený Slovák **Anton Cicutto** (nar. 1. září 1918), který do Austrálie připlul se svým o rok starším bratrem Karolem již v červenci 1933.⁸¹⁸ Zda Anton nejevnil zájem o službu v čs. armádě kvůli protičeskoslovenské agitaci svého příbuzného R. J. Cicutta, nebo to bylo z jiných důvodů, dnes již nezjistíme. Ohledně jeho vojenské služby se dochovaly jen torzovité informace. Můžeme pouze konstatovat, že do australské armády se přihlásil dne 3. března 1940, tedy již jako australský státní příslušník, dne 19. února 1940 byl totiž naturalizován.⁸¹⁹

Dalším dobrovolníkem byl **Pavel (Paul Vivian) Funda**, narozený 28. února 1907 v Praze a usazený v australském Queenslandu od roku 1924.⁸²⁰ Funda pracoval jako účetní, není tedy divu, že poté, co se 21. března 1940 přihlásil do armády, byl zařazen v hodnosti nadporučíka (Lieutenant)⁸²¹ jako hospodářský důstojník v rámci *Australian Army Pay Corps*. Od konce září 1940 do března 1942 působil na Středním východě. Následně vykonával svou funkci v severoaustralském Darwinu, a to až do listopadu 1945.⁸²²

Richard Viktor Klíma (Richard Victor Klima), taktéž rodák z Prahy (nar. 30. března 1898), žil v Austrálii od svých 12 let a naturalizovaný byl roku 1921.⁸²³ Před válkou pracoval jako zámečnický a elektrikář. Dne se 17. července 1940 se přihlásil do *RAAF* a doložil při tom příslušné potvrzení od čs. honorárního konzula z Melbourne E. H. Peacocka, že pozbyl čs. státní příslušnosti. V roce 1942 byl povýšen na četaře (Sergeant) v této hodnosti působil u pozemního personálu letectva až do ledna 1946.⁸²⁴

---

⁸¹⁷ JIRÁNEK, Tomáš: Šéf štábu Obrany národa. Neklidný život divizního generála Čeňka Kudláčka. Praha 2015, s. 298.

⁸¹⁸ NAA Perth: K269, 25 JUL 1933 ORONSAY.

⁸¹⁹ NA, f. MV-L, k. 268, sign. 2-81-3 (Čs. příslušníci v zahraničí), List the Czechoslovaks naturalized by the Commonwealth Government durring the period 1st January, 1940 to 31st December 1940.

⁸²⁰ NAA Canberra: A261, 1929/339; Applicant Funda Paul.

⁸²¹ Český ekvivalent je pouze přibližný, viz CHALOUPSKÝ, Ladislav: *Problematika překlada vojenských hodností*. Vojenské rozhledy, 2012, roč. 21 (53), č. 3, s. 89–105.

⁸²² NAA Canberra: B883, QX17792; FUNDA PAUL VIVIAN.

⁸²³ NAA Canberra: A1, 1921/6040; Richard Klima Naturalization.

⁸²⁴ NAA Canberra: A9301, 11057; KLIMA RICHARD VICTOR

Posledním „Čechoslovákem“, který vstoupil do australské armády ještě v roce 1940, byl **František Karásek (Francis Karasek)**, rodák z Borohrádku u Týniště nad Orlicí (nar. 4. května 1889). Pobýval v Západní Austrálii od roku 1912, přičemž v roce 1922 se zde usadil natrvalo a v roce 1924 byl naturalizován.⁸²⁵ Dne 19. září 1940 vstoupil do australské armády a jako kuchař byl zařazen do *Australian Army Catering Corps*. V březnu 1945 následoval jeho příkladu také jeho syn **Josef Edward Karasek**, který se již narodil v Austrálii a bezprostředně po svých osmnáctých narozeninách vstoupil do *RAAF*. Po kapitulaci Japonska již nicméně nebylo jeho služeb zapotřebí, a proto byl 8. září 1945 propuštěn.⁸²⁶

V roce 1941 se do australské armády přihlásilo minimálně jedenáct Čechoslováků. V té době již bylo zřejmé, že s žádným velkým počtem dobrovolníků z Austrálie nebude moci čs. zahraniční armáda počítat.⁸²⁷ Na následujících stranách jsou uvedeny konkrétní příklady čtyř Čechoslováků, kteří nebyli naturalizováni, a proto měli alespoň teoreticky povinnost požádat o souhlas prezidenta Beneše. Někteří tak učinili ještě v tomtéž roce, někteří se zpožděním a někteří vůbec. Z jedenácti dobrovolníků byly vybrány čtyři modelové případy, k nimž se navíc dochovalo relativně velké množství pramenů jak v českých (slovenských) archivech, tak v australských. Jedná se o dva Slováky a dva Čechy: slovenského mladíka, který jako voják upadl do japonského zajetí a válku nepřežil (Kopanica), židovského lékaře ze Slovenska, který uprchl s manželkou z Evropy kvůli rasové perzekuci a v australské armádě působil v důstojnické hodnosti (Braunstein–Brunton), dobrovolníka, který se jako první z čs. krajanské kolonie v Austrálii hlásil o službu v čs. zahraniční armádě, ale kvůli průtahům a finančním problémům dal nakonec přednost armádě australské (Toman), a v Austrálii narozeného Čechoslováka, jehož otec se za Velké války dostal přes australskou armádu a soluňskou frontu až do čs. legií ve Francii (Zikán–Zikan).

---

⁸²⁵ NAA Perth: PP9/4, KARASEK, FRANTISEK; NAA Canberra: A1, 1924/14265; Karasek, F – Naturalisation.

⁸²⁶ NAA Canberra: A9301, 455275; KARASEK JOSEPH EDWARD.

⁸²⁷ Srovnej kapitulu 5.2.1.

7.3.1 Josef František („Joe“ Francis) Kopanica (1919–1945) [VX39252]

Josef František Kopanica se narodil 3. prosince 1919 v Ružomberoku v katolické rodině slovenských manželů Jana a Marie Kopanicových. Jeho otec Jan Mokoš (John Mocos) Kopanica se vystěhoval do Austrálie za prací již v éře první republiky a uplatnil se zde jako železničář. Koncem roku 1931 nechal poslat pro svou pětičlennou rodinu. Jeho žena Marie (34 let) a čtyři děti: Josef (12 let), Ivan (Jan, John Joseph) (10 let) Arnold (8 let), Emil (5 let) se nalodili v Liverpoolu na loď *Themistocles* a 11. ledna 1932 docestovali do Melbourne.⁸²⁸ Josefovi rodiče obdrželi australské občanství v lednu 1940.⁸²⁹ Jejich tři nejstarší synové požádali o naturalizaci v roce 1939 a dne 20. února 1940 jim bylo australské občanství uděleno.⁸³⁰ Z dochovaných dokumentů však není zřejmé, zda se o tom dotyční v průběhu války dozvěděli. Údaj je do dokumentů dopsán pouze červenou tužkou a jména dotyčných nejsou uvedena v souhrnném soupisu naturalizovaných Čechoslováků za rok 1940.⁸³¹ Můžeme tedy konstatovat, že když se Josef František Kopanica v lednu 1941 ve svých jednadvaceti letech dobrovolně přihlásil do australské armády, byl považován ještě za Čechoslováka. V přihlášce totiž v příslušné kolonce uvedl, že naturalizovaní jsou pouze jeho rodiče (*Parents Naturalized*). Dochované prameny k jeho vojenské službě jsou velmi stručné – jeho osobní složka má pouhých deset stránek, z nichž dvě představuje vložený lísteček s nápisem „*Urgent*“. Na základě dokumentů můžeme nicméně konstatovat, že před válkou pracoval jako řidič motorových vozidel (*motor-driver*).⁸³² V únoru 1941 byl s dalšími dobrovolníky, kteří se hlásili o službu v zámoří, odeslán do Singapuru a v květnu 1941 do britského Malajska. Zde byl v hodnosti vojína zařazen do sestavy 22. brigády (22. *Independent Brigade*), součásti 8. australské divize. V prosinci 1941 byl přidělen k jednotce, která měla na starosti vojenské sklady a výzbrojní materiál (*Group Ordinance Workshops*) a tvořila součást *Australian Corps of Electrical and Mechanical Engineers*. To už ale Japonsko vstoupilo do druhé světové války naplno. Z Kopanicova kariérního dokumentu je dále zřejmé,

---

⁸²⁸ Podrobněji viz kapitola 2.3.2.

⁸²⁹ NA, f. MV-L, k. 268, sign. 2-81-3 (Čs. příslušníci v zahraničí), List the Czechoslovaks naturalized by the Commonwealth Government durring the period 1st January, 1940 to 31st December 1940.

⁸³⁰ NAA Melbourne: B6531, NATURALISED/1939-1945/KOPANICA JOSEPH; NAA Melbourne: B6531, NATURALISED/1939-1945/KOPANICA JOHN; NAA Melbourne: B6531, NATURALISED/1939-1945/KOPANICA ARNOLD.

⁸³¹ NA, f. MV-L, k. 268, sign. 2-81-3 (Čs. příslušníci v zahraničí), List the Czechoslovaks naturalized by the Commonwealth Government durring the period 1st January, 1940 to 31st December 1940.

⁸³² Oproti tomu australský historik Paul Ham uvádí, že Josef pracoval jako cukrář (*pastry chef*). HAM, Paul: *Sandakan. The untold story of Sandakan death marches*. London 2013, s. 409.

že byl spolu s dalšími Australany zajat po kapitulaci Singapuru. Od 16. února 1942 byl veden jako pohřešovaný a od září 1943 jako válečný zajatec (POW). Od října 1942 měl být internován na Borneu, kde 5. srpna 1945 zahynul.⁸³³

Jeho osudy v zajetí můžeme velmi podrobně rekonstruovat na základě odborné literatury, neboť Kopanicovo jméno se objevuje v monografii australského historika Paula Hama, jenž se zabýval problematikou tzv. sandakanských pochodů smrti, které se na konci války na Borneu odehrály.⁸³⁴ Tento zajatecký tábor (*Sandakan POW camp*) se nacházel na území Britského severního Bornea (dnes Sabah, součást Malajsijské federace), které bylo v letech 1941–1945 okupováno Japonci.⁸³⁵ Tábor nedaleko přístavu Sandakan byl založen v červenci 1942, kdy sem bylo převezeno na 1 500 zajatých Australanů (tzv. transport B), původně vězněných ve věznici Changi v Singapuru.⁸³⁶ Počet zajatců se zvyšoval i v dalších letech: v dubnu 1943 přijel z Changi transport E, který čítal na 500 Australanů a 500 Britů. Mezi nimi byl pravděpodobně i Kopanica. Podmínky v sandakanském táboře byly otřesné a nikterak si nezdaly s nacistickými koncentračními a vyhlazovacími tábory. Zajatci byli týráni zejména hladem – prakticky jedinou potravinou, kterou dostávali, byla rýže, jejíž přiděl však byl v Sandakanu výrazně omezen již od poloviny roku 1944. Problémoví zajatci byli za trest věznění v malých samostatných bambusových klecích, v nichž se stávali oběťmi mučení japonských strážů (kopání, rány pěstí a holí), ale hlavně nesnesitelné žízně a hladu. Vodu obdržel dotyčný vždy až po třech dnech a jídlo po sedmi dnech a takto mohl být v kleci vězněn až 40 dní.⁸³⁷ Kopanicovo svědectví z pobytu v japonském zajetí nemáme k dispozici, dochovala se však svědectví jiných krajanů, kteří padli do japonského zajetí v Singapuru nebo Hongkongu. Většinou se jednalo o zaměstnance firmy Baťa, kteří následně vstupovali do oddílů tamější domobrany (*Federated Malayan States Volunteer Services, Straits Settlements Volunteer Force* nebo *Hongkong Volunteer Defence Corps*). Například **Josef Vyhnálek**, který stejně jako Kopanica prošel věznicí Changi, aby byl posléze odeslán se skupinou 3 000 mužů do Barmy na stavbu železnice, vzpomínal na nejtěžší období svého života takto: „Po

---

⁸³³ NAA Canberra: B883, VX39252, KOPANICA JOSEPH FRANCIS [digitalizováno].

⁸³⁴ HAM, Paul: *Sandakan. The untold story of Sandakan death marches*. London 2013, s. 406, 409.

⁸³⁵ KEAT, Gin Ooi: *The Japanese Occupation of Borneo, 1941–45*. London – New York 2011.

⁸³⁶ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008, s. 126, heslo Changi.

⁸³⁷ HAM, Paul: *Sandakan. The untold story of Sandakan death marches*. London 2013, s. 118–127.

kapitulaci jsme byli přinuceni k šedesáti kilometrovému pochodu smrti. Smrti proto, že na každé křižovatce Japonci vyvěkli z řady zajatců jednoho muže a před našima očima ho ubodali bodáky. Celý den trval pochod, než jsme konečně dorazili, hladoví a unavení, na místo určení – do tábora Changi. [...] Tropicke vředy, kožní nemoci, malárie, cholera, těžká práce, to vše vyvolávalo představu pekla. Vzpomínám si na svého přítele Edgara, Australana. Byl mučen Japonci za to, že byl ve styku s domorodci. Rány, které mu způsobili, se změnilly na tropické vředy a nastaly komplikace. Nejdříve mu byla amputována jedna noha, potom druhá. Při amputaci druhé nohy zemřel. V polovině roku 1944 se dost prořídly zbytek naší skupiny vrátil zpět do Changi, abychom vypomohli při stavbě letiště v Singapuru. Po dvou měsících práce jsme díky zázračnému místnímu podnebí byli vyléčeni z téměř všech kožních chorob, které jsme si přivezli z Barmy. Jednoho jsme se zbavili, druhé přišlo. Nemoc Beri-Beri začala mezi námi řádit a postupně si vyžádala mnoho obětí mezi zajatci“.⁸³⁸

Ladislav Břežný, který se dostal do japonského zajetí již v prosinci 1941 po pádu Hongkongu, sepsal podrobné svědectví o podmínkách v zajateckém táboře Sham Shui Po: *Dostali jsme dvakrát denně hrnek neslané rýže, špatně uvařené, která se v takovém stavu nedala spolknout a hodně nás několik dnů hladovělo. Jen myšlenky, co se asi stane, když to nesníme, nás donutily rýži spolknout i s pomocí prstu. [...] Sůl nebyla a její nedostatek v těle byl příčinou, že jsme dostávali závratě a oslabení zraku. Pak přišla ‚beri-beri‘ tj. otok nohou přecházející do celého těla. Vznikla nedostatkem vitamínů a nadbytkem vody v těle z rýžové stravy. [...] Řádila úplavice, různé vyrážky na těle, boláky a svrab. Lidé ztráceli zrak, trpěli onemocněním dásní a dutiny ústní a k tomu všemu též epidemii záškrtu. Úmrtnost stoupala a v červenci 1942 nám umíralo až sedm lidí denně. Hlavně na záškrta a úplavici. [...] Začínali jsme se pomalu a jistě měnit v etherické bytosti. Já sám jsem ztratil na váze za prvních deset měsíců v zajetí plných čtyřicet tři kilogramů. [...] Čím bylo méně jídla, tím bylo víc práce. Začínali jsme pracovní den ve čtyři hodiny ráno, na snídani byla hrst rýže politá zeleninovou vodou a pak se pochodovalo na práci. Na oběd jsme dostali hrnek teplé vody, jednu cigaretu a jeden cukr. Večer po osmé hodině, když jsme se vrátili do baráku, opět hrst rýže polité zeleninovou vodou. O pohlavky a kopance při práci nebyla nouze“.⁸³⁹*

---

⁸³⁸ PROCHÁZKA, Ivan: *Krajané na Dálném východě během 2. světové války*. HaV 45, 1996, č. 6, s. 121–122.

⁸³⁹ BŘEŽNÝ, Ladislav: *V japonském zajetí život vojenský nebyl život veselý*. Publikováno v časopise *Osvobození* 117/1985, vydávaném Čs. Obcí legionářskou v Londýně. Ed. Ivan Procházka. Dostupné online na <http://mujweb.cz/ipro/stripky/vzpominky/zajeti.htm> [10. 7. 2016].

Stejným podmínkám byl v Sandakanu zajisté vystaven i vojín australské armády J. F. Kopanica. Z obavy před blížící se spojeneckou invazí na Borneo (Australané se vylodili v Tarakanu v bývalé holandské části Bornea 1. května 1945) se Japonci rozhodli přesunout zbývající válečné zajatce hlouběji do vnitrozemí. Zajatce pak čekaly nekonečné pěší pochody smrti náročným horským terénem v džungli do 160 mil vzdáleného města Ranau, které leželo v nadmořské výšce 1 100 metrů a nad nímž se tyčila čtyřtisícová hora Kinabalu, nejvyšší hora celého ostrova. Do Ranau však došel jen zlomek zajatců; většina zemřela hladem nebo podlehla nemocem již v průběhu namáhavé cesty, jak dokládá následující tabulka:

Tabulka č. 14: Počet zemřelých válečných zajatců z tábora Sandakan od listopadu 1944 do července 1945⁸⁴⁰

Listopad 1944	Prosinec 1944	Leden 1945	Únor 1945	Březen 1945	Duben 1945	Květen 1945	Červen – Červenec 1945	Celkem
22	52	16	174	333 ⁸⁴¹	221	195	479 ⁸⁴²	1492

Kopanica musel být velmi silný a houževnatý muž. Paul Ham ho ve své knize zmiňuje ve skupině 42 osob, které došly až do Ranau a držely se při životě ještě 28. července 1945. Netřeba připomínat, že v Evropě bylo v té době dávno po válce. Skupinu tvořilo 35 příslušníků australské armády, povětšinou z 22. „Kopanicovy“ brigády, a sedm Britů, z toho šest důstojníků.⁸⁴³ Kopanica byl jediný, kdo se narodil mimo Austrálii nebo Velkou Británii. Nikdo z uvedených se však japonské kapitulace nedožil. Kopanica zemřel 5. srpna 1945 ve věku nedožitých 26 let.⁸⁴⁴ Všichni, kdo dorazili do Ranau, zde totiž buď zemřeli na následky nemoci či celkového vyčerpání, anebo byli po 1. srpnu 1945 zastřeleni japonskými strážemi.⁸⁴⁵ Celková bilance lidských obětí z řad spojeneckých válečných zajatců v táboře v Sandakanu a během následných pochodů smrti je děsivá: z téměř 2 500 zajatců přežilo

⁸⁴⁰ Sestaveno podle HAM, Paul: *Sandakan. The untold story of Sandakan death marches*. London 2013, s. 452.

⁸⁴¹ Po tzv. prvním pochodu smrti.

⁸⁴² Po tzv. druhém pochodu smrti.

⁸⁴³ HAM, Paul: *Sandakan. The untold story of Sandakan death marches*. London 2013, s. 405–407.

⁸⁴⁴ Tamtéž, s. 406; NAA Canberra: B883, VX39252, KOPANICA JOSEPH FRANCIS [digitalizováno].

⁸⁴⁵ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008, s. 477; heslo Sandakan, Death March.

válku pouze šest osob, jimž se podařilo z pochodů smrti uprchnout a zachránit se za pomoci domorodého obyvatelstva v džungli.⁸⁴⁶ Paul Ham publikoval kompletní seznamy zemřelých umučených a zavražděných osob a došel přitom k číslu 1780 Australanů (včetně Kopanici)⁸⁴⁷ a 658 Britů.⁸⁴⁸ AWM uvádí údaj 1787 Australanů; fotografie drtivé většiny z nich jsou součástí výstavního panelu ve stálé expozici druhé světové války. Nechybí zde ani fotografie J. F. Kopanici⁸⁴⁹ a jeho jméno je zveřejněno také na seznamu všech padlých a zemřelých Australanů na nádvoří válečného památníku. Jeho náhrobek se dnes nachází spolu s ostatky dalších umučených a zavražděných Australanů a Britů na Labuanském válečném hřbitově – panel č. 29 (*Labuan War Cemetery*).⁸⁵⁰ Pro úplnost ještě dodejme, že Kopanicovi rodiče se o úmrtí svého syna dozvěděli až před Vánocemi roku 1945, kdy jim byl zaslán úmrtní list. Příslušná kolonka okolností úmrtí zůstala nevyplněná. Kopanicův otec John Mokus převzal příslušné dokumenty 21. prosince 1945. V australské poválečné kartotéce válečných hrobů je jako příčina úmrtí uvedeno blíže nespecifikované úmrtí v důsledku nemoci (*Died of illness*).⁸⁵¹ Posmrtně byla vojínu Kopanicovi udělena následující vyznamenání:

1939/45 Medal

Pacific Star

Defence Medal

War Medal

Australian Service Medal

Všechna vyznamenání byla odeslána rodině 17. září 1951.⁸⁵²

---

⁸⁴⁶ *Only six survived*. Výstavní panel v rámci stálé expozice AWM v Canbeře.

⁸⁴⁷ HAM, Paul: *Sandakan. The untold story of Sandakan death marches*. London 2013, s. 559–571.

⁸⁴⁸ Tamtéž, 571–575.

⁸⁴⁹ Snímek z jeho vojenské legitimace je rovněž dostupný online na <https://www.awm.gov.au/collection/P02468.427> [10. 7. 2016].

⁸⁵⁰ NAA Canberra: A8231, 20/KOPANICA JOSEPH FRANCIS; <http://www.cwgc.org/find-war-dead/casualty/2562274/KOPANICA.%20JOSEPH%20FRANCIS> [10. 7. 2016].

⁸⁵¹ NAA Canberra: A8231, 20/KOPANICA JOSEPH FRANCIS.

⁸⁵² NAA Canberra: B883, VX39252, KOPANICA JOSEPH FRANCIS [digitalizováno].

7.3.2 MUDr. Marco Grigorjevič Braunstein – nadporučík australské armády Dr. Mark George Brunton (1893–1963) [V19714]

Marco Braunstein se narodil 23. února 1893 v židovské, avšak převážně rusky hovořící rodině Grigorije Braunsteina v Oděse v tehdejší carské Rusku. Po vypuknutí Velké války v roce 1914 narukoval jako jednadvacetiletý student do carské armády a zúčastnil se bojů proti Rakousko-Uhersku, během nichž o rok později padl do zajetí. Posléze se dostal do Uher a zbytek války prožil jako zajatec v Komárně a Dunajské Středě (Dunaszerdahely).⁸⁵³ Po skončení války putoval po různých zajateckých táborech na území bývalé rakousko-uherské monarchie.

Ani poté, co občanská válka v Rusku skončila, se do své vlasti nevrátil. Místo toho se rozhodl zůstat v Československu a pokračovat ve studiu, které musel po narukování přerušit. V prosinci 1920 maturoval na německém vyšším reálném gymnáziu v maďarské Šoproni. Následně se usadil jako uprchlík v Praze.⁸⁵⁴ Studoval nejprve na Lékařské fakultě Německé univerzity v Praze (1922-1924), následně na téže fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1924–1926) a poté na Lékařské fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě (1926–1933).⁸⁵⁵ Po absolvování třetí (poslední) rigorózní zkoušky v červnu 1933 byl promován doktorem všeobecného lékařství a získal akademický titul MUDr. V dodatku k jeho diplomu však bylo uvedeno: „Vzdal se výkonu lékařské praxe v ČSR, protože není československým státním příslušníkem.“⁸⁵⁶ Od roku 1930 byl totiž Braunstein držitelem Nansenovského průkazu totožnosti,⁸⁵⁷ čímž byl oficiálně potvrzen jeho status válečného uprchlíka.⁸⁵⁸ Poté, co obdržel

---

⁸⁵³ Souhrnně k této problematice viz ZAŤKOVÁ, Jana: *Zabudnutí vojáci. Zajatci v oblasti Vojenského velitelstva Bratislava 1914 – 1918*. Bratislava 2013.

⁸⁵⁴ NA, f. PŘ II - EO, Brausntein, 1893.

⁸⁵⁵ AUKom, Zbierka študijných spisov, Študijný spis Marko Braunstein – LF UK.

⁸⁵⁶ AUKom, Zbierka rigorózních diplomov UK V Bratislavě, Marko Braunstein č. 125/1933.

⁸⁵⁷ Nansenův pas byl mezinárodně uznávaný dokument, který umožňoval uprchlíkům legální usazení v nové zemi nebo návrat do původní vlasti; zásluhy na zavedení tohoto průkopnického dokumentu měl první vysoký komisař Společnosti národů pro uprchlíky, norský přírodovědec, polárník a diplomat Fridtjof Nansen (1861–1930). Podrobněji k jeho činnosti srovnej <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/o-nas/akce-unhcr/nansenova-cena/fridtjof-nansen-prukopnik-ochrany-uprchliku.html> [10. 7. 2016]; VOGT, Carl Emil: *Fridtjof Nansen and European Food Aid to Russia and the Ukraine 1921–1923*. Dvacáté století. = The Twentieth Century 1, 2009, č. 2, s. 40–50.

⁸⁵⁸ NA f. PŘ II (1931–1940), sign. B2739/ 5 Braunstein Marco.

československé občanství, začal pracovat v Bratislavě jako všeobecný a později zubní lékař.⁸⁵⁹

Dne 5. března 1938 se MUDr. Braunstein, nyní již jako československý státní příslušník, v Bratislavě oženil. Jeho manželkou se stala polská Židovka a lékařka Chaja Fajga Weintraubová (psáno též Wajntraubová), narozená 29. ledna 1909 ve Varšavě, která maturovala ještě na tamním státním gymnáziu (1927). Kvůli antisemitismu, který v meziválečném Polsku na univerzitách panoval⁸⁶⁰ – obzvláště na lékařských fakultách – se Weintraubová rozhodla studovat v liberálnějším Československu. V letech 1929–1937 byla posluchačkou na Lékařské fakultě Komenského univerzity. Přestože třetí (poslední) rigorózum složila již v lednu 1938, promována byla až v červnu 1939.⁸⁶¹ Od svatby sice disponovala čs. státním občanstvím, nicméně ministerstvo školství jí nechtělo nostrifikovat maturitní vysvědčení z polského gymnázia. Braunsteinová si podala žádost o nostrifikaci v květnu 1938, avšak zamítavou odpověď bez jakéhokoliv zdůvodnění od Ministerstva školství a národnej osvety slovenskej krajiny v Bratislave (slovenské autonomní vlády) dostala až v lednu 1939.⁸⁶² Hlavní důvodem k nepřipuštění čs. občanky a absolventky LF UKom k promoci byl s největší pravděpodobností její židovský původ, který byl již v éře druhé česko-slovenské republiky u řady profesí na závalu. Po okupaci Čech a Moravy a vyhlášení samostatného Slovenského štátu se Braunsteinová v květnu 1939 obrátila na děkanát LF s žádostí o povolení promoce. V ní uvedla, že obdržela vízum k vystěhování do Austrálie a že tedy nechce vykonávat lékařskou praxi na území Slovenska. Její žádost řešil akademický senát LF, který jí jednomyslně povolil „akademickou“ promoci pod podmínkou,

---

⁸⁵⁹ NA, f. MV–L, sign. 2-15-30, Dotazníky M. Braunsteina a jeho manželky Chaji Fajgy, 24. 2. 1944.

⁸⁶⁰ První pokusy o zavedení regulačního zákona pro židovské studenty (tzv. *numerus clausus*) se odehrály v roce 1923. Přestože zákon formálně přijat nebyl, docházelo k tzv. skrytému aplikování prostřednictvím fakultních rad. V průběhu 30. let se situace dále vyostřovala a docházelo k častým potyčkám mezi polskými a židovskými studenty. Později bylo na mnohých univerzitách zavedeno tzv. lavicové ghetto, kdy židovští studenti seděli na přednáškách odděleně. Podrobněji srovnej FUKALA, Zdeněk: *Antisemitismus na polských univerzitách a vyšších školách v letech, 1935-1939*. Bakalářská práce, FF UPa. Pardubice 2009; KADLEC, Jaroslav: *Numerus clausus a lavicové ghetto na polských univerzitách v meziválečném období*. Historický obzor 26, 2015, č. 7/8, s. 158–168.

⁸⁶¹ AUKom, Zbierka študijných spisov, Študijný spis Ch. F. Weintraubová – LF UK.

⁸⁶² AUKom, Zbierka rigorózných diplomov UK V Bratislavě, CH. F. Weintraubová – Braunsteinová, č. 246/1939.

že se musí zřeknout výkonu lékařské praxe na území Slovenského štátu. To bylo pak také uvedeno v dodatku k jejímu univerzitnímu diplomu.⁸⁶³

Politické ovzduší v nově vyhlášeném Slovenském štátě, který se přimknul k nacistickému Německu, nebylo pro židovský pár nijak příznivé, a proto se po vypuknutí druhé světové války a zavedení hitlerovských rasových zákonů na Slovensku definitivně rozhodli emigrovat. Slovensko opustili dne 2. října 1939. Jejich dlouhá cesta za svobodou vedla přes Maďarsko a jugoslávský ostrov Susak až do italského přístavního města Nervi a následně do blízkého Janova, odkud odpluli spolu dalšími 10 Čechoslováky na lodi *Romolo* (Romulus) do Austrálie.⁸⁶⁴ K australským břehům dorazili 26. prosince 1939. Vylodili se v Melbourne ve státě Victoria a jakožto židovští emigranti se záhy rozhodli pro změnu jména, protože německy znějící příjmení nepůsobilo v jednání s Australany dobře – Austrálie byla od září 1939 s nacistickým Německem ve válečném stavu. Marco Grigorjevič si zvolil anglickou variantu svého jména Mark George a příjmení Brunton a jeho manželka se představovala jako Felicia Brunton.

Manželé Bruntonovi se v Melbourne usadili, navázali kontakty s československým honorárním konzulem Peacockem, který zde působil, a zapojili se do spolkové činnosti Československého klubu v Melbourne, k jehož zakládajícím členům patřili.⁸⁶⁵ Podle údajů československého generálního konzula Solanského bydleli v bytě č. 19 na adrese The Esplanade 20 na melbournském předměstí St. Kilda.⁸⁶⁶

V září 1941, kdy v Evropě již dva roky zuřila další válka, se M. G. Brunton rozhodl, že dobrovolně vstoupí do Australské armády. Dne 26. září 1941 byl odveden pod služebním číslem V19714 a jako vysokoškolsky vzdělaný lékař byl v důstojnické hodnosti nadporučíka (*Lieutenant*) povolán ke službě v nemocnici. Nejprve působil v Melbourne v rámci *115th Australian General Hospital*, vojenské nemocnice sídlící v městské části Heidelberg. Později byl natrvalo přeložen do vnitrozemí. Jeho novým působištěm se stala *106th Australian*

---

⁸⁶³ Tamtéž.

⁸⁶⁴ NAA Perth: K269, 26 DEC 1939 ROMOLO.

⁸⁶⁵ Podrobněji viz kapitola 6.1.2.

⁸⁶⁶ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Krajanská péče, Seznam čsl. státních občanů, 23. 7. 1941, část A) Austrálie, 2) Victoria.

General Hospital. Ta sídlila ve státě Victoria v rámci rozsáhlé vojenské základny Bonegilla u jezera Hume poblíž měst Wodonga a Albury.⁸⁶⁷ Zde zůstal až do konce války.⁸⁶⁸

106. vojenská nemocnice sloužila za války jako centrální nemocniční zařízení pro celou vojenskou základnu, čítající 848 budov, a zároveň přijímala australské a americké vojáky z fronty, kteří se zde zotavovali z vyčerpání a nemocí, zejména malárie a tuberkulózy (jen v roce 1944 zde bylo s tuberkulózou hospitalizováno 655 pacientů). Nemocnice ošetřovala rovněž italské válečné zajatce z nedalekého zajateckého tábora Myrtleford.⁸⁶⁹

Pro zajímavost ještě uvedme, že o formální souhlas prezidenta Beneše se vstupem do spojenecké armády Braunstein-Brunton požádal až v únoru 1944. V žádosti nicméně poněkud nepřesně odkazoval na mobilizaci cizinců v Austrálii z února 1942, ačkoli on sám se do australské armády přihlásil již v roce 1941. Jeho žádost byla s doporučením generálního konzulátu v Sydney odeslána do Londýna, kde si Vojenská kancelář prezidenta republiky vyžádala stanovisko MNO. Podle čs. exilového ministerstva nebylo dodatečné povolení s ohledem na australskou mobilizační vyhlášku z roku 1942 zapotřebí. Zároveň MNO nadneslo otázku, proč se dotyčný před vyhlášením mobilizace v Austrálii nepřihlásil do čs. armády.⁸⁷⁰ Faktem je, že Brunton se přihlásil do australské armády již v roce 1941 a obdržel zde bez problémů důstojnickou hodnost, což by se mu v čs. zahraniční armádě pravděpodobně nepoštěstilo.⁸⁷¹

Podrobnější informace o Bruntonových poválečných osudech zatím nejsou k dispozici. Můžeme pouze konstatovat, že po čtyřleté službě byl 5. října 1945 demobilizován a do osvobozeného Československa se již nevrátil – v únoru 1946 získal občanství⁸⁷² a jako

---

⁸⁶⁷ Po válce byla obrovská vojenská základna přeměněna na centrální tábor pro imigranty, jímž mezi lety 1947–1971 prošlo přes 300 000 lidí z více jak 50 zemí (včetně Československa) <http://www.bonegilla.org.au/history/whereitallbegan.asp> [2. 5. 2015].

⁸⁶⁸ NAA Canberra: B884, V19714, BRUNTON MARK GEORGE.

⁸⁶⁹ PENNAY, Bruce: *The army at Bonegilla 1940–71*. Wodonga 2007.

⁸⁷⁰ VÚA-VHA, Sbírká 24, Braunstein Marko – žádost o dodatečné povolení vstupu do australské armády.

⁸⁷¹ Viz kapitola 5.2.1, příklad MVDr. Rudolfa Farkaše, kterého tato skutečnost od vstupu do čs. armády odradila.

⁸⁷² Rešerše provedena přes <http://recordsearch.naa.gov.au/> [1. 10. 2014].

australský státní příslušník nadále žil v Melbourne,⁸⁷³ kde 5. září 1963 ve věku 70 let zemřel.⁸⁷⁴

7.3.3 Jan Toman [NX10464]

Jan Toman se narodil 4. srpna 1901 v rodině vídeňských Čechů Jana a Antonie Tomanových. Po vyhlášení samostatného československého státu se rodina usadila na Moravě v obci Veselíčku u Lipníka. Jan Toman pobýval v letech 1920–1923 v Praze, kde studoval na Vysoké škole obchodní.⁸⁷⁵ Ve 20. letech absolvoval prezenční vojenskou službu jako voják u pěšího pluku 40.⁸⁷⁶ Později se živil jako obchodní cestující a právě tehdy se v roce 1925 vypravil přes Londýn do Austrálie. V září 1925 doplul na lodi *Largs Bay* do Sydney.⁸⁷⁷ O jeho dalším pobytu v Austrálii nemáme podrobnější zprávy, můžeme tedy pouze konstatovat, že když se v dubnu 1941 přihlásil do australské armády, byl svobodný, měl stále české občanství (nebyl naturalizovaný) a živil se jako obchodní cestující (*Commercial*).⁸⁷⁸ Jak již bylo zmíněno výše, Toman se v prosinci 1940 dobrovolně přihlásil do čs. armády jako vůbec první čs. krajan z Austrálie. Fotografii, na níž pod dozorem konzula Solanského podepisuje svou přihlášku do čs. zahraničního vojska, otisklo několik australských deníků. Ironií osudu to však byl právě Toman, kdo během několikaměsíčního čekání na transport na Střední východ ztratil své dosavadní zaměstnání a najednou se ocitl bez finančních prostředků.⁸⁷⁹ Svízelnou situaci se nakonec rozhodl vyřešit vstupem do australské armády, přičemž projevil zájem o službu v zámoří, a proto byl při odvodu vyfotografován. Pravděpodobně doufal, že poté, co se s australskou armádou dostane na Střední východ, bude moci kontaktovat tamější čs. vojenské úřady, které by mohly vyřídit jeho přestup do čs. armády. To se však nestalo. Podle písemné zprávy Ing. Václav Čapka, jednoho z šestice čs. dobrovolníků, která se v roce 1941 nakonec

---

⁸⁷³ V tamější pobočce Australského národního archivu jsou k dispozici dvě složky vztahující se k Braunsteinově působení v Melbourne, bohužel však nebylo v autorových možnostech je prostudovat; viz NAA Melbourne: B13, 1940/50016 - Cameras seized from enemy aliens ex Romolo e Italy - Marko Braunstein, Benzion Ravina, Ferenc Scheiner; NAA Melbourne: MT885/1, B/8/2685 - Brunton, M G (Braunstein) - A22 [application for a commission].

⁸⁷⁴ <http://www.ancientfaces.com/person/mark-george-brunton/145146559>;
<http://www.heavendirectory.com/funeral-notice/Mark-George--BRUNTON/304264/> [1. 10. 2014].

⁸⁷⁵ NA, f. PŘ (1921–1930) sign. T608/8 Toman Jan; Tamtéž, f. PŘ II – EO, Toman Jan, 1901.

⁸⁷⁶ Jeho kmenový list se bohužel ve VÚA-VHA nedochoval, byl skartován.

⁸⁷⁷ NAA Perth: K269, 17 SEP 1925 LARGS BAY.

⁸⁷⁸ NAA Canberra: B883, NX10464; TOMAN JAN.

⁸⁷⁹ Podrobněji viz kapitola 5.2.1.

na Střední východ dostala, měl být Tomanův osud následující: „*V Singapuru padl dobrovolník Toman, který šel ihned do australské armády.*“⁸⁸⁰ Žádné další podrobnosti však Čapek k Tomanovi ve své zprávě neuvedl. Navíc není jasné, zda Toman upadl do japonského zajetí a stal se válečným zajatcem (POW), anebo zda padl v boji s nepřítelem. Pro ověření Čapkovy stručné, ale přesto mimořádně zajímavé zprávy bylo nutné prostudovat Tomanovu osobní služku vojenských kariérních dokumentů uloženou v Australském národním archivu Canbeře. Složka však byla až donedávna nezpracovaná a badatelsky byla zpřístupněna až na žádost autora této práce 11. listopadu 2015.⁸⁸¹ Nejprve nicméně uveďme ještě několik faktů, které souvisely s Tomanovou osobou, například ten, že čs. konzul v Sydney záhy požádal prostřednictvím čs. MZV a MNO v Londýně prezidenta Beneše, aby byl Tomanovi udělen oficiální souhlas ke vstupu do spojenecké armády. O výsledcích řízení informoval přednosta vojenské kanceláře prezidenta republiky generál Hasal čs. MNO těmito slovy: „*Pan president republiky rozhodnutím ze dne 27. února 1942 udělil povolení ke vstupu do Australské armády na dobu války podle branného zákona ČSR ze dne 19. března 1920 [...] následujícím čs. státním příslušníkům žijícím v Austrálii:*

TOMAN Jan, narozený dne 4. srpna 1901, Veselíčko u Lipníka, Morava, tamtéž příslušný.

HERAN Ferdinand, narozený dne 19. listopadu 1922 v Praze, příslušný do Dubí u Kladna.

HAMBURGER Antonín, narozený dne 24. dubna 1911 v Praze, příslušný do Jablonecké Paseky.

SPERLING Juraj, narozený dne 17. dubna 1914 v Sabinově, tamtéž příslušný.“⁸⁸²

Z uvedené citace je patrné, že konzul vždy čekal, až se nashromáždí více žádostí, a teprve pak je odeslal do Londýna. Pro srovnání s Tomanovými válečnými osudy je zajímavé zmínit, že židovský Němec ze severních Čech Antonín Hamburger, jehož příjmení muselo znít Australanům komicky, se nechal do australské armády zapsat pod anglicky znějící variantou Frank Hammond a strávil celý rok 1943 na Nové Guineji, odkud byl v březnu s malárií převezen do Sydney.⁸⁸³ Do australské armády vstoupil – rovněž pod příjmením Hammond – i

---

⁸⁸⁰ NA, f. MPOŽ–L, k. 77, sign. Z 94 – Australie, Zpráva Ing. Jana Čapka *Australie hospodářské poměry a vztahy s ČSR*, Londýn 27. 6. 1943, s. 6.

⁸⁸¹ Srovnej <http://recordsearch.naa.gov.au/> [9. 3. 2016].

⁸⁸² VÚA-VHA, Sb. 20, sign. 20-31-7/75, Čs. dobrovolníci povolení vstupu do Australské armády.

⁸⁸³ NAA Canberra: B883, NX150104; HAMMOND FRANK.

jeho starší bratr Walter. Walter Hamburger-Hammond se pak v roce 1945 dostal přes filipínskou Manilu a ostrov Morotai až na Britské severní Borneo, kde zůstal i po kapitulaci Japonska, až do konce listopadu 1945.⁸⁸⁴

Vraťme se však k analýze Tomanovy osobní složky. Po jejím prostudování můžeme Čapkovo tvrzení, že dotyčný v Singapuru zahynul anebo tam padl do japonského zajetí, zcela jistě vyloučit. Toman totiž nejen že válku přežil, ale do Singapuru se služebně ani nepodíval. Od 14. května 1941 sloužil jako voják v rámci čtvrtého ženijního (zákopnického) praporu (2/4 *Pioneer Battalion*), později byl opakovaně povýšen až na četaře (Sergeant) a v této hodnosti byl v lednu 1946 z armády propuštěn. Pokud nepočítáme krátké čtyřdenní intermezzo, kdy se v únoru 1942 ocitl na ostrově Timor, tak Toman v zámoří sloužil až v závěru války. Od září 1941 do března 1943 působil v severoaustralském přístavu Darwin, který v roce 1942 bombardovalo japonské letectvo, po čemž následovaly přípravy na možnou japonskou invazi. Tomanovo svědectví o průběhu japonského náletu bohužel nemáme k dispozici, můžeme nicméně uvést vzpomínky jiného Čechoslováka, který bombardování zažil na vlastní kůži – českého cestovatele a dobrodruha **Josefa Ladislava Erbena** (1888–1958). Ten do Austrálie připlul v roce 1936⁸⁸⁵ již podruhé,⁸⁸⁶ aby se zde nakonec po válce usadil natrvalo. Po přednáškovém turné v Queenslandu, jež proběhlo po mnichovských událostech,⁸⁸⁷ se přesunul právě do Darwinu, aby zde pracoval jako dělník na stavbě letiště. Měl štěstí, že nálet přežil:

„Těsně po krátké přestávce ozval se pojednou ve směru od města pekelný hřmot. Byla to směs všech možných tónů, vyty siren, výbuchy leteckých pum, štěkot strojních pušek, výstřely z ručnic a detonace vybuchujících granátů. Nad přístavem, vysoko na obloze, byl vidět roj drobných teček a hluboko pod nimi se začala objevovat mračna černého dýmu.

Japonci! Slibovaný nálet právě začal! Od přístavu mířila letadla k čerstvě budovanému letišti. Nebylo to pro nás nijak povzbuzující a snažili jsme se utíkat, co síly stačily. Pud sebezáchovy vedl mě k nedalekému útesu, ale musel jsem přeběhnout přes volné prostranství, kde zraku nepřátelských pilotů nemohlo nic uniknout, a přeskočit několik stop vysoký plot. Nevím, jak

---

⁸⁸⁴ Srovnej VÚA-VHA, Sb. 20, sign. 20-31-7/107-108, Nábor čs. dobrovolníků 11. 6. 1945; NAA Canberra: B883, NX88170; HAMMOND WALTER.

⁸⁸⁵ NAA Perth: K269, 28 JUL 1936 STRATHAIRD.

⁸⁸⁶ V Austrálii pobýval v letech 1910–1919, přičemž již v roce 1914 požádal o naturalizaci. Zda mu australské občanství bylo uděleno, není z dochovaných dokumentů zřejmé (pravděpodobně ne). NAA Canberra: A1, 1914/20553; Joseph L. Erben Naturalization.

⁸⁸⁷ Viz kapitola 3.1.

jsem se za ohradu dostal, ale soudím, že nezbytnost dodá člověku síly k překonání překážek, jejichž zdolání by jindy považoval za nemožné.

Sotva jsem doběhl k okraji lesa, otevřelo se nade mnou pravé, nefalšované peklo. Pumpy vybuchovaly někde nedaleko a každá detonace se zvukem podobala slovu ‚pak‘. Ze zasažených míst zvedala se mračna prachu a prudce vymrštěných kamenů. Další útěk byl již zcela nesmyslný, a proto schoulil jsem se do mělkého dolíku mezi kořeny starých eukalyptů. Byl to úkryt sice nepatrný, ale účinný. Každá bomba byla vybavena nárazníkem, a jakmile se dotkla země, vybuchla a kosila širé okolí deštěm střepů. Vojáci tyto pumpy překřtili na ‚daisy cutter‘ (sekač sedmikrás): skládaly se z třaskavin uložených v pouzdře s asi decimetr silnými stěnami ze starého slisovaného železa, které se výbuchem přeměnilo v tisíce samostatných projektilů. Jediný účinný úkryt byl pod úrovní terénu. Schován jsem byl tedy dobře a při hřmění vybuchujících pum nestačil jsem ani pomyslit, co by se stalo, kdyby puma dopadla na zem do těsné blízkosti mého úkrytu.

[...]

Klid nastal teprve kolem druhé hodiny odpolední. Letadla se vracela na své vzdálené základny, neboť piloti museli počítat s tenčícími se zásobami pohonných hmot. Ostatně jejich zamýšlené dílo bylo dokonáno: vše, co dělníci v Darwinu za tři roky vybudovali, zničila útočící letadla během tří hodin.“⁸⁸⁸

Japonský nálet přežil také příslušník australské armády Jan Toman, který v červenci 1943 absolvoval zpravodajský kurz analýzy a interpretace fotografií. Jeho působištěm byla *LHQ School of Military Intelligence* v queenslandském Southportu.⁸⁸⁹ Z Tomanovy účasti v kurzu se zachoval nedatovaný výstupní posudek, na jehož základě můžeme tvrdit, že obstál víc než dobře: u závěrečné zkoušky obdržel 64 % z písemné části, 65 % z praktické části a 71 % z části ústní. Na základě toho byl uznán způsobilým, byť k povýšení navržen nebyl, a bylo doporučeno, aby zůstal na stávající pozici. V závěrečném hodnocení jeho instruktor uvedl, že ačkoli se dotyčný narodil v Čechách, má velmi dobré znalosti angličtiny a dokáže anglicky hovořit i o technických věcech.⁸⁹⁰ Před koncem války, v dubnu 1945, se dostal na ostrov

---

⁸⁸⁸ ERBEN, Josef Ladislav: *Půl století světoběžcem. Dvě cesty do Austrálie*. Ed.: Novotný, Stanislav. Praha 1986, s. 234–235, 236.

⁸⁸⁹ K náplni kurzů na této australské škole vojenského zpravodajství viz 25minutový němý dokumentární film pořízený 4. 1. 1945. Dostupné online <https://www.awm.gov.au/collection/F07558/> [9. 3. 2016].

⁸⁹⁰ NAA Canberra: B883, NX10464; TOMAN JAN, Confidential Report, nedatováno.

Morotai (severní Moluky). Tento ostrov byl Spojenci dobyt již v říjnu 1944. Kapitulace Japonska ho pak zastihla stejně jako Hamburgera-Hammonda na Britském severním Borneu.⁸⁹¹ Další Tomanovy osudy se zatím ani pomocí provedených rešerší nepodařilo vypátrat. Na závěr můžeme pouze uvést, že na rozdíl od ostatních Čechoslováků Toman po válce nejspíš nepožádal o naturalizaci, neboť se o tom v Australském národním archivu nedochovaly žádné relevantní dokumenty.

7.3.4 Bratři Frank a Leopold Zikánové v RAAF

Abychom porozuměli motivaci bratrů Zikánových k dobrovolnému vstupu do RAAF, je potřeba zastavit se nejprve u osoby jejich otce **Františka Zikána** (Zikana) staršího. Jednalo se o vídeňského Čecha a vlastence narozeného 28. září 1891.⁸⁹² V meziválečném období absolvoval obecnou a průmyslovou školu a v předvečer války odešel do Německa, odkud odplul do Austrálie. Dne 26. července 1914 přistál v tasmánském Hobartu. Po vypuknutí války byl odeslán do zajateckého tábora v Liverpoolu (Nový Jižní Wales), kde byl jakožto rakousko-uherský státní příslušník (navíc narozený ve Vídni) internován. Zásluhou dříve zmíněných Čechů Hajného a Balleka byl spolu s ostatními propuštěn a odjel jako dobrovolník nejprve na Soluňskou frontu⁸⁹³ a posléze do Francie, kde byl zařazen nejprve u 1. roty 22. čs. střeleckého pluku v Jarnacu⁸⁹⁴ a poté u tzv. pomocné roty téhož pluku.⁸⁹⁵ Přestože si jako „*excelentní a odvážný voják*“⁸⁹⁶ vysloužil Čs. válečný kříž, o trvalém návratu do svobodného Československa neuvažoval a namísto toho projevil přání vrátit se do Austrálie. Dne 30. září 1919 odcestoval společně s čs. krajany z Ameriky zpátky do Francie a odtud pokračoval do Austrálie, kam připlul 20. dubna 1920. Usadil se v Sydney, našel si zde práci jako technik v *Royal Sydney Golf Club*, seznámil se s Australankou Yoyce Edith (nar. 23. září 1912)⁸⁹⁷ a ve 20. letech se jim narodili dva synové František (Frank Patrick) a Leopold.

---

⁸⁹¹ NAA Canberra: B883, NX10464; TOMAN JAN.

⁸⁹² V pramenech české provenience se objevují též data narození 28. 9. 1889 nebo 28. 9. 1893. Viz VÚA-VHA, Sb. LPS, LPS F. Zikan.

⁸⁹³ Podrobněji viz kapitola 1.3.

⁸⁹⁴ VÚA-VHA, f. FL – pl. 22, karton 11, i. č. 54, Abecední seznamy příslušníků rot pluku z Jarnacu, 2. 6. 1918.

⁸⁹⁵ VÚA-VHA, f. FL – pl. 22, karton 11, i. č. 60, Velitelství – seznamy dobrovolníků 1919, Seznamy dobrovolníků z Austrálie, Pomocná rota – Zikán, Urban.

⁸⁹⁶ VÚA-VHA, Sb. LPS, LPS F. Zikan.

⁸⁹⁷ Oženil se až 9. listopadu 1939.

František Zikan starší byl vlastenec a záměrně si ponechal československé občanství, které měli automaticky i jeho synové, byť rodilí Australané – za války pak museli (přínejmenším teoreticky) žádat prezidenta Beneše v Londýně o souhlas se vstupem do armády cizího státu. Jako první tak učinil **Frank Patrick Zikan**, který 14. března 1941 dosáhl osmnácti let a rozhodl se po vzoru svého otce dobrovolně vstoupit do armády. Vybral si australské letectvo, které se za války mezi mladými dobrovolníky těšilo značné popularitě.⁸⁹⁸ Při odvodu musel Zikan jakožto Čechoslovák doložit potvrzení z čs. konzulátu o státní spolehlivosti. V dokumentu vystaveném 3. dubna 1941 čs. konzul Solanský potvrdil, že otec F. P. Zikana Francis Zikan bojoval za první světové války na soluňské frontě a že je ve vztahu k britskému impériu loajální.⁸⁹⁹ Následně konzul požádal o formální souhlas čs. úřady v Londýně a potřebu jeho udělení zdůvodnil následovně: „*Frank Zikán je rodilý Australan, je však čs. státním příslušníkem, poněvadž jeho otec František Zikán je občanem Československé republiky.*“⁹⁰⁰ Prezident Beneš udělil F. P. Zikanovi souhlas ke vstupu do australského letectva dne 24. května 1941⁹⁰¹ a dotýčný pak 17. června 1941 nastoupil službu u RAAF. Od 16. prosince 1941 do 27. ledna 1942 úspěšně absolvoval kurz pro „zbrojíře“ v Point Cook nedaleko Melbourne (dnes se zde nachází muzeum RAAF) a následně působil v hodnosti četaře (Sergeant) u pozemního personálu 6. perutě RAAF.⁹⁰² Za svou službu si vysloužil několik vyznamenání, např. *Pacific Star* nebo *War Medal*. V prosinci 1945 byl z RAAF propuštěn do civilu.

Jeho příkladu následoval později i jeho mladší bratr **Leopold Zikan**, povoláním sedlář. Ten oslavil osmnácté narozeniny v dubnu 1942 a v červnu téhož roku nastoupil službu rovněž u RAAF. Byl zařazen ke stejné peruti jako jeho bratr, také jako zbrojíř. Konec války ho zastihl v hodnosti svobodníka.⁹⁰³ Na rozdíl od svého bratra však nežádal prezidenta Beneše prostřednictvím čs. konzulátu o souhlas a vstoupil do RAAF rovnou; ostatně na jaře 1942 již v Austrálii platila mobilizace „přátelských“ cizinců.

---

⁸⁹⁸ Viz kapitola 7.1.

⁸⁹⁹ NAA Canberra: A9301, 37386; ZIKAN FRANK PATRICK.

⁹⁰⁰ VÚA-VHA, sbírka 24, sign. 24-24-11/12. Za upozornění na tento materiál vděčí autor studie kolegovi Ivanu Procházkovi.

⁹⁰¹ Tamtéž.

⁹⁰² Přehled její činnosti za války viz například <http://www.airforce.gov.au/raafmuseum/research/units/6sqn.htm>

⁹⁰³ NAA Canberra: A9301, 66601; ZIKAN LEOPOLD.

7.4 Mobilizace „přátelských cizinců“ a Čechoslováci v pracovních rotách australské armády (1942–1946)

Poté, co Japonsko napadlo Britské Malajsko, americkou námořní základnu Pearl Harbor a začalo připravovat rozsáhlou expanzi na Dálném východě, v jihovýchodní Asii a v Tichomoří, zavedla australská vláda nová mobilizační opatření. Počínaje 3. únorem 1942 byla cizincům od 18 do 60 let uložena povinnost plnit úkoly spojené s obranou státu (*National Service*). V praxi to znamenalo, že státní příslušníci spojeneckých států (mezi něž pochopitelně patřilo i Československo) mohli do 17. února 1942 buď dobrovolně nastoupit k australské branné moci, anebo byli povoláni do milic či pracovních rot a pomocných sborů.⁹⁰⁴ Výjimku zpravidla obdržel ten, kdo pracoval v australském válečném průmyslu a byl ve svém zaměstnání nepostradatelný, nebo ten, kdo nebyl zdravotně schopný. Uvedená povinnost se samozřejmě netýkala těch cizinců, kteří se do australské armády přihlásili dobrovolně již v letech 1939–1941.

Prostřednictvím čs. generálního konzula a čs. ministerstva zahraničí byla o celé věci informována čs. exilová vláda v Londýně, která se touto problematikou zabývala na své 46. schůzi 13. února 1942. Ohledně souhlasu čs. vlády s australským postojem zaslalo MZV speciální instrukci na čs. konzulát do Sydney, v níž projevilo přání, aby byla z odvedených Čechoslováků sestavena samostatná jednotka: „*Vláda Československé republiky by vítala, bude-li dostatečný počet Československých příslušníků, kteří budou povoláni ke službě, aby byla z nich utvořena československá vojenská jednotka v rámci australské armády.*“ Čs. vláda dále požádala o jmenné seznamy všech Čechoslováků, kteří nastoupí ke službě do australské armády.⁹⁰⁵ V odůvodnění tohoto požadavku, jež obdrželo také MNO, bylo mimo jiné uvedeno: „*Interně je možno vítati rozhodnutí australské vlády, že konečně budou donuceni k plnění své povinnosti v zájmu spojeneckého branného úsilí i ti čs. příslušníci, kteří se dosud zdráhali vstoupiti do čs. armády.*“⁹⁰⁶ Tato věta evidentně naráží na výsledek neúspěšného náboru, který v Austrálii prováděl generální konzulát na přelomu let 1940–41.⁹⁰⁷ Čs.

---

⁹⁰⁴ VÚA-VHA, Sb. 20, sign. 20-3-58/11, Nařízení australské vlády týkající se přihlášky cizinců k National Service, 10. 10. 1942.

⁹⁰⁵ NĚMEČEK, Jan a kolektiv (Ed.): *Zápis z schůzi československé vlády v Londýně II. (1942)*. Praha 2011. 46/IV J, s. 128.

⁹⁰⁶ VÚA-VHA, Sb. 20, sign. 20-3-58/12, Odůvodnění.

⁹⁰⁷ K tomu viz kapitola 5.2.1

požadavky australská vláda projednala velmi rychle a čs. generální konzul již 23. března 1942 do Londýna tlumočil „*zamítavé stanovisko australské vlády k otázce vytvoření zvláštní československé jednotky v rámci australské armády, jakož i k podání seznamu československých státních příslušníků, kteří byli povoláni k činné službě v australské armádě.*“⁹⁰⁸ Ve zprávě z července 1943 se pak již jen uvádí, že „*australská vláda mobilizovala všechny cizince a odepřela podávati o nich jakékoliv zprávy. Do konce války nemohou konzulové v Austrálii prováděti branné předpisy svých států.*“⁹⁰⁹

Postoj Austrálie byl sice přísný a nekompromisní, s ohledem na průběh války na začátku roku 1942 ale pochopitelný. Australská vláda navíc uplatňovala stejný postoj ke všem spojeneckým národům bez rozdílu, nelze tedy říci, že by vztahy australské vlády s čs. exilovou vládou byly v tomto ohledu nějak nestandardní. Například jugoslávská exilová vláda, jejíž zájmy v Austrálii hájil pouze honorární konzul Mikuličič-Rodd, neuspěla ani s žádostí, aby australští „Jihoslované“ odvedení do australské armády mohli nosit na pravém rameni nášivku s nápisem „*Jugoslavia*“. Po tomto neúspěchu se již jugoslávská vláda o své mobilizované příslušníky, kteří většinou nejevili zájem o dobrovolný vstup do australské armády a sloužili v pracovních jednotkách, dále nezajímala. Čs. konzul Solanský byl v úzkém kontaktu také s dalšími generálními konzuly v Sydney. Od nich si na přelomu let 1943 a 1944 vyžádal stanoviska, jak postupují v otázkách ochrany svých mobilizovaných občanů v Austrálii. Ve zprávě odeslané na MZV do Londýna v únoru 1944 konstatoval, že o nějakém společném postupu konzulů v Austrálii nemůže být řeč; exilové vlády většinou mobilizaci svých státních příslušníků v Austrálii podporovaly a o nábor do svých armád, případně o vytváření vlastních jednotek v rámci australské armády, neměli zájem. To byl případ Řecka a Polska. Polský generální konzul Dr. Sylwester Gruszka byl dokonce předsedou polské exilové vlády generálem Sikorskim zmocněn k tomu, aby uděloval australským Polákům formální souhlas ke vstupu do australské armády „*kdykoliv toho bude zapotřebí.*“⁹¹⁰ O stejnou pravomoc usiloval již dříve Gruszkův čs. protějšek Solanský, zejména po neúspěšném náboru do čs. zahraniční armády. V dopise na MZV do Londýna tehdy uvedl: „*Vždyť nepadá konečně na váhu, pomáhá-li těch 200 nebo 300 Čechoslováků naší národní věci v našem vojsku nebo*

---

⁹⁰⁸ VÚA-VHA, Sb. 20, sign. 20-3-58/19, Mobilizace cizinců v Austrálii, 23. 3. 1942.

⁹⁰⁹ Tamtéž, sign. 20-3-58/56, Mobilizace cizinců v Austrálii, 15. 7. 1943.

⁹¹⁰ AMZV, f. LA-O, k. 167, Situace mobil. čs. státních příslušníků, 29. 2. 1944.

v australském, když úsilí obou vede ke stejnému cíli“.⁹¹¹ Čs. exilová ministerstva však zastávala konzervativní postoj a požadovala vydání formálního souhlasu prezidenta Beneše pro každého jednotlivce, a to až do roku 1942, kdy v Austrálii došlo k mobilizaci cizinců.

Speciální pracovní roty jsou jedním z doposud málo reflektovaných fenoménů druhé světové války. Existovaly jak v zemích Spojenců (patrně nejznámější jsou britské pracovní jednotky *Pioneer Corps*), tak ve státech Osy, například na Slovensku. Zatímco ve Velké Británii vznikl Pomocný vojenský ženijní sbor britské armády (*Auxiliary Military Pioneer Corps, APMC*) v říjnu 1939, aby umožnil do armády přijímat cizince (zejména říšskoněmecké a rakouské emigranty),⁹¹² na Slovensku bylo cílem *Pracovného zboru národnej obrany* vyřešit otázku prezenční služby slovenských Židů a Romů.⁹¹³ S trochou nadsázky můžeme příslušníky vojenských pracovních jednotek označit za uniformované vojáky, kteří místo zbraní používali lopaty a jiné pracovní náčiní.

Nejinak tomu bylo v Austrálii, kde v průběhu války vzniklo 39 pracovních rot (*Employment Company*),⁹¹⁴ jimiž prošlo přes 15 000 mužů. Z uvedeného čísla je patrné, že se nejedná o marginální problematiku, přesto se toto téma dlouho dobu nacházelo stranou zájmu australských historiků.⁹¹⁵ Na polozapomenuté vojáky upozornila až australská historička June Factor.⁹¹⁶ Na základě jejích archivních výzkumů a rozhovorů s veterány⁹¹⁷ můžeme konstatovat, že z 39 pracovních rot bylo celkem jedenáct cizineckých. Například 7. rota byla tvořena převážně Čiňany a 23. a 36. rota domorodým obyvatelstvem, které přesídlilo do Austrálie z Nizozemské východní Indie. Ostatní roty byly čistě australské nebo smíšené.

---

⁹¹¹ Tamtéž, k. 506 (Vojenství), Přijímání čs. státních občanů do australských vojenských útvarů, 21. 4. 1941.

⁹¹² V řadách APMC, v listopadu 1940 přejmenovaného na Pioneer Corps, se v říjnu 1940 ocitlo celkem 453 čs. vojáků. Jednalo se bývalé rebely a účastníky „vzpouře“ v Cholmondeley. Záhy z nich byly utvořeny dvě „české“ roty, *No 226 Company* a *No 227 Company*. Nejnověji k tomu viz PLACHÝ, Jiří: *Vzbuřenci v Cholmondeley. I. část*. HaV65, 2016, č. 3, s. 19–38.

⁹¹³ Zevrubně viz KRALČÁK, Peter: *Pracovné jednotky slovenskej armády 1939–1945*. Bratislava 2014.

⁹¹⁴ Terminologie je v pramenech nejednotná. Objevují se varianty jako *Labour Company*, *Works Company*, *Labour Unit*, *Labour Corps* apod. Vždy se však jedná o stejné jednotky.

⁹¹⁵ V klíčových encyklopediích a syntézách k australské armádě nenajdeme o těchto jednotkách žádnou zmínku.

⁹¹⁶ FACTOR, June: *Forgotten soldiers: Aliens in the Australian army's employment companies during world war II*. Dostupné online http://www.yosselbirstein.org/pdf/eng/other/Forgotten_Soldiers.pdf [23. 6. 2014].

⁹¹⁷ V denním tisku byla publikována ukázka z rozhovoru s rakouským Židem Frankem Klepnerem, viz SCHWARTZ, Larry: *Companies dismissed: the 'aliens' history forgot*. The Age 23. 6. 2002. Dostupné online <http://www.theage.com.au/articles/2002/06/22/1023864514642.html> [24. 6. 2014].

Z přátelských cizinců bychom zde našli již zmíněné Řeky, Jugoslávce a Poláky či hrstku problematických Norů, kteří se v Austrálii nezúčastnili náboru do norského námořnictva a královská norská vláda v Londýně byla ráda, že jsou takto drženi stranou.⁹¹⁸

Jak bylo výše zmíněno, v pracovních jednotkách australské armády nechyběli ani Čechoslováci. Jednalo se povětšinou o ty, kdo se nepřihlásili ani dobrovolně, ani po výzvě z počátku února 1942. Další příslušníci pracovních rot se rekrutovali z řad židovských uprchlíků, kteří se po svém útěku z Evropy do Austrálie z různých příčin ocitli v internačních táborech.⁹¹⁹ Po únoru 1942 se jim otevřela nová cesta, jak se dostat na svobodu, a to právě přes pracovní rotu australské armády. Využil jí například **Alfred Khuner**,⁹²⁰ který od dubna do listopadu 1942 sloužil v hodnosti vojína u *8 Labour Company*.⁹²¹ V pracovních jednotkách skončilo i několik čs. židů s vysokoškolským vzděláním, jejichž osudy byly již naznačeny výše (**Dr. Albert May** nebo **Dr. Otto Eisenstein**).⁹²² S trochou štěstí se dalo ze služby v těchto jednotkách vyvázat, což se podařilo Arturu Tesařovi, za něhož se pravděpodobně přimluvili představitelé čs. spolku v Melbourne.⁹²³ Jiným se naopak podařilo přestoupit z pracovních jednotek do řádné australské armády či RAAF, jako **Wolfgangu Emilu Reiserovi** (1922–1992). Tomu bylo v roce 1940 pouhých 18 let a do čs. armády se po boku svého bratra Axela nepřihlásil nejspíš proto, aby mohl být v Austrálii nápomocen ovdovělé matce Elišce, s níž v roce 1939 opustili protektorát.⁹²⁴ Po mobilizaci „přátelských cizinců“ v Austrálii v roce 1942 byl W. E. Reiser odveden do australské armády a působil u pracovní roty (*3rd Employment Company*), a to až do června 1944,⁹²⁵ kdy se mu podařilo na přímlovu jeho bývalého australského zaměstnavatele přestoupit do RAAF. Zde sloužil do července 1945 v Brisbane v hodnosti *Leading Aircraftman*.⁹²⁶ Podmínky v pracovních jednotkách byly různé. Čs. konzul upozornil v červnu 1943 MZV v Londýně na složitou situaci, v níž se ocitli

---

⁹¹⁸ AMZV, f. LA-O, k. 167, Australie – Situace čs. státních příslušníků, 4. 3. 1944.

⁹¹⁹ K tomu viz kapitola 7.

⁹²⁰ Podrobněji k jeho internaci dále.

⁹²¹ NAA Canberra: B884, V377912; KHUNER ALFRED.

⁹²² Viz 3.2 a 6.4.1.

⁹²³ Viz 6.1.2.

⁹²⁴ NA, f. MSP-L, k. 69, Seznam čs. běženců žijících t. č. v Austrálii, 8. 12. 1944, list č. 17, 18.

⁹²⁵ NAA Canberra, B884, N321012; REISER WOLFGANG EMIL.

⁹²⁶ Tamtéž, A930, 445361; REISER WOLFGANG EMIL.

někteří čs. občané a krajané: „*Mnoho mobilisovaných našich občanů, zejména Slováků, nebylo vůbec zařazeno do australské armády, nýbrž byli posláni do vzdálených pracovních táborů, právě tak jako nepřátelští cizinci Italové, Němci, Maďaři, a jiní. V řadě případů dosáhl jsem intervencí nápravy, ale byly i případy, že Čechoslováci přidělení z pracovního tábora australské vojenské jednotce, žádali o zpětný převod do pracovního tábora, poněvadž nemohli snést šikany, které byli v australském prostředí vydáni. Konečný výsledek byl, že ústřední vojenské úřady přestaly na stížnosti konsulů reagovat nebo reagovaly zrovna opačným směrem (stěžovatel poslán do operačního pásma v sev. Austrálii nebo Nové Guiney apod.) a posléze bylo konsulům při intervencích dáno na srozuměnou, že branná povinnost jejich občanů, je věcí, která je do konce války nemusí zajímat.*“⁹²⁷

Na druhou stranu někteří pamětníci vzpomínali na službu v pracovních rotách veskrze pozitivně. Například rakouský Žid **Frank Herbert Klepner** (nar. 18. února 1923), který uprchl do Austrálie před nacismem v březnu 1939 a v březnu 1942 nastoupil vojenskou službu jako vojín 6. pracovní roty, kde sloužilo minimálně sedm Čechoslováků. Klepner v roce 2002 vzpomínal na svou jednotku jako na malou Organizaci Spojených národů, kde se pohromadě ocitli Němci, Maďaři, Češi, Řekové, Italové, Albánci a Jugoslávci. Právě jeho rota byla podle něj nejlepším příkladem, jak přátelsky může žít mnoho různých národností pohromadě. Volný čas vyplňoval poslech rádia, diskutovalo se o klasické ruské literatuře, poslouchala se vážná hudba anebo živá hudba z produkce řeckých vojínů. Nejhorší byla špatná kvalita jídla („*meals were pretty rotten*“), která se však po týdenní „hladové“ stávce přece jen zlepšila.⁹²⁸

V pracovních jednotkách se vždy jednalo o namáhavou práci. Jeden vojín z 8. pracovní roty upozornil v roce 1942 v melbournských novinách na těžkou dvanáctihodinovou práci v docích, která trvala sedm dní v týdnu, přičemž každý den se vstávalo už v pět hodin ráno.⁹²⁹ Spektrum pracovních činností bylo značně široké. Někteří muži pracovali v továrnách, kde se balily zásilky pro vojáky na frontě, jiní spravovali přístavní mola, silnice a cesty nebo řídili kamiony převážející vojenské vybavení. Pro ilustraci můžeme uvést náplň jednoho

---

⁹²⁷ VÚA-VHA, f. VKPR–L, sign. 30-2-1 (karton 11), 1563/43 – Mobilisace cizích státních příslušníků v Austrálii, Opis zpráva gen. konzula, 14. 6. 1943. s. 1–2.

⁹²⁸ SCHWARTZ, Larry: *Companies dismissed: the 'aliens' history forgot*. The Age 23. 6. 2002. Dostupné online <http://www.theage.com.au/articles/2002/06/22/1023864514642.html> [24. 6. 2014].

⁹²⁹ FACTOR, June: *Forgotten soldiers: Aliens in the Australian army's employment companies during world war II*. Dostupné online http://www.yosselbirstein.org/pdf/eng/other/Forgotten_Soldiers.pdf [23. 6. 2014]

konkrétního dne pracovní jednotky, jak byla zaznamenána ve válečném deníku: 27. května 1942, když příslušníci čs. zahraniční armády Jozef Gabčík a Jan Kubiš provedli v Praze úspěšný útok na hlavu nacistického represivního aparátu Reinharda Heydricha, byl v Austrálii u 6. pracovní roty zcela běžný den. Část mužů překládala na tocumwalské železniční stanici zboží z nákladních automobilů na vlak, další část těžila v lese dřevo, zatímco třetí parta mužů opravovala střechu táborové kuchyně.⁹³⁰

Jak již bylo zmíněno výše, ani generální konzulát, ani čs. vláda v Londýně neměli k dispozici žádné seznamy čs. občanů, kteří byli odvedeni do pracovních rot. Po analýze autorem vypracovaného seznamu čs. příslušníků v australské armádě lze konstatovat, že v pracovních rotách sloužilo v letech 1942–1946 přinejmenším 65 osob z celkového počtu 139 mužů, což je téměř polovina. Nejvíce Čechoslováků bylo zařazeno do 2. (19 osob) a 3. (9 osob) pracovní roty, které působily na území Nového Jižního Walesu. Další skupinky Čechoslováků se ocitly v 6. (7 mužů) a 8. (5 mužů) pracovní rotě na území státu Victoria, ale pracovalo se i za hranicemi v Novém Jižním Walesu.

7.5 Československé ženy v ženských pomocných jednotkách australské armády (1942–1946)

Na rozdíl od první světové války vstoupilo v průběhu druhé světové války do australské armády i několik československých žen. Je třeba zdůraznit, že ve všech případech se jednalo o dobrovolnice. V průběhu výzkumu se podařilo objevit tři mladé ženy (dvě čs. stání příslušnice a jednu krajanu), které sloužily v ženských pomocných jednotkách australské armády. Jedna československá exulantka pak sloužila v Austrálii u holandských jednotek.⁹³¹

Ženské pomocné jednotky australské armády vznikaly po vzoru těch britských. Ve Velké Británii zahájily svou činnost ještě v předvečer druhé světové války. V roce 1938 byla ustanovena pomocná služba pozemního vojska Auxiliary Territorial Service (ATS),⁹³² posléze také ženské pomocné letecké síly Women's Auxiliary Air Force (WAAF)⁹³³ či

---

⁹³⁰ Tamtéž.

⁹³¹ K činnosti části holandské armády, která se do Austrálie evakuovala po okupaci Nizozemské východní Indie, viz zejména rozsáhlou internetovou výstavu <https://www.awm.gov.au/exhibitions/alliesinadversity/> [18. 7. 2016].

⁹³² KREISINGER, Pavel: *Hana Kleinová, čs. příslušnice u britských ATS na Středním východě*. Historie a vojenství 62, 2013, č. 2, s. 91–99.

⁹³³ MORCINKOVÁ, Jolana: *Ženy v československém letectvu ve Velké Británii v letech 1940–1945*. In: *Práce studentů II. Práce z historického semináře katedry historie FF Ostravské univerzity*. Ostrava 1996, s. 80–93.

Královská ženská námořní služba Women's Royal Naval Service (WRNS). Není bez zajímavosti, že britskými pomocnými jednotkami prošlo za války přinejmenším 436 čs. žen (z toho 311 ve Velké Británii,⁹³⁴ 124 na Středním východě a jedna v Indii).⁹³⁵ Všechny tyto jednotky navazovaly na starší koncept britských ženských pomocných jednotek z první světové války, které byly po jejím skončení zrušeny.

Podobně tomu bylo i ve válečné Austrálii. Zde nejprve v březnu 1941 vznikla ženská pomocná služba australského letectva Women's Auxiliary Australian Air Force (WAAAF). V říjnu 1941 byla ustanovena pomocná ženská služba australského pozemního vojska Australian Women's Army Service (AWAS) a v roce 1942 pak přibýly ještě královská ženská služba australského námořnictva Women's Royal Australian Naval Service (WRANS) a ženská pomocná zdravotní služba australského pozemního vojska Australian Army Medical Women's Services (AAMWS). Specifické postavení měla tzv. ženská zemská armáda – Women's Land Army (WLA), jejíž příslušnice sice také oblékaly uniformu, ale pracovaly v zemědělství.⁹³⁶

Z Čechoslovaček vstoupila do AWAS jako první **Ilsa Schmidlová** (nar. 22. února 1921, Králíky). O jejím předválečném působení nemáme k dispozici prakticky žádné zprávy. Můžeme pouze konstatovat, že před rokem 1942 se ocitla v britském Singapuru, odkud se následně společně s dalšími čs. krajany evakuovala v březnu do Austrálie.⁹³⁷ Ze západoaustralského Perthu, kam připlula začátkem března 1942,⁹³⁸ se v dubnu přesunula do Melbourne. Svízelnou situaci, do níž se dostala, se mladá dívka rozhodla vyřešit vstupem do armády a v Melbourne vyhledala fungující čs. honorární konzulát. Československý konzul E. H. Peacock ji 27. července 1942 vystavil potvrzení pro místní odvodní kancelář AWAS, že se jedná o spolehlivou československou občanku. Dne 21. srpna 1942 se Schmidlová nechala zapsat do AWAS a bylo jí přiděleno služební číslo VF396293. Službu nastoupila v listopadu

---

⁹³⁴ Do tohoto počtu je zahrnuta i Australanka Audrey Rose Mulraine-Fowke (provdaná Kudrnková, nar. 20. 2. 1920 v Melbourne). Ta se v březnu 1941 ve Velké Británii provdala za čs. důstojníka MUDr. Eduarda Kudrnku, čímž získala čs. státní příslušnost. Viz PROCHÁZKA, Ivan: A královskou korunu měly. Stručný pohled na službu čs. žen v jednotkách britské armády za 2. světové války. Praha 2016, s. 131.

⁹³⁵ Tamtéž, s. 228, Tabulka přibližného počtu čs. žen působících v jednotkách britské armády.

⁹³⁶ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition.* South Melbourne 2008, s. 605, heslo Women in the Australian Military.

⁹³⁷ NA, f. MV-L, sign 2-79-1, Evakuace z Dálného východu – uprchlíci ze Singapuru, 8. 5. 1942.

⁹³⁸ NAA Perth: K269, 1 MAR 1942 WHANG PU.

1942 v Melbourne. Demobilizována byla až v říjnu 1945 v hodnosti desátníka (*Corporal*).⁹³⁹ O jejím služební zařazení nemáme podrobné zprávy. Činnosti, jimž se ženy sloužící u AWAS věnovaly, byly pestré. Ženy zde pracovaly jako kuchařky, stenotypistky, úřednice nebo řidičky. Některé byly přiřazeny k australskému královskému dělostřelectvu, kde obsluhovaly radary nebo světlomety u protiletadlových baterií.⁹⁴⁰ Na základě kariérních dokumentů Ily Schmidlové víme, že se ještě v průběhu války provdala za důstojníka australské armády. Jejím manželem se dne 6. září 1944 stal Thomas Gregory Trainor (nar. 25. dubna 1917), sloužící v armádě od roku 1935.⁹⁴¹ Za války byl nasazen v rámci 9. australské divize na Středním východě a za svou činnost obdržel Řád britského impéria (MBE).⁹⁴² Po svatbě vystupovala Schmidlová pod jménem svého manžela, ale navíc i se změněným křestním jménem Elizabeth Trainor. Její poválečné osudy se zatím nepodařilo vypátrat.

Další Češkou v australských ženských pomocných službách byla rodačka z Prahy **Květa Veselá** (nar. 31. října 1922). Do Austrálie se dostala ještě před druhou světovou válkou spolu se svým otcem Aloisem Veselým, jenž se angažoval v čs. kroužku v Sydney.⁹⁴³ Pod upraveným jménem vstoupila dne 15. února 1943 jako Kveta Florence Vesely do AAMWS. V té době jí bylo dvacet let. Přestože před válkou pracovala jako písařka (*Typist*), byla v hodnosti vojína (*Private*) zařazena do 113. vojenské nemocnice (*Australian General Hospital*) v Sydney kde působila až do listopadu 1946. Za svou službu obdržela *War Medal* a *Australian Service Medal*.⁹⁴⁴ Po válce se v roce 1948 na chvíli vrátila do rodného Československa, nicméně již v roce 1949 odjela zpátky do Sydney.⁹⁴⁵

Dne 8. září 1943 vstoupila ve svých osmnácti letech do WAAF krajanka **Gwendolyne Simek (Gvendolína Šimková)**. Narodila se 29. května 1925 v australském Brisbane v rodině českého vystěhovalce Františka Štěpána Šimka. Ten do Austrálie odcestoval ještě před první

⁹³⁹ NAA Canberra: B884, VF396293; SCHMIDLOVA ILSA.

⁹⁴⁰ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008, s. 71, heslo AWAS.

⁹⁴¹ NAA Melbourne: B4747, TRAINOR/THOMAS GREGORY.

⁹⁴² <https://www.awm.gov.au/people/rolls/R1516014/> [21. 8. 2016].

⁹⁴³ BUREŠOVÁ, Jana – TRAPL, Miloš: *Obraz československého emigrantského prokomunistického spolku ve druhé polovině dvacátého století – Československý kroužek v Sydney v Austrálii*. Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis 6, 2013, č. 2, s. 95.

⁹⁴⁴ NAA Canberra: B884, NF451858; VESELY FLORENCE KVETA.

⁹⁴⁵ NA Praha: f. PŘ II - EO, Veselá Květa, 1922.

světovou válkou.⁹⁴⁶ Šimková před válkou pracovala jako žena v domácnosti. U WAAF absolvovala měsíční kurz základního výcviku a následně na přelomu roku 1943 a 1944 tříměsíční kuchařský kurz. Jako kuchařka, nicméně v hodnosti vojína (*Aircraftwoman*), působila u různých jednotek australského královského letectva až do ledna 1945.⁹⁴⁷

Poměrně výjimečného postavení dosáhla ve válečné Austrálii československá židovská exulantka **doc. PhDr. Julie Moschelesová** (1892–1956). Ta pocházela z významné německo-židovské rodiny. Od 20. let působila jako asistentka na Přírodovědecké fakultě UK a v roce 1934 se po úspěšné habilitaci stala docentkou antropogeografie (sociální geografie).⁹⁴⁸ Moschelesová se těšila přízni samotného prezidenta Masaryka, který se s ní minimálně jednou osobně setkal a zařídil její přemístění z německé na českou univerzitu. Také jí ze svého prezidentského fondu poskytl mimořádné stipendium na studijní cestu do Velké Británie.⁹⁴⁹ Po okupaci Čech a Moravy se Moschelesová kvůli obavám z rasové perzekuce rozhodla v červenci 1939 legálně odejít do exilu. Cestovní pas, vystavený za účelem přednášky v Londýně, jí byl se souhlasem pražského Oberlandratu dne 9. srpna 1939 rozšířen také pro Novou Guineu a Austrálii.⁹⁵⁰ Do australského Melbourne se dostala nejpozději v březnu 1940. Rešerše provedené v NAA byly neúspěšné, dejme slovo samotné Moschelesové, která o své exilové činnosti referovala po válce děkanovi Přírodovědecké fakulty UK: „V červenci 1939 opustila jsem vlast a v březnu 1940 přijala jsem profesorské místo na melbournské universitě, která mne pověřila s vyučováním zeměpisu. Po vypuknutí japonské války vstoupila jsem jako zeměpisec do služeb holandské vlády (*Netherlands Forces Intelligence Service*) a po dobu svého pobytu v Melbourne spolupracovala jsem se spojeneckou vojenskou službou (*Allied Geographical Service*) v zeměpisném oddělení. Po skončení válce vystoupila jsem 15. října 1945 ze služeb holandské vlády a po velkém úsilí, teprve nyní se mi podařilo, přijeti do

---

⁹⁴⁶ NAA Canberra: A1, 1911/17256; S.F. Simek - Naturalization

⁹⁴⁷ NAA Canberra: A9301, 101796; SIMEK GWENDOLYNE.

⁹⁴⁸ V historii fakulty se jednalo o teprve o druhou jmenovanou ženu-docentku. K její předválečné i poválečné akademické kariéře viz zejména HŮRSKÝ, Josef: *Vzpomínka na Julii Moschelesovou. (K stému výročí narození)*. Sborník České geografické společnosti 97, 1992, č. 4, s. 261-263. MARTÍNEK, Jiří: *Julie Moschelesová – geografka po návratu z války*. In: JANOVSKEJ, Igor a kol.: *Věda a technika v Československu v letech 1945–1960*. Praha 2010, s. 451–455; MARTÍNEK, Jiří: *Radost z poznání nemusí vést k uznání. Julie Moschelesová*. In: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a kol.: *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*. Praha 2010, s. 176–189.

⁹⁴⁹ AKPR, f. KPR 1919-1947, sign: D 4361, Julie Moschelesová.

⁹⁵⁰ NA, f. PŘ 1941–1951, sign. M 3452/4 Moschlesová Julie.

*Londýna, abych se co nejdříve mohla vrátit do své vlasti a pokračovat ve své dřívější vědecké práci. Jako docentka Karlovy university v Praze dovoluji si oznámit, Spectabilis, že v podzimním semestru 1946–47 mám v úmyslu zahájit svou činnost na přírodovědecké fakultě Karlovy university přednáškami na téma „Člověk a příroda“.*⁹⁵¹

Jediné informace, které se v souvislosti s pobytem Julie Moschelesové v Austrálii podařilo dohledat, jsou ty o jejím působení na univerzitě. V dochovaných univerzitních ročenkách je pro rok 1940 uvedena jako lektorka (*Tutor*) ekonomické geografie, zaměstnaná na poloviční úvazek. V letech 1941–1942 působila na stejné pozici, ale již na plný úvazek. Je zajímavé, že u jejího jména je uveden pouze doktorský akademický titul a pražské pracoviště.⁹⁵² Docentský titul jí tedy v Melbourne zřejmě nebyl uznán, což možná vedlo k tomu, že vstoupila do služeb holandské armády v Austrálii. V roce 1943 příslušná ročenka nevyšla a v roce 1944 již Moschelesová mezi zaměstnanci univerzity uvedena není.⁹⁵³ Pro zjištění dalších podrobností ohledně její válečné činnosti by bylo potřeba provést doplňující výzkum v holandských vojenských archivech. Po válce se vrátila přes Velkou Británii do Československa, kde zůstala na rozdíl od ostatních exulantů z Austrálie i po únoru 1948 a věnovala se akademické dráze. V 50. letech byla jako členka KSČ ohledně své válečné činnosti pravděpodobně vyslýchána, neboť v záznamech ABS je na ni evidován příslušný svazek,⁹⁵⁴ který se bohužel do dnešních dnů nedochoval.⁹⁵⁵

7.6 Němci a Židé z Československa v australských internačních táborech (1939–1945)

Za poněkud kontroverzní kapitolu československo-australských vztahů v průběhu druhé světové války můžeme považovat držení československých státních příslušníků v internačních táborech. V Austrálii bylo v průběhu války internováno celkem 16 798 cizinců, z toho zhruba polovina místních (v Austrálii usazených) a druhá polovina byla do Austrálie za účelem

⁹⁵¹ Z dopisu Julie Moschelesové děkanovi Přírodovědecké fakulty UK Františku A. Novákovi, Londýn 19. 4. 1946. Dostupné online <http://iforum.cuni.cz/IFORUM-14184.html> [10. 7. 2016].

⁹⁵² The University of Melbourne Library (UML) - Library Digitised Collections, University of Melbourne Calendar 1940, 1941, 1942, 07_Council, Boards and Faculties, Committees, Staff. Dostupné online na <https://digitised-collections.unimelb.edu.au> [18. 7. 2016].

⁹⁵³ Tamtéž, 1944, 07_Council, Boards and Faculties, Committees, Staff.

⁹⁵⁴ ABS Praha, svazková agenda, svazek registrační číslo 560, IV. správa MV (ekonomická kontrarozvědka), Julie Moschelesová.

⁹⁵⁵ „Svazek byl dne 19. 2. 1958 uložen do operativního archivu pod archivní číslo 2416 MV, kategorie OS (osobní). Tento svazek byl skartován bez uvedení přesného data skartace.“ Písemné sdělení Mgr. Xenie Penížkové autorovi, 6. 1. 2013.

internace dopravena ze zámoří, především z Velké Británie a dalších částí Britského impéria na Dálném východě. Největší podíl představovali Italové (přes 5 000), Němci (5 000 – 7 000) a Japonci (přes 4 000). Mezi Němci bychom našli velké procento německých a rakouských Židů a také doposud blíže neurčený počet Čechoslováků. Přesnější analýza je značně komplikovaná, poněvadž „více než 50 procent cizinců, kteří u policie přihlásili čs. národnost, [byli] němečtí a rakouští židé“,⁹⁵⁶ jichž s prozatímním československým pasem po Mnichovu přicestovalo kolem 200. V Austrálii se sice domáhali postavení československých občanů, avšak neúspěšně. Tamní orgány je internovaly v táborech jako nepřátelské cizince (*Enemy Alien*).⁹⁵⁷ Britské a australské úřady si totiž většinou nedávaly s identifikací jednotlivců příliš velkou práci; nezáleželo tolik na tom, zda dotyčný sympatizuje s nacisty, anebo před nacismem uprchl – při troše smůly stačilo k internaci německy znějící příjmení. Podobně byli za Němce považováni také někteří Dánové, Švédí nebo Holanďané. U Jugoslávčů zase kvůli jejich vzhledu často docházelo k záměně s Italy.⁹⁵⁸

V internačním táboře (*Camp*) Tatura ve státě Victoria tak skončil například židovský lékař ze Slovenska **MUDr. Emil Rauchmann** (rodák z Moravské Ostravy), odeslaný do internace z Velké Británie,⁹⁵⁹ nebo rodák ze Slavkova u Brna **Alfred Khuner**, který se spolu s manželkou dostal až na Dálný východ a do britského Singapuru, odkud byl do Austrálie předán v roce 1940.⁹⁶⁰ Generální konzul Solanský se snažil jednotlivé případy internovaných československých Židů „vyreklamovat“, avšak v případě Židů rakouských, německých a polských tak nečinil a zaujal nesmlouvavý postoj: „*Našemu konsulárnímu zastoupení v Sydney byli tito lidé na obtíž i potom, když jim bylo vysvětleno, že konsulům Republiky nepřísluší v jejich případech intervenovat*“.⁹⁶¹

---

⁹⁵⁶ AMZV, f. LA-O, k. 476, Statistická data o krajanech v Australii a na Nov. Zélandu, 25. 9. 1942.

⁹⁵⁷ AMZV, f. LA-O, Sydney, sl. Různé, *Austrálie v druhém odboji*, s. 4; Srovnej RICHARDS, Eric. *Destination Australia: migration to Australia since 1901* [online]. Sydney: University of New South Wales Press, 2008, s. 142. Dostupné online <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10367674> [22. 7. 2015].

⁹⁵⁸ Srovnej LEACH, Daniel: *The 'friendly alien' in wartime Australia*. Your Memento, Issue 5 January 2012. Dostupné online <http://yourmemento.naa.gov.au/2012/01/the-%E2%80%98friendly-alien%E2%80%99-in-wartime-australia/> [11. 7. 2016]; LEACH, Daniel: *This Way of Treating Friendly Aliens Seems Strange to Me': Australian Security Services, Allied Governments-in-Exile, and the Surveillance and Internment of 'Friendly Aliens' from Occupied Europe, 1939–45*. The International History Review, 2014, s. 11.

⁹⁵⁹ Podrobněji k němu viz níže.

⁹⁶⁰ NAA Melbourne: MP1103/2, Z35459; Prisoner of War/Internee; Khuner, Alfred.

⁹⁶¹ AMZV, f. LA-O, k. 167, Sydney, sl. Různé, *Austrálie v druhém odboji*, s. 4.

Mezi první internované Čechoslováky patřil pražský Němec **Waldemar Sommer** (nar. 12. září 1893 v Praze). V Austrálii pobýval od roku 1924, nicméně naturalizován byl až po válce v roce 1948. Sommer se usadil v Brisbane, kde žil s manželkou Ernou a synem Erichem a živil se jako léčitel – věnoval se homeopatii (*homeopathic practitioner*).⁹⁶² Ačkoli se narodil v Praze a měl čs. státní příslušnost, hlásil se ještě na počátku války k národnosti německé. Ze státně-bezpečnostních důvodů byl proto internován jako nepřátelský cizinec. Zda sympatizoval s nacismem, nebo byl dokonce členem NSDAP, není ze zkoumaných dokumentů zřejmé. Nejprve byl internován v queenslandském táboře *Enoggera*, kde byli Němci drženi již za předešlé světové války; v roce 1940 byl stanový tábor na tomtéž místě obnoven.⁹⁶³ Následně byl transportován do hlavního internačního barákového tábora *Tatura*,⁹⁶⁴ kde setrval až do porážky nacistického Německa. V květnu 1945 se vrátil zpátky do Brisbane.⁹⁶⁵ Pro zajímavost uveďme, že jeho manželka Erna za války internována nebyla, neboť v roce 1940 odkázala na svůj neněmecký původ a uvedla estonskou národnost.⁹⁶⁶

Počet v Austrálii internovaných „Němců“ výrazně narostl v září 1940, když k australským břehům doplula z Velké Británie loď *HMT Dunera*. Na její palubě se plavilo 2 542 osob.⁹⁶⁷ Z části se sice jednalo o německé a italské válečné zajatce, nicméně přes 2 000 cestujících tvořili židovští uprchlíci před nacismem, kteří byli ve Velké Británii vyhodnoceni jako „bezpečnostní riziko“.⁹⁶⁸ Jeden z válečných přehmatů britské vlády vešel později v širší známost pod názvem *Dunera boys*, stejnojmenného australského seriálu vysílaného v 80. letech.⁹⁶⁹ Mezi internovanými z lodi *Dunera* byli nejen Židé z Německa a Rakouska, ale také

---

⁹⁶² NAA Brisbane: BP25/1, SOMMER W – GERMAN.

⁹⁶³ Srovnej <http://www.migrationheritage.nsw.gov.au/exhibition/enemyathome/enoggera-internment-camp/index.html>; <http://www.naa.gov.au/collection/snapshots/internment-camps/WWI/enoggera.aspx> [24. 6. 2014].

⁹⁶⁴ Jednalo se o soustavu čtyř táborů. K tamějším podmínkám viz <http://www.naa.gov.au/collection/snapshots/internment-camps/WWII/tatura.aspx> [24. 6. 2014].

⁹⁶⁵ NAA Melbourne: MP1103/2, PWQ8; Prisoner of War/Internee; Sommer, Waldemar.

⁹⁶⁶ NAA Brisbane: BP25/1, SOMMER E – GERMAN.

⁹⁶⁷ DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008, s. 21; heslo Aliens, Wartime treatment of.

⁹⁶⁸ TAMPKE, Jürgen: *The Germans in Australia*. Cambridge 2006, s. 133.

⁹⁶⁹ <http://www.imdb.com/title/tt0089059/> [24. 6. 2014].

z Československa, Polska nebo Španělska.⁹⁷⁰ Mezi „chlupci z Dunery“ v táborech Hay a Tatura se tak ocitl například pozdější významný australský historik umění, který se zabýval italskou renesancí a manýrismem, **Franz Adolf Philipp** (1914–1970). Jednalo se o židovského Rakušana, jehož otec byl Čech a matka Maďarka. Philipp v roce 1937 vystudoval dějiny umění Vídní a koncem roku 1938 byl zadržen a uvězněn v nacistickém koncentračním táboře v Dachau. Odtud se mu podařilo utéct a dostat se do Velké Británie, následně však byl převezen do Austrálie a internován v táboře Tatura. Odtud se vysvobodil až v roce 1942, když využil možnosti vstoupit do pracovního oddílu australské armády, a až do roku 1946 pak sloužil u 8. pracovní roty.⁹⁷¹ Do téže jednotky se dostal v roce 1943 také další pasažér z Dunery, československý Žid **JUDr. Karel Josef Koenig** (1898–1994). V éře první republiky se živil jako advokát v Karlových Varech a později byl čekatelem na místo rady nejvyššího správního soudu v Praze.⁹⁷² Po okupaci Čech a Moravy utekl před nacismem do Velké Británie, kde se v dubnu 1939 zaregistroval na čs. vyslanectví v Londýně, přičemž ve formuláři uvedl, že „*není schopen tělesné námahy*“.⁹⁷³ Z tohoto důvodu se pravděpodobně nepřihlásil do čs. zahraniční armády, ačkoli disponoval hodností nadporučíka jezdeckva v záloze.⁹⁷⁴ Poté, co byl v Austrálii internován jako nepřátelský cizinec a byl mu zabaven jeho československý pas, se obrátil na čs. generální konzulát do Sydney. Konzul Solanský neznal podrobnosti o jeho případu, a proto se obrátil na čs. MZV do Londýna, které si vyžádalo stanovisko MNO. Náčelník štábu plk. Bohumil Boček-Chodský odpověděl těmito slovy: „*Intervenci v jeho prospěch nedoporučuji, a navrhuji nezabývat se touto záležitostí.*“⁹⁷⁵ V interním přípisu najdeme obsáhlejší zdůvodnění, z něhož je vidět, že hlavní příčinou, proč

---

⁹⁷⁰ NEUMANN, Claus: *Fifth Columnists? German and Austrian refugees in Australian internment camps*. Public lecture for the National Archives of Australia, the Goethe Institute (Sydney), and the Centre for European Studies at the University of New South Wales, presented in Sydney. 17 April 2002. Frederick Watson Fellowship Paper 2002, s. 2, Dostupné online http://www.naa.gov.au/Images/Neumann_tcm16-35765.pdf [24. 6. 2014].

⁹⁷¹ Jaynie Anderson, ‘Philipp, Franz Adolf (1914–1970)’, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/philipp-franz-adolf-11383/text20337>, poprvé publikováno tiskem 2000 [19. 8. 2016]; NAA Melbourne: MP1103/1, E40363; Prisoner of War/Internee: Philipp, Franz Adolf. NAA Melbourne: MP1103/2, E40363; Prisoner of War/Internee: Philipp, Franz Adolf. NAA Canberra: B884, V377579; PHILIPP FRANZ ADOLF [digitalizováno].

⁹⁷² NA, f. PŘ 1941–1951, sign. K 3659/3 König Karel.

⁹⁷³ VÚA-VHA, Sb. 24, sign. 24-13-40/271, Ec. číslo 260 – Dr. König, 278. 4. 1939.

⁹⁷⁴ Jeho kvalifikační listina se nedochovala (nebyla nalezena).

⁹⁷⁵ VÚA-VHA, Sb. 24, sign. 24-13-31/246, König Dr. Karel – internovaní v Austrálii, 11. 2. 1941.

MNO intervenci ve prospěch Koeniga nepodpořilo, byl fakt, že disponoval důstojnickou hodností a navíc mu bylo přes 40 let. Pro čs. zahraniční armádu, která měla přebytek důstojníků a přijímala muže do 40 let věku, byl tedy nedůležitý.⁹⁷⁶ Ačkoli v téže době v Austrálii probíhal nábor do čs. armády, byl čs. občan Koenig ponechán svému osudu a skončil v pracovní rotě australské armády. Po válce se usadil v Sydney, kde zemřel ve věku 96 let.⁹⁷⁷

Naopak rozsáhlé a dlouhotrvající intervence podnikal čs. konzul ve prospěch jiného čs. občana a dalšího pasažéra z Dunery; přestože jeho život nakonec v důsledku internace a souhry nešťastných náhod skončil tragicky, je vhodné věnovat jeho případu zvláštní pozornost.

7.6.1 MUDr. Emil Rauchmann (1898–1942)⁹⁷⁸

Emil Rauchmann se narodil 10. prosince 1898 v Moravské Ostravě v rodině židovského obchodníka. Po středoškolských studiích v Ružomberoku a Budapešti studoval na lékařské fakultě Německé univerzity v Praze, kde byl 5. dubna 1924 promován doktorem medicíny.⁹⁷⁹ Poté se přesunul za rodiči na Slovensko. Lékařské praxi se věnoval na jižním Slovensku, tedy na území, které bylo po vídeňské arbitráži postoupeno Maďarsku. Z tohoto důvodů a také kvůli obavám z rasové perzekuce emigroval přes Holandsko do Velké Británie, kam doplul několik týdnů po okupaci Čech a Moravy, 5. dubna 1939. V lednu 1940 se dal k dispozici čs. zahraničnímu odboji a byl ochoten dobrovolně vstoupit do čs. zahraniční armády,⁹⁸⁰ přijat však nebyl. Podle vyjádření čs. vyslance v Londýně Maxe Lobkowicze byl pravděpodobným důvodem jeho odmítnutí fakt, „že je lékařem, kterých byl již tehdy nadbytek.“ Rauchmann se tak ocitl v poměrně svízelném postavení: jako cizinec si nemohl otevřít vlastní lékařskou praxi a v čs. odboji, kde by měl teoretický nárok na důstojnickou hodnost, ho také nechtěli. Byl tedy odkázán pouze na finanční podporu vyplácenou CRTF. V červnu 1940 byl za doposud nevyjasněných okolností internován Brity a odvezen do Austrálie. Jedním z důvodů

---

⁹⁷⁶ Tamtéž, 24-13-31/244.

⁹⁷⁷ ROSENBAUM, Anna: *Czechoslovakia 1938 – the Australian Response*. In: NĚMEČEK, Jan – ŠEDIVÝ, Ivan: *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek*. Praha 2010, s. 187.

⁹⁷⁸ Pokud není uvedeno jinak, jsou informace a citace převzaty z Rauchmannovy složky, která je uložena ve fondu čs. Ministerstva vnitra – Londýn, viz NA, MV-L, sign. 2-1-674-14/1-22.

⁹⁷⁹ AUK, f. MNU, inventární číslo 3, Matrika doktorů německé Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze / Německé univerzity v Praze (1904–1924), folio 890, záznam Emil Rauchmann.

⁹⁸⁰ VÚA-VHA, Sb. 24, sign. 24-19-3/246-247, Prohlášení 15. 1. 1940.

mělo být údajné podezření ze špionáže ve prospěch Maďarska, jež však bylo pravděpodobně smyšlené. Později za Rauchmannovo propuštění u Britů orodovali v roce 1942 i čs. zpravodajští důstojníci, konkrétně podplukovník Josef Bartík,⁹⁸¹ který tehdy pracoval na Ministerstvu vnitra a pověřil zákrokem majora Josefa Slámu.⁹⁸² Ten pracoval na zpravodajském oddělení MNO a „zakročil u angl. přátel v jeho [myšleno Rauchmannův] prospěch.“ Pokud by čs. zpravodajská služba měla o Rauchmannovi nějaké pochybnosti, jistě by se nesnažila vyřídít jeho propuštění z australského internačního tábora. Jako pravděpodobnější příčina jeho internace se tak jeví obyčejná pomluva: „*Jelikož Dr. Rauchmann byl protikomunistických názorů, jest zde možná denunziace z této strany.*“ Jako mnoho dalších Židů z okupované Evropy pak Britové vyhodnotili Rauchmanna jako „bezpečnostní riziko“ a odeslali společně s JUDr. Koenigem a zatím blíže neurčeným počtem dalších Čechoslováků na druhý konec světa, kde byl posláze jako Němec přemístěn do tábora č. 4 Tatura ve státě Victoria.⁹⁸³ Oproti ostatním internovaným měl poněkud lepší podmínky, poněvadž byl v té době velmi nemocen (nacházel se v pokročilém stádiu tuberkulózy a obýval tak samostatný jednolůžkový pokoj). Ubytovací podmínky v táboře však byly i přesto nedobré, plechové baráky bez skleněných oken se v létě rozpalovaly a v zimě naopak vymrzaly. Svou neutěšenou situaci se internovaný lékař rozhodl řešit hladovkou, načež byl hospitalizován. Po neúspěších generální konzula i honorárního konzula z Melbourne, který tábor osobně navštívil a promluvil si s jeho velitelem majorem Frippem, měl Rauchmann teoretickou naději na zlepšení situace po únoru 1942. Na konzulovu radu se totiž dobrovolně přihlásil do pracovní roty, nicméně kvůli vážné nemoci nemohl být odveden. O naléhavé situaci referoval generální konzul v telegramu zaslaném na čs. vyslanectví do Londýna: „*RAUCHMANN JE V NEMOCNICI. DIAGNOSA MENTAL DEPRESSION. HLASIL SE DO LABOR CORPS, ALE NEPRIJAT. MOH SE VRATIT DO ANGLIE, ALE ODMIT. SAM JET NEMUZE. URADY NEVEDI CO S NIM DELAT.*“

⁹⁸¹ Josef BARTÍK (1897–1968), čs. zpravodajský důstojník. V době meziválečné působil na 2. odd. hl. štábu (od r. 1935 jako vedoucí sekce obranného zpravodajství). Dne 14. 3. 1939 odletěl v rámci tzv. zpravodajské jedenáctky do Velké Británie. Zde působil jako zpravodajský důstojník u II. odboru MNO. V roce 1942 přešel na MV, kde se stal přednostou zpravodajského odboru. Zevrubně k jeho životním osudům viz KREISINGER, Pavel: *Brigádní generál Josef Bartík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje.* Praha 2011.

⁹⁸² Václav SLÁMA (1893–1956), čs. zpravodajský důstojník. V době meziválečné působil na 2. odd. hl. štábu (sekce obranné zpravodajství). Dne 14. 3. 1939 odletěl v rámci tzv. zpravodajské jedenáctky do Velké Británie, kde působil po celou dobu války jako zpravodajský důstojník u II. odboru MNO.

⁹⁸³ NAA Melbourne: MP1103/1, E40412; Prisoner of War/Internee: Rauchmann, Emil; Tamtéž, MP1103/2, E40412; Prisoner of War/Internee; Rauchmann, Emil.

Čs. generální konzul se přes rok snažil dojednat Rauchmannovo propuštění, k němuž nakonec došlo po dlouhém vyjednávání až po intervenci čs. zpravodajské služby. Australané trvali na tom, že o zajatcích poslaných z Velké Británie se musí rozhodovat tam, neboť Velká Británie se zavázala Austrálii platit veškeré výlohy spojené s jejich pobytem. Rauchmann byl nakonec z internace opravdu propuštěn a v srpnu 1942 odeslán zpátky do Velké Británie, avšak loď, na níž cestoval, byla torpédována. Rauchmann tak společně s dalšími cestujícími zahynul; z celkového počtu 43 propuštěných osob přežil zkázu lodi pouze jeden člověk. Podrobnější informace o okolnostech Rauchmannovy smrti nejsou z dochovaných dokumentů zřejmé. Československý generální konzulát měl k dispozici pouze zprostředkované informace, které obdrželi ostatní zajatci v táboře Tatura. O Rauchmannově tragickém úmrtí tak čs. zastupitelský úřad jako první informoval Dr. Karel Koenig. Po usilovném pátrání se nakonec podařilo příslušnou loď ztotožnit s britskou lodí *Abosso*, která měla namířeno z Kapského města do Liverpoolu a dne 29. října 1942 byla potopena v Atlantském oceánu německou ponorkou U-575. Z celkového počtu 393 osob na palubě se jich zachránilo pouze 32.⁹⁸⁴ Z 42 osob vracejících se z australské internace do Velké Británie bylo 28 Židů.⁹⁸⁵

---

⁹⁸⁴ <http://uboat.net/allies/merchants/2319.html> [21. 8. 2016].

⁹⁸⁵ *Short introduction to the material on the Abosso Victims*. Materiál z produkce Center for Jewish history – New York. Dostupné online na bicd.cjh.org/cds/333206%5CIntro%20Abosso%20material.doc

Závěrem

Na základě analýzy domácích a zahraničních pramenů můžeme konstatovat, že Češi a Slováci v Austrálii podpořili jak první, tak druhý čs. zahraniční odboj. Za první světové války se jednalo pouze o jednotlivce a žádné širší krajanské hnutí na podporu Masarykova úsilí zde organizováno nebylo. Češi a Slováci byli zpočátku jako příslušníci nepřátelského státu (Rakouska-Uherska) internováni v zajateckém táboře, nicméně posléze dosáhli propuštění a v rámci tzv. *jihoslovanské legie australské* byli v roce 1917 přeplaveni na Soluňskou frontu a dáni k dispozici srbské armádě. Odtud se v roce 1918 dostali do Francie, kde se formovala samostatná československá brigáda, do jejíhož 22. střeleckého pluku pak byli společně s dalšími čs. dobrovolníky ze Srbska zařazeni. Po válce se někteří vrátili do Austrálie; dva z nich se později stali zaměstnanci československého ministerstva zahraničních věcí a pobývali pak v Austrálii několik let pracovně: Emanuel Jan Hajný (1890–1971) a Emil Karel Ballek (1896–1989).

K navázání oficiálních styků mezi Československem a Austrálií došlo v roce 1920. Krajanská komunita Čechoslováků se postupně rozrostla až na 600 osob a dalších 300–400 (většinou čs. Židů) odcestovalo do Austrálie v předvečer druhé světové války. Zásahu vicekonzula PhDr. Adolfa Solanského (1892–1968) fungoval čs. generální konzulát v Sydney i po 15. březnu 1939. Solanský začal záhy spolupracovat s E. Benešem a podporovat jím vedený zahraniční odboj. Mezi jeho hlavní aktivity patřila organizace krajanského hnutí v Novém Jižním Walesu, zejména v Sydney. Zatímco hmotná a finanční pomoc čs. krajanů byla značná, zejména zásluhou delegatury Čs. červeného kříže, reálná vojenská pomoc se získávala obtížněji. Nábor do čs. zahraniční armády, který v Austrálii probíhal v letech 1940–1941, můžeme považovat za spíše neúspěšný. Do čs. armády na Středním východě vstoupilo pouze šest mužů (zatímco za předchozí války se z Austrálie do čs. legií ve Francii dostalo osm osob). Porovnáme-li však účast Čechoslováků v australské armádě, čísla jsou značně odlišná. V letech 1914–1918 se opět jednalo pouze o jednotlivce, kdežto v letech 1939–1945 můžeme hovořit o více než 140 osobách, včetně několika žen v ženských pomocných oddílech. V práci jsou proto zařazeny podrobné biogramy konkrétních vojáků, kteří v australské armádě sloužili, například vojína Kapanici (1919–1945) pocházejícího ze Slovenska, který upadl do japonského zajetí a válku nepřežil, vojenského lékaře a důstojníka Dr. Braunsteina-Bruntona (1893–1963) a řady dalších. Navzdory maximální snaze dohledat a prostudovat co nejvíce archivních materiálů je zapotřebí konstatovat, že uvedené počty Čechoslováků působících za

obou světových válek v australské armádě nejspíše nebudou konečné a případný budoucí výzkum tato čísla pravděpodobně ještě navýší.

Zásluhou dvou čs. honorárních konzulů bylo krajanské hnutí organizováno také v dalších dvou státech Australského svazu, a to přímo v jejich hlavních městech Melbourne a Adelaide. Naopak v Západní Austrálii si krajané i přes pasivitu tamějšího honorárního konzula pokoušeli organizovat své hnutí sami. Specifická situace panovala v odlehlé ostrovní Tasmánii, kde žádný konzulát zřízen nebyl, a stejně tak ve státě Queensland, kde musel být honorární konzul ze své funkce dokonce odvolán.

Většina Čechoslováků na návrat do vlasti v důsledku dlouhotrvající války nakonec nepomýšlela a až na několik výjimek se rozhodla zůstat v Austrálii, kde se úspěšně začlenila do tamní národnostně pestré společnosti. Proto je terminologicky vhodnější nazývat je emigranty spíše než exulanty, jejichž hlavním cílem by bylo vrátit se do osvobozené vlasti. Někteří se stali australskými občany již za války,⁹⁸⁶ ostatní byli naturalizováni po jejím skončení nebo v prvních poválečných letech. Do Austrálie se po válce vrátilo také pět ze šesti dobrovolníků, kteří sloužili v čs. armádě na Středním východě; šestý z nich později působil ve Velké Británii u RAF a konce války se nedožil.

Během studia pramenů se podařilo objevit informace k dalším tématům, která by mohla být zpracována v budoucnu. Doposud zcela neprobádanou problematikou je činnost Čechoslováků na sousedním Novém Zélandě, a to v průběhu celého 20. století. Za druhé světové války byla tamější krajanská komunita asi desetinásobně menší než v Austrálii, nicméně i zde se jednotlivci zapojili do novozélandské armády.⁹⁸⁷

Zevrubné zpracování by si zasloužila rovněž osobnost vicekonzula a pozdějšího generálního konzula v Sydney Adolfa Solanského – obzvlášť poté, co byla objevena jeho pozůstalost, která se nachází v držení rodiny Ing. Sedláčka. Neobsahuje bohužel žádné materiály k Solanského činnosti v Austrálii, a proto nebyla pro tuto práci využita. Naproti tomu jsou v ní zahrnuty dvě knihy k jeho legionářskému angažmá v Rusku a pozdějšímu meziválečnému konzulárnímu působení v USA (obě v rukopisu). V dohledné době by měly být tyto prameny zapůjčeny autorovi k podrobnému prostudování.

---

⁹⁸⁶ V letech 1939-1944 bylo australské státní občanství na vlastní žádost uděleno celkem 208 Čechoslovákům. NA, f. MV-L, sign. 2-81-3, Sydney – Seznamy naturalizovaných čs. občanů v Austrálii 1939-1944, list 3-15.

⁹⁸⁷ Doposud se autorovi v českých archivech podařilo dohledat jména šesti osob.

Summary

Czechs and Slovaks in Australia During the First Half of the 20th Century and Their Participation in the First and Second World War

This dissertation thesis deals with the the issue of Czechoslovak compatriots, emigrants and exiles in Australia during the First and Second World War. It looks into the war fates of Czechoslovak citizens who immigrated to Australia either in the pre-war and interwar period or after Munich and the events of March 15th, 1939. Using archival resources, it analyses to what extent the Czechoslovak citizens in Australia participated in activities in support of the first (1914–1918) and especially second (1939–1945) Czechoslovak foreign resistance, including an (un)successful recruitment to the Czechoslovak military unit in the Middle East (1940–1941) or the presence of Czechoslovak volunteers in the Australian army. These issues are examined not only chronologically, but also thematically: for example the activities of the Czechoslovak consulate general in Sydney and honorary consulates in other cities in the years 1939-1945, with a particular focus on the personality of the vice-consul and later consul general Dr. Adolf Solanský (1892–1968), who saved the consulate from being handed over to the Nazis in March 1939. The thesis also deals with the controversial issue of the internment of Czechoslovak citizens (especially Germans and Jews) in Australian internment camps. The activities of the Czechoslovak Red Cross and Czechoslovak compatriots' organisations in Australia are explored as well, with a special focus on their help to the Czechoslovak resistance movement.

An extensive research was performed in a number of Czech and Slovak archives. The involvement in a doctoral grant project enabled a study trip to Australia and additional research in Canberra (Australian War Memorial, National Archives of Australia) and Sydney (branch of the NAA).

The dissertation aims to expand existing successful research of the Department of History regarding the relationships between Czechoslovakia and Australia in the 20th century (the “Czech Exile in Australia and Its Culture 1948-1989” grant project), examining the activities of hitherto unknown personalities of Czech diplomacy and the wholly unexplored issue of quantification of the Czechoslovak participation in the Allied armies. Last, but not least, it represents a contribution to the currently discussed topic of war refugees and migration.

Seznam použitých zkratek

- AA – Australian Army (australská armáda)
- AAMWS – Australian Army Medical Women's Services (ženská pomocná zdravotní služba australského pozemního vojska)
- ABS – Archiv bezpečnostních složek
- ACASA – Archives of Czechs and Slovaks Abroad
- AEC – Australian Employment Company (pracovní rota australské armády)
- AGH – Australian General Hospital (australská vojenská nemocnice)
- AHS – Australian Hospital Ship (australská nemocniční loď)
- AKPR – Archiv kanceláře prezidenta republiky
- AMZV – Archiv ministerstva zahraničních věcí
- ANápM – Archiv Náprstkova muzea
- AUK – Archiv Univerzity Karlovy
- AUKom – Archiv Univerzity Komenského
- AWM – Australian War Memorial (Australský válečný památník)
- a. č. – archivní číslo
- čs., čsl. – československý
- ČSNRA – Československá národní rada v Americe (sídlicí v Chicagu)
- ČSNV – Československý národní výbor (sídlicí v Paříži)
- ČSR – Československá republika (tzv. první republika)
- Č-SR – Česko-slovenská republika (tzv. druhá republika)
- Dr. – doktor
- f. – fond
- gen. – generál
- Gestapo – Geheime Staatspolizei (Tajná státní policie)
- gšt. – generálního štábu
- HMAT – His Majesty's Australian Transport ship (australská transportní loď Jeho veličenstva)
- HMAS – His Majesty's Australian ship (australská loď Jeho veličenstva)
- HaV – Historie a vojenství
- KSČ – Komunistická strana Československa
- LA-O – Londýnský archiv obyčejný
- LA-D – Londýnský archiv tajný a důvěrný

MNO – Ministerstvo národní obrany
MÚA AV ČR – Masarykův ústav a archiv Akademie věd České republiky Praha
MV – Ministerstvo vnitra
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
NA – Národní archiv
NAA – National Australian Archives (Australský národní archiv)
npor. – nadporučík
NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – Národně socialistická německá strana dělnická (nacistická strana)
odd. – oddělení
POW – Prisoners of War (váleční zajatci)
RAAF – Royal Australian Air Force (australské královské letectvo)
RAN – Royal Australian Navy (australské královské námořnictvo)
Sb. – Sbirka zákonů
SDJP – Soukromá dokumentace Jiřího Plachého
SOkA – Státní okresní archiv
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
sign. – signatura
v zál. – v záloze
VA–CR – Vojenský archiv – centrálna registratúra Trnava
VHA – Vojenský historický archiv Bratislava
VÚA – VHA – Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv
WAAAF – Women's Auxiliary Australian Air Force (ženská pomocná služba australského letectva)
WLA – Women's Land Army (ženská zemská armáda)
WRANS – Women's Royal Australian Naval Service (královská ženská služba australského námořnictva)
zamini – označení ministerstva zahraničních věcí

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Archivy v Australském svazu

Australian War Memorial (AWM) Canberra

AWM61, S12/1/285, Approval for uniform - Czechoslovak Volunteers - Transport from Australia to Palestine

AWM61, S12/1/531, Czechoslovak Volunteers in Sydney

PR04949, Kocyan, Frantisek (Frank) (Sergeant, b.1923 - d.2010)

National Australian Archives (NAA) Canberra [centrála]

A series

A1, 1909/9873; Scientific expedition by Professors Drs. Charles Domin and George Danes into the interior of Australia. [digitalizováno]

A1, 1911/17256; S.F. Simek – Naturalization [digitalizováno]

A1, 1920/7328; Czecho-Slovakia - treaty with allied and associated powers. [digitalizováno]

A261, 1938/1849; Applicant - SERAFIN Frank

A261, 1929/339; Applicant - FUNDA Paul

A367, C80353; F.B. Vodak & Co. (Paul Alexander Morawetz, Leo Alexander Klausner and Artur Paul Tesar)

A435, 1948/4/1781; KLAUSNER Magda

A435, 1949/4/3356; A. Reiser

A435, 1950/4/94; Wostry H. M.

A435, 1950/4/6235; Wostry Alena

A435, 1948/4/958; A. Tesar

A435, 1949/4/2725; GASINEC Milan

A435, 1949/4/925; KLAUSNER Leo [aka Leo Alexander Klausner]

A435, 1944/4/2569; BOROEVANSKY Edouard Skrecek

A461, 748/1/399; Kveton, Mr - Visit of Consul General for Czechoslovakia

A659, 1947/1/2109; Report and proposals by Garrett, T H - Refugees from Europe.
[digitalizováno]

A714, 25/10788; SURNAME - SHORTER

A714, 78/24106; SURNAME – KLAUSNER

A714, 80/24547; SURNAME KUTIS

A1066 IC45/15/15/1/3; Consuls in Australia

A1068, IC47/15/1/16/1, Consular Representatives in Australia. GERMAN [digitalizováno]

A1539, 1941/W/960; Inquiry by A P Tesar, Melbourne, rewgarding the exportation of
canned-meat to Jean Kopriva, Greece.

A1539, 1945/W/921; Control of Liquor Order - Mr E C Ballek, Czechoslovakian Consulate.

A1608, F45/1/11; Enlistment of Czech Nationals in Czech Army

A1608, C41/1/3; War - 1939. Dr. Edward BENES.

A1608, Z55/1/2; War Section. Special Fund of the President Czechoslovak Republic

A1838, 1515/1/10/10A; Consular Representatives in Australia - Czechoslovakia

A5954, 435/10; International Relations. Relations with Czechoslovakian government

A6006, 1940/11/19; Recognition of Czechoslovak National Committee and of Provisional
Czechoslovak Government [Mikrofilm]

A8231, 20/KOPANICA JOSEPH FRANCIS

A9301, 445361; REISER WOLFGANG EMIL

A9301,101796; SIMEK GWENDOLYNE

A9301,128424; BYSTERSKY ALBIN

A9301, 73372; JAROS CHARLES

A9301, 48004; KLUTKE WILLIAM

A9301, 455275; KARASEK JOSEPH EDWARD

A9301, 11057; KLIMA RICHARD VICTOR

A9301, 450866; LORIA THOMAS JOHN PETER

A9301, 149878; PIOVARCHY JOHN CYRIL

A9301, 150508; SPITZ RUDOLF

A9301, 149622; SRSEN BOHUS

A9301, 433238; STICKA VLADIMIR

A9301, 37386; ZIKAN FRANK PATRICK

A9816 1943/915; Czechoslovakia. Also H. Rubin - Czechoslovak Agent.

A12217, L10305; Cpt. Leo Alexander Klausner

A12217, L1615; Magdalena Klausner

A12217, L5171; Robert George and Trude Tugen

A12217, L3105; Robert George and Trude Tugen

A12508, 13/300; Schroetter Richard

A12508, 13/301; SCHROTTER Robert

A12508, 21/195; BALLEK Emil Charles.

A12508, 13/348; STIASSNY Karl born 2 June 1884. [digitalizováno]

A12508, 13/349; STIASSNY Winnah born 18 November 1921. [digitalizováno]

A12508, 13/170; KUTIS Peter

A12508, 13/376; TUGENDHAT Robert Georg

A12508, 21/697; CAPEK Vaclav

A12508, 13/21; GASINEC Milan

A12508, 21/511; BOROANSKY Edward

A12508, 13/282; RUBIN Jindrich

B series

B883, VX39252, KOPANICA JOSEPH FRANCIS. [digitalizováno]

B883, NX10464; TOMAN JAN

B883, QX17792; FUNDA PAUL VIVIAN

B883, QX42955; HECHT ROBERT

B883, QX43907; FALDINA

B883, VX140790; NEMCEK

B883, NX6461; SAYWELL LAWRENCE PHILIP [digitalizováno]

B883, NX14477; CROSS ARCHIE JOHN

B883, VX39252, KOPANICA JOSEPH FRANCIS [digitalizováno]

B883, WX20425; FATIN ANDREW [digitalizováno]

B883, NX150104; HAMMOND FRANK

B883, NX88170; HAMMOND WALTER

B884, NF451858; VESELY FLORENCE KVETA

B884, V378253; TESAR

B884, Q213540; SIMEK

B884, N172442; JAROS

B884, N297053; VARNENE

B884, N436713; HYBBEN JOHN

B884, W78014, EISENSTEIN OTTO [digitalizováno]

B884, V19714, BRUNTON MARK GEORGE

B884, N321012, REISER WOLFGANG

B884, VF396293; SCHMIDLOVA ILSA [digitalizováno]

B2455, SIMEK STEPHEN FRANCIS

B2455, HAJEK F [digitalizováno]

B2455, SUSIL LADISLAV [digitalizováno]

B2455, NOVOTNY FRANK [digitalizováno]

B2455, VAUGHAN JOHN HOWARD [digitalizováno]

*National Australian Archives (NAA) Adelaide [pobočka]*⁹⁸⁸

D19176, SB1941/493; Czechoslovak volunteers for service with the Czechoslovak Brigade.

*National Australian Archives (NAA) Brisbane [pobočka]*⁹⁸⁹

BP25/1, SOMMER W – GERMAN

BP25/1, SOMMER E – GERMAN

BP234/1, SB1941/324; Passport circular number 1941/12 - Czechoslovak volunteers who proceeding from Australia for service with the Czechoslovakian army

*National Australian Archives (NAA) Melbourne [pobočka]*⁹⁹⁰

MP1103/1, E40412 (Prisoner of War/Internee: Rauchmann, Emil

MP1103/2, Z35459 (Prisoner of War/Internee; Khuner, Alfred)

MP742/1, 336/1/2018, Australian War Crimes Commission - completed questionnaires

B6531, NATURALISED/1939-1945/CAPKO YAN

B6531, NATURALISED/1939-1945/KOPANICA ARNOLD

B6531, NATURALISED/1939-1945/KOPANICA JOHN

B6531, NATURALISED/1939-1945/KOPANICA JOSEPH

B6531, NATURALISED/1946 - 1947/OTHERS/DUBSKY WILLIAM.

B6531, NATURALISED/1946 - 1947/OTHERS/MAJERNIK JOHN

B78, 1948/TESAR E.

B78, 1948/TESAR A.

---

⁹⁸⁸ Bylo pracováno pouze s digitalizovanými materiály, které jsou dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [22. 7. 2015].

⁹⁸⁹ Bylo pracováno pouze s digitalizovanými materiály, které jsou dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [25. 7. 2016].

⁹⁹⁰ Bylo pracováno pouze s digitalizovanými materiály, které jsou dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/> [25. 7. 2016].

*National Australian Archives (NAA) Perth [pobočka]*⁹⁹¹

K269, 6 AUG 1920 ORVIETO; Danes Mr, Danes Mrs.

K269, 16 MAR 1926 NARKUNDA; Svetlik R. (Dr), Svetlik C (Mrs), Svetlik D. (Child), Svetlik R. (Child).

K269, 3 MAY 1927 ORSOVA; Kuraz R. (Dr), Kuraz P. (Mrs), Kuraz D. (Miss), Kuraz E. (Miss).

K269, 4 MAR 1932 MORETON BAY; Prochazka.

K269, 24 MAR 1934 ORONSAY; Solansky A. (Mr), Solansky E. (Mrs).

K269, 6 NOV 1934 STRATHAIRD, Kisch E. E.

K269, 1 FEB 1935 ROMOLO; Baum Jiri, Baumova Ruzena.

K269, 10 DEC 1935 ORAMA; Kveton F. (Mr), Kveton L. (Mrs).

K269, 28 JUL 1936 STRATHAIRD; Erben Joseph L.

K269, 16 MAR 1937 OTRANTO.

K269, 19 MAR 1938 ORAMA; Zaba J.

K269, 20 DEC 1938 OTRANTO; Zaba J., Zaba G.

K269, 4 APR 1939 NARKUNDA, Klempfner Hugo, Klemfner Marian

K269, 16 MAY 1939 STRATHMORE; Ballek Emil, Ballek Myee, Ballek Jan

K269, 29 AUG 1939 ESPERANCE BAY; Klausnerovi

K269, 18 SEP 1939 REMO, Rubin, Reiser (W. E.)

K269, 29 NOV 1939 ESQUILINO; Eisenstein Otto, Eisenstein Edita

K269, 26 DEC 1939 ROMOLO; Braunsteinovi, Reiserovi, Farkasovi, Stiassny a další

K269, 14 MAR 1940 ORAMA; Mandl.

K269, 22 DEC 1941 TAIPING; Singer.

---

⁹⁹¹ Bylo pracováno pouze s digitalizovanými materiály, které jsou dostupné online na <http://recordsearch.naa.gov.au/Scripts/PassengerSearch.asp> [21. 8. 2016].

K269, 1 MAR 1942 WHANG PU; Marischler E.

K269, 3 NOV 1942 DOMINION MONARCH; Marischler L., Marischler M.

K1331, 1953/MARISCHLER E

K1331, 1953/MARISCHLER L

K1331, 1953/MARISCHLER M

PP9/4, KARASEK, FRANTISEK

National Australian Archives (NAA) Sydney [pobočka]

A1337, 28144; Application for the registration

A1337, 28189; Application for the registration of design

A1337, 33651; Application for the registration of design by Leo Alexander Klausner

ST1233/1, N20827/8; German Consul General, Dr Asmis, photographed at the Nazi celebration at the German war graves, Rookwood cemetery [photographic image]

C123, 9697; Solansky, Adolf (Czechoslovakian)

C123, 11439; Tugen [previously Tugendaht]

C5367, ZEISSL GEORGE

SP1048/7, S9/1/22; Pay/ Free French Forces; Czechoslovak volunteers in Sydney

SP857/10, PR/1670; Czechoslovak Consul - General

SP1732/1, LOWINGER, MARTIN

SP1732/1, IPPENUVA, IRMA

SP1732/1, STOCKL, Helena Louise

SP1732/1, STOCKL, Vilem

SP11/2; CZECHOSLOVAKIAN/GASINEC M

SP1121/1; GASINEC, MILAN

SP11/5, SHORTER, EDITH

SP11/5, SHORTER, RICHARD

SP1732/, VARNENE, ROBERT ALEXANDRA

SP11/2, CZECHOSLOVAKIAN/ZEISSL G

SP11/5REISER, AXEL

SP11/5FARKAS, RUDOLPH

SP11/2CZECHOSLOVAKIAN/KLAUSNER L

SP11/2CZECHOSLOVAKIAN/KLAUSNER M

SP11/5KLAUSNER, MAGDA

SP11/2CZECHOSLOVAKIAN/SUSSLAND F

SP11/2CZECHOSLOVAKIAN/SUSSLAND O

SP11/5, GOTTLIEB, KURT [digitalizováno]

*The University of Melbourne Library (UML) – Library Digitised Collections*⁹⁹²

University of Melbourne Calendar 1940, 1941, 1942, 1944 [1943 ani 1945 ročenka nevyšla]

07_Council, Boards and Faculties, Committees, Staff

---

⁹⁹² Dostupné online na <https://digitised-collections.unimelb.edu.au> [18. 7. 2016]

Archivy v České republice

Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS)

fond 52 (Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD)

fond 302 (Hlavní správa vojenské kontrarozvědky)

fond 305 (Ústředna státní bezpečnosti)

fond 425 (Židovské organizace)

fond S (Sbírka různých písemností)

fond Z (Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV)

fond ZSGŠ (Zpravodajská služba generálního štábu)

Svazková agenda

Archiv kanceláře prezidenta republiky Praha (AKPR)

fond Protokol 1000 (rok 1967)

fond Protokol A

fond Protokol B (Řád Bílého lva)

fond Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1919-1947

fond Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1948–1962

Archiv ministerstva zahraničních věcí Praha (AMZV)

fond Londýnský archiv – obyčejný (LA-O)

kart. 99/9, Diplomatický protokol, Dipl. sbor (A–J), Austrálie, Nový Zeland

kart. 166, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Stockholm–Sydney)

kart. 167, Diplomatický sbor ZÚ Čsl. (Sydney–Teheran)

kart. 506, Vojenství

kart. 516, Vystěhovalci (Repatriace A–I)

fond Londýnský archiv – důvěrný (LA-D)

kart. 5, Dipl. sbor Čsl. ZÚ

kart. 6, Dipl. sbor Honorární konzuláty

kart. 59, Austrálie (1940-1945) politické věci, zprávy

Sbírka osobních spisů diplomatů (OSO)

Emil Ballek

Emanuel Jan Hajný

František Květoň

Adolf Solanský

Archiv Náprstkova muzea Praha (ANápM)

fond Krajanský archiv

teritoriální svazek *Austrálie a Nový Zéland*. inventární číslo 1 – 33, 1907–1994.

dokumenty předané Československým ústavem zahraničním (ČSÚZ): k. 9, i. č. 30 – Austrálie; k. 22, i. č. 5. – Jan Kopecký nekrolog, 1938; k. 23 i. č. I/1 – Austrálie; k. 23 i. č. II/11 – Austrálie Čechoslováci; k. 26, i. č. 6. – Austrálie; k. 28, i. č. 6 – Zámorí (kromě Jižní Ameriky), Austrálie a N. Zéland.

*Archiv Univerzity Karlovy Praha (AUK)*⁹⁹³

fond Matriky Univerzity Karlovy (MUK)

fond Matriky Německé univerzity v Praze (MNU)

fond Právnická fakulta Německé univerzity v Praze

Literární archiv – Památník národního písemnictví Praha (LA–PNP)

fond Erben, Josef Ladislav (1 karton)

Masarykův ústav a archiv Akademie věd České republiky Praha (MÚA AV ČR)

fond Edvard Beneš II

fond Edvard Beneš III

Národní archiv Praha (NA)

fond Archiv Huberta Ripky (AHR)

fond Československý červený kříž – Londýn (ČsČK-L)

fond Ministerstvo vnitra I – prezidium, Praha (fond AMV č. 225)

fond Ministerstvo financí – Londýn (MF-L)

fond Ministerstvo vnitra – Londýn (MV-L)

---

⁹⁹³ Bylo pracováno pouze s digitalizovanými materiály, které jsou dostupné online <https://is.cuni.cz/webapps/archiv/public/?lang=cs/> [13. 7. 2016].

fond Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností – Londýn (MPOŽ-L)

fond Ministerstvo sociální péče – Londýn (MSP-L)

fond Policejní ředitelství Praha II – Evidence obyvatelstva (PŘ II – EO)

fond Policejní ředitelství Praha II – prezidium (1931-1940)

fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna, 1921–1943 (PŘ 1921–1930)

fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna, 1931–1940 (PŘ 1931–1940)

fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna, 1941–1950 (PŘ 1941–1951)

Státní okresní archiv (SOkA) Olomouc

Sbírka policejních přihlášek (SPP)

fond Archiv města Olomouce (AMO)

Státní okresní archiv (SOkA) Přerov

interní databáze Osobnosti (kulturní místopis)

Sbírka policejních přihlášek (SPP)

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (VÚA-VHA)

fond Náhradní těleso ve Velké Británii

fond Vojenská kancelář prezidenta republiky – Londýn (VKPR)

Kartotéka vyznamenaných osob (cizí státní příslušníci)

Kartotéka „Západ“

Sbírka legionářských poslužných spisů

Sbírka osobních legionářských karet

Sbírka Kmenových listů (SKmen.)

Sbírka Kvalifikačních listin (SKval.)

Sbírka osvědčení na základě zákona č. 255/1946 (Sbírka 225/1946)

Sbírka 20 (Ministerstvo národní obrany – Londýn)

Sbírka 24 (Evidence čs. vojenských osob v zahraničí za druhé světové války)

Sbírka 37 (Velitelství vojenské zpravodajské služby)

Archivy ve Slovenské republice

Archiv Univerzity Komenského Bratislava (AUKom)

Zbierka študijných spisov

Zbierka rigorózných diplomov UK V Bratislavě

Vojenský historický archiv Bratislava (VHA)

Sbírka kmenových listů (Skmen.)

Vojenský archiv – centrálna registratúra Trnava (VA–CR)

Sbírka kmenových listů (Skmen.)

Archivy ve Spojených státech amerických

The University of Chicago Library, Joseph Regenstein Library, Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA)⁹⁹⁴

Karton 87, Korespondence Československé národní rady v Chicagu s čs. krajany v Austrálii (1941–1945), nezpracováno.

Soukromé sbírky a dokumentace

Soukromá dokumentace Mgr. Milana Herčuta (Slovensko)

Dokumentace k účasti Erica Rosenfelda v RAAF

Dokumentace k činnosti rodiny Rosenfeldových v Austrálii

Soukromá dokumentace Hany Kalinové (Hana Kalina) (Victoria, B. C., Kanada)

Memorandum – *Odyssey o emigraci rodiny Kalinových* [v Austrálii v letech 1969–1975].

Rukopis 36 stran, 20. 5. 2015

Soukromá dokumentace Dr. Jiřího Plachého (SDJP)

Otakar HUSÁK, *List pamětní knihy australských bojovníků*. Kruh francouzských legionářů.

Soukromý tisk, výtisk č. 188 (z 201 vytištěných exemplářů), Praha 1932, (nestránkováno).

Soukromá dokumentace Ing. Michala Sedláčka (Praha)

Pozůstalost PhDr. Adolfa Solanského

---

⁹⁹⁴ Za laskavé poskytnutí kopií těchto materiálů vděším svému školiteli prof. Františku Hanzlíkovi.

Publikované prameny

Edice dokumentů, tištěné prameny, zákony

MARTIN, A.W. – HARDY, Patsy (Eds.): *Dark and hurrying days: Menzies' 1941 diary*. Canberra 1993.

NĚMEČEK, Jan a kolektiv (Ed.): *Československá zahraniční politika v roce 1942. Svazek I*. Praha 2010.

NĚMEČEK, Jan a kolektiv (Ed.): *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně II. (1942)*. Praha 2011.

PLACHÝ, Jiří a kolektiv (Eds.): *Jmenný seznam příslušníků československé zahraniční armády na Západě. Část 1., A-K*. Praha 2011.

PLACHÝ, Jiří a kolektiv (Eds.): *Jmenný seznam příslušníků československé zahraniční armády na Západě. Část 2., L-Ž*. Praha 2011.

Statistická ročenka republiky Československé. Praha 1938

Zákon o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození (Zákon č. 255/1946 Sb.) In: Sbíрка zákonů a nařízení republiky Československé, ročník 1946.⁹⁹⁵

Paměti, deníky, kroniky

BALCÁRKOVÁ, Dagmar (Ed.): *Kronika Československého klubu v Jižní Austrálii 1949–1997*. Adelaide 1999.

BŘEZNÝ, Ladislav: *V japonském zajetí život vojenský nebyl život veselý*. Publikováno v časopise *Osvobození* 117/1985, vydávaném Čs. Obcí legionářskou v Londýně. Ed. Ivan Procházka.⁹⁹⁶

HNĚLIČKA, Stanislav: *Byl jsem tobruckou krysou: vzpomínky válečného veterána*. Ed.: Šebelka, Jan. Praha 2008.

CHURCHILL, Winston S.: *Druhá světová válka I. – VI*. Praha 2015.

---

⁹⁹⁵ Dostupné online na <http://www.abscr.cz/data/pdf/normy/zakon255-1946.pdf>

⁹⁹⁶ Dostupné online na <http://mujweb.cz/ipro/stripky/vzpominky/zajeti.htm> [21. 7. 2015]; Zveřejněno na *Válečných Střípkách* se svolením pana M. Kašpara, předsedy Čs. Obce legionářské v zahraničí a pracovníka časopisu *Osvobození*.

KNIHAŘ, Pavel: *Legie, můj život. Od vojína k veliteli praporu*. Ed.: Kudrna, Ladislav. Praha 2013.

KOPECKÝ, Jaromír: *Ženeva. Politické paměti 1939-1945*. Ed.: Němeček, Jan. Praha 1999.

MELÍŠEK, Ladislav: *U Tobrúku pod československým praporem proti Rommelovi: (vzpomínky čs. zahraničního vojáka z druhé světové války)*. Ed.: Nedbal, Lubor. Veselí nad Moravou 2008.

SEMILSKÝ, Alois: *Plavby za dobrou nadějí. Sbírká povídek*. 2. vydání. Praha 1946.⁹⁹⁷

TOMAN, Vilém: *Na západní straně: osobní vzpomínky na dobu v odboji od roku 1940 do roku 1945*. Ed.: Plachý, Jiří. Praha 2015.

Dobové cestopisy

BAUM, Jiří: *Okolo zeměkoule autem a lodí*. Ed.: Petr Baum. Brno 2006.

ERBEN, Josef Ladislav: *Půl století světoběžcem. Dvě cesty do Austrálie*. Ed.: Novotný, Stanislav. Praha 1986.

FIKEJZLOVÁ, Růžena: *Austrálie očima ženy*. Praha 1941.

HAJNÝ, Emanuel: *Na ostrovech Francouzské Oceánie*. Československá emigrace 3, 1928, č. 12, s. 2–7.

MANES, Alfred: *Do zemí sociálních divů. Studijní cesta Japanem a Jižním mořem do Austrálie a na Nový Zéland*. K českému vydání upravil Boh. Klika. Praha 1915.

Dobová literatura

FOLPRECHT, Josef: *Naši krajané v cizině*. Praha 1940.

MUIR, Ramsay: *Britské impérium jeho vývoj a organisace*. Přeložil Walter Berger. Londýn 1941.

PLUHAŘ, Josef: *Češi a Slováci doma a za hranicemi*. Praha 1935.

ROSENFELD, Maxmilian: *A mere twenty years. The story of the Czechoslovak people*. Auckland [1946].

ŠPANIHEL, Jaroslav (Ed.): *Adressář zahraničních Čechů*. IV. doplněné vydání. Praha 1911.

---

⁹⁹⁷ První vydání vyšlo v Londýně nákladem týdeníku *Čechoslovák* v roce 1945. Viz <http://www.vhu.cz/book/semilsky-alois-plavby-za-dobrou-nadeji/> [21. 7. 2015].

ŠPANIEL, Oldřich: *Československá armáda druhého odboje*. Chicago 1941.

Tobruk. Napsali muži první linie... Londýn 1942.

Rozhovory

Řízený rozhovor s MUDr. Olgou Sedláčkovou (Praha), 19. 10. 2015.

Telefonický rozhovor s Hanou Kalinovou (Victoria, B. C., Kanada), 1. 3. 2015.

E-mailová korespondence autora

paní Ellen Elizabeth Rosenfeld (Austrálie), 23. 2. 2015

paní Robyn Dubsky (Nuriootpa, Austrálie), 24. 7. 2015

pan Raphael Ronald Kornfeld (Herzlia, Izrael), 13. 7. 2016

paní Dr. Elena Govor (Australian National University, Sydney) červenec 2016

pan Dr. Daniel Leach (University of Melbourne) červenec 2016

paní Georgie Ward (University of Melbourne Archives) červenec 2016

Literatura

Monografie

BENDA, Jan: *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939. Migrace z okupovaného pohraničí ve druhé republice*. Praha 2013.

BLAINEY, Geoffrey: *A Shorter History of Australia*. Melbourne 1994.

BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999.

BLAINEY, Geoffrey: *Velmi stručné dějiny světa*. Praha 2005.

BOLTON, Geoffrey Curgenven: *The Oxford history of Australia. Volume 5. The middle way, 1942-1988*. Melbourne 1990.

BROD, Toman: *Tobrucké krysy*. Praha 1967.

BUCKINGHAM, William F.: *Tobruk: the great siege 1941-42*. Stroud 2009.

CÉŠAR, Jaroslav: *Britská říše v období imperialismu (1870-1945)*. Praha 1970.

CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983.

CRAUGHWELL, Thomas J.: *Slavné záchranné akce druhé světové války*. Praha 2010.

ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha 2014.

DEJMEK, Jindřich: *Diplomacie Československa. Díl I., Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918–1992)*. Praha 2012.

DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan – MICHÁLEK, Slavomír: *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha 2013.

DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008.

EHRENFREUND, Norbert: *The Nuremberg legacy: how the Nazi war crimes trials changed the course of history*. New York 2007

EMMERT, František: *Češi u Tobruku: skutečné příběhy*. Praha 2008.

ERICSSON, Kjersti – SIMONSEN, Eva (Eds.): *Children of World War II: the hidden enemy legacy*. Oxford 2005.⁹⁹⁸

FABER, David: *Mnichov. Krize appeasementu 1938*. Praha 2015.

FERGUSON, Niall: *Britské impérium. Cesta k modernímu světu*. Praha 2007.

FRIEDL, Jiří: *Na jedné frontě: Vztahy československé a polské armády (Polskie Siły Zbrojne) za druhé světové války*. Praha 2005.

FRIEDL, Jiří: *Vojáci - psanci: Polská Svatokřížská brigáda Národních ozbrojených sil na českém území v roce 1945*. Praha 2015.

GILBERT, Martin: *Druhá světová válka: úplná historie*. Praha 2006.

GOVOR, Elena: *Russian Anzacs in Australian history*. Sydney 2005.

GRANT, Lachlan: *Australian soldiers in Asia-Pacific in World War II*. Sydney 2014.

GREY, Jeffrey: *A Military History of Australia*. Third Edition. Port Melbourne 2008.

HABÁNOVÁ, Anna (Ed.): *Mladí lvi v kleci: umělecké skupiny německy hovořících výtvarníků z Čech, Moravy a Slezska v meziválečném období*. Řevnice 2013.

HAM, Paul: *Sandakan. The untold story of Sandakan death marches*. London 2013.

HANZLÍK, František – VONDRÁŠEK, Václav: *Krajané v USA a vznik ČSR v dokumentech a fotografiích*. Václav Vondrášek, Praha 2008.

HANZLÍK, František: *Krajané a československý zahraniční odboj 1938–1945 v dokumentech a fotografiích*. Praha 2010.

HANZLÍK, František – KONEČNÝ, Karel: *Čs. vojenský exil pro obnovu demokracie v Československu po únoru 1948*. Brno 2009.

HANZLÍK, František – KONEČNÝ, Karel – POLLEY, Ivana: *Československá obec legionářská v exilu 1949–1989*. Praha 2013.

HEŘTOVÁ, Yvette: *Gallipoli 1915: místo pro tisíc britských pušek*. Praha 2010.

HOLMES, Richard: *Obrazy války. Chování člověka v bitvě*. Praha 2011.

---

⁹⁹⁸ Dostupné online <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10193725>. [cit. 2016-07-11].

HRBEK, Jaroslav: *Tobrúk 1941*. Praha 1997.

HRUBÝ, Petr: *Nebezpeční snílci. Australská levice a Československo*. Brno 2007.⁹⁹⁹

JIRÁNEK, Jiří – BARTEČEK, Ivo: *Češi a Slováci v Chile ve 20. století*. 2. opravené a doplněné vydání. Olomouc 2013.

JIRÁNEK, Tomáš: *Šéf štábu Obrany národa. Neklidný život divizního generála Čeňka Kudláčka*. Praha 2015.

JOHANOVSKÁ, Marta: *Československý Červený Kříž za míru a za války*. Praha 1946.

JOHNSTON, Mark: *The Australian Army in World War II*. Oxford 2012.

JUPP, James (Ed.): *The Australian People: An Encyclopedia of the Nation. Its People and Their Origins*. Cambridge 200.

KEAT, Gin Ooi: *The Japanese Occupation of Borneo, 1941–45*. London-New York 2011.

KINGSTON, Beverley: *The Oxford history of Australia. Volume 3. Glad, confident morning, 1860-1900*. Melbourne 1988.

KINVIG, Cliford: *Obětní beránek: generál Percival ze Singapuru*. Praha 2000.

KISSINGER, Henry: *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. 3. vydání. Praha 1999.

KLATT, Malgorzata (Gosia): *The Poles & Australia. A partnership of values*. North Melbourne 2014.

KOUTSKÁ, Ivana: *Českoslovenští diplomaté do roku 1945. Studie a dokumenty*. Praha 2006.

KRALČÁK, Peter: *Pracovné jednotky slovenskej armády 1939-1945*. Bratislava 2014.

KRATOCHVIL, Jan – KRATOCHVILOVÁ Sabina: *Můj nový domov Austrálie. Australia my new home*. Česká republika 2006. bez dalších bibliografických údajů.

KUBŮ, Eduard – Pátek, Jaroslav a kol.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*. Praha 2000.

---

⁹⁹⁹ K ohlasům viz následující protikladné recenze KŘEŠTAN Jiří, In: Soudobé dějiny 14, 2007, č. 4, s. 934–935; ZÍDEK, Petr: *Kniha, na kterou je lepší zapomenout*. Lidové noviny, Sobota 31. 3. 2007; příloha Orientace, s. VII.

- KUDRNA, Ladislav: *Bojovali a umírali v Indočíně. První vietnamská válka a Čechoslováci v cizinecké legii*. Praha 2010.
- KUDRNA, Ladislav: *První vietnamská válka na pozadí osudu Ladislava Charváta*. Praha 2012.
- KULKA, Erich: *Židé v Československé Svobodově armádě*. Praha 1990.
- KULKA, Erich: *Židé v československém vojsku na západě*. Praha 1992.
- LATIMER, Jon: *Tobruk 1941: Rommelovo úvodní tažení*. Praha 2008.
- LIDDELL HART, Basil Henry: *Dějiny druhé světové války*. Brno 2000.
- LOUCKÝ, František: *Mnozí nedoletěli*. Praha 1989.
- MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013.
- MACINTYRE, Stuart: *The Oxford History of Australia. Volume 4. 1901–1942. The Succeeding Age*. Melbourne 1986.
- MACINTYRE, Stuart: *A concise history of Australia. Second edition*. Port Melbourne 2005.
- MACINTYRE, Stuart: *A concise history of Australia. Third edition*. Port Melbourne 2009.
- MACMILLAN, Margaret Olwen: *Mírotvorci: pařížská konference 1919*. Praha 2004.
- MAREK, Jindřich: *Tobrucký deník: zpráva o československých obráncích obklíčené libyjské pevnosti*. Cheb 2008.
- MARSTON, Daniel: *Průvodce válkou v Pacifiku. Od Pearl Harboru po Hirošimu*. Brno 2013.
- MARTÍNEK, Jiří: *Geografové v českých zemích 1800-1945: (biografický slovník)*. Praha 2008.
- MATLOFF, Maurice (Ed.): *American Military History*. Washington, D.C., 1969.
- MILLER, Jaroslav: *Zapadlí vlastenci. Český exil v Západní Austrálii (1948–1989)*. Praha 2014.
- NAMONT, Jean-Philippe: *Československé Kolonie. Dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914–1940)*. Praha 2015.

NÁLEVKA, Vladimír: *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*. Praha 1972.

NÁLEVKA, Vladimír: *Druhá světová válka*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Praha 2014.

NĚMEČEK, Jan: *Od spojení k roztržce: vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939-1945*. Praha 2003.

NĚMEČEK, Jan: *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha 2008.

PECKA, Jindřich: *Váleční zajatci na území Protektorátu Čechy a Morava*. Praha 1995.

PEJČOCH, Ivo – NOVÁK, Zdeněk – HÁJEK, Tomáš: *Válečné lodě. [Díl] 4. Druhá světová válka*. Praha 1993.

PETRUF, Pavol: *Zahraniční politika Slovenskej republiky 1939-1945. (Náčrt problematiky)*. Bratislava 2011.

PLACHÝ, Jiří – PEJČOCH, Ivo: *Zemřeli na Západě. Ztráty československé pozemní zahraniční armády v Polsku, Francii, na Středním východě a ve Velké Británii v letech 1939–1945*. Praha 2012.

POLIŠENSKÁ, Milada: *Diplomatické vztahy Československa a USA 1918–1968. I. díl: 1918–1938. 1. svazek: Ministerstva, legace a diplomaté*. Praha 2012.

POLIŠENSKÁ, Milada: *Diplomatické vztahy Československa a USA 1918–1968. I. díl: 1918–1938. 2. svazek: Priority, diplomatická praxe a politický kontext*. Praha 2014.

PORTUS, Garnet Vere: *Britain and Australia*. London 1946.

PROCHÁZKA, Ivan: *A královskou korunu měly. Stručný pohled na službu čs. žen v jednotkách britské armády za 2. světové války*. Praha 2016.

RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu. Válečný deník československých letců ve službách britského letectva 1940-1945. 5. část. (1944)*. Cheb 2003.

RAJLICH, Jiří: *Na nebi hrdého Albionu. Černá kronika československého letectva v RAF 1940–1945. 7. část*. Cheb 2004.

RAWLINGS-WAY, Charles – WORBY, Meg (Eds.): *East Coast Australia*. 5th edition. Published by Lonely Planet Pty Ltd. 2014.

RICHARDS, Eric: *Destination Australia: migration to Australia since 1901*. Sydney 2008.¹⁰⁰⁰

ROBERTS, Andrew: *Ve vichru války: dějiny druhé světové války v novém pohledu*. Voznice 2010.

SONDHAUS, Lawrence: *World War I: the global revolution*. Cambridge 2011.

STORCHOVÁ, Lucie a kol.: *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha 2014.

ŠIMŮNEK, Michal – KOSTLÁN, Antonín (Edd.): *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism, 1939-1945*. Červený Kostelec – Praha 2013.

TAMPKE, Jürgen: *Czech-German relations and the politics of Central Europe: from Bohemia to the EU*. New York 2003.¹⁰⁰¹

TAMPKE, Jürgen: *The Germans in Australia*. Cambridge 2006.

TEJCHMAN, Miroslav: *Balkán ve válce a v revoluci: 1939–1945*. Praha 2008.

TODOROVÁ, Jiřina – CHOVANEČEK, Jan: *Kolem světa: sbírka fotografií z cest Josefa Kořenského v Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur*. Praha 2011.

USTOHAL, Vladimír: *Češi na Tahiti a Markézách*. Brno 2005.

VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha 2009.

VACULÍK, Jaroslav: *Češi v cizině 1850–1938*. Brno 2009.

VALKOUN, Jaroslav: *Na cestě k Westminsterskému statutu: Velká Británie, dominia a proměna Britského impéria v letech 1907–1931*. Praha 2015.

WINTER, Barbara: *The Most Dangerous Man in Australia?* Carindale 2010.

ZAŤKOVÁ, Jana: *Zabudnutí vojáci. Zajatci v oblasti Vojenského velitelství Bratislava 1914 – 1918*. Bratislava 2013.

ZBOŘIL, Zdeněk: *Dějiny Malajsie, Singapuru a Bruneje*. Praha 2009.

---

¹⁰⁰⁰ Dostupné online <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10367674> [22. 7. 2015].

¹⁰⁰¹ Recenze: Malíř, Jan *Český časopis historický* 2005 103, č. 2, s. 425-428.

ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: *Zapomenutá elita: českoslovenští vojenští diplomaté v letech 1938–1945*. Praha 2011.

Dílčí studie (časopisy, sborníky, kapitoly v monografiích)

ALDRICH, Robert: *L'Australie et la France dans le Pacifique: contentieux actuel et arrière-plan historique*. In: *Journal de la Société des océanistes*, 84, 1987-1, s. 93–98.¹⁰⁰²

BEAUJEU, J.: *L'Australie en 1945*. In: *L'information géographique*, volume 10, n°2, 1946, s. 43–52.¹⁰⁰³

BENDA, Jan: *Židovská emigrace z druhé republiky (říjen 1938-březen 1939)*. *Moderní dějiny* 21, 2013, č. 2, s. 163–183.

BRINKE, Josef: *Češi v Austrálii*. In: Geoffrey Blainey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 209–217.

BROUČEK, Stanislav: „Českoslovenství“ na konci světa: krajané na Tasmánii. *Národopisná revue Strážnice* 23, 2013, č. 4, s. 241–253.

BUREŠOVÁ, Jana: *Zdroje informací o Austrálii v období první Československé republiky*. *Historica Olomucensia* 44, 2013, s. 115–132.

BUREŠOVÁ, Jana: *Vystěhovalectví z Československa do Austrálie v podmínkách světové hospodářské krize (1929–1932)*. *Moderní dějiny* 21, 2013, č. 2, s. 81–100.

BUREŠOVÁ, Jana: *Informovanost komunistické vlády v Československu o emigrantech a exulantech v Austrálii v padesátých a šedesátých letech 20. století*. *Historica Olomucensia* 46, 2014, s. 197–219.

BUREŠOVÁ, Jana: *Československo-australské vztahy ve druhé polovině 20. století*. *Historica Olomucensia* 48, 2015, s. 209–235.

BUREŠOVÁ, Jana: *The Emigration and Exile from Czechoslovakia to Australia in the 20th Century*. In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: *Resettlement and extermination of the populations: a syndrome of modern history*. Prague 2015, s. 497–524.

---

¹⁰⁰² Dostupné online http://www.persee.fr/doc/jso_0300-953x_1987_num_84_1_2566 [9. 3. 2016].

¹⁰⁰³ Dostupné online http://www.persee.fr/doc/ingeo_0020-0093_1946_num_10_2_5149 [9. 3. 2016].

BUREŠOVÁ, Jana: *The Czech Refugee Trust Fund in Britain 1939–1950*. In: *Exile in and from Czechoslovakia during the 1930s and 1940s* Edd.: Brinson, Charmian – Malet, Marian, Amsterdam, New York 2009, s. 133–145.

BUREŠOVÁ, Jana – TRAPL, Miloš: *Obraz československého emigrantského prokomunistického spolku ve druhé polovině dvacátého století – Československý kroužek v Sydney v Austrálii*. *Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 6, 2013, č. 2, s. 89–107.

ČERNÝ, Bohumil: *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938–1941*. *Terezínské studie a dokumenty* 1997, s. 55–71.

DENISON, Peter: *Bílá Austrálie má černou historii*. *Dějiny a současnost* 23, 2001, č. 6, s. 13–18.

DOUCKOVÁ, Jarmila: *Životní dráha Růženy Fikejzlové-Baumové*. *Chrudimské vlastivědné listy*. 2, č. 1, 1993, s. 5.

FACTOR, June: *Forgotten soldiers: Aliens in the Australian army's employment companies during world war II*.¹⁰⁰⁴

FRANCOVÁ, Zuzana: *Život zasvětený práci pre národ: Marina Paulíny*. In: DUDEKOVÁ, Gabriela a kol.: *Na ceste k modernej žene*. Bratislava 2011, s. 684–701.

FRIEDL, Jiří: „Španěláci“ z tábora Gurs. (*Ke vstupu čs. interbrigadistů do naší armády ve Francii 1939–40*). *Historie a vojenství* 49, 2000, č. 4, s. 806–827.

GILBERTSON, Ashleigh: *Great Escapers? Experiences of captivity and escape among Australian prisoners of war in Europe during the Second World War*. Australian War Memorial, SVSS paper 2011, s. 1–16.¹⁰⁰⁵

GRANT, Lachlan: *The last post: Private Lawrence Phillip Saywell*. *Wartime: official magazine of the Australian War Memorial* 71, 2015, s. 72.¹⁰⁰⁶

HANZLÍK, František: *Pomoc krajanů v USA československému zahraničnímu odboji za druhé světové války*. In: ZUDOVÁ–LEŠKOVÁ, Zlatica – HOFMAN, Petr (Edd.):

---

¹⁰⁰⁴ Dostupné online http://www.yosselbirstein.org/pdf/eng/other/Forgotten_Soldiers.pdf [23. 6. 2014]

¹⁰⁰⁵ Dostupné online https://www.awm.gov.au/sites/default/files/svss_2011_gilbertson_paper.pdf [3. 1. 2014].

¹⁰⁰⁶ Dostupné online https://issuu.com/hardiegrant/docs/wartime_winter_2015 [23. 7. 2016].

Československá vojenská zahraniční služba v letech 1939-1945: Sborník studií. Praha 2008, s. 246–257.

HANZLÍK, František: *Reflexe vývoje situace v Československu v letech 1938–1939 mezi krajany v USA*. In: PEJČOCH, Ivo – PLACHÝ, Jiří a kol: *Okupace, kolaborace, retribuice*. Praha 2010 s. 10–16.

HANZLÍK, Jan: *Československá emigrace očima tajných materiálů*. *Securitas imperii* 9, 2002, s. 269–306.

HOŘEJŠ, Miloš: *Malý Baťa z Chrudimi. Friedrich Leopold Popper (1866–1941)*. In: JANČÍK, Drahomír – ŠTOLLEOVÁ, Barbora (Eds.): *Pivo, zbraně i tvarůžky: podnikatelé meziválečného Československa ve víru konjunktur a krizí*. Praha 2014, s. 107–121.

HRUBÝ, Petr: *Agent JÁNSKÝ – Australan ve službách StB a KGB*. *Securitas imperii* 8, 2001, s. 70–94.¹⁰⁰⁷

HRUBÝ, Petr: *Zdeněk Žižka a pokusy o stalinizaci Austrálie*. In: SECKÁ, Milena (Ed.): *České archivy a prameny k dějinám zahraničních Čechů. Sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého sympózia konaného ve dnech 27. – 28. června 2006 v Českých Budějovicích v rámci 23. světového kongresu Československé společnosti pro vědy a umění*. Praha 2007, s. 175–177.

HŮRSKÝ, Josef: *Vzpomínka na Julii Moschelesovou. (K stému výročí narození)*. *Sborník České geografické společnosti* 97, 1992, č. 4, s. 261–263.

CHALOUPSKÝ, Ladislav: *Problematika překlady vojenských hodností*. *Vojenské rozhledy*, 2012, roč. 21 (53), č. 3, s. 89–105.

JAKL, Tomáš: *Českoslovenští legionáři v Britské armádě*.¹⁰⁰⁸

JIRÁNEK, Tomáš: *V Americe za války „před válkou“*. *Působení plk. gšt. Oldřicha Španiela v USA v letech 1939-1941*. *Theatrum historiae* 15, 2014, s. 271–295.

KADLEC, Vladimír: *Češi a Polynésie*. *Československá etnografie* 10, 1962, č. 1, s. 106–107.

---

¹⁰⁰⁷ K ohlasům viz například reakci českého historika Karla Siebera <http://www.praguecoldwar.cz/secuiritas.htm> [3. 1. 2014].

¹⁰⁰⁸ Dostupné online na <http://www.vhu.cz/ceskoslovensti-legionari-v-britske-armade/> [26. 1. 2015]

KADLEC, Jaroslav: *Numerus clausus a lavicové ghetto na polských univerzitách v meziválečném období*. Historický obzor 26, 2015, č. 7/8, s. 158–168.

KALINA, Pavel: *Sv. Patrik versus sv. Vít: sociální strategie a instituční změna při dostavbě katedrály sv. Víta v Praze a výstavbě katedrál v Melbourne a New Yorku*. In: KLADIWA, Pavel (Ed.): *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740–1918*. 2009, s. 237–248.

KÁRNÝ, Miroslav: *Politické a ekonomické aspekty „židovské otázky“ v pomnichovském Československu*. Sborník historický 36, 1989, s. 171–212.

KENNY, Robert: *La Trobe, Lake Boga and the 'Enemy of Souls'. The First Moravian Mission in Australia*, s. 97–113.¹⁰⁰⁹

KOČVAR, Jan: *Rakousko-Uhersko a „Boxerské povstání“ v Číně*. Historický obzor 23, 2012, č. 9-10, s. 215-228.

KODET, Roman: *Velké bitvy světových dějin. Bitva u ostrova Savo (1942)*. Historický obzor 23, 2012, č. 5/6, s. 139–142.

KOPECKÝ, Jaromír: *Krajanské hnutí ve Švýcarsku za druhé světové války*. ČsČH 16 [66], 1968, č. 6, s. 911–924.

KOUTSKÁ, Ivana: *Únor 1948 a perzekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí*. Paměť a dějiny 2, 2008 č. 1, 2008, s. 39–52.

KOVAŘÍK, Jiří: *Strojírenská výroba Poldiny hutě do roku 1945*. Slánský obzor 8, 2000 [vyd. 2001], s. 51–72.

KOVÁŘ, Martin: *Mikrosvět, v němž jsem žil... Rozhovor Martina Kováře s profesorem Vladimírem Nálevkou*. In: NÁLEVKA, Vladimír: *Druhá světová válka*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Praha, s. 234–250.

KREISINGER, Pavel: *Nová syntéza dějin Austrálie v českém překladu. Macintyre, Stuart: Dějiny Austrálie*. Historica Olomucensia 46, 2014, s. 307–314.

KREISINGER, Pavel: *Jindřich Nermuť (1917–1990). Z životních osudů rolníka, poslance, poúnorového exulanta a „Australana“*. Moderní dějiny 23, 2015, č. 2, s. 221–254.

---

¹⁰⁰⁹ Dostupné online na <http://www3.slv.vic.gov.au/latrobejournal/issue/latrobe-71/latrobe-71-113.html> [21. 7. 2016].

KŘEŠTAN, Jiří: *Osudy české kolonie na Tahiti (1924-1938)*. *Paginae historiae* 8, 2000, s. 123–153.

KUDRNA, Ladislav: *Čechoslováci na okrajových bojištích druhé světové války v roce 1941*. In: Kudrna, Ladislav (Ed.): *Válečný rok 1941 v československém domácím a zahraničním odboji*. Sborník k mezinárodní konferenci. Praha 2012, s. 22–31.

KUDRNA, Ladislav: *Válka a zabíjení. Zamyšlení nad knihou Vojáci. Protokoly o boji zabíjení a umírání*. *Paměť a dějiny* 8, 2014, č. 4, s. 120–124.

KUKLÍK, Jan – ČECHUROVÁ, Jana: *Czech Refugee Trust Fund a československá emigrace. Část 1.*¹⁰¹⁰ *Geneze a finanční zabezpečení*. *Soudobé dějiny* 14, 2007, č. 1, s. 9–43.

KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: *Britové a atentát na Reinharda Heydricha: I. Politické aspekty*. *Moderní dějiny* 22, 2014, č. 1, s. 305–330.

LEACH, Daniel: *The 'friendly alien' in wartime Australia*. *Your Memento*, Issue 5 January 2012.¹⁰¹¹

LEACH, Daniel: *The Other Allies: Military Security, National Allegiance, and the Enlistment of 'Friendly Aliens' in the Australian Armed Forces, 1939–45*. *War and Society* Volume: 32 Issue: 1, Mar 2013, s. 26 – 48.

LEACH, Daniel: *'This Way of Treating Friendly Aliens Seems Strange to Me': Australian Security Services, Allied Governments-in-Exile, and the Surveillance and Internment of 'Friendly Aliens' from Occupied Europe, 1939–45*. *The International History Review*, 2014, s. 1–23.¹⁰¹²

MAREK, Jindřich: *Průzkumná činnost československých vojáků v obleženém Tobruku (říjen-prosinec 1941)*. *Historie a vojenství*. 56, 2007, č. 1, 2007, s. 45–60.

MAREŠ, Ladislav: *Josef Polák. První český osadník v Západní Austrálii*. Zvláštní otisk ze sborníku čs. společnosti zeměpisné 1950, č. 1–2, s. 27–29.

---

¹⁰¹⁰ Část 2. původně plánovaná pro číslo 4 téhož ročníku nakonec nevyšla.

¹⁰¹¹ Dostupné online <http://yourmemento.naa.gov.au/2012/01/the-%E2%80%98friendly-alien%E2%80%99-in-wartime-australia/> [11. 7. 2016]

¹⁰¹² Dostupné online <http://dx.doi.org/10.1080/07075332.2014.980298> [14. 11. 2014]. Za laskavé poskytnutí elektronické kopie vděčím autorovi.

MARŠÁLEK, Zdenko: *Víra – národnost – státní příslušnost. Problém vznikající databáze příslušníků čs. zahraničních jednotek za 2. světové války*. In: COUFALOVÁ, Iveta (Ed.): *Identita versus integrita II. Spolužití Čechů, Němců a Židů v oblasti Šumavy a Českého lesa*. Plzeň 2007, s. 195–200.

MARŠÁLEK, Zdenko: *Židé v československých vojenských jednotkách v zahraničí (nástin problematiky kvantifikace účasti)*. In: ZUDOVOÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica (Ed.): *Židé v boji a odboji: rezistence československých Židů v letech druhé světové války*. Praha 2007 s. 245–255.

MARTÍNEK, Jiří: *Julie Moschelesová – geografka po návratu z války*. In: JANOVSÝ, Igor a kol.: *Věda a technika v Československu v letech 1945–1960*. Praha 2010, s. 451–455.

MARTÍNEK, Jiří: *Radost z poznání nemusí vést k uznání. Julie Moschelesová*. In: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a kol.: *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*. Praha 2010, s. 176–189.

MARTÍNEK, Jiří: *Češi a pátý světadíl (aneb Příspěvek k historii česko-australských vztahů)*. In: HRADECKÝ, Tomáš – HORÁK, Pavel a kol. (Edd.): *České, slovenské a československé dějiny 20. století VII. Ústí nad Orlicí 2012*, s. 227–234.

MILLER, Jaroslav: *Neznámý příběh českého exilu: Josef Kučík a Sdružení Lidé dobré vůle v Západní Austrálii, 1950–1969*. *Moderní dějiny 20*, 2012, č. 2, s. 211–233.

MILLER, Jaroslav: *Neznámý příběh českého exilu II: „Československé sdružení v Západní Austrálii“, 1968-1989*. *Moderní dějiny 21*, 2013, č. 1, s. 207-222.

MILLER, Jaroslav: *Divadelní aktivity českého exilu v Austrálii, 1948–1989*. *Moderní dějiny 21*, 2013, č. 2, s. 185–203.

MILLER, Jaroslav: *Organizace českého exilu v Austrálii v letech 1948–1989*. *Theatrum historiae 15*, 2014, s. 297,324.

MOSEROVÁ, Jaroslava: *Vzdálení a blízcí Češi v Austrálii*. In: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století. Sympoium o českém vystěholectví, exulantství a vztazích Čechů k domovu*. Praha, 29. – 30. června 1998. Praha 2000, s. 136–138.

MYSLIVEČEK, Zdeněk: *Singapur 1942 - pád nedobytné pevnosti*. *Historický obzor 13*, 2002, č. 3–4, s. 64–76.

NEJMANOVÁ, Lenka: *Z Československa do Francouzské Oceánie (1924–1939)*. Listy 2004, č. 3.¹⁰¹³

NEKOLA, Martin: *Uvěznění v ráji: válečná internace českých Židů na ostrově Mauricius*. Přísně tajné!: literatura faktu, 2016, č. 2, s. 54–58.

NEUMANN, Claus: *Fifth Columnists? German and Austrian refugees in Australian internment camps*. Public lecture for the National Archives of Australia, the Goethe Institute (Sydney), and the Centre for European Studies at the University of New South Wales, presented in Sydney. 17 April 2002. Frederick Watson Fellowship Paper 2002, s. 1–13.¹⁰¹⁴

NEŠPOR, Zdeněk R.: *České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium*. Soudobé dějiny 12, 2005, č. 2, s. 245–284.

NOVOTNÝ, Robert: *Jak klokani ke klokanu přišli?: Češi v Austrálii 1927*. Dějiny a současnost. 36, 2014, č. 5, s. 14–17.

PEJS, Oldřich: *Vojenští duchovní ve Skupině čs. armády na Středním východě (1940-1943)*. Vojenská história 2000, č. 3–4, s. 22–34.

PEŠEK, Jiří: *Nucené migrace v Československu a z Československa 1938–1989*. Theatrum historiae 7, 2010, s. 301–310.

PLACHÝ, Jiří: „*Wintonovy děti*“ v zahraničním odboji. HaV 62, 2013, č. 1, s. 15–39.

PLACHÝ, Jiří: *Pravoslav Kubišta – dopisy z Normandie*. HaV 63, 2014, č. 4, s. 48–54.

PLACHÝ, Jiří: *České kolonie na Madagaskaru a léčivé konopí: profesor Jan Kabelík ve druhém zahraničním odboji*. Brno v minulosti a dnes 27, 2014, s. 209–230.

PLACHÝ, Jiří: *Vzbouřenci v Cholmondeley. I. část*. HaV65, 2016, č. 3, s. 19–38.

PROCHÁZKA, Ivan: *Krajané na Dálném východě během 2. světové války*. HaV 45, 1996, č. 6, s. 119–133.

PROCHÁZKA, Ivan: *Čechoslováci v Britské armádě v Africe a na Středním východě za 2. světové války*. HaV 57, 2008, č. 3, s. 4–23.

---

¹⁰¹³ Dostupné online <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=043&clanek=030428> [26. 7. 2016].

¹⁰¹⁴ Dostupné online http://www.naa.gov.au/Images/Neumann_tcm16-35765.pdf [24. 6. 2014].

PROCHÁZKA, Ivan: *Českoslovenští lékaři ve službách Britské armády v letech 1940–1945*. HaV 56, 2007, č. 2, s. 4–36.

PROCHÁZKA, Ivan: *Příběh Ivana Španiela*. HaV 63, 2014, č. 4, s. 82–95.

PŘIVŘELOVÁ, Iva: *Australian War Memorial*. HaV 61, 2012, č. 2, s. 136–137.

RÁZKOVÁ, Bohumila: *Barbora Markéta Eliášová: Nippon druhým domovem: první česká samostatná cestovatelka, její život a literární dílo*. *Theatrum historiae* 6, 2010, s. 79–99.

ROE, Teiva: *Les Français d'Australie et la France libre (1940-1944)*. In: *Outre-mers*, tome 96, n°360-361, 2e semestre 2008, s. 209–222.¹⁰¹⁵

ROSARIO, Iva: *Sgrafito Josefa Kučička v kostele Nejsvětější Trojice v New Norcii*. *Historica Olomucensia* 44, 2013, s. 193–214.

ROSENBAUM, Anna: *Czechoslovakia 1938 – the Australian Response*. In: NĚMEČEK, Jan – ŠEDIVÝ, Ivan: *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek*. Praha 2010, s. 179–188.

SALMON, Malcolm: *Gerald Griffin*. In: *Australian left review*. February-March 1969, s. 50–57.¹⁰¹⁶

STANLEY, Peter: *Pátrání po vojínu Saywellovi: česko-australské pouto*. HaV 55, 2006, č. 3, s. 71–75.

SULKOVÁ, Marie: *Češi v Austrálii*. In: *Dobré dílo českých rukou*. Sborník první části poznatků shromážděných na půdě kontinentů o působení našich vědců, odborníků a humanistů v zemích Afriky, Asie a Latinské Ameriky ve 20. století, ale i dříve, určený k inspiraci a poučení nám všem. Praha 2001, s. 17–18.

SCHWARTZ, Larry: *Companies dismissed: the 'aliens' history forgot*. *The Age* 23. 6. 2002.¹⁰¹⁷

ŠÍPEK, Zdeněk: *Vystěhovalectví do Afriky, Asie (bez území bývalé SSSR), Austrálie a Oceánie*. In: BROUČEK, Stanislav (Ed.): *Češi v cizině* 9, Praha 1996, s. 198–230.

---

¹⁰¹⁵ Dostupné online www.persee.fr/doc/outre_1631-0438_2008_num_95_360_4360 [9. 3. 2016].

¹⁰¹⁶ Dostupné online <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=2001&context=alr> [14. 8. 2016];

¹⁰¹⁷ Dostupné online <http://www.theage.com.au/articles/2002/06/22/1023864514642.html> [24. 6. 2014].

TAMPKE, Jürgen: *The Germans in Sydney*. Sydney Journal 1(1) March 2008, s. 66–72.¹⁰¹⁸

TEJCHMAN, Miroslav: *Česko-australské vztahy*. In: PÁNEK, Jaroslav a kol.: *Akademická encyklopedie českých dějin*. Svazek II. Č/1 (čarodějnické procesy – česko-portugalské vztahy). Praha 2011, s. 121–123.

TEJCHMAN, Miroslav: *Češi v Austrálii*. In: PÁNEK, Jaroslav a kol.: *Akademická encyklopedie českých dějin*. Svazek III, Č/2 (česko-pruské vztahy – čtyři pražské artikuly), s. 325–326.

TODOROVOVÁ, Jiřina: *Pozůstalost Josefa Kořenského v knihovně Náprstkova muzea*, In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 19. odborné konference Olomouc, 20. – 21. října 2010*. Olomouc 2011, s. 11–17.¹⁰¹⁹

TRAPL, Miloš: *Prameny k historii československé emigrace a exilu v Austrálii po roce 1945 v archivech České republiky*. Východočeské listy historické 31/2014, s. 187–195.

TRAPL, Miloš – BUREŠOVÁ, Jana: *Kontakty Rady svobodného Československa s československým poúnorovým exilem v Austrálii (1948–1968)*. Historica Olomucensia 49, 2015, s. 165–182.

VALKOUN, Jaroslav: *Vztahy mezi Velkou Británií a jejími dominii v předvečer první světové války: příspěvek k dějinám ostrovního státu a jeho impéria na počátku dvacátého století*. In: KOVÁŘ, Martin – DRŠKA, Václav (Eds.): *Kapitoly z obecných dějin: panu profesorovi s láskou*. Praha 2014 s. 180–193.

VALKOUN, Jaroslav: *Konstitucionální postavení dominií v rámci Britského impéria a jejich zájmy na Pařížské mírové konferenci (leden – červen 1919)*. Moderní dějiny 23, 2015, č. 2, s. 83–103.

VASÍČKOVÁ, Šárka: *Sokolské hnutí v životě československé emigrace po II. světové válce na příkladu Austrálie – Sydney*. Česká kinantropologie 2007, č. 2, s. 95–104.

VELECKÁ, Hana: *Československý Červený kříž v zahraničí v období druhé světové války*. HaV 49, 2000, č. 2, s. 378–405.

---

¹⁰¹⁸ Dostupné online http://epress.lib.uts.edu.au/ojs/index.php/sydney_journal/index [17. 7. 2016].

¹⁰¹⁹ Dostupné online <http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2011/Todorovova.pdf> [21. 7. 2016]

VELECKÁ, Hana: *Britská pomoc uprchlíkům z Československa od okupace do vypuknutí války v roce 1939*. Soudobé dějiny 8, 2001, č. 4, s. 659–691.

VITÁKOVÁ, Alena: *Ženy v Rudé armádě za druhé světové války*. Historický obzor 23, 2012, č. 7/8, s. 167–173.

VNUK, František: *K slovenskej Austrálii*. Slováci v zahraničí 21, 2004, s. 100–104.

VOGT, Carl Emil: *Fridtjof Nansen and European Food Aid to Russia and the Ukraine 1921-1923*. Dvacáté století = The Twentieth Century 1, 2009, č. 2, s. 40–50.

VRTIELKA, Ján: *Dejiny Slovákov v Austrálii až po súčasnosť*. In: Slovenský povojnový exil. Martin, MS 1998, s. 213–219.

Kvalifikační práce (diplomové, disertační apod.)

FUKALA, Zdeněk: *Antisemitismus na polských univerzitách a vyšších školách v letech, 1935-1939*. Bakalářská práce, FF UPa. Pardubice 2009.

HABÁN, Ivo: *Fenomén německo-českého výtvarného umění 20. století. (Die Pilger, Junge Kunst, Prager Secession. Pražská scéna a paralelní centra německy hovořících umělců v meziválečném Československu)*. Disertační práce, FF MU, Brno 2012.

HABÁNOVÁ, Anna: *Liberec jako centrum německo-českého výtvarného umění v první polovině 20. století*. Disertační práce, FF MU, Brno 2012.

HOFFMANNOVÁ, Adéla: *Perzekuce židů v českých zemích a na Slovensku 1938–1945 a její mezinárodní aspekty*. Bakalářská práce, FSS MU, Brno 2011.

JAROŠ, Jan: *Budovy zastupitelských úřadů ČSR v meziválečném období, strategie jejich výběru a získávání*. Diplomová práce, FF UK, Praha 2006.

MARŠÁLEK, Zdenko: *„Česká“, nebo „československá“ armáda? Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939–1945*. Disertační práce, FF UK, Praha 2014.

MARTÍNEK, Jiří: *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce, FF UHK. Hradec Králové 2014.

NÁLEVKA, Vladimír: *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války: Autoreferát kandidátské disertační práce*. FF UK, Praha 1990.

NOVÁKOVÁ, Tereza: *Československý Červený kříž v zahraničí a péče o uprchlíky*. Magisterská diplomová práce, FF MU, Brno 2011.

OBHLÍDAL, Jakub: *Obraz Austrálie v cestopisech českých cestovatelů v období první Československé republiky*. Bakalářská diplomová práce, FF UP, Olomouc 2016.

PERNÝ, Tomáš: *Arizace židovského majetku v Olomouci*. Magisterská diplomová práce, FF UP, Olomouc 2016.

PELKOVÁ, Petra: *Veterinární lékařství v armádě československé republiky v letech 1920–1975*. Bakalářská práce, F-PF SLU, Opava 2012.

POLLEY, Ivana: *Návrat do emigrace. Osudy československých příslušníků RAF po druhé světové válce ve Velké Británii*. Disertační práce, FF UK, Praha 2012.

VAŠÍČKOVÁ, Šárka: *Sokolské hnutí v životě československé emigrace po II. světové válce na příkladu Austrálie a Jihoafrické republiky*. Disertační práce, FTVS UK, Praha 2007.

VELKOVÁ, Lucie: *Osud rodiny Jiřího Bauma a její odbojová činnost za Protektorátu*. Diplomová práce, FF UJEP, Ústí nad Labem 2013.

VITÁKOVÁ, Alena: *Ženy v řadách čs. vojenské jednotky v SSSR v letech 1942–1945. Některé aspekty jejich přítomnosti v armádě*. Disertační práce, FF MU, Brno 2016.

VYHLÍDAL, Milan: *Činnost československých instruktorů v egyptských ozbrojených silách. Účast na egyptském vojenském školství v letech 1956–1977*. Disertační práce, FF UP, Olomouc 2016.

WADMAN, Asleigh: *Mettle and Steel: the AANS in Salonika*. Publikováno 13. 1. 2015.¹⁰²⁰

[Elektronické zdroje a databáze, internetové stránky](#)¹⁰²¹

Archiv fotografií, pořizených Dr. Jiřím Baumem a Růženou Baumovou-Fikejzlovou. Dostupné online http://www.baum.com.au/Dr_J_Baum/archiv_foto/index.html [10. 7. 2016]

Australian Dictionary of Biography <http://adb.anu.edu.au/>

Census of the Commonwealth of Australia: April 1921, June 1933, June 1947. Dostupné online <http://www.abs.gov.au/> [21. 7. 2015]

---

¹⁰²⁰ Dostupné online na <https://www.awm.gov.au/blog/2015/01/13/mettle-and-steel-aans-salonika/> [28. 8. 2015].

¹⁰²¹ Pokud není uvedeno jinak, jsou uvedené odkazy ověřeny k 24. září 2016.

Databáze australské národní knihovny: „TROVE“ – Digitised newspapers and more. Dostupné online <http://trove.nla.gov.au/> [10. 7. 2016]

Databáze „Commonwealth War Graves Commission“ Dostupné online <http://www.cwgc.org/> [10. 7. 2016]

Databáze legionářů a padlých ve 2. světové válce. Dostupné online <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase> [10. 7. 2016]

Databáze příslušníků čs. vojenských jednotek v zahraničí za 2. sv. války. Dostupné online <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase> [10. 7. 2016]

Databáze „World War Two Nominal Roll“. Dostupné online <http://www.ww2roll.gov.au/> [10. 7. 2016]

Databáze „Nominal Roll of Australian Veterans of the Korean War“. Dostupné online <http://www.koreanroll.gov.au/> [10. 7. 2016]

Databáze „Nominal Roll of Vietnam Veterans“. Dostupné online <http://www.vietnamroll.gov.au/> [10. 7. 2016]

Dopis Julie Moschelesové děkanovi Přírodovědecké fakulty UK Františku A. Novákovi, Londýn 19. 4. 1946. Dostupné online <http://iforum.cuni.cz/IFORUM-14184.html> [10. 7. 2016]

<https://www.awm.gov.au/>

<http://russiananzacs.net/>

<http://czechoslovaks-in-australia-ww2.info>

<http://tahiti-cz.webnode.cz/>

<http://www.migrationheritage.nsw.gov.au/exhibition/enemyathome/the-enemy-at-home/index.html>

<http://rsaa.anu.edu.au/observatories/mount-stromlo-observatory>

<http://static.moadoph.gov.au/opfgovau/media/images/apmc/docs/OPL/118-Opposition-leader-PEACOCK.pdf>

<http://australianmuseum.net.au/image/charles-anderson-director>

<http://www.tugendhat.eu/cz/vila-tugendhat/stavebnici.html>

<http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/o-nas/akce-unhcr/nansenova-cena/fridtjof-nansen-prukopnik-ochrany-uprchliku.html>

<http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/129753-nelly-tesarova/>

<http://www.holocaust.cz/transport/39-dl-terezin-osvetim/>

<http://billyhughes.moadoph.gov.au/>

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1931/4/pdfs/ukpga_19310004_en.pdf

<http://thecommonwealth.org/member-countries>

<http://www.oecdbetterlifeindex.org/>

Příloha: Jmenný seznam Čechoslováků v australské armádě za druhé světové války

Seznam zahrnuje především osoby narozené na území Československa, československé občany a krajany, kteří sloužili v jednotkách australské armády. Konkrétně jde o australskou pozemní armádu včetně pracovních rot a ženských pomocných jednotek (Australian Army, v tabulce zkratka AA), australské královské letectvo (Royal Australian Air Force, v tabulce zkratka RAAF) a australské královské námořnictvo (Royal Australian Navy, v tabulce zkratka RAN).

Jmenný seznam byl sestaven na základě údajů obsažených v internetové databázi příslušníků australských jednotek za druhé světové války (World War Two Nominal Roll) a na základě provedeného archivního výzkumu v českých a australských archivech.

Do seznamu je zahrnuto i pět osob, které se narodily již v Austrálii, pokud alespoň jeden z rodičů byl Čechoslovák nebo pocházel z Československa. I ty totiž často žádaly prezidenta Československé republiky v exilu o souhlas, aby mohli vstoupit do spojenecké australské armády.

Seznam obsahuje celkem 142 osob: 139 mužů a 3 ženy.

PŘÍJMENÍ a jméno		Narozen		Služební číslo	Služba		Hodnost		Poslední útvar
česky	anglicky	datum	místo		jednotka	od-do	anglicky	česky	
ANTOŠKA, Michael/Michal	ANTOSKA, Michael	26.6.2014	Žiar (Slovensko)	N172230	AA	1942-45	Private	Vojín	2 Employment Company
AUFRIEHT, Erich (Dr.)	ALFORD, Eric Thomas (Dr.)	1.7.1902	Beuthen (dnes Bytom, Polsko)	V377049	AA	1942-45	Lance Corporal	Svobodník	4 Employment Company
BABÍK, Josef	BABIK, Joseph	4.3.1906	Nemešany (Slovensko)	N322244	AA	1942-44	Private	Vojín	1 AUST RET STORES DEPOT
BABÍK, Šimon	BABIK, Simon	9.5.1904	Nemešany (Slovensko)	N464176	AA	1942-47	Private	Vojín	3 EMPLOY COY
BADO, Emanuel	BADO, Emanuel	29.11.1906	Ivachnová (Slovensko)	N303436	AA	19xx-45	Private	Vojín	3 Employment Company
BALLA, Štěpán (Štefan)	BALLA, Stephen	25.3.1905	Jamuik	N268501	AA	1942-45	Private	Vojín	3 Employment Company
BANA, Josef	BANA, Joseph	18.6.1901	Hrušovany	N321241	AA	19xx-43	Private	Vojín	AAOC T/D

BARBUSH/BARBUŠ, Michael/Michal Josef	BARBUSH, Michael Joseph	28.9.1903	Kotrbachy (Slovensko)	N457831	AA	1942–43	Private	Vojín	9 BATTALION VOLUNTEER DEFENCE CORPS PART TIME DUTY
BERGNER, Jan Viktor	BERGNER, John Victor	7.9.1890	Měděnec	Q223051	AA	1943–45	Private	Vojín	21 BATTALION VOLUNTEER DEFENCE CORPS (QLD)
BLITZ, Paul /Pavel	BLITZ, Paul	13.5.1916	Malacky	V515976	AA	1944–46	Private	Vojín	6 Employment Company
BLUMENFELD, Leopold	BLUMENFELD, Leopold	x	Vsetín	N224806	AA	1942–45	Private	Vojín	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
BOBROVICKÝ, Josef	BOBROVICKY, Joseph	6.1.1908	Svatá Anna	N436714	AA	1942–46	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
BRAUNSTEIN, Marco/Marko (MUDr.)	BRUNTON, Mark George	23.2.1893	Oděsa (Ukrajina)	V19714	AA	1941–45	Lieutenant	Nadporučík	106 AUSTRALIAN GENERAL HOSPITAL
BRILL, Rudolf Emanuel	BRILL, Rudolf Emanuel	8.5.1909	Praha	V378186	AA	1942–43	Private	Vojín	6 LABOUR COMPANY

BUCHLER, Josef/Jozef	BUCHLER, Joseph	11.12.1903	Močenok	N230315	AA	1942–45	Private	Vojín	9 BATTALION VOLUNTEER DEFENCE CORPS PART TIME DUTY
BYSTERSKÝ, Albín	BYSTERSKY, Albin	25.10.1919	Československo	128424	RAAF	1943–46	Leading Aircraftman (LAC)	Svobodník	7 AIRFIELD CONSTRUCTION SQUADRON
ČADSKÝ, Václav Alois	CADSKY, Maurice	16.8.1898	Praha	N172649	AA	1942–45	Gunner	Vojín	8 BATTALION VOLUNTEER DEFENCE CORPS
CHLUMECKÝ, Mořic	CHLUMECKY, Moriz	11.10.1882	Brno	V501246	AA	1942–44	Lance Corporal	Svobodník	8 EMPLOYMENT COMPANY
CICUTTO, Anton	CICUTTO, Anton	1.9.1918	Trenčín	N449270	AA	1940–xx	x	x	x
CICUTTO, Karol	CICUTTO, Charles	20.3.1917	Trenčín	N452121	AA	1943–46	Private	Vojín	3 EMPLOYMENT COMPANY
CLEMENTS/KLEMENT, Karel	CLEMENTS, Charles	6.10.1910	Praha	N221677	AA	1942–44	Private	Vojín	17 AUSTRALIAN CAMP HOSPITAL
CULMAN, Peter	CULMAN, Peter	8.10.1903	Žiar (Slovensko)	N436719	AA	1942–44	Private	Vojín	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY

DRUŠKA, Ignác	DRUSKA, Ignac	27.1.1909	Lúčky	N172229	AA	1942–46	Private	Vojín	2 A E C
EBEL, Bernhard	EBEL, Bernhard	23.9.1906	Kroměříž	V377905	AA	1942–42	Private	Vojín	8 LABOR COY
EISENSTEIN, Otto (JUDr.)	EISENSTEIN, Otto (JUDr.)	4.9.1905	Pacov	W78014	AA	1942–45	Private	Vojín	12 A E C
FALDINA, Viktor	FALDINA, Victor	8.3.1903	Místek	QX43907	AA	1942–46	Private	Vojín	2/43 AUSTRALIAN INFANTRY BATTALION
FATIN, Ondřej/Andrej/Ondrej	FATIN, Andrew	22.12.1904	Cykelio	WX20425	AA	1942–46	Private	Vojín	15 AUST MOB LAUNDRY & FORWARD DECONTAMINATION UNIT
FEDLER, Antonín Karel	FEDLER, Antony Charles	26.1.1894	Československo	N470165	AA	1944–45	Sergeant	Četař	32 BATTALION VOLUNTEER DEFENCE CORPS PART TIME DUTY
FRANĚK, Štefan	FRANECK, Stefan	20.5.1909	Krásna Hôrka	N197071	AA	1942–43	Private	Vojín	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
FRANKL, Fritz	FRANKL, Fritz	28.7.1904	Frýdlant	N221628	AA	1942–43	Private	Vojín	3 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY

FREUND, Karl	FREUND, Carl	15.1.1904	Olomouc	V502451	AA	1942–43	Private	Vojín	8 EMPLOYMENT COMPANY
FUNDA, Pavel	FUNDA, Paul Vivian	28.2.1907	Praha	QX17792 (Q194916)]	AA	1940–45	Lieutenant	Nadporučík	Australian Army Pay Corps
GERTLER, Albert	GERTLER, Albert	23.12.1901	Skýcov	N452873	AA	1943–43	Private	Vojín	3 AUST ALIEN EMPLYT COY
GESCHMAY, Hanuš Jiří /Hans Georg	GESCHMAY, John George	4.3.1922	Horšovský Týn	SX16469	AA	1942–46	Corporal	Desátník	MILNE BAY F/TRESS W/SHOP
GOODMAN/DOBŘÝ, Antonín Filip	GOODMAN, Anthony Philip	1.11.1902	Praha	N319434	AA	1942–45	Corporal	Desátník	9 AUSTRALIAN WORKS COMPANY
GOTTLIEB, Frank	GOTTLIEB, Frank	3.10.1908	Vysoká u Mělníka	V378147	AA	1942–46	Private	Vojín	20 AUSTRALIAN SUPPLY DEPOT PLATOON
GOTTLIEB, Walter	GOTTLIEB, Walter	4.10.1923	Vídeň (Rakousko)	N224966	AA	1942–46	Lance Corporal	Svobodník	3 EMPLOYMENT COMPANY
GREGORY, Jan Evžen	GREGORY, John Eugene	9.2.1904	Nagzsenkoer	N463163	AA	1943–45	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
GRUN, Martin	GRUN, Martin	20.3.1909	Kevisce	V504694	AA	1942–45	Gunner	Vojín	RMO & SS (AUST)

HALPHEN, Petr	HALPHEN, Peter	17.4.1903	Praha	V377806	AA	1942–45	Private	Vojín	6 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
HAMBURGER, Antonín/Anton	HAMMOND, Frank	24.4.1911	Praha	NX150104 (N219500)	AA	1943–45	Gunner	Vojín	2/110 Australian General Transport
HAMBURGER, Walter	HAMMOND, Walter	12.2.1908	Šumburk u Jablonce nad Nisou	NX88170	AA	1942–45	Sergeant	Četař	AUST TRANSLATION & INTERP SEC
HARMATA, Jakub	HARMATA, James	18.2.1920	Zuberec	N196709	AA	1942–46	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
HAVELKA, Augustin	HAVELKA, Augustin	8.2.1919	Bratislava (Slovensko)	SX29892 (S82945)	AA	1943–46	Private	Vojín	17 AUS WORKS COY
HECHT, Robert	HECHT, Robert	12.8.1903	Teplice–Šanov	QX42955 (Q146806)	AA	1942–44	Sergeant	Četař	F SEC FSS
HERAN, Ferdinand Richard	HERAN, Ferdinand Richard	19.11.1922	Dubí	NX90414	AA	1942–44	Private	Vojín	2/3 MACHINE GUN BATTALION
HESS, Hans/Jan (JUDr.)	HESS, John (JUDr.)	14.6.1914	Most	neznámé (x)	x	1942–44	x	x	x,

HIMMLER, Arnošt/Ernst	HIMMLER, Ernst	20.11.1921	Vídeň (Rakousko)	N224778	AA	1942–44	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
HIRST, Ken	HIRST, Ken	8.6.1912	Duchcov	V354844	AA	1943–45	Private	Vojín	BN 4
HOCHBERGER, Šimon	HOCHBERGER, Simon	19.4.1906	Kežmarok (Slovensko)	V377697	AA	1942–46	Private	Vojín	8 AUST EMPLOYMENT COMPANY
HORÁK, Leo	HORAK, Leo	2.2.1907	Burback	W72849A -	AA	1942–xx	Private	Vojín	8 BATTALION VOLUNTEER DEFENCE CORPS
HUSAŘÍK, Michal	HUSARIK, Michal	14.5.1902	Konská	V378188	AA	1942–43	Private	Vojín	6 Employment Company
HYBBEN, Ján (Dr.)	HYBBEN, John	5.1.1903	Važec	N436713	AA	1942–46	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
JANDURA, Karel	YANDURA KACINA, Rudolph	14.9.1900	Lackey	N464293	AA	1942–45	Private	Vojín	31 WORKS COMPANY
JAROŠ, Karel Hynek	JAROS, Charles	12.1.1902	Brno (Brno–Líšeň)	N172442	AA	1942–45	Private	Vojín	8 Battalion
JAROŠ, Karel Vladimír	JAROS, Charles	1.8.1920	Brno (Brno–Líšeň)	73372	RAAF	1942–46	Sergeant	Četař	1 STORES DEPOT

JELINEK, Willibald	KLUTKE, William	9.1.1912	Brno	48004	RAAF	1942–46	Leading Aircraftman (LAC)	Svobodník	4 Repair and Servicing Unit
JURIGA, Josef	JURIGA, Joseph	29.3.1904	Dolní Kubín	V377866	AA	1942–44	Corporal	Desátník	4 EMPLOYMENT COMPANY
KARAFFA, Michal?	KARAFFA, Mike	7.10.1910	Favodka	N455142	AA	1943–44	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
KARÁSEK, František	KARASEK, Francis	4.5.1889	Borohrádek	W14199	AA	1940–46	Sergeant	Četař	AUSTRALIAN ARMY CATERING CORPS
KARÁSEK, Josef Edvard	KARASEK, Joseph Edward	10.3.1927	WELLARD, WA (Austrálie)	455275	RAAF	1945–45	x	x	RAAF STATION PEARCE
KARDELL, Bohumil	KARDELL, Bohumil	10.1.1898	Cítov	N353160	AA	1942–45	Corporal	Desátník	25 BATTALION VOLUNTEER DEFENCE CORPS PART TIME DUTY
KHUNER, Alfred/Alfréd	KHUNER, Alfred	9.9.1897	Slavkov u Brna	V377912	AA	1942–42	Private	Vojín	8 LABOUR COMPANY
KLEMPFNER, Karel	KLEMPFNER, Charles	6.10.1910	Praha	neznámé (x)	x	19xx–42	Private	Vojín	x

KLÍMA, Richard Viktor	KLIMA, Richard Victor	30.3.1898	Praha	11057	RAAF	1940–46	Sergeant	Četař	1 PERSONNEL DEPOT
KLIMKO/KLÍMKO, Jan	KLIMKO, John	11.8.1903	Žiar (Slovensko)	N215592	AA	1942–45	Private	Vojín	5 A R D
KLOBUŠÁK, Matěj	KLOBUSIAK, Maty	12.6.1894	Československo	N377852	AA	1942–46	Corporal	Desátník	2 EMPLOYMENT COMPANY
KÖNIG/KOENIG, Karel Josef (JUDr.)	KOENIG, Karel Joseph	11.2.1898	Broumov	V512569	AA	1943–44	Private	Vojín	8 EMPLOYMENT COMPANY
KOPANICA, Josef František	KOPANICA, Joseph Francis	3.12.1919	Ružomberok	VX39252	AA	1941–45 †	Private	Vojín	22 INDEPENDENT BRIGADE GROUP ORDNANCE WORKSHOP
KOVALÍK, Václav Michal	KOVALIK, Vaclav Michal	28.9.1919	Opava	NX50067	AA	1941–41	Trooper	Vojín	1 ARMD TRG RGT GRETA
KRAKAUER, Bernhard	KRAKAUER, Bernhard	3.7.1889	Vholskey	N226667	AA	1942–42	Private	Vojín	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
KRAMER, Martin Otto	KRAMER, Martin Otto	12.6.1898	Prostějov	N224779 (N224775)	AA	1942–45	Private	Vojín	38 WORKS COMPANY

KUTIŠ, Petr	KUTIS, Peter	13.6.1908	Prusy	B/V170	RAN	1942–43	Petty Officer	Četař	HMAS Rushcutter
KVAPIL, Ladislav	KVAPIL, Ladislav	29.3.1913	Umrín–Nitra	N436748	AA	1942–46	Private	Vojín	3 EMPLOYMENT COMPANY
LEDECKY, Martin	LEDECKÝ, Martin	13.10.1907	Buglovce	N448921	AA	1941–43	Private	Vojín	18 BATTALION VOLUNTEER DEFENCE CORPS PART TIME DUTY
LEDERER, Arnošt	LEDERER, Ernest	20.5.1901	Varnsdorf	W78238	AA	1942–45	Private	Vojín	110 PERTH MILITARY HOSPITAL
LOJKOVIČ, Koloman	LOJKOVIC, Koloman	8.7.1903	Československo	N215597	AA	1942–43	Private	Vojín	13 GARRISON BATTALION
LORIA, Tomáš Jan Petr	LORIA, Thomas John Peter	9.3.1927	Brno	450866	RAAF	1945–46	Leading Aircraftman (LAC)	Svobodník	1 PERSONNEL DEPOT (STAFF)
MAJERNÍK, Jan	MAJERNIK, John	8.5.1921	Kluknava	V377088	AA	19xx–42	Lance Corporal	Svobodník	4 LABOUR COMPANY
MANDL, Benno	MANDL, Benno	12.8.1906	Kyjov	N221615	AA	19xx–44	Private	Vojín	3 EMPLOYMENT COMPANY

MANNING, Hugo Edvard/Eduard	MANNING, Hugh Edward	7.5.1894	Praha	N318919	AA	1942–43	Private	Vojín	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
MARISCHER, Emil	MARISCHER, Emil	1.7.1905	Přerov	neznámé	x	1942–43	x	x	x
MASAŘÍK, František	MASSARIK, Frank	24.6.1911	Svitavy	VX14748 8	AA	1943–46	Corporal	Desátník	2/1 AUST ARMY TOPOGRAPHICAL SURVEY COY
MAY, Albert (Dr.)	MAY, Albert (Dr.)	23.9.1895	Olomouc – Hejčín	N324263	AA	19xx–xx	x	x	x
MLYNARČÍK, Martin	MLYNARCIK, Martin	16.11.190 9	Veterna Poruba	N384902	AA	1942–43	Private	Vojín	3 EMPLOYMENT COMPANY
MÜHLSTEIN, Ernest Edward	MUHLSTEIN, Ernest Edward	11.6.1893	Praha	S111558	AA	1942–46	Warrant Officer Class 2	Rotný	HEADQUARTERS AUSTRALIAN MILITARY FORCE
NĚMČEK /NĚMEČEK?, Štěpán	NEMCEK , Stephen	8.2.1923	Praha	VX14079 0	AA	1943–46	Private	Vojín	1 Australian Parachute Battalion
PAULIK/PAULÍK, Bronislav?	PAULIK, Bohoslav	17.2.1919	Mokré	W46624	AA	1941–42	Private	Vojín	AMM COY A A S C

PAULIK/PAULÍK, Josef	PAULIK, Joseph	20.3.1922	Československ o	W24893	AA	1941–46	Private	Vojín	53 Dental Unit
PHILIPPE, Franz Adolf	PHILIPPE, Franz Adolf	29.3.1914	Vídeň	V377579	AA	1942–46	Private	Vojín	8 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
PILARČÍK, Karol	PILARCIK, Karol	21.4.1914	Habovka	N196712	AA	1942–42	Private	Vojín	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
PILARČÍK – KVAK, Štefan	PILARCIK – KVAK, Stefan	6.2.1910	Habovka	N196713	AA	1942–46	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
PIOVARCHY, Jan Cyril	PIOVARCHY, John Cyril	15.6.1925	Nižná	149878	RAAF	1944–46	Leading Aircraftman (LAC)	Svobodník	2 TRANSPORT & MOVEMENTS OFFICE
PITT, František	PITT, Frank	3.10.1900	Kostel	N221572	AA	1942–43	Private	Vojín	3 EMPLOYMENT COMPANY
PUCHY, Petr	PUCHY, Peter	9.9.1905	Československ o	NX136827 (N3088)	AA	1942–46	Sergeant	Četař	4 RETURNED STORES DEPOT
PULZ, Robert Antonín Bernard	PULZ, Robert Anton Bernard	21.1.1923	Jiříkov	438464	RAAF	1943–46	Flying Officer (F/O)	Nadporučík	Radio Development and Installation Unit

PURVES, Michael Julius	PURVES, Michael Julius Home	17.10.1923	Pečky	NX142585 (N286965)	AA	1942–46	Driver	Vojín	141 HY A/A BTY
REISER, Wolfgang Emil	REISER, Wolfgang Emil	22.4.1922	Praha	445361	RAAF	1944–45	Leading Aircraftman (LAC)	Svobodník	5 TRANSPORT & MOVEMENT OFFICE BRISBANE
REISER, Wolfgang Emil	REISER, Wolfgang Emil	22.4.1922	Praha	N321012	AA	1942–44	Private	Vojín	3 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
REITZES, Ludwig	REITZES, Ludwig/Ludvík	14.7.1911	Prešov	N321350	AA	1942–46	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
ŘEPKO, Jan	REPKO, Jan	22.10.1912	Jamník	N196710	AA	1942–46	Lance Corporal	Svobodník	2 EMPLOYMENT COMPANY
ŘEPKO, Martin	REPKO, Martin	x	Jamník	N197072	AA	1942–43	Private	Vojín	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
RIPKA, Aristid	RIPKA, Aristid	8.12.1902	Trewein	N461334	AA	1943–45	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
ROSENFELD, Arnold	ROSENFELD, Arnold	5.9.1914	Melbourne	264501	RAAF	1942–45	Flight Lieutenant	Kapitán	Station HQ Point Cook

ROSENFELD, Eric	ROSENFELD, Eric	13.11.1912	Plzeň	421629	RAAF	1942–46	Flight Lieutenant	Kapitán	8 ADVANCED FLYING UNIT
ROSENFELD, Max	ROSENFELD, Max	18.11.1907	?	262265	RAAF	19xx–45	Squadron Leader	Major	Air Force Headquarters
SANOUSEEK?, Gerald	SANOUSEEK, Gerald	12.5.1908	Kladno	N436703	AA	1942–45	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
SCHIMETSCHKEK/ŠIMEČEK, Leo/Leopold	SCHIMETSCHKEK, Leo	17.1.1896	Brno	N463138	AA	1943–45	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
SCHMIDLOVÁ /ŠMIDLOVÁ, Ilsa	SCHMID–LOVA, Ilsa (W)	28.2.1921	Králíky	VF396293 -	AA	1942–45	Corporal	Desátník	AUSTRALIAN WOMENS ARMY SERVICE (AWAS)
SCHNEIDER, Jan	SCHNEIDER, John	16.8.1915	Rambury	N119479	AA	1941–44	Private	Vojín	132 General Transport Company
SCHORSCH/ŠORŠ, Leo/Leopold	SCHORSCH, Leo	x	Ústí nad Labem	V235858	AA	1942–xx	Private	Vojín	13 AUSTRALIAN GARRISON BATTALION
SERAFIN, František	SERAFIN, Frank	26.1.1908	Liptovská Lužná	NX190274 (N215494)	AA	1942–45	Gunner	Vojín	437 AUST LT A A GP

ŠIMEK, Štěpán František	SIMEK, Stephen Francis	5.9.1882	Syrovín	Q213540	AA	1942–45	Private	Vojín	13 BN VDC (Q) PTD
ŠIMKOVÁ, Gvendolína	SIMEK, Gwendolyne (W)	29.5.1925	BRISBANE, QLD, (Austrálie)	101796	RAAF	1943–45	Aircraftwoman	Vojín	5 OPERATIONAL TRAINING UNIT
SIMON/ŠIMON, Ernest	SIMON, Ernest	24.12.1906	Aš	V377821	AA	1942–45	Private	Vojín	6 Employment Company
ŠIŠKA, Alois	SISKA, Alojz	16.12.1912	Zuberec	N436720	AA	1942–44	Private	Vojín	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
SLAVÍK, Emanuel	SLAVIK, Emanuel	21.11.1888	Praha	N435753	AA	1942–42	Private	Vojín	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
SPERLING, Juraj	SPERLING, Juraj	17.4.1914	Sabinov (Slovensko)	NX92179	AA	1941–42	Lance Corporal	Svobodník	HDQRS R A E
SPITZ, Rudolf	SPITZ, Rudolf	24.2.1906	Dvorníky (Slovensko)	150508	RAAF	1943–46	Leading Aircraftman (LAC)	Svobodník	36 SQUADRON
SRŠEŇ, Bohumil/Bohouš/Bohuslav	SRSEN, Bohus	4.12.1923	Československo	149622	RAAF	1944–46	Leading Aircraftman (LAC)	Svobodník	24 Air Stores Park

STANLEY?, Oskar Michael	STANLEY, Oscar Michael	x	Vrútky	N469709	AA	1943–45	Private	Vojín	9 BATTALION VOLUNTEER DEFENCE CORPS PART TIME DUTY
STEINER/ŠTAJNER, Leo/Leopold	STEINER, Leo	22.2.1918	Praha	N248186	AA	1942–43	Lance Corporal	Svobodník	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
ŠTIČKA, Vladimír	STICKA , Vladimír	3.6.1923	Doubravčice	433238	RAAF	1943–46	Warrant Officer (W/O)	Praporčík	14 AIRCREW HOLDING UNIT
TARAJ, Roman	TARAJ, Roman	12.4.1913	Habovka	N321283	AA	1942–44	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
TAUCHMANN, Jiří	TAUCHMANN, George	25.4.1922	Praha	W78136	AA	1942–46	Private	Vojín	12 EMPLOYMENT COMPANY
TESAŘ, Artur	TESAR, Arthur Paul	25.10.1908	Vídeň	V378253	AA	1942–42	Private	Vojín	6 LABOUR COMPANY
TILLE, Miloslav, Miroslav	TILLE, Milaslav	29.3.1914	Roudnice	SX16826	AA	1942–44	Private	Vojín	2/7 FIELD AMBULANCE
TODEK, Cyril	TODEK, Cyril	7.5.1905	Černová–Ružomberok (Slovensko)	N181064	AA	1941–47	Private	Vojín	13 P W GP

TOKOLY/TÖKÖLY, Jan	TOKOLY/TÖKÖLY, Jan	7.11.1922	Ves	N211800	AA	19xx-44	Private	Vojín	3 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
TOMAN, Jan	TOMAN, Jan	4.8.1901	Vídeň	NX10464	AA	1941-46	Sergeant	Četař	2/4 Pioneer Battalion
ULIČNÝ, Martin	ULICNY, Martin	29.3.1901	Ploštiny u Hodonína	N303746	AA	1942-46	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
VARNENE, Robert Alexandr	VARNENE, Robert Alexandr	3.5.1886	Tądów u Lodže (Polsko)	N297053	AA	1942-44	Private	Vojín	2 Battalion
VESELÁ, Květa	VESELY, Florence Kveta (W)	31.10.1922	Praha	NF451858	AA	1943-46	Private	Vojín	AUSTRALIAN ARMY MEDICAL WOMENS SERVICES (AAMWS)
VIERIK, Josef	VIERIK, Joseph	14.5.1920	Ružomberok (Slovensko)	V377166	AA	19xx-45	Lance Corporal	Svobodník	6 EMPLOYMENT COMPANY
VITANOVEC, Jozef	VITANOVEC, Josep	7.4.1909	Habovka (Slovensko)	N196711	AA	1942-45	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
VOHRYZEK, Jan (Dr.)	VERNON, John	8.5.1902	Vídeň (Rakousko)	N225505	AA	1942-45	Private	Vojín	9 BATTALION VOLUNTEER DEFENCE CORPS

WEISS, William	WEISS, William	12.1.1912	Berehy (Ukrajina)	V501024	AA	1942–43	Private	Vojín	6 EMPLOYMENT COMPANY
WIENER, František/Franz Friedrich Leo	WIENER, Frantisk	26.1.1917	Praha	N436723	AA	1942–43	Private	Vojín	2 AUSTRALIAN EMPLOYMENT COMPANY
WOLFLER, František	WOELFLER, Francis	17.5.1898	Praha	T29923	AA	1942–xx	x	x	x
ZABA, Jiří Josef	ZABA, George Joseph	25.5.1921	Chrudim	V377044	AA	19xx–46	Private	Vojín	HQ 1 AUST LABOR GP
ŽÁK, Štěpán/Štefan	ZAK, Stefan	x	Československ o	N244853	AA	1942–46	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
ZEISSEL, Ludvík Jiří	ZEISSEL, George	12.6.1912	Čtyřicet Lánů	N173069	AA	1942–44	Private	Vojín	2 EMPLOYMENT COMPANY
ZIKÁN, František (mladší)	ZIKAN, Frank Patrick	14.3.1923	CANTERBURY, NSW (Austrálie)	37386	RAAF	1941–45	Sergeant	Četař	88 Operational Base Unit

ZIKÁN, Leopold	ZIKAN, Leopold	2.4.1924	MONAVALÉ, NSW (Austrálie)	66601	RAAF	1942–45	Leading Aircraftman (LAC)	Svobodník	2 AIRCRAFT DEPOT
ZLÁMAL, Jaroslav Josef	ZLAMAL, Jaroslav Joseph	29.12.189 5	Štětovice	W84563	AA	1942–43	Private	Vojín	12 BATTALION (JARRAH) VOLUNTEER DEFENCE CORPS